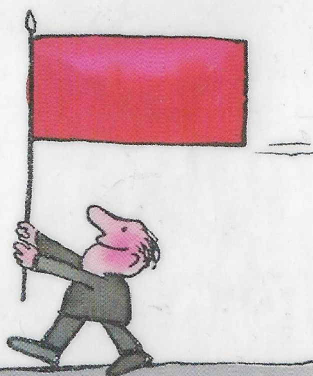
ESKO SEPPÄNEN

PUNAPÄÄOMAN ROMAHDUS

WSOY

Esko Seppänen

Punapääoman romahdus

Werner Söderström Osakeyhtiö
Porvoo – Helsinki – Juva

ISBN 951-0-20814-0
WSOY:n graafiset laitokset
Juva 1995

Sisällys

Aluksi

Kaksi vuosikymmentä sitten kiipesimme OTK:n silloisen osastopäällikön Eero Rantalan kanssa Perussa Macchu Picchun takana nousevalle Huayana Picchu-vuorelle. Ylös mentiin inkojen hakkaamia kapeita askelmia pitkin, ja alas oli joka puolella ainakin kilometrin vapaa pudotus.

Kun olimme ylhäällä ja katsoin alas, minua pelotti. En näyttänyt pelkoani kiipeilytoverilleni, joka oli siellä monen tuhannen metrin korkeudessa jykevä ja rauhallinen niin kuin aina. Sen ansiosta uskaltauduin vapisevin polvin lähtemään alas ja pääsinkin.

Vuosia myöhemmin keskustelimme "Eman" kanssa asiasta. Tunnustin, että minua oli pelottanut, vaikka ei se ehkä siltä näyttänyt. Myös hän teki tunnustuksen: häntäkin oli pelottanut ja paljon.

Jos siis Eero Rantala oli näennäisen tyyni ja vakaa, kun punapääoma romahti, se saattoi vain näyttää siltä. Häntä on saattanut pelottaa monen vuoden ajan, ja paljon, mutta sitä ei saanut näyttää.

Jos oli toveri Rantala yksi suurimpia syyllisiä punapääoman romahdukseen, vastuuta kannan vähän minäkin. Olin muutaman vuoden ajan Elannon hallintoneuvostossa, ja myös Elanto ajautui umpiperään tavalla, joka ei ole kunniaksi kenellekään.

Olen syyllinen siihen, että en häiriköinyt tarpeeksi.

Näissä asioissa piilee vaara, että pelkästään olemalla mukana ja syömällä voileipiä tulee sidotuksi johonkin sellaiseen,

mitä ei itse kannata tai halua. Jos eriävä mielipide jäi kirjaamatta pöytäkirjaan, voi yrityksen hallituksen jäsen joutua oikeudessa vastaamaan vahingonkorvauskanteeseen. Hallintoneuvostojen jäsenillä ei ole vastaavaa vastuuta.

Se, että on vasemmistolainen, ei saisi olla vakuutus syntien anteeksisaamisesta. Vasemmistolaisilla ihmisillä ei nimittäin ole muita puhtaampia poliittisia tavoitteita tai toimintatapoja. Ei ole myöskään vasemmistolaista moraalia, joka olisi muuta moraalia parempi.

Jos jotkut pitävät minua tämän kirjan jälkeen huonona vasemmistolaisena, minusta on väärin, että hyviä ovat ne, jotka eivät valvoneet huolellisesti toisten rahoja ja yhteistä etua. Tässä kirjassa on noin 400 000 kirjainta. Jos jokainen kirjain olisi markka, pojat ovat polttaneet punapääomaa 20 000 tällaisen kirjan kirjainten verran.

Vasemmiston aatteista ei oikein enää tiedä, mitä ne ovat. Mutta kun ajatukset selkenevät, se voi tulla takaisin, tehdä come backin. Uusi tuleminen voi tapahtua vain kieltämisen kieltämisen, ei unohtamisen ja peittelyn, kautta.

Jos mennyt palaa, se on uudessa tulemisessaan erilaista kuin vanha. Jos vanha toistuu, se on parempaa ja korkeammalla tasolla kuin entinen. Jos vasemmisto tulee, se ei voi olla vanhaa valtaa. *Vapaan vasemmiston* ei pidä haikailla paluuta menneisyyteen vaan matkata moderniin. Kieltämisen kieltäminen ei ole sitä, että vanhat virheet kielletään vaan että niistä opitaan.

Vanha vasemmisto on ollut vanhan järjestyksen puolella ja toiminut siinä uskossa, että vapaiden valtiopäivien varassa mutta ilman kasakoiden pistimiä järjestelmämme olisi romahtanut jo heti alkuunsa.

Parlamentarismiin kuuluu poliittinen pakko, avoin ja kätketty, eikä valtaeliitti myönnä kenellekään mitään erityisiä vapauksia. Parlamentarismi on poliittista enemmistövaltaa, ja eduskunta on hallituksen kriisinhallintajoukot: kansanedustajia vaaditaan olemaan puolueidensa kasakoita. Parlamentarismissa eduskunta antaa eliitin salaisille, korporatiivisille päätöksille julkisen siunauksen ja lainvoiman. Vapaa media, jota

ei ole, pitää yllä myyttiä poliittisten toimijoiden vapaudesta, jota ei ole.

Ajatus, että eduskunnassa puolustettaisiin yleisesti "kansan" tahtoa tai etua, on kaunosieluisten ihmisten kuvitelma. Jos vasemmistolla on vain EU ja se hylkää kansakunnan, ei ole kansaa, jonka puolella olla.

Vasemmistopuolueissa on Lipposen hallituksen tarpeisiin ryhmäkuri, tiukkaakin tiukempi. Kuitenkin nimenomaan vasemmalla pitäisi aina olla allergisia poliittiselle väkivallalle ja pakolle, sillä se lyö helposti yli. Niin on käynyt nytkin.

Pakkoa ja puoluekuria ovat jotkut asianosaiset pitäneet stalinismina. Parlamentaarinen pakko ei ole kuitenkaan sitä itseään, stalisnismia, joka sekään ei ole aate vaan menettelytapa. Se on demokratian puutostauti, johon vain oppositiolla on lääkkeet.

Poliittisen eliitin hallitseva aate on nyt korporatiivinen pragmatismi. Aatteet ovat siis kuolleet. Kun vasemmisto on valinnut vallan ja vapauden välillä, se on uhrannut vapauden vallalle, eikä sille ole muuta perustetta kuin että niin ovat tehneet muutkin.

Jos vasemmisto myy eurouskoa, ei se ole vaihtoehto oikeistolle tai markkinavoimien hallitsemattomalle vallalle. Vasemmiston onneksi vaaleissa ei kuitenkaan äänestetä uskon asioista vaan siitä, mikä on konkreettista ja jatkuvan kaupankäynnin kohteena: ihmisten omista eduista, todellisista tai luulotelluista. Hämmästyttävällä tavalla myös Herra Imago on demokratiassa hyvin konkreettinen henkilö.

Voiko vasemmistossa vielä joskus tulla uudelleen tarjolle todellisen muutoksen mahdollisuus?

Kumouksen mahdollisuutta ei tule. Kumous kertoo enemmän menneestä kuin tulevasta, eikä kertakäyttöyhteiskuntaansa tyytyväinen keskiluokka ota siinä merkityksessä riskejä.

Jotta olisi vaihtoehtoja, vasemmiston pitäisikin miettiä uusiksi keskiluokan hyvinvointikäsityksen perusteet tulevia sukupolvia varten, niiden tähden. Pitkän päälle ei myy se, että vasemmistopuolueet ovat hylänneet sekä aatteensa että maansa, sekä köyhät että työttömät, sekä luonnon että ympäristön.

Sitä kuitenkin myydään, kun keskiluokka on aina valmis elämään ripulitaloutta (paljon sisään, paljon ulos) ja sukupolvien välistä cowboy-taloutta (laitumien – ja aatteiden – ehtyessä muutetaan yhä kauemmas länteen).

Sen hyväksyessään Suomen vasemmisto myy vain entropian kasvua sen eri muodoissa. Eurohuuman sijasta kaupunkivasemmiston tulisi tuntea huolta kanssaihmisistä, estää Suomen maaseudun pensastuminen ja ränsistyminen sekä kunnioittaa hyvinvointivaltion rakentajien työtä torjumalla uuspahoinvointia.

Vasemmiston uuden tulemisen suurin este on, että SDP:n ja vasemmistoliiton parhailla kaadereilla on paikallisesta kaavoitusvallasta juopuvien kunnallispamppujen tai pönäköiden aymiesten sielu. Sitä on *porukkavalta*, joka tuhosi punapääoman.

Helsingissä 18.8.1995

Esko Seppänen

STS-Pankki KOP:ille 24.11.1992

Punapääomasta punavelkaa

On kulunut vain lyhyehkö aika siitä, kun poliittisen ja ammatillisen työväenliikkeen jäsenten yhteisessä ja sitä kautta ei-kenenkään omistuksessa vielä oli suuri määrä kasautunutta omaisuutta. Punapääomaa hallinnoivat puoluejohtajat ja aypamput.

Punapääoman juuret ulottuvat aikaan, jolloin suomenmieliset ja -kieliset fennomaanit toimivat sekä venäläistä sortovaltaa että ruotsinkielistä yläluokkaa vastaan. He eivät vaatineet yläluokan etuuksien kumoamista tai kansanvaltaa, vaan parempia asemia fennoille itselleen, suomenkieliselle ja -mieliselle yläluokalle.

Punapääoman johtajista ja valvojista tuli työväenmielisen ja -kielisen Suomen yläluokka. He luopuivat aatteellisuudesta eivätkä edustaneet mitään vaihtoehtoa markkinavoimien leikille. Siitä työväenkielisestä sanahelinästä, jota he joskus käyttivät puheissaan, ei ollut apua yritystoiminnassa. Eikä siitä pitänytkään olla. Jo alussa punapääoman pioneerit pyrkivät pitämään erillään osuuskauppojen liikkeenjohdon sekä tämän poliittis-taloudellisen kansanliikkeen aatteellisen valistus- ja agitaatiotoiminnnan. Se oli kaukonäköistä, sillä politiikan ja yritystoiminnan yhdistämisestä ei yleensä hyvä seuraa.

Pääomista puhuttaessa saattaa vielä joskus tulla uudelleen muotiin Karl Marx. Etsiessään yhteiskunnallisen liikkeen – eli kehityksen – taloudellisia lainalaisuuksia hän keksi "pääoman" merkityksen yhteiskunnan perusrakenteessa ja ihmisten välisissä suhteissa. Hän näki, miten päällysrakenne tuotti

laillisuuden valekaavun sille toiminnalle, jonka suojassa yhdet alistivat pääoman omistuksen oikeutuksella toisia ihmisiä.

Marx tutki tavarantuotantoa sekä tavaran ja rahan yhteenkietoutumista. Tärkeää ei ollut raha vaan pääoma, eikä pääoma ollut vain rahaa. Pääoman määrittelemiseksi Marx erotti toisistaan rahan rahana ja pääomana. "Raha rahana" oli myymistä ostamista varten, kun taas "raha pääomana" oli ostamista myymistä varten. Tavaroiden kiertokulusta Marx löysi aukkoja, joista "raha pääomana" pääsee ikään kuin varkain pujahtamaan itse perusprosessiin eli tavarantuotantoon.

Marxilla ei tietystikään ollut käsitystä siitä, miten pääomat ovat 1960-luvulta lähtien ruvenneet elämään omaa elämäänsä irrallaan tavarantuotannosta. Enää vain kymmenesosa pääomista on edes jollakin tavalla sidoksissa reaalitalouteen: tavaroiden ja palvelusten tuotantoon. Suomalaisten rahanpyörittäjien osuus maailman päivittäisistä 5 000 000 000 000 markan valuuttamarkkinoista on runsas kolmassadasosa, 1/300.

Punapääoma oli kiinnittynyt toimialoihin, joista tuli kriisialoja: pankki- ja vakuutustoimintaan, kauppaan ja rakentamiseen. Näillä aloilla palveluksista on ollut ylitarjontaa ja kova kilpailu. Punapääoman rengit, joista vuosien saatossa kasvoi isäntiä, unohtivat varovaisuuden toisten rahoja ja pääomia hallinnoidessaan, ja sen johdosta monen punasukupolven työn tulokset tuhlattiin kymmenessä vuodessa. Tuhlaajapojat olivat lukeneet huonosti Marxinsa eivätkä olleet hyviä ostamaan myymistä varten. Niin punapääomasta tuli punavelkaa.

Heikit Koskela ja Oksanen arvioivat kymmenkunta vuotta sitten, juuri ennen lopun alkua, että punapääomaa oli vuosikymmenten aikana kasautunut kaikkiaan 8 miljardia markkaa. Siitä SAK ja sen liitot hallitsivat 1,2 miljardia, EKA 4,1 miljardia, Elanto 2,3 miljardia sekä Osuuspankki Yhteistuki ja STS 1,2 miljardia.

Laajin punapääoman kirjo oli edustettuna siinä paletissa, jonka muodostivat Sijoitus-Kantava Oy:n omistajat. Sitä käytettiin bulvaanina sellaisten liiketoimien peittelyyn, joiden piti pysyä salassa tai jotka oli tarkoitus pitää konsernitaseiden ulkopuolella. Miljarditappiot eivät kuitenkaan muuttuneet sillä tavalla saataviksi. Isännät löivät laimin renkiensä valvonnan.

Sijoitus-Kantava Oy:n omistivat EKA, STS, Turun Työväen Säästöpankki (TYP), Osuuspankki Yhteistuki (OPY), Kansa, Turva, Haka, Elanto, Työväen Opintorahasto, Työväenlehtien Kannatusyhdistys, Avanti-säätiö, Viestintärengas ja SAK. Tämän omistusrakenteen ansiosta sen – ja Sijoitus-Ahjo Oy:n – omistukset eivät olleet mukana minkään punakonsernin taseessa.

Suurin osa siitä kaikesta, mitä edellä mainitun yhtiön omistajat edustivat, menetettiin Eero Rantalan (SDP) ja Ulf Sundqvistin (SDP) johdolla. He eivät ole yksin syyllisiä, mutta syyllisistä he ovat muita suurempia. Syyttömiä eivät ole myöskään heidän taustajoukkonsa: puolueiden ja ay-liikkeen johtajat.

Se, mitä punapääomasta on vielä jäljellä, on sitä muiden armosta. SAK-lainen ammattiyhdistysliikekin säilytti kasvonsa ja osan rahoistaan vain sen ansiosta, että kaikkien Suomen osuuspankkien asiakkaat pantiin maksamaan lainakoroissa Yhteistuessa poltetut 2 miljardia markkaa. STS:n tallettajien säästöt taas pelastettiin veronmaksajien pussista otetuilla 2 miljardin markan pankkitukiaisilla samaan aikaan, kun KOP maksoi konkurssikelpoisesta STS-Pankista STS-Säätiölle 75 miljoonan markan moraalis-poliittiset lahjukset. Se tapahtui punapääoman uutta sinipunaista tulemista varten. Ay-liittojen jäsenmaksuista kertyvä miljardin markan rahavirta ja kahden miljardin markan omaisuus yritettiin sillä tavalla kytkeä suomalaisen kapitalismin kauneimpaan kukkaan: nykyiseen Merita-konserniin.

Työväenpankista yrityspankki

Punapääoman perusinstituutioista tuhoutui ensin STS, sitten EKA. Niiden kuolemilla ei ollut suoranaista kohtalonyhteyttä, eli ne eivät kaatuneet toinen toisensa takia vaan kumpikin omillaan.

STS-Pankin edeltäjiin (ja Mauno Koiviston uraputkeen)

kuuluneen Helsingin Työväen Säästöpankin perustamisesta tietää Paperityöläinen-lehti kertoa seuraavaa:

> Elettiin vuosikymmentä, jolloin sorron kahleita oli jo rynkytetty suurlakolla, mutta nälkä ei ollut harvinainen vieras Pitkänsillan pohjoispuolella. Työväen Sanomalehti Oy, joka julkaisi Työmiestä ja pilalehti Kurikkaa, oli oman toimitalon rakennusinvestoinnin vuoksi tilapäisissä rahavaikeuksissa keväällä 1908. Kansallis-Osake-Pankki ei vipannut 6 000 markkaa. Rahat tarvitaan nykyään oman puoluelaisten, suomettarilaisten avustamiseksi, oli KOP:ssa selitetty. Kansallispankin tylyys johti oman säästöpankin perustamiseen. Olihan työläisillä miljoonia markkoja säästössä porvarien pankeissa.

Kun tältä pohjalta syntyneiden viiden paikallisen työväen säästöpankin omaisuus 1970-luvun alussa fuusioitiin yhteen, valtakunnallisesta *Suomen Työväen Säästöpankista (STS)* tuli maan suurin säästöpankki. Säästöpankin omaisuuden omistivat sen tallettajat.

Kasinotalousvuosina sana "työväki" häivytettiin STS:n nimestä. Sitten STS vuonna 1989 yhtiöitettiin eduskunnan säätämän STS-lain mukaan liikepankiksi, ja siitä tuli *STS-Pankki Oy*.

Siinä yhteydessä pankin tallettajat irrotettiin omaisuudestaan, joka siirrettiin vasemmistopuolueiden hallinnoimille säätiöille, ennen muita STS-Säätiölle ja Työväen Opintorahastolle. Useimmat säästäjät eivät huomanneet, mitä tapahtui. Kuitenkin kyseessä oli heidän omaisuutensa ryöstö. He menettivät yhtiöittämisen seurauksena tallettajina ensin miljardin markan omaisuuden ja veronmaksajina myöhemmin vielä kaksi kertaa suuremman summan.

Valta siirrettiin äänivaltaisten K-osakkeiden avulla *STS-Säätiölle* ja sitä kautta puolueille. SDP:n ja SKP:n välillä tehdyn voimasuhdesopimuksen mukaan SDP:n osuus vallasta oli 2/3 ja nykyiselle vasemmistoliitolle siirretty SKP:n osuus 1/3. Säätiötä hallinnoivat vasemmistopuolueiden nimeämät edustajat. Alun perin oli tarkoitus, että puolueiden toimintaa olisi

rahoitettu pankin tuotoilla.

STS:n yhtiöittämisessä oli mukana vähän onneakin, sillä pankki pääsi siinä yhteydessä ikään kun vahingossa eroon niistä SKOP Oy:n osakkeista, joiden avulla säästöpankit omistivat ryhmänsä keskuspankin. Punapääoman näkökulmasta yhden onni oli toisen epäonni, sillä STS:n osakkeet osti ainoana työväen säästöpankkina STS-fuusion ulkopuolelle jäänyt *Turun Työväen Säästöpankki (TYP)*. Sen, minkä STS voitti, TYP hävisi. TYP ei ollut puhdas "työväenpankki", vaan se oli myös osa Turun kunnallismafiaa. Se kaatui ennen muuta kiinteistökeinotteluun, ja TYP:in tappiot tulivat maksuun veronmaksajille osana Suomen Säästöpankin pankkitukea. Niiden johdosta on nostettu 115 000 795 markan vahingonkorvauskanne kahtatoista pankin johtajaa ja valvojaa vastaan.

Aikana, jolloin STS:n keskuspankki oli vielä SKOP, pääjohtaja Ulf Sundqvist oli Christopher Wegeliuksen todistuksen mukaan SKOP:in hallinnon "ulkojäsen" ja sai SKOP:in johtajilta informaation ryhmän kaikista suurista linjauksista. Sitä kautta SKOP:iin iskenyt kasinovirus tarttui STS:ään? Joka tapauksessa Suomen Pankin mies Esko Ollila oli sekä oikeassa että väärässä, kun hän arvioi kasinopelien alkuvaiheessa, että "suuret säästöpankit pärjäävät" mutta että "Uffe ei kuitenkaan pärjää, koska asiakasrakenne on mielestäni niin surkea. STS:n osaaminen on yhtä kuin nolla." Uffe ei pärjännyt, mutta eivät pärjänneet Ollilan entiset työnantajatkaan.

Yhtiöittämisen jälkeen ulkopuoliset eivät päässeet häiritsemään päätöksentekoa, ja niin oli sisäpiirin helppo vaihtaa strategiaa: *STS rupesi talletuspankista yrityspankiksi*. Se oli Sundqvistin ja hänen esikuntansa kohtalokkain virhe. Vakavaraisimmat yritykset käyttivät nimittäin vanhojen pankkien palveluita ja uusille yrityspankeille riitti asiakkaiksi vain kaikenlaista rupusakkia. Vuonna 1987 pankin talletukset ja lainat olivat lähes tasapainossa. Seuraavan vuosikymmenen alkuun mennessä talletukset olivat lisääntyneet 50 %, mutta lainat kokonaista 120 %. *Pankin romahduksen syy oli lainananto maksukyvyttömille velallisille.*

Kun ulkomaan rahassa velkaantuneet mutta kotimarkki-

noista riippuvaiset yritykset joutuivat vaikeuksiin, yrityksistä vaikeudet levisivät pankkeihin. Ennen STS:ää ehti romahtaa SKOP, joka oli keinotellut eniten, mutta STS seurasi pian perässä. Sitä seurasivat mustan tusinan tai tiun verran säästöpankkeja, jokunen osuuspankki – ja lopulta myös KOP.

Kilometreittäin satasia

Kaikki Suomen pankit ja niiden omistajat on pelastettu veronmaksajien rahoilla. Pankkitukikäyttöön on myönnetty bruttona 95 miljardia markkaa, eikä sitä tarvinne osoittaa siihen tarkoitukseen enää enempää. Rahoista on jo käytetty 51 miljardia, mutta laskuja kirjoitellaan vielä tulevinakin vuosina, jolloin roskapankin eli *omaisuudenhoitoyhtiö Arsenalin* takaukset tulevat maksuun.

Tuesta pitäisi saada jotain takaisin, sillä rahojaan ja takauksiaan vastaan veronmaksajat ovat saaneet valtion omistukseen kiinteää omaisuutta. Sille ei kuitenkaan enää tällä vuosikymmenellä syntyne kunnon markkinoita, sillä maassa on ylitarjontaa lämpimästä liike- ja toimitilasta. Sitä on Merita-kiinteistöt Oy:ssä yli 20 miljardin, Arsenalissa yli 10 miljardin, Polarissa lähes 5 miljardin, Spondassa yli 3 miljardin sekä Hakan, SKOP:in ja EKA:n pesissä, jokaisessa erikseen, parin miljardin markan arvosta. Kaikki on kaupan, mutta nykyisen massatyöttömyyden oloissa ei synny helpolla niitä kymmenien miljardien pääomia, joita kiinteistömarkkinoiden uuteen tulemiseen tarvittaisiin.

Erilaisissa roskapankeissa on kiinteistöromua 40–50 miljardin markan arvosta. Jos leikitään, että neliömetrin hinta olisi laskennallisesti 7 000 markkaa, myynnissä olisi sen mukaan 6 miljoonaa neliömetriä tyhjää tilaa. Se on lähes 1000 jalkapallokentällisen verran, paitsi että nämä tilat eivät ole 62 metriä kertaa 104 metriä suuruisia jalkapallokenttiä vaan niitä neliöitä pitää myös lämmittää ja korjata.

Vaikka kiinteistöt menisivät kaupaksi, nettopankkitukea jäisi silti ikiajoiksi sille tielleen noin 50 miljardia markkaa – ynnä korot.

Se on iso määrä rahaa. Jos leikitään mittasuhteilla ja sitä varten pannaan sadan markan seteleitä päällekkäin, sata tonnia on sentin paksuinen nippu ja miljardi markkaa kilometrin paksuinen nippu satasia. Pankkitukeen on siis myönnetty satasen seteleitä 95 kilometriä, ja sille tielleen jäänee noin 50 kilometriä. Jos tällainen pino todella kasattaisiin, se ulottuisi maan pinnalta korkeammalle avaruuteen kuin missä monet satelliitit lentävät.

Jos mukaan lasketaan myös korko, menetykset kasvavat. Vuoden 1994 lopussa valtion varoista oli maksettu korkoja 7 kilometriä, ja korkomenot kasvavat monta kilometriä vuodessa.

Kaikki se raha, kaikki ulkomailta lainattu pääoma ja sen korko, on pois siltä, mitä kutsutaan hyvinvointiyhteiskunnaksi. Kun palveluja on murennettu, heikennetty, otettu pois ja pantu maksullisiksi, niin on tehty, jotta pankit saisivat pankkitukensa, ja pankkituen koronmaksua varten valtion muuta budjettia on joka vuosi edelleen leikattava. Sitä varten Lipposen hallitus on ulottanut leikkaukset myös perusturvaan: lapsilisiin, työttömyyskorvauksiin ja eläkkeisiin.

Sateenkaarihallituksen poliittinen tavoite on, että budjetin loppusumma pidetään puolen vuosikymmenen ajan muuttumattomana (195 miljardissa), mutta kun korkojen osuus sen loppusumman sisässä joka vuosi kasvaa ja ylittänee lähivuosina 30 miljardia vuodessa, kaikkea muuta leikataan. Eniten rahaa – ja siis leikattavaa – on sosiaaliturvassa (50 miljardia) ja koulutuksessa (30 miljardia). Leikkauksia nimitetään virallisesti säästöiksi. Se on vallanpitäjien kieltä.

Kaiken kaikkiaan valtiolla oli vuoden 1995 puolivälissä velkaa noin 350 miljardia markkaa, mistä puolet oli kotimaasta ja puolet ulkomailta. Velasta runsas kymmenesosa, puolen sataa miljardia markkaa, on pankkitukivelkaa.

Valtiolla on velan ohella myös saamisia. Sen ansiosta nettovelkaa on vain puolet brutosta. Kun EU:n laskutavan mukaan yksityisen työeläkejärjestelmän rahastot luetaan julkisen sektorin varallisuudeksi, Suomella ei ole velkaantumisesta aiheutuvia ongelmia täyttää ns. EMU-kriteereiden vaatimukset

ja liittyä ensimmäisessä ryhmässä *EU:n talous- ja rahaliittoon (EMU)*. Sen jälkeen kova markka on teräsbetonoitu Suomen kansantalouden rakenteisiin, ja työllisyysuhrausten painaessa päälle pankkitukiuhraukset vähitellen unohtuvat.

Pankit antoivat kasinoaikaan, pääomamarkkinoiden liberalisoimisen oloissa, maan silloisesta *lähes 400 miljardin luottokannasta 100 miljardia markkaa*, siis joka neljännen lainamarkan, maksukyvyttömille velallisille. Maksamatta jätetyt velat eivät olleet pankkien vaan niiden asiakkaiden rahoja, ja pankkitukena ne tulivat maksuun muille kuin niiden rahojen saajille ja käyttäjille. Valtiovalta oli luvannut turvata kaikkien pankkien kaikki säästöt, ja se lupaus rahoitettiin ulkomaisella velanotolla.

Kun KOP otti joulukuussa 1992 valtion virkamiesten hyvän luvan jälkeen valtaansa STS-Pankin konttorit, siitä aiheutui valtiovallalle 2 miljardin lopullinen menetys. STS-tapaus on noin 1/25 kokonaisongelmasta, mutta poliittisesti ja moraalisesti ongelma on suurempi.

Se, että valtio turvasi STS:n ja muidenkin pankkien talletukset täysimääräisesti, oli Euroopassa poikkeuksellista. Vain Norjassa oli sama käytäntö. Se, että oli avoin valtion piikki, teki mahdolliseksi holtittoman menon.

Sitä menoa piti Turussa päin yllä useampikin säästöpankki, mutta korvauksia haetaan vain Turun Työväen Säästöpankin (TYP) hallituksen puheenjohtajalta, eduskunnan eurokansanedustajaksi nimeämältä Mikko Rönnholmilta (SDP) sekä sen jäseniltä Ilari Hurmerinnalta, Timo Isotalolta, Heikki Kiviaholta, Terho Lehdolta, Kauko Lineriltä, Matti Paavolalta, Urpo Kivikarilta, Reijo Paksalilta ja Hannu Suhoselta. Ikään kuin joukkoon kuulumattomia tässä seurassa ovat professori Urpo Kivikari (Agricola-loosi) sekä Hannu Suhonen (ent. SMP).

Toimitusjohtaja Turkka Palin (SDP) ja konttorinjohtaja Liisa Nummela voivat niin ikään joutua maksamaan niitä yli 100 miljoonan markan tappioita, joita pankille aiheutui sille ostettujen kiinteistöjen hinnan romahtaessa puoleen hankintahintaan verrattuna. Esimerkiksi Suomen rikkaimpiin miehiin

kuuluneelta Gilbert von Rettigiltä ostettu ja kauppaneuvos Matti Koivurinnalle myyty Rettigin palatsi ei pelastanut pankkia tappioilta, pikemminkin päinvastoin. Tätä kaikkea sotkua tarkkaili näköalapaikalta maaherra ja vakuutusyhtiöiden luottamushenkilö Pirkko Työläjärvi (SDP), isännistön puheenjohtaja.

Pohjois-Karjalan Säästöpankki saattoi toimitusjohtaja Esa Puolakan johdolla tarjota tallettajilleen aina eteläistä Suomea myöten lähes 20 prosentin talletuskoron. Kun valtio turvasi talletusten takaisinmaksun, rahan omistajalla ei ollut mitään riskiä. Hänen riskinsä oli sosialisoitu valtiolle, ja sen riskin pani valtion puolesta valtiolle maksuun edellä mainittu Esa Puolakka.

Paikallisen lehtiyhtiön kirjapainon konkurssin kautta pääsi pankkituesta nauttimaan myös säästöpankin isännistön entinen ja SDP:n eduskuntaryhmän nykyinen puheenjohtaja Matti Puhakka. Suorempaa tukea ainakin 5 miljoonan arvosta sai kirjapainoprojekti Puhakalta sen ansiosta, että hän oli sekä Holkerin hallituksen työministeri että Koliprint Oy:n hallituksen puheenjohtaja.

Esa Puolakkaa ja muita pankin edustajia vastaan (joskaan ei Matti Puhakkaa vastaan) on nostettu 75 miljoonan markan vahingonkorvauskanne. Jos Puolakka tuomitaan korvauksiin, hän ei pysty maksamaan menetettyjä miljoonia. Ulosottotiedot ovat julkisia, ja niiden mukaan hänellä ei ollut muuta kuin 55 neliömetrin suuruinen kaksio.

Vielä huonommin – eli paremmin – on käynyt monille muille pankinjohtajille. Heillä ei ole mitään. Lähes kilometrin verran satasia *Lounais-Suomen Säästöpankissa (LSSP)* polttaneelta Hannu Paroselta saatiin takavarikkoon vain 18 200 markan omaisuus, ja työttömyyden sekä työkyvyttömyyden takia hänelle määrättiin alioikeudessa vain miljoonan markan korvaukset. Hovioikeudessa korvausmäärä kasvoi. Monen sadan miljoonan markan polttamiseen Parosen asiakkaana osallistuneesta Jussi Uotista ei ole Suomessa viime vuosilta näköhavaintoja, mutta "hauskaa oli", sanoo edellisen veli Kari Uoti. Hänen maineensa palautui oikeudenkäynnissä, jossa todet-

tiin, että hän ei ole kiristäjä.

SKOP:in guru Juhani Riikonen oli myynyt perheen omakotitalon Infincon-yhtiölleen (jolle punapääomayhtiöt antoivat konsultointitehtäviä), ja hänkin oli ulosotossa lähes varaton. Häneltä ei siis saada takaisin edes osaa niistä 3 700 000 000 markan korvauksista, joita valtio penää pankin johtajilta oikeudessa.

Ulf Sundqvist, jolle käräjäoikeudessa tuomittiin yhdessä muiden STS-johtajien kanssa 26 miljoonan markan korvaukset, oli lähes varaton: hänellä oli vain kesämökin puolikas ja sekin pantattuna pankille. Konsulttipalkkiot, joita hän saa ulkomailta, ovat tuloa, johon ulosotto ei ulotu.

Porilainen Pentti Jylli oli myynyt omia kiinteistöjään pankkinsa lainoittamalle välittäjälle ja oli lainoittanut myös tyttärensä tekemiä kauppoja, mutta ulosotossa hänellä ei ollut omaisuutta kuin 100 000 markan arvosta. Sen, miten niin oli päässyt käymään, *Satakunnan Säästöpankin* nostamaan 7 miljoonan markan vahingonkorvauskanteeseen vastaamaan joutunut kiinteistöneuvos Jylli kyllä tietää, mutta maksajille sitä ei kerrota, sillä hänen niin kuin kaikkien muidenkin pankinjohtajien oikeudenkäynnit käydään salassa, suljetuin ovin. Itse asiassa yksikään oikeusjuttu ei ole täysin julkinen.

Luoteis-Uudenmaan Säästöpankissa Sauli Riikonen myönsi Pekka Leinon kanssa luottoja ja takauksia, joista myöhemmin nostettiin lähes 50 miljoonan markan vahingonkorvauskanne, mutta ulosotossa mainitut herrat olivat varattomia. Samoin oli käynyt *Oulun Aluesäästöpankin* toimitusjohtajalle Juhani Härköselle, joka johti pankissa 78 miljoonan markan kanteeseen johtanutta luotonantoa muun muassa kauppakeskus Zeppelinille. Siitä tuli Oulussa päin pankkituen monumentti. Pankin sisäpiiriläisen Seppo Rounajan ja pankin väliset yhteiset asiat ovat turhankin tarkkaan pysyneet pankkisalaisuuden takana.

Ulf Sundqvist ei siis tehnyt vastoin maan tapaa sitä, mitä STS:ssä tehtiin. Hän toimi niin kuin muutkin pankinjohtajat toimivat niinä aikoina, jolloin ajan henki haisi.

Punapääoman luottamusmiehistä vahingonkorvauskanteita

on lähetetty STS:n, Yhteistuen ja TYP:in pankinjohtajille. Niitä valmistaudutaan lähettämään Hakan hallituksen jäsenille. Ja ihme olisi, jos Eläke-Kansan hallitus selviäisi ilman kanneharkintaa.

Hakan hallituksen jäsen ja Yhteistuen hallintoneuvoston puheenjohtaja Raimo Kantola (SAK, SDP) suuttui, kun hänen sanottiin hukanneen omaisuuttaan juuri ennen ulosottoa. Hän oli viikkoa ennen omaisuutensa takavarikkopäätöstä myynyt autonsa ja asuntonsa "pitkäaikaisen asuntosuunnittelun tuloksena" vaimolleen. "Osuuteni kauppahinnasta oli noin 700 000 markkaa. Luovutin sen vaimolleni, mutta en ole hukannut, hävittänyt enkä lahjoittanut omaisuuttani", hän sanoi julkisuuteen.

Kuinka varmoja ja pysyviä ovat tällaiset järjestelyt ulosottoa vastaan siinä tapauksessa, että korvauksia tuomitaan maksuun?

Valeliiketoimien purkamiseksi velkojan on vietävä asia oikeuteen ja esitettävä näyttö valheellisesta liiketoimesta. Jos järjestelyt on tehty muodollisesti oikein, niitä ei ole helppoa purkaa, ja harvoin sitä edes on yritetty.

Pankkeja konkurssiin?

Yksityiset pankit ajoivat maan kriisiin omalla vapaaehtoisella toiminnallaan, johon kukaan ei niitä ohjannut tai pakottanut. Ne siis ajoivat itse itsensä liiketaloudellisten perusteiden mukaan konkurssia muistuttavaan tilaan. Kun niin kävi, voi perustellusti kysyä, miksi pankkeja ei – markkinataloudessa – päästetty konkurssiin.

Suuria liikepankkeja ei pieni maa voi päästää konkurssiin, mutta pienten pankkien konkursseille ei luulisi olleen esteitä.

Suurista pankeista *Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki (SKOP)* oli ennen konkurssitilansa realisoitumista 19.9.1991 velkaantunut ulkomaille 34 miljardia markkaa. Ne velat olivat tulossa maksuun Suomelle, sillä oli uhka, että ulkomaiset rahahanat pannaan kiinni koko Suomen osalta, jos joku suomalainen pankki jättää maksamatta velkansa ilman vakuuksia toi-

mivilla pankkien välisillä markkinoilla.

Kun myös SYP ja KOP olivat samalla lailla velkaantunet ulkomaille, niitäkään ei olisi voitu päästää konkurssiin, mutta niiden osalta olisi voitu ottaa käyttöön Norjan malli. Markkinatalouteen kuuluu, että osakkeenomistajat pannaan vastuuseen yhtiöidensä tappioista, ja Norjassa niin tehtiin. Siellä ensin leikattiin ja sitten nollattiin pankkiosakkeiden arvot omistajien vastalauseista välittämättä. Siellä pankkikriisi on sittemmin alkanut tuottaa valtiolle voittoa. Suomessa pelastettiin pankkien ohella myös niiden omistajat hautaamalla ongelmajätteet roskapankkeihin: Arsenaliin, Spondaan, Siltapankkiin sekä vanhan KOP:in taseisiin. Ne ovat pankkijätteen kaatopaikkoja.

Pieniä pankkeja on pantu konkurssiin muun muassa USA:ssa ja Tanskassa, joten siitä vaihtoehdosta on hyviä kansainvälisiä esimerkkejä. Suomessa porvarihallitus kuitenkin sosialisoi pankkitoiminnan riskit ja pani yksityisten yritysten tappiot ja velat maksuun veronmaksajille.

Pankkikriisi olisi yleisesti voitu estää ja pääomamarkkinoiden liberalisoinnin haittavaikutuksia olisi voitu torjua, mutta sitä ei tehty. Suomi toimii aina ikään kuin meillä ei olisi vaihtoehtoja. Ei siis ole ihme, että Suomen suhteellinen elintaso on viime vuosina romahtanut enemmän kuin missään muualla.

Kasinotalousvuosina Suomen Pankin olisi pitänyt ajallaan supistaa pankkien mieletöntä lainanantoa nostamalla niiden kassavarantotalletuksia, kiristämällä niiden vakavaraisuusvaatimuksia taikka revalvoimalla ajoissa. Kun niin ei tehty, pankit sekä käyttivät maan sisäisiä sijoitustodistusmarkkinoita setelirahoitusautomaattinaan että velkaannuttivat isänmaan ulkomaille vääriin tarkoituksiin eli omiin tarkoituksiinsa. Niillä tavoilla rahoitettiin pankkikriisin synty.

Kriisi tuotti uhrinsa, mutta ei ruumiita. Osuuspankkeja lukuun ottamatta sen esti valtio. Osuuspankkiryhmässä hyvät pankit pelastivat huonot pankit itse. Se tapahtui *Osuuspankkien vakuusrahaston (OVR)* kautta. Siellä tappioiden kirjaamisperusteet olivat sellaiset, että tappioiden julkitulo viivästyi, mutta tappioista ei saatu voittoja edes minkään viivyttelyn

avulla. Valitun linjan mukaan ne tulevat vähitellen maksuun kaikkien osuuspankkien asiakkaille, ja *Helsingin pankinjohtajaveljien syntien maksajiksi joutuvat maakuntien pankit*. Tyytymättömyys valittuun linjaan oli maakunnissa suuri. Monet kapinoitsijat olisivat mieluummin panneet sisarpankkeja konkurssiin kuin maksaneet niiden velat.

Kun SKOP sosialisoitiin Suomen Pankin omistukseen syyskuussa 1991, operaatio oli kohtuullisen onnistunut, vaikka siihen sitoutui ensin Suomen Pankin varoja 16 miljardia ja myöhemmin valtion varoja vielä 8 miljardia markkaa. Summat ovat suuria varsinkin kun muistetaan, että työnsä puolesta asiaan ennalta parhaiten perehtynyt pankinjohtaja Esko Ollila uskoi kriisin alussa SKOP:in mustaan aukkoon katoavan vain 2 miljardia.

Kun SKOP:in pelastamiseen oli ajauduttu, itse pelastustyössä ei tehty suuria virheitä. Suomen Pankki otti rahojensa vastineeksi SKOP:ilta sen omaisuuden, jota on sitten myyty – *Sponda Oy:ssä* makaavia kiinteistöjä lukuunottamatta – sangen menestyksellisesti. SKOP:in pelastaminen maksanee Suomen Pankille lopulta 6-7 miljardia ja veronmaksajille 8–9 miljardia markkaa, ja sen lisäksi tietysti korot.

Jo ennen SKOP:in tuhoa keväällä 1991 *SYP ja SKOP kävivät yhdistymisneuvotteluja*. Tarkoitus oli, että säästöpankit möisivät SYP:ille SKOP:in osakkeensa ja saisivat maksuksi Unitaksen osakkeita. *Unitas Oy* on holding-yhtiö, joka omistaa SYP:in. Sillä tavalla säästöpankit olisi fuusioitu SYP:iin. Keskustelut jatkuivat SKOP:in romahduksen jälkeenkin, ja Unitas/SYP jätti SKOP:ista ja säästöpankeista Snellmanin päivänä 12.5.1992 ostotarjouksen, jonka valtio hylkäsi Aleksis Kiven päivän aikoihin 10.10.1992.

Kun Unitas halusi mahdollisimman ison potin, SKOP:in ja mahdollisimman monta tervettä säästöpankkia, se tietysti vaati valtiota maksamaan kaikki fuusion kustannukset, ja sitä varten tähän järjestelyyn liittyi vaatimus roskapankin perustamisesta. Oli luonnollista, että Unitas ei halunnut olla toisten pankkien jätteiden kaatopaikka.

Hanke meni hetkeksi jäihin keväällä 1992, jolloin virka-

miehillä oli päissään toisenlainen suunnitelma. Sen lyhenne oli SSP. Jälkikäteen arvioituna se suunnitelma eli *Suomen Säästöpankin (SSP)* perustaminen oli Unitaksen onni. Säästöpankit olivat nimittäin huonommassa kunnossa kuin Unitaksessa luultiin.

Valtion poliittisista linjauksista vastasi keväästä 1992 alkaen kolme virkamiestä: Jorma Aranko, Pekka Laajanen ja Esko Ollila. He muodostivat *valtion vakuusrahaston (VVR)* johtokunnan jaoston eli "kolmen koplan". VVR oli perustettu keväällä 1992 ratkomaan pankkikriisin ongelmia. Lain mukaan *kaikki käytännön tukipäätökset oli annettu mainitun jaoston tehtäviksi.* Herrat virkamiehet pelottelivat poliitikkoja Suomen ulkomaisen velanhoidon vaikeutumisen uhalla, ja sen avulla he yleensä saivat ehdotuksensa läpi, niin myös sen ajatuksensa, että kaikki säästöpankit pelastetaan.

Kolmen kopla päätti teettää säästöpankeilla itsellään niistä itsestään Suomen Säästöpankki Oy:n (SSP). Sen käyttöön virkamiehet lupasivat marsalkka Mannerheimin syntymäpäivänä 4.6.1992 antaa niin paljon valtion rahaa kuin se tarvitsisi konkurssien estymiseksi. Sillä tavalla pelastettiin siis myös "Turun mafian" uhriksi joutunut Turun Työväen Säästöpankki konkurssilta.

"Viranomaiset vaativat SSP:n synnyttämistä ja huonojen ottamista mukaan", sanovat säästöpankkijohtajat. Konkurssivaihtoehtojakin toki mietittiin, mutta loppujen lopuksi kolmen koplassa ei ollut riittävästi uskoa markkinatalouden mekanismeihin. Niinpä virkamiehet maksattivat liikemiesten virheet valtiolla. Byrokraatit tekevät aina niin, jos heille annetaan siihen tilaisuus. He antavat aina pienten rahaa suurille.

Ei ollut itsestään selvää, että itsenäiset säästöpankit suostuvat mainittuun suurfuusioon (mihin parhaimmat pankit eivät tietysti suostuneetkaan), ja siksi terveiden säästöpankkien johtajia piti kiristää järjestelyn puolelle. Se tapahtui vakuusrahastomaksun avulla. Säästöpankeilla oli osuuspankkien tapaan yhteisvastuu toinen toisistaan, ja sitä varten niiltä kerättiin maksuja omaan vakuusrahastoon. Kun maksu nostettiin 0,5 prosenttiin taseesta ja kun sitä uhattiin edelleen nostaa, käyttöön otettiin ruoska. Pankkien käyttökate kokonaisuudessaankaan ei ole kuin runsaan prosentin verran taseesta, ja tällä tavalla siitä olisi viety suuri osa pois. *Viranomaiset olivat valmiita viemään terveiden pankkien voitot muihin tarkoituksiin myös ilman SSP-fuusiota.*

Ruoskan lisäksi valtiolla – eli pankkitarkastusviraston Arangolla – oli käytössään myös keppi. Kaikki säästöpankit olivat SKOP:in omistajia, ja Arangolla oli oikeus määrätä, mikä oli SKOP:in osakkeen arvo säästöpankkien taseissa. Kunkin pankin voitto tai tappio oli riippuvainen tästä arvosta. Säästöpankkifuusion kätilöimiseksi Jorma Aranko salli pankkien kirjata taseidensa käyttöomaisuuteen SKOP-osakkeelle paljon käypää arvoa korkeamman arvon, ja sen ansiosta ne välttyivät tulosten tappiokirjauksilta.

Virkamiehillä – tai kenelläkään muullakaan – ei ollut silloin tietoa kriisin syvyydestä.

Pankkikriisisyksy 1992

Koko pankkikenttä oli kaaoksessa, mutta ongelman laajuus selvisi esimerkiksi KOP:in uudelle pääjohtajalle Pertti Voutilaiselle vasta kesällä 1992. Hän oli oppinut teollisuudessa vain yhden toimintatavan siitä, mitä tällaisissa tilanteissa on tehtävä, ja se oli *toimialarationalisointi ja fuusiot.* Pankkialalla se merkitsi palvelujen tarjonnan leikkaamista. Niissä merkeissä uppoava laiva (KOP) lähetti hätäkutsuja joka suuntaan.

Ennen kuin KOP:issa lopulta päädyttiin SYP-fuusioon, se oli yrittänyt yhdistää toimintansa osuuspankkien, säästöpankkien ja PSP:n kanssa. Idea oli, että tappiot kätkettäisiin johonkin isompaan kokonaisuuteen ja että valtio maksaisi kustannukset.

Keskustelut *KOP:in ja PSP:n fuusiosta* eivät koskaan tulleet julkisuuteen. Kuitenkin sekä KOP:issa että PSP:ssä oli tehty laskelmia pankkien yhdistämisen varalta. Voutilaisen laskelmissa PSP, joka niihin aikoihin oli Kouri-kauppojen jäljiltä KOP:in suurin (mutta passiivinen) omistaja, olisi muuttunut yksityisomisteiseksi pankiksi. Seppo Lindblom ei kuiten-

kaan ollut valmis uhraamaan PSP:tä KOP:in hyväksi, ja hän oli oikeassa: siinä olisi valtion pankille käynyt huonosti. Lindblom myös pelkäsi, että KOP/PSP:stä tulisi liian iso valtakeskus. Pelot realisoituivat sitten viimeisen päälle KOP/SYP-fuusiossa, mutta KOP/PSP-fuusio oli sitä ennen kaatunut Lindblomiin.

Pankkikriisin eri vaiheista ja erilaisista fuusiosuunnitelmista on saatu julkisuuteen tietoa muutaman vuoden viipymällä. STS:n salaisuudet paljastuivat ensimmäisinä.

Kun keskustan ja kokoomuksen ministerit hyväksyivät 6.8.1992 lausuman, jonka mukaan "valtion vakuusrahasto tulee kaikissa oloissa turvaamaan pankkijärjestelmän vakaan toiminnan", he eivät tienneet, että he joutuisivat ensimmäiseksi pelastamaan konkurssilta SDP:n puheenjohtajan johtaman punapankin. He varmaankin luulivat joutuvansa pelastamaan säästöpankit.

STS-Pankki oli jo silloin romahtamaisillaan, ja – kaiketi tappioiden suuruutta aavistamatta – KOP havitteli itselleen sen liiketoimintoja.

Toisaalla olivat samaan aikaan käynnissä *KOP:in ja OKO:n salaiset keskustelut yhteistyöstä* ja mahdollisesta yhdistymisestä sen mallin mukaan, että KOP olisi ostanut OKO:n osakkeet omilla osakkeillaan ja osuuspankit olisi fuusioitu KOP:iin.

Lisäksi olivat julkisuudelta salassa käynnissä neuvottelut, joiden seurauksena Unitas ja valtio (VVR) pääsivät 4.10.1992 sopimukseen siitä, että säästöpankit fuusioidaan SYP:iin, jos eduskunta hyväksyy roskapankin perustamisen ongelmajätteitä varten. Fuusiossa Unitas halusi osakkeensa arvostettavan yli pörssikurssin 15 markkaan, mutta hanke kaatui, kun Aranko tarjosi osakkeen hinnaksi vain 10 markkaa. Siinä yhteydessä valtio ehkä menetti edullisimman tilaisuutensa päästä eroon säästöpankkitaakasta!

Se, mitä STS:lle niinä samoina viikkoina tapahtui, liittyi näihin isoihin kuvioihin. STS:n kohtalon hetkiin palataan myöhemmin. Sitä ennen mennään tapahtumien edelle ja katsotaan, mitä isojen poikien pankkihiekkalaatikolla tapahtui

sen jälkeen, kun KOP oli jo niellyt STS:n.

Nimittäin samaan aikaan, kun KOP vasta mieli STS:ää, se keskusteli edellä mainitusta osuuspankkifuusiosta, ja ne keskustelut olivat jatkuneet keväästä 1992 lähtien. Neuvottelut osuuspankkien kanssa kuitenkin kariutuivat niinä samoina lokakuun päivänä, jolloin myös Unitaksen ja valtion neuvottelut säästöpankeista jysähtivät karille.

Kun KOP:in ote irtosi osuuspankeista ja Unitaksen ote säästöpankeista, pelikentälle syntyi uutta tilaa. *KOP tarttui nyt puolestaan kiinni säästöpankkeihin.* Se kävi yhtä aikaa neuvotteluja pienestä asiasta eli STS-fuusiosta ja isosta asiasta eli säästöpankkifuusiosta.

Kriisisyksyllä 1992 taustalla oli poliittisia paineita, jotka hermostuttivat liikepankkeja. Maan hallituksessa kepulaiset ministerit olivat hämmästyttävän tiukkoja. He vaativat KOP:in osakkeiden nimellisarvon leikkausta edellytyksenä säästöpankkien antamiselle valtion myötäjäisten kera KOP:ille. Myös omistajien pitää markkinataloudessa osallistua pankkinsa virheiden maksuun, sanoivat kepulaiset, ja sillä tavalla he ajoivat itse asiassa ihan oikeudenmukaista mallia. "Viinasen kanssa olisi kyllä pärjätty, mutta kepulaisten kanssa ei tahdottu millään tulla toimeen", sanookin asianosainen liikepankkijohtaja.

KOP/SSP-neuvottelut etenivät ripeästi, ja itse asiassa päivää ennen kuin KOP ja STS ilmoittivat fuusioaikeestaan (24.11), sovittiin toisestakin fuusiosta: *VVR, KOP ja SSP tekivät aiesopimuksen KOP:in ja säästöpankkien yhdistämisestä.*

Sitä ei julkistettu.

Pian sen jälkeen VVR ilmoitti Unitaksen miehille, että KOP:in tarjous säästöpankeista oli parempi kuin heidän ja että neuvotteluja SYP/SSP-fuusiosta ei enää käytäisi.

Mitään ei kuitenkaan tapahtunut, vaan *KOP/SSP-fuusio hiipui vähitellen itsestään pois.*

Itse asiassa se olikin ollut vain erilaisten pelien sivujuoni.

Kävi nimittäin ilmi, että Jorma Aranko oli ollut myymässä säästöpankkeja KOP:ille Esko Ollilan ja Pekka Laajasen tietämättä ja että hänen agenttinsa oli ollut SSP:n toimitusjohtaja

Paavo Prepula. Valtio-osapuoli eli kolmen kopla ajautui sisäisiin erimielisyyksiin. Kun omistuksen objekti (SSP) neuvotteli omistuksen subjektin (valtion) eduista, neuvottelujen ulkopuolelle oli jätetty SKOP, jonka taas Ollilan mielestä piti olla osa tätä pakettia Suomen Pankin etujen turvaamiseksi. Prepulan neuvottelemat fuusioehdot eivät näyttäneet palvelevan Suomen Pankin ja SKOP:in etua.

Toisaalla oli keskustelu osakkeiden arvon leikkaamisesta hermostuttanut KOP:in suuromistajat. Epävarmuus kasvoi, kun vielä Ahon hallituksen ja opposition yhteisissä pankkitukineuvotteluissa tammi-helmikuussa 1993 hyväksyttiin lausuma, jonka mukaan "vakuusrahaston vaikutusvallan takaavan omistuksen hankinnan tulee olla ensisijainen tuen myöntämisen muoto" ja "oikean suhteellisuuden toteuttamiseksi mahdollisesti tarpeellinen oman pääoman nimellisarvon leikkaus on toteutettava ennen rahaston osakemerkintää". KOP ei siis ollut saamassa säästöpankkeja ilman, että omistajanvastuu toteutuisi. *Kaikkien puolueiden kesken oli päästy periaatteelliseen sopimukseen siitä, että suurissa liikepankeissa valtion tuen ehto olisi valtion omistusosuuden kasvattaminen 40-50 prosenttiin.*

Siinä vaiheessa KOP:in fundamentalistit lähtivät Pohjolan Yrjö Niskasen johdolla vastahyökkäykseen, ja pankki "pelastettiin" yksityisomistukseen ns. kansallisannissa. "Sillä tavalla voitettiin aikaa, jotta valtio tulisi järkiinsä", sanoo asianosainen pankinjohtaja.

Valtio "tuli järkiinsä", eikä KOP:in omistajilla niin ollen – ja ehkä siitä syystä – ollut mitään sitä vastaan, että STS-fuusion jälkeen demareiden asemat turvattiin KOP:in hallinnossa ja että parin miljardin markan pankkitukitarpeen aikaansaaneen STS-Pankin hallintoneuvoston puheenjohtajasta Per-Erik Lundhista (SDP) tuli KOP:in hallintoneuvoston jäsen.

Pankkitukineuvotteluissa valtion osuuden kasvattamiseen yksityisissä liikepankeissa suhtautui kaikista puolueista kaikkein epäilevimmin SDP, eivätkä Suomen demarit olleet valmiita vetämään pankkikriisistä samoja yhteiskunnallisia johtopäätöksiä kuin tekivät Norjan porvarit, joiden mielestä valtion piti saada tukensa vastineeksi myös valtaa. Sen takaisinostosta olisi yksityinen pääoma kiinnostunut ja sen takaisinmyynnistä valtio voisi saada rahaa.

Tätä kaikkea tapahtui Suomessa niinä kuukausina, jolloin STS oli ajanut itsensä peruuttamattomasti tuhoon.

Numerot eivät valehtele?

Eduskunnan jäsenille toimitettiin syksyllä 1993 ilman lähettäjänimeä perusteellinen analyysi kaikkien pankkikiriisiin liittyvien suuryhtiöiden tilinpäätöksistä vuosilta 1991 ja 1992. Raportti oli taitavasti tehty, eikä sen tekemiseen tarvittavaa asiantuntemusta ollut Suomessa paljon. Kirjoittajaksi veikkailtiin SKOP:in entistä pankinjohtajaa Juhani Riikosta.

"Juhani Riikonen" oli löytänyt STS:n tilinpäätöksistä sen heikkoudet. Hän luki niistä, että pankki oli romahtamassa. Hän ennusti ennalta oikein myös EKA:n, Hakan ja Kansan romahdukset, mutta se ei tainnut tapahtua pelkkien tilinpäätöslukujen perusteella; EKA oli tilannut arvion omasta tilastaan Juhani Riikosen konsulttiyhtiöltä Infinconilta.

Ulf Sundqvistin allekirjoittamassa STS-Pankin *vuoden 1990 vuosikertomuksessa* sanottiin pankin tuloksen parantuneen edellisestä vuodesta. "Luotto- ja takaustappiot liki puolittuivat." Hoitamattomien luottojen määrästä vuosikertomuksessa ei ollut mainintaa. Ne luotot oli kuitenkin jo myönnetty, joista seuraavana vuonna kirjattiin 2 miljardia markkaa järjestämättömiin. Ne ovat luottoja, joista ei makseta edes korkoa, lyhennyksistä puhumattakaan.

Vuoden 1991 vuosikertomuksen oli ottanut nimiinsä Yrjö-Olavi Aav, joka esitti SDP:n puheenjohtajaksi kruunatulle Ulf Sundqvistille kiitokset "hänen pankin hyväksi tekemästään työstä". Uffe sai edelleen palkkaa sekä pankilta että puolueelta, eikä hänellä ollut – erinäisistä syistä johtuen – halua katkoa pankkisiteitään.

Vuoden 1991 tulostiedot julkistettiin keväällä 1992, jolloin pankilla oli elinaikaa enää muutamia kuukausia. Kriisiytyminen oli kirjattu näkyviin, kun hoitamattomien luottojen määrä

(2 miljardia) julkistettiin taseen liitetiedoissa, mutta kiinteistöistä ei ollut tehty arvonalennuksia ja pankin juoksevat toimintakulut olivat "Juhani Riikosen" mukaan edelleen erittäin korkeat.

Puolentoista sadan miljoonan tappioon oli päästy sadan miljoonan kiinteistökaupoilla sekä kirjaamalla roskalainoista luottotappioihin vain kymmenisen prosenttia. Se oli puolet siitä, mitä muut pankit kirjasivat tappioita järjestämättömistä luotoistaan. Myöhempien tietojen valossa kirjauksen olisi pitänyt olla 10 prosentin sijasta ainakin 40 prosenttia.

Ihmettä ei tapahtunut, ja *vuosi 1992 oli STS:n viimeinen.* Sen vuoden virallinen tulos oli puolen miljardin markan tappio, mutta sen lisäksi "Juhani Riikonen" löysi tilinpäätöksestä puuttuvia luottotappiokirjauksia 740 miljoonan, kiinteistöjen yliarvostuksia 700 miljoonan ja muita tappion aiheita lähes 300 miljoonan markan arvosta. STS:n lainakanta oli sairas, ja kun pankki oli myöntänyt valuuttaluottoja kotimarkkinoilla toimiville yrityksille, se oli vuoden 1991 ja 1992 oloissa aivan kestämätön tilanne. Arvossaan nousseiden luottojen vakuutena oli kotimaista omaisuutta, joka laman myötä laski arvossaan.

Sen lisäksi STS-Pankin ulkomainen osakkuuspankki Luxemburgin First Nordic Bank SA, jonka hallituksessa Sundqvist oli, tuotti pankin kokoon nähden uskomattoman huonon tuloksen. Sillä suunnalla menetettiin pankin osakepääomaan sijoitettu raha ja jouduttiin maksamaan vielä kymmenien miljoonien markkojen lisävastuut.

Sen lisäksi STS oli antanut yli puolen miljardin markan luotot EKA:lle ja Hakalle, jotka molemmat olivat vuonna 1992 kulkemassa kohden konkurssia.

Sen lisäksi pankin omaisuudessa oli sellaisia kiinteistöyhtiöitä (Andron, Oikosis ja Ciborium), joiden omaisuuden arvo oli romahtanut ja joiden toiminnan rahoittamiseen käytetyt joukkovelkakirjalainat olivat jämähtämässä pankin vastuulle. Näiden yhtiöiden kiinteistöjä ei ollut mahdollista myydä niin että pankki olisi saanut niiden hankintaan lainatut rahat takaisin.

Kaiken kaikkiaan STS oli absoluuttisessa konkurssitilassa vuonna 1992. Julkisuus kuitenkin lillui virallisen vasemmistolaisen valheen valtavirrassa.

Tasekosmetiikkaa apuyhtiöiden avulla

STS:ää lähellä ollut yritysrypäs Andron, Ciborium ja Oikosis on kiinnostanut mediaa. Kiinnostusta ei ole herättänyt niinkään se, että STS antoi näille yhtiöille luottoa, kuin se, että niiden omistamiseen käytettiin pankin omia omistajia. Miksi niin tehtiin?

STS-ystävällisen tulkinnan mukaan yhtiöt toimivat pankin lukuun ja olivat pankin tosiasiallisessa hallinnassa, vaikka niillä olikin muodollisesti vieraat omistajat ja hallitukset. Ulkopuolisia tarvittiin, kun yhtiöt haluttiin pitää konsernitaseen ulkopuolella. Se taas oli tärkeää, koska sen ansiosta pankki saattoi myydä yhtiöilleen epäkurantteja kiinteistöjään hyvään hintaan ja realisoida sillä tavalla "voitolla" maksukyvyttömien asiakkaiden pantteja. Kaikki tapahtui pankin omalla luototuksella. Näiden operaatioiden ansiosta pantit eivät mädäntyneet ja hapantuneet pankin omissa taseissa vaan paransivat myyntivoittoina pankin tulosta. Jos voittoja ei syntynyt, tappioita pantiin tällä tavalla piiloon taseen ulkopuolelle.

Epäystävällisempi tulkinta on, että sillä tavalla yritettiin tuottaa STS:n läheisille sidosryhmille myyntivoittoja. Jos pantit olisi saatu jossakin vaiheessa realisoiduksi suuremmalla rahalla kuin oli niiden hankintaan käytetty STS:n lainaraha, arvonnousu olisi koitunut apuyhtiöiden – eli pankin omistajien – hyväksi ilman omistajanriskiä. Mitään arvonnousua ei kuitenkaan ollut realistista odottaa.

Vuoden 1991 vuosikertomuksen mukaan STS oli "liikesuhteessa Andron Oy:n kanssa". Se oli sitä, että STS oli lainannut Andronille rahaa, jolla se osti pankilta omistukseensa STS:n haltuun joutuneita pantteja. Andronin velat olivat puolitoistasataa miljoonaa markkaa, ja se itse omisti kaksi yhtiötä: Talorengas Oy:n ja Megaronia Oy:n. Niistä *Megaronia* omisti Kittilän Sirkassa Kätkä-projektiin kuuluneita lomaosakkeita,

jotka olivat olleet pantteina erään toisen pankin entiselle johtajalle myönnetyissä luotoissa.

Andron Oy oli alun perin STS:n oma paperiyhtiö Kymenlaakson Asuntosäästäjät Oy, jonka omistajiksi hankittiin – yhtiön pitämiseksi STS:n konsernitaseen ulkopuolella – Työväen Opintorahasto ja pankin itsensä hallinnoima Työväenyhdistysten Tuki ry. Keväällä 1991 Andron otettiin konkurssin estämiseksi Ciboriumin omistukseen.

Ciborium Oy aktivoitiin helmikuussa 1991. Se oli alun perin Oy Registor Stock Ab:n pöytälaatikkoyhtiö, ja tämä Registor möi yhtiöitä mitä erilaisimpiin tarkoituksiin.

STS-Pankki oli antanut 31.12.1991 Ciboriumille vakuudettoman 20 miljoonan markan joukkovelkakirjaluoton 3 vuodeksi 3,5 prosentin korolla. Sillä se rahoitti toiminnan yhtiössä, jonka omistivat kaupparekisteritietojen mukaan *Työväen Opintorahasto* (jolla oli 6480 osaketta 18000:sta), Henki-Kansa (1980), Turva (1980), Suomen Kiinteistökehitys Oy (1980), STS (1800) sekä Oikosis Oy (1620). Kaupparekisterin tiedoista ei selvinnyt omistajaa 2160 osakkeelle.

Ciboriumin hallituksessa olivat edustettuina ihan muut omistajat kuin pankki, jonka riskillä se toimi. Hallituksessa olivat Risto Uosukainen (Työväen Opintorahasto), Matti Niinimäki (Kansa), Juhani Reinikainen (Suomen Kiinteistökehitys) ja Pentti Linden (Talorengas). Loppuvaiheissa heidät vaihdettiin pankin miehiin.

Näillä yksityiskohtaisilla tiedoilla ei olisi merkitystä, jos omistajat olisivat olleet neutraalimpia ja jos kaupparekisterin tiedot eivät olisi ristiriidassa yhtiön oman osakerekisterin kanssa – tämän mukaan nimittäin Työväen Opintorahaston osuus oli suurempi (8 640 osaketta) kuin kaupparekisteristä ilmeni ja omistajiin kuului Oikosiksen sijasta Andron. Lisäksi STS ilmoitti viimeiseksi jääneessä osavuosikatsauksessaan (elokuu 1992) kasvattaneensa osuutensa yhtiössä 19 prosenttiin. Tämä osuus oli juuri alle sen rajan, jonka perusteella yhtiöt pitää ottaa konsernitaseeseen. Omistuksen muutosta ei kuitenkaan löydy osakerekisteristä, jota pidettiin STS:ssä.

Sitä paitsi myöskään Suomen Kiinteistökehityksen silloinen hallituksen puheenjohtaja Pekka Hynönen (vas) ei muista, että hänen yhtiönsä mukanaoloa Ciboriumissa olisi käsitelty SKK:n hallituksessa. Yhtiöllä oli kuitenkin hyvät yhteydet STS:n kanssa, sillä Hynösen seuraaja SKK:n hallituksessa on näitä apuyhtiöasioita aikoinaan STS:ssä ja Siltapankissa hoidellut lakimies Jarmo Matinlassi (vas).

Kun Ciboriumin osakekanta KOP/STS-fuusion jälkeen joulukuussa 1992 hankittiin kokonaisuudessaan *Oikosikselle*, josta tehtiin roskapankki Siltapankin oma roskapankki ja johon kaikki panttina lunastetut kiinteistöt siirrettiin, *Ciboriumin arvottomista osakkeista maksettiin kauppahintaa vähän saman tapaan kuin arvottomista STS-osakkeistakin oli maksettu.* STS-osakkeissa edunsaaja oli pankin suurin omistaja STS-Säätiö, kun taas Ciboriumin tapauksessa se oli pankin toiseksi suurin omistaja *Työväen Opintorahasto*. Se sai arvottomista osakkeista lähes miljoona markkaa.

Muistissa on, miten niinä samoina viikkoina valtiolta yritettiin kupata vielä paljon enemmän rahaa, kun STS-pesään yritettiin myydä saman säätiön muutakin omaisuutta: Larsvikin kiinteistö ja Gallerian kauppiastavaratalo.

Vaikka näille kaupoille olisi ollut tilintarkastajien hyväksyntä, se ei poistaisi epäilyjä tiettyjen tarkoitusperien epäpuhtaudesta. Työväen Opintorahaston tilintarkastajat Heikki Koskelainen (KHT) ja Veikko Tuuliainen (KHT) olivat myös STS:n tilintarkastajia, eivätkä he olleet ennen fuusiota löytäneet huomautettavaa Ulf Sundqvistinkaan kaupoista. Koskelainen oli Andronin, Ciboriumin ja STS-Säätiön tilintarkastaja ilman että hän oli tehnyt sitä vastaavaa merkintää pörssin sisäpiirirekisteriin.

Myös *Oikosis Oy* oli alun perin hankittu Registorilta, joka möi sen osakkeet pankkia lähellä olevalle mutta konserniin kuulumattomalle Työväenyhdistysten Tuki ry:lle. Yhtiön hallituksessa olivat aluksi tutut nimet Risto Uosukainen (Työväen Opintorahasto) ja Matti Niinimäki (Kansa), jotka vaikeuksien kasautuessa kesällä 1992 vaihdettiin pankin miehiin.

Se, mitä apuyhtiöille tapahtui pankin elämän loppuvaiheissa, voidaan lukea STS:n toimintakertomuksesta. Ne kaikki yh-

distettiin Oikosikseen, johon kerättiin yhteensä noin 300 miljoonan markan arvosta STS:n rahoilla hankittua mutta arvossaan alentunutta omaisuutta. Kaikki Oikosiksesta aiheutuneet kustannukset maksoi VVR.

Andron/Ciborium/Oikosiksen ohella STS:n apuyhtiöinä käytettiin (muun muassa pankin pörssittämisessä) Sijoitus-Kantavaa, vaikka se olikin ennen muuta EKA:n käsikassara, sekä Sijoitus-Ahjoa.

Punapääomasta sinipunapääomaa

Syksyllä 1992 STS-Pankin tilanne kävi kestämättömäksi. Pankin johdon on täytynyt tietää se jo viimeistään keväällä.

Konkurssiuhan alla STS:n johto lähetti valtion vakuusrahastolle 21.9.1992 salaisen kirjeen, jonka mukaan pankin "saamiskantaan sisältyy pankin arvion mukaan noin yhden miljardin markan suuruinen luottotappioriski". Pankki huusi apua.

Ensimmäisenä tilanteesta teki johtopäätöksensä Ulf Sundqvist, joka pyysi eroa STS:n johtokunnasta ja sen myös sai. Ulospäin näytti siltä, että hän antoi periksi sille kritiikille, jonka mukaan ei ollut sopivaa, että SDP:n puheenjohtaja oli myös pankinjohtaja. Todellinen eron syy lienee ollut pankin lähestyvä tuho. Sundqvist otti pankista mukaansa 200 000-300 000 markan erorahan kuuden kuukauden "irtisanomisajan palkan" muodossa, mutta julkisen kritiikin johdosta SDP:n puheenjohtaja joutui maksamaan sen takaisin pankille.

Kun STS:n johto arvioi kirjeessään luottotappioriskin miljardin markan suuruiseksi, arvio oli väärä, sillä todellisuudessa pankkia odottivat kaksin- ja jopa kolminkertaiset tappiot. Miljardistakaan STS ei olisi selvinnyt itse, eikä liikepankkien yhteisessä vakuusrahastossakaan ollut sille apua kuin 357 miljoonaa markkaa. Se saatiin kyllä myöhemmin STS-pesään, mutta säästäjien talletusten turvaamiseksi tarvittiin miljardeja, ja siksi varsinainen avunhuuto osoitettiin veronmaksajille.

Lokakuun 1992 kunnallisvaalit käytiin STS:n konkurssiuhkan alla, mutta Sundqvistin onneksi kukaan ei lyönyt puoluetta STS-moukarilla. Esko Aho ja Iiro Viinanen tiesivät STS:n tilanteesta, sillä virkamiehet olivat käyneet asiasta ministereiden kanssa keskusteluja "yleisellä tasolla salassapitovelvollisuutta rikkomatta", mutta SDP:n voittoon päättyneet vaalit käytiin muilla teemoilla. Asiaan vaikutti taustalla myös isompi kuvio, se että Unitaksen ja säästöpankkien neuvottelut olivat juuri niinä viikkoina Ahon ja Viinasen tieten mutta muuten salassa ratkaisuvaiheessaan.

Myös KOP oli lähettänyt syyskuussa valtiolle salaisen kirjeen suunnitelmistaan STS-asiassa, mutta vasta kunnallisvaalien jälkeen se rupesi sitä vauhdittamaan. Se lähetti VVR:lle uuden salaisen muistion "STS-Pankki Oy:hyn liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi" ja ilmoitti olevansa valmis fuusioimaan STS:n KOP:iin, "jos siitä ei aiheutuisi pankille ylimääräisiä kustannuksia". STS:ssä oli sellaista tervettä talletus- ja lainakantaa, jolla oli hyvää käyttöä KOP:ille sen oman taseen kaunistukseksi.

Kun asian käsittelyä jatkettiin, täsmentyi se *aiesopimus STS:n ja KOP:in fuusiosta, joka julkistettiin 24.11.1992*. Idea oli, että STS lopetettaisiin pankkien välisillä järjestelyillä ilman konkurssia tai selvitystilaa. Kun kolmen kopla koplasi yhteen STS:n ja KOP:in tarpeet veronmaksajien kustannuksella, aiesopimus toteutui suurin piirtein niillä ehdoilla, joita KOP oli syksyn aikana esittänyt.

Kriisisyksyn mittaan oli käynyt muutenkin selväksi, että pankkikriisi oli todellinen.

Maksajien edustajina poliitikot kuitenkin asettivat pankkien pelastamiselle ehtoja. Lokakuun puolivälissä *VVR:n hallintoneuvosto*, joka silloin oli autuaan tietämätön ympärillään ja alaisuudessaan tapahtuneesta suhmuroinnista, hyväksyi tukitoimia koskevat yleiset säännöt. Keskeisiä periaatteita oli kaksi: 1) kaiken pankkituen piti olla avointa ja julkista ja 2) omistajien taloudellinen vastuu tuettavassa pankissa oli toteutettava niin laajalle kuin mahdollista. Se, että molempia ehtoja rikottiin KOP/STS-aiesopimuksessa, selvisi vasta paljon myöhemmin.

Fuusiota esittäessään *kolmen kopla uskoi, että STS:llä oli*

hoitamattomia luottoja runsaat 2 000 miljoonaa markkaa. STS oli kuitenkin yksityinen liikepankki, eivätkä VVR:n tai KOP:in edustajat päässeet siinä vaiheessa tutkimaan pankin tilaa kuin punapääoman hovitilintarkastajan Heikki Koskelaisen välityksellä. Osakeyhtiölain mukaista erityistä tarkastustakin voi vaatia vain omistaja, ja sitä ei valtio ollut. Mitään perusteellisia tutkimuksia STS:n tilasta tekemättä kolmen kopla avasi KOP:ille piikin, johon se sai panna STS-laskuja.

Kolmen kopla erehtyi STS:n tappioarviossa miljardi markkaa. Ruumiinavauksen eli erityistarkastuksen mukaan *STS:ssä olikin hoitamattomia luottoja ja muuta roskaa 3 400 miljoonan markan arvosta.*

Kun kolmen kopla salli KOP:in maksaa STS-Säätiölle 75 miljoonaa markkaa STS:n osake-enemmistöstä, se oli ennenkuulumatonta. Yleensä konkursseissa omistaja menettää ensimmäisenä riskipääomansa, mutta tässä tapauksessa konkurssiyhtiön omistajalle maksettiin arvottomista osakkeista rahaa! *STS-Säätiö sai kauppahinnan KOP:in osakkeina,* ja siitä tuli KOP:in suurin omistaja yli 4 prosentin osuudella. Sen lisäksi muut STS:n osakkaat (mukaan lukien Työväen Opintorahasto) ostettiin ulos pesästä 65 miljoonalla markalla. Näin ollen voidaan väittää, että omistajien taloudellista vastuuta tuettavassa pankissa ei toteutettu "niin laajalle kuin mahdollista". Sen lisäksi aiesopimuksen yhteydessä rikottiin myös sitä pankkituen ehtoa, jonka mukaan kaikki pankkituki on avointa ja julkista.

Vaikka KOP ei tiennyt STS:n todellista tilaa, sillä ei ollut itse asian kannalta merkitystä: valtio maksoi tietyillä perusteilla fuusion kulut. Sen sijaan KOP tiesi sen, minkä kyllä kolmen koplakin tiesi, että myös EKA oli konkurssikypsä ja että Haka oli hyvää vauhtia matkalla samaan tilaan.

Näissä oloissa *KOP onnistui saamaan kolmen koplalta salaisen sitoumuksen valtion takuista niille EKA:n ja Hakan luotoille, jotka siirtyivät STS:stä KOP:iin.* EKA:n 330 miljoonan markan luotot taattiin KOP:ille vuoden 1993 loppuun saakka ja Hakan 450 miljoonan markan luotot 30.6.1994 saakka. EKA:n johto sanoo olleensa tietämätön näistä järjestelyistä, eikä niitä kerrottu kolmen koplaa "valvoneelle" VVR:n hallintoneuvostollekaan ennen kuin kesäkuussa 1993. Niin avointa ja julkista oli pankkituki!

Hallintoneuvostolle asia piti kertoa siinä vaiheessa, kun alkuperäinen aiesopimus oli kaatunut ja KOP:in pelastamiseksi tarvittiin uutta sitoumusta. Sellainen annettiin KOP:ille juhannuksen aluspäivinä 1993.

Valtion puolesta *EKA- ja Haka-takauksille asetettiin silloin ehto,* jonka mukaan mainitut STS:n vastuut korvataan, "jos KOP tai KOP:n lähipiiriin tai vaikutusvaltaan kuuluva taho ei välittömästi tai välillisesti hae tai aseta Ekaa tai käytä valtaansa tai vaikutusvaltaansa Ekan hakemiseksi tai asettamiseksi konkurssiin, selvitystilaan tai saneerausmenettelyyn". Tämän ehdon johdosta KOP:ille oli edullista se, että EKA romahtaisi ennen vuoden 1993 loppua ja Haka ennen kesäkuuta 1994. Niin myös tapahtui.

Kun KOP sai omat ehtonsa läpi marraskuun lopussa 1992, se teki kiireesti fuusiosta peruuttamattoman. Kahdessa viikossa joulukuun alkupäivinä se miehitti STS:n konttorit ja lopetti sen itsenäisen toiminnan. Siihen sisältyi riski, sillä aiesopimus ei ollut esisopimus. Riski oli eduskuntaehto: eduskunnan oli hyväksyttävä roskapankin perustaminen niin "että pankin ongelmaluotot voitaisiin siirtää valtion vakuusrahaston tuella perustettavaan erilliseen KOP:n hoitamaan omaisuudenhoitoyhtiöön". Kaikki STS:n ongelmajätteet olivat siihen saakka KOP:in vastuulla.

Ja niin kävi, että eduskunta ei hyväksynyt tammi-helmikuussa käydyissä pankkitukineuvotteluissa roskapankin perustamista.

Siinä vaiheessa oli VVR:n käsityksen mukaan selvää, että aiesopimus raukesi ja että valtiolla ei ollut mitään muodollista velvoitetta maksaa KOP:in suorittaman kaappauksen ja STS:n konttoreiden miehittämisen kustannuksia. KOP näyttikin jäävän tyhjän päälle. Sillä oli peruuttamattomasti hallussaan pankki, jossa oli hoitamattomia luottoja ja muita isojen tappioiden aineksia 3 400 miljoonan markan arvosta. Samaan aikaan KOP:lla oli omiakin ongelmaluottoja yli 6 000 miljoo-

nan markan arvosta. Arangon pankkitarkastusvirasto tuli kuitenkin hätiin ja antoi pika-apua, kun se myönsi KOP:ille erityisluvan todellista paremman tuloksen tekemiseksi STS:n vuoden 1992 tilinpäätöksessä. Niin pankkia ei tarvinnut panna heti konkurssiin. Varsinainen ongelma ei kuitenkaan ratkennut, ja valtiota tarvittiin edelleen maksamaan STS-pesän tappiot.

STS:n tappiot olivat suuria, ja pesää pengottaessa niitä kaiken aikaa löytyi lisää. "KOP:n vakavaraisuus ei ilman tukitoimia olisi niitä kestänyt", todettiin vakuusrahaston muistiossa. Siis KOP:ille oli annettava tukea, jotta se ei olisi kaatunut STS:n takia! Tuen perustelut olivat vanhat ja tutut: "STS-Pankki Oy:n suora pääomittaminen tai pankin asettaminen selvitystilaan olisi ollut rahamarkkinoiden vakauden kannalta epätarkoituksenmukaista."

Muodollisesti valtion tukea ei tässä vaiheessa myönnetty KOP:ille vaan Siltapankille. KOP oli rohmunnut oman taseensa kaunistamiseen STS:stä kaiken hyvän, kun taas *STS:n raunioille perustettu Siltapankki Oy oli roskapankki*, johon oli jätetty kaikki huono. Siltapankin tehtäväksi jäi ajaa itse itsensä alas puolessakymmenessä vuodessa. Siinä tarkoituksessa sen tuli realisoida vähitellen ne vakuudet, joita sen hallussa oli hoitamattomien luottojen pantteina.

Niinä aikoina KOP huusi valtiota apuun. STS oli ruumis, jonka hautajaiskulut valtio piti saada maksamaan.

Se onnistuikin, kun virkamiehet tulkitsivat KOP:in hyväksi sitä eduskunnan helmikuussa hyväksymää pankkitukipontta, jonka mukaan "tarpeen vaatiessa eduskunta tulee myöntämään riittävät määrärahat ja valtuudet hallituksen käyttöön sitoumusten täyttämiseksi". Pertti Voutilainen saattoikin KOP:in yhtiökokouksessa maaliskuussa 1993 kertoa, että asia oli luvattu hoitaa "tavalla taikka toisella". Asia hoidettiin niin, että alkuperäisen aiesopimuksen mukainen uusi sopimus allekirjoitettiin kesäkuussa 1993.

Näin oli Suomen Työväen Säästöpankin tallettajien varoista yli puolen vuosisadan aikana kasautunut miljardiomaisuus virallisestikin tuhoutunut. Sen lisäksi STS-Pankista tuli veronmaksajille noin 3 400 miljoonan markan lasku, josta lopullinen menetys ja maksu on 2 000 miljoonaa.

KOP:ilta kului fuusioon puoli miljardia markkaa, mutta se oli sille "plusmerkkinen bisnes", totesi jälkikäteen pääjohtaja Pertti Voutilainen. "Sen vaikutus on meille positiivinen eikä meillä ole mitään syytä katua."

Tilintarkastajat ja kettuherrojen vastuuvapaus

Ensisijainen vastuu STS:n tappioista oli pankin johtajilla, joille omistajat olivat STS-Säätiön ja Työväen Opintorahaston edustajien johdolla myöntäneet puhtaiden tilintarkastuskertomusten perusteella vastuuvapauden aina vuoteen 1991 saakka.

Kun punapääoma oli yhteisessä eli ei-kenenkään omistuksessa, tilintarkastajilla oli poikkeuksellisen suuri vastuu. Heidän piti selvittää työväenliikkeen jäsenille, missä mennään.

Vastuuhenkilöistä tärkein oli Wideri-yhtiön Heikki Koskelainen (KHT), jolla oli aitiopaikka. Hän oli muun muassa EKA:n, (EKA:n) Restelin, (EKA:n) Renlundin, EKA:n säästökassan, Elannon, Eläkekassa Tuen, Hakan, Kansan, vanhan Kantavan, STS:n, (STS:ään fuusioidun) Peruspankin, (STS:n) Siltasaari-Investin, (STS:n) arvopaperiyhtiö Statuksen, STS-Investin, Andronin, Ciboriumin, STS-Säätiön, Työväen Opintorahaston ja noin 160 muun yhteisön tilintarkastaja. Koskelaiselle on täytynyt syntyä muita parempi kuva siitä, että asiat eivät olleet kunnossa.

Punapääomaa tarkasti Koskelaisen ohella myös joukko ns. luottamusmiestarkastajia. Yli 800 erikoistilintarkastusta suorittaneessa *Tuokko, Deloitte & Touche-yhtiössä* on kuitenkin karu käsitys näiden ihmisten roolista konkurssiyhtiöissä:

> Maallikkotilintarkastajat erottuvat selkeästi omaksi ryhmäkseen. Heidän antamistaan tilintarkastuskertomuksista on suurin osa puhtaita kaikilla tarkastelukausilla. Konkurssia edeltävän kauden tilintarkastuskertomuksista puhtaita oli noin 3/4. Lakisääteisisssä lausumissa ei ollut yhtään huomautusta eivätkä maallikoiden antamat huomautukset sisältäneet yhtään uutta informaatiota.

Näin ollen esimerkiksi kirjaliiton Pekka Suikkasella (SDP) ei ollut STS:ssä tai sähköliiton Seppo Salismalla (SDP) Hakassa kovin hyviä edellytyksiä valvoa punaherrojen toimintaa. Heikki Koskelaisella (KHT) oli. Hänelle maksettiin siitä, eikä hänellä olisi saanut olla liikaa muita tehtäviä tämän tehtävän hoitamisen estymiseksi.

Se, että tilintarkastajat eivät löydä rikkeitä, on tavanomaista. SKOP:in tilintarkastajatkaan eivät löytäneet tästä "kaikkien roskapankkien äidistä" mitään huomautettavaa, vaikka erityistarkastuksen perusteella pankin johtajia vastaan nostettiin miljardien markkojen vahingonkorvauskanteet. Että SKOP:issa ei löytynyt mitään, on ymmärrettävä myös sitä taustaa vasten, että erityistarkastuksessa KHT-tarkastajalta Reino Hyytiäiseltä löydettiin pankista miljoonaluokan hoitamaton luotto. Tällaista ongelmaa ei varmaankaan ollut Suomen suurimmassa yhtiössä *Neste Oy:ssä*, jonka tilejä hän sen jälkeenkin tarkasti.

Pankkituen sääntöjen mukaan kaikissa tukea saavissa pankeissa on pantava toimeen erityistarkastus. Sen perusteella on sitten mahdollista harkita, nostetaanko pankinjohtajia vastaan vahingonkorvaus- tai rikoskanteita.

Erityistarkastukset ovat kalliita. Esimerkiksi SKOP:issa se maksoi yli 3 miljoonaa markkaa ja STS:ssäkin yli miljoonan. Kun KHT-tilintarkastajien tuntiveloitus lähentelee 1 000 markkaa, niillä palkkioilla suurpankkien KOP:in ja SYP:in normaali tilintarkastus maksoi joka vuosi 4-5 miljoonaa markkaa. Liikepankkien erityistarkastukset olisivat maksaneet vähintäänkin saman verran. Niitä ne eivät kuitenkaan ole halunneet, mutta se ei ole johtunut niiden kalleudesta.

Jaakko Ravald on kerännyt Arvopaperilehteen tietoja, joiden mukaan valtion yhtiöistä Finnairissa normaali vuositilintarkastus maksaa 300 000, Outokummussa 1,6 miljoonaa ja Ensossa 3 miljoonaa markkaa, kun taas yksityisessä Nokiassa se maksaa 15-17 miljoonaa, Amerissa ja Metrassa lähes 10 miljoonaa, Cultorissa ja Huhtamäessä yli 7 miljoonaa ja niin edelleen. Vakuutus-Pohjolan tilintarkastukseen taas on vaikea luottaa siksi, että se on ollut niin halpa! Alle miljoonan markan tilintarkastuskustannukset ovat aivan liian vähän pääjohtaja Yrjö Niskasen Kouri-kauppojen sekä KOP- ja Tuko-toimien vaikutusten tutkinnasta.

Tuokon toimiston selvityksen mukaan kirjapitoaineisto katoaa joka toisessa konkurssiyhtiössä, mutta se ei ollut STS:n ongelma. Sen sijaan ongelma oli, että tilintarkastajat pysyvät yleisesti liian tarkasti normaalilestissä ja tekevät vain sen, minkä laki välttämättä edellyttää. Tilintarkastajia ei kielletä menemästä minimisäädösten yli, mutta ilman omistajavastuuta toimivissa yhtiöissä pitää ehdottomasti mennä. Punapääoman tapauksessa niin olisi pitänyt tehdä Heikki Koskelaisen, joka ei olisi saanut olla mikään yritysjohtajien luottomies tai laillisen veronkierron ekspertti vaan jonka olisi täytynyt olla punapääoman jäsensidosryhmien asiamies. Hänen olisi pitänyt varoittaa omistajia tulevista järistyksistä ennalta.

STS:n tilintarkastajat (mainitut Koskelainen, Tuuliainen, Suikkanen sekä Ylermi Runko) heräsivät vasta, kun pankkikriisin mannerlaatat liikkuivat ja maa STS:n ympärillä jo järisi. Sen jälkeen suorittamansa STS:n jäämistön tarkastuksen perusteella he eivät enää puoltaneet vastuuvapautta pankinjohtajille *ns. Wayup-asian* johdosta, vaikka aikaisemmin he olivat antaneet asiasta puhtaan kertomuksen ja suositelleet tarkastuksensa perusteella yhtiökokoukselle vastuuvapauden myöntämistä. Heidän uusarvionsa mukaan yhtiön luottojen käsittely olikin ollut puutteellista tilanteessa, jossa olisi edellytetty "erityistä huolellisuutta luotonsaajayhtiöiden omistussuhteet sekä luottojen määrä ja vakuudet huomioonottaen". Aivan liian myöhään – oman uskottavuutensa säilyttämiseksi – he huomasivat, että johtokunta oli poikennut pankin sisäisistä ohjeista ja että pankille oli luotonannosta aiheutumassa merkittävät tappiot.

Maksaja ei voinut luottaa näiden myöhäisherännäiden henkilöiden arvioihin, ja niin VVR pakotti KOP:in panemaan toimeen pikaisen erityistarkastuksen STS:n pesässä. Siinä paljastui, että tutkituista suurehkoista STS:n myöntämistä luotoista 40 % oli sellaisia, että niiden myöntämisessä oli rikottu pankin sisäisiä ohjeita ja että 22 % niistä sisälsi väärinkäytösten mahdollisuuden. Erityisen ongelman muodosti 7 suurta asiakasko-

konaisuutta. *Wayup- sekä Sandnäs-luottojen osalta todettiin, että vastuuvapaus tuli evätä ehdoitta.*

VVR:ssä edettiin tarkastuksessa viitoitettua tietä, ja sen hallintoneuvosto "antoi tukensa vakuusrahaston johtokunnan esittämälle lähtökohdalle, että KOP:n tulisi evätä vastuuvapaus niin STS:n johtokunnalta kuin toimitusjohtajalta ja hallintoneuvostolta". Lisäksi edellytettiin, että "KOP:n ja STS-Säätiön väliseen 24.11.1992 solmittuun osakekauppaan liittyvä maksuehto puretaan".

Näin alkoi taistelu syyllisistä ja pankkitukiehtojen noudattamisen valvonnasta.

VVR:ssä tehtyjen johtopäätösten täytäntöönpano jäi STS-Pankin – eli uuden Siltapankin – omistajalle: KOP:ille. Valtio saattoi painostaa jatkotoimiin halutonta KOP:ia sillä, että VVR saneli Siltapankin kautta KOP:ille annettavan pankkituen ehdot.

KOP teki kuitenkin omia poliittisia ratkaisujaan, ja kylmän rauhallisesti se myönsi vastuuvapauden STS:n entiselle hallintoneuvostolle vastoin VVR:n kantaa. Se ei myöskään suostunut aloittamaan oikeudenkäyntiä kauppahinnan perimiseksi takaisin vääriä tulostietoja antaneelta STS-Säätiöltä. Sen sijasta, että kauppahintaa olisi yritetty periä demareilta takaisin, KOP antoi omista rahoistaan VVR:lle 75 miljoonaa markkaa.

KOP:in asenteesta kiusaantunut VVR otti KOP:ilta itselleen oikeuden lähteä KOP:in puolesta ja KOP:in kustannuksella tuomioistuimeen vaatimaan STS-Säätiön saamia rahoja takaisin. Mitä sen jälkeen tapahtui, siihen palataan kirjan loppuosassa.

Kuka vastaa vai vastaako kukaan?

Yhtiökokouksissa se, mitä tilintarkastajat sanovat vastuuvapauden myöntämisestä, on ratkaisevaa.

Vastuuvapaus ei kuitenkaan ole mikään yleisarmahdus. Jos yhtiöstä saadaan myöhemmin uutta tietoa, vastuukysymyksiin pitää palata. Niin tehtiin STS:ssä. Kun tiettyjen luottotappioiden alkuperä selvisi, vastuuvapaus vedettiin takaisin, ja se tapahtui niin, että pankinjohtajia vastaan nostettiin vahingonkorvauskanne.

Toisaalta on selvää, että esimerkiksi Ulf Sundqvistin puolustusasianajaja korosti päämiehensä puolesta myönnetyn vastuuvapauden merkitystä: "Myöntäminen merkitsee lähtökohtaisesti sitä, että hallintoelinten jäsenet ovat kaikesta vastuusta vapaat siltä ajalta, jolta vastuuvapaus on myönnetty." Asia ei kuitenkaan ole osakeyhtiölain mukaan näin yksiselitteinen.

Siihen, että on myönnetty vastuuvapaus, joutuvat ennen pitkää ottamaan kantaa kaikki ylemmät oikeusasteet sen käräjäoikeuden tuomion jälkeen, jossa korvauskanne STS-Pankin johtajia vastaan hyväksyttiin vastuuvapauden myöntämisestä huolimatta.

Sen lisäksi ylemmissä tuomioistuimissa joudutaan ottamaan kantaa siihen, mikä merkitys on ns. kollektiivisella vastuulla: sillä että johtokunta hyväksyy käytännössä sokkona yhden jäsenensä esittelemät asiat. Käräjäoikeuden mukaan STS:n koko johtokunta vastasi johtokunnan asioista riippumatta siitä, kuka asian esitteli, kun taas ne johtokunnan jäsenet, jotka eivät tunteneet luottopäätöksen perusteita, olisivat halunneet, että "vahingonkorvausvelvollisuuden mahdollista toteutumista on harkittava jokaisen johtokunnan jäsenen kohdalla yksilöllisesti ja erikseen".

Kyösti Kyhälän (vas) osalta tätä olisi ehdottomasti pitänyt harkita. Hän oli "ulkona" päätöksenteosta, myös siksi, että hän ei ollut demari, vaikka hän ei tuonut tätä esille oikeudessa puolustuksekseen.

Suomen laki on yleisesti ollut pankeille ja niiden johtajille armollinen.

Kun ns. Kouri-kauppojen yhteydessä näytti siltä, että KOP oli "ryhtynyt asiakkaansa voittoon", poliisi ei suostunut tutkimaan asiaa, koska laissa ei ollut sellaisesta rikoksesta rangaistussäännöstä. On siis olemassa lakeja ilman, että niiden rikkomisesta rangaistaan! Tällaisia pankinjohtajien mentäviä aukkoja on muun muassa osakeyhtiölaissa.

Sen lisäksi johtajien tekoset, mukaan lukien luottamus-

miesaseman väärinkäyttö ja epärehellisyys, ovat olleet vuoteen 1994 saakka asianomistajarikoksia, eikä yleinen syyttäjä ole saanut syyttää pankinjohtajaa epärehellisyydestä ilman asianomaisen pankin lupaa. Mainettaan varjelleet pankit eivät ole yleensä antaneet lupaa, ja *rikoslain mukaan* asianomistajien oli vielä nostettava kanne vuoden sisällä. Muuten se oikeus vanheni.

Vahingonkorvauskanteiden pohjana olevat teot vanhenevat eri ajassa kuin rikoskanteiden aiheet. Vanhenemisaika hallitusten jäseniä vastaan nostettavissa kanteissa on *osakeyhtiölain mukaan* kolme vuotta, mikä aika oli usein jo kulunut, kun maksamattomat luotot ja sitä kautta vahingonkorvaushankinta tulivat yleiseen tietoon pankkien ajautuessa ongelmiin.

Vanhenemisen johdosta yleinen syyttäjä ei ole voinut syyttää, vaikka kyse olisi ollut ilmiselvästä rikoksesta. Joskus ei ole edes rikosilmoitusta tehty, koska kettuherrojen tekoset ovat vanhentuneet, ja sillä perusteella on keskeytetty rikostutkintaprosesseja.

Pankkikriisistä ovat edellä selostetun jälkeen jääneet jäljelle vain tietyt vahingonkorvauskanteet, joiden perusteella kukaan ei joudu poseen mutta korvauksiin kyllä. Kanteet ovat pankinjohtajille kiusallisia. Niiden takia monet miljardikonnat ovat "hukanneet" omaisuutensa.

On erotettava toisistaan rikoskanne ja vahingonkorvauskanne.

Pankkikriisin syyllisten etsintää on itse asiassa helpompi tehdä *vahingonkorvauskanteiden* perusteella. Niissä prosesseissa ei yleisen edun puolesta toimivan kantajan tarvitse todistaa pankinjohtajia syyllisiksi epärehellisyyteen, johon olisi liittynyt tietoinen motiivi tai halu aiheuttaa pankille vahinkoa. Useimmat ongelmatapaukset ovat perustuneet "vain" väärään arvioon tai huonoon harkintaan, jotka eivät ole rikoksia tai joita on vaikea todistaa rikoksiksi, mutta joista on silti voinut aiheutua vahinkoa. Vaikka pankinjohtaja ei olisi tuottanut vahinkoa tarkoituksellisesti tai tahallisesti, perusteet vahingonkorvauskanteelle ovat olemassa. Silloin oikeus voidaan panna päättämään asia ns. siviilikanteen mukaan jomman kumman

osapuolen eduksi. Oikeuden päätökset eivät niissä asioissa ole rangaistuksia, mutta niiden perusteella voi pankinjohtaja joutua laillisiin vahingonkorvauksiin.

Kun Ulf Sundqvist tuomittiin käräjäoikeudessa sellaisiin korvauksiin, hän ei ole rikollinen. *Se, että hävittää pankin tai sen tallettajien rahat, ei ole rikos.*

Sitä rikosta vastaan voi sitä paitsi ottaa vakuutuksen. Jos KOP:issa tai SYP:issä olisi suoritettu erityistarkastus, minkä Viinanen esti, ja jos sen perusteella olisi nostettu kanne pankinjohtajia vastaan ja jos johtajat olisi tuomittu korvauksiin, ne olisi maksettu näiden pankkien johtajilleen ulkomailta ottamista vakuutuksista. KOP ja SYP olivat kalliilla hinnalla suojanneet johtokuntiensa jäsenet korvauksilta ulkomaisilla vastuuvakuutuksilla. Verotettiinkohan sitä suojaa edes luontaisetuna?

Pankkikriisisyylliset pankinjohtajat ovat saaneet liittolaisia, joista tärkein onkin *Korkein oikeus (KKO).*

Oikeudenkäytön yleisiin periaatteisiin kuuluu, että epäselvissä tapauksissa tulkinta ratkaistaan syytetyn eduksi. Kun rikoksen vanhenemisen näkökulmasta on tärkeää, milloin se alkaa, KKO päätti 30.6.1994 ennakkopäätöksen luontoisesti ja syytetyn edun mukaisesti, että vanheneminen alkaa päätöksentekohetkestä. Vaihtoehtoinen tulkinta olisi ollut, että vanheneminen alkaa siitä, kun vahingon kärsinyt osapuoli on todella saanut tiedon tapahtuneesta.

Myös ylin syyttäjäviranomainen Jorma S.Aalto on edustanut pankinjohtajien syyttämisasioissa ns. varovaisuuslinjaa: syytteitä ei pidä nostaa varmuuden vuoksi. Turhanpäiväisistä syytteistä hän on joissakin yhteyksissä käyttänyt esimerkkeinä ns. Noppa-oikeudenkäyntiä, Jari Komulaisen ja muiden Uppsalan ekonomien tapausta sekä ns. metro-oikeudenkäyntiä, joissa suurella kohulla matkaan saatetut oikeudenkäynnit kuihtuivat kokonaan pois tai kutistuivat mitättömän pieniksi tuomioiksi. Korkeassa asemassa oleva yleinen syyttäjä sanoo, että myös Mauno Koivisto nosti omilla lausunnoillaan syyttämiskynnystä merkittävästi.

Erityistarkastuksen jälkeen Siltapankilla oli perusteet va-

hingonkorvauskanteille. Niinpä se nosti maksajan eli VVR:n toimeksiannosta kanteen STS-Pankin koko johtokuntaa, jäseniä ja varajäseniä, vastaan. Vaikka Ulf Sundqvist oli jäävännyt itsensä tietyissä päätöksissä, kantaja katsoi, että sillä ei ollut merkitystä, vaan hänen olisi pitänyt toimia aktiivisesti tiettyjen pankille epäedullisiksi tietämiensä luottojen myöntämistä vastaan.

STS:n johtajilta vaadittiin yhteensä 173 miljoonan markan korvauksia. Kun päätös tuli, maksuun pantiin 26 miljoonan markan korvaukset ynnä yli 2 miljoonan markan oikeudenkäyntikulut.

STS-johtajille maksuunpannut korvaukset olivat suurehkoja eräisiin muihin vastaaviin alioikeuspäätöksiin verrattuna. Esimerkiksi LSSP:n salolainen johtaja Hannu Paronen selvisi käräjäoikeudessa pankin lähes 1 000 miljoonan markan tappioista 1 miljoonan markan korvauksilla, mutta hovioikeus "kohtuullisti" hänen korvausvastuunsa 29 miljoonaan markkaan. Siihen nähden STS-korvaukset ovat pienehköjä.

Eniten kaikkinaisesta syyllisten etsinnästä hyötyvät asianajajat.

Kalleimmat toimistot laskuttavat palveluksistaan 1 700 markkaa tunnilta ja jopa yli 2 000 markkaa "ylityötunnilta". Sellaisia olivat muun muassa *Roschier, Holmberg & Waselius-toimiston* asianajajan Eva Nordmanin tuntiveloitukset STS-oikeudenkäynnissä. Sen perusteella Siltapankin oikeudenkäyntikulut olivat 5,6 miljoonaa markkaa.

Oikeus piti tällaisia palkkioita kohtuuttomina ja määräsi hävinneen osapuolen maksamaan kuluja vain 2,4 miljoonaa markkaa.

Oikeuden päätös ei kuitenkaan helpottanut veronmaksajien asemaa, sillä Siltapankki oli sitoutunut maksamaan asianajajilleen laskun mukaan riippumatta siitä mitä oikeus päättäisi, ja niin veronmaksajat maksoivat nämä kustannukset kohtuuttomien perusteiden mukaan. Vaikka Siltapankki voitti jutun, STS:n johtokunnan jäsenten korvausvastuut ovat niin suuria, että vastaajat eivät pysty niitä koskaan maksamaan.

Sitä paitsi käräjäoikeuden tuomioista on valitettu, ja ylemmät oikeusasteet voivat vielä hyvinkin muuttaa tuomioita, sillä kysymys on isoista periaatteista ja isoista herroista.

Myös Ulf Sundqvistin asianajaja Zacharias Sundström oli Nordmanin peesissä vaatinut "kohtuutonta" palkkiota. Kun hän hävisi jutun, hänen palkkionsa tuli maksuun Sundqvistille, joka saattoi saada siitä työpaikka-alennuksen; hänen työhuoneensahan on Sundströmin lakiasiaintoimistossa. Mainittu asianajaja on alan miehiä. Hän toimi ns. Kouri-kauppojen yhteydessä Hannes Kulvikin neuvonantajana. Yli 100 miljoonaa markkaa niistä rahoista on muuten vielä teillä tietymättömillä jossain Jerseyn saarella tai brittiläisten Neitsytsaarten veroparatiisissa...

Kun syyllisiä etsitään, veronmaksajille maksuun pantavat oikeudenkäyntikulut ovat pelkkien säästöpankkien osalta yli 30 miljoonaa markkaa. Erityistarkastuskustannusten ja muiden pankkien oikeudenkäyntien kanssa summa on varmaankin 50 miljoonaa. Jossain Arsenalissa pelkän säästöpankkijätteen normaalit tilintarkastuskustannukset ovat 14 miljoonaan vuodessa. Näin kaikkinainen syyllisten etsintä tulee veronmaksajille erittäin kalliiksi, mutta se on silti tehtävä, sillä yhteiskunta ei selviä pankkikriisistä ilman moraalista puhdistautumista. On vaikea kuvitella, että 100 000 000 000 markan luontonanto maksukyvyttömille velallisille – ja siitä seuraava hyvinvointiyhteiskunnan alasajo – ei olisi kenenkään syy.

On myös luotava pelotteita sitä varten, että yhteiskunnassa koetut epäoikeudenmukaisuudet eivät toistuisi!

On toimittava niin, että vastuun kantajat joutuvat todella kantamaan vastuun siitä, mistä heille maksetaan isoa palkkaa: vastuun kantamisesta. Ei ole oikein, että kukaan ei kanna vastuuta silloin, kun tulee paha paikka, ja kansa maksaa. Esimerkiksi PSP:n New Yorkin konttorin puolen miljardin markan kuprut tulevat maksuun kaikille suomalaisille. Eikö vastuu ollut silloin myös niillä Helsingin pääkonttorin miehillä, jotka päättivät, että PSP lähtee New Yorkiin pelaamaan johdannaismarkkinoille? Mitä me veronmaksajat siellä teimme?

Veljekset kuin ilvekset

Ulf Sundqvist kompastui viime kädessä liiketoimiin, joissa hän oli itse osapuolena veljensä Björnin kanssa. Wulffin perheyhtiöstä poispotkitun Björn Sundqvistin Humanus-loosin tunnuslause oli ”auta auttamaan”, ja Ulf auttoi myös itseään. Kriittisessä vaiheessa hän oli velkainen mies.

Lyhyt johdatus Sundqvistien liiketoimintaan on surullinen tarina siitä, miten liikemiesvietit ja -vaistot ohittivat terveen harkinnan ja varovaisuuden. Uffen olisi pitänyt huolehtia ennen muuta STS:n säästäjien rahoista eikä tiettyjen yritysten eduista, mutta käräjäoikeuden mukaan hän toimi toisin.

Ongelman juuret ulottuvat *Lomametsä Oy -nimiseen yhtiöön*, jonka Björn oli hankkinut vuonna 1976. Ulf hankki siitä osuuden (4/30) itselleen kymmenkunta vuotta myöhemmin, kasinopelien käynnistyttyä. Lomametsä omisti kahta muuta yhtiötä: Ellivuoren Pujottelukeskusta (jolla oli 36 hehtaaria lomakiinteistömaata) ja Ellivuoren Tanssilavaa. Näiden yhtiöiden – sekä tiettyjen Sallassa sijainneiden lomakiinteistöjen – tulevat voitot olivat kaavoittajien käsissä. Niissä piireissä veljeksillä ei vastoin alkuperäistä luuloaan ollutkaan ystävää.

STS:n edustaja Juhani Lehtola yritti 7 päivää-lehden mukaan myydä Lomametsän ensiksi Jorma Seestien omistamalle *Hartiatalolle*, jota STS luototti huolimatta siitä, että sen ympärillä toimineen yritysryppään omistus, kotipaikka ja konkurssitila vaihtelivat. Hartiatalo-ryppäästä tuli yksi STS-pesän suurimpia ruumiita, vaikka sen ympäriltä ei löytynytkään riittävästi varmaa näyttöä vahingonkorvauskannetta varten. Sundqvistit löysivät ilman pankin suoraa apua Lomametsälle Hartiataloa paremman ostajan: Wayup Oy:n.

Wayup Oy puuhasteli kaikenlaisissa sellaisissa projekteissa, joihin tarvittiin ja saatiin STS-rahoitusta. Projektiyhteistyötä tehtiin muun muassa Heikki Koskelaisen tarkastamien ja sittemmin konkurssin tehneiden Ekomen-yhtiöiden kanssa. Yhteisen Ekocenter-projektin tavoitteena oli jalostaa Tuottajain Lihakeskuskunnan vanhat toimitilat Helsingin Sörnäisissä liikeparatiisiksi.

Wayupin omisti alussa mielenkiintoinen trio: Ekostock Oy, Uudenmaan Vuokrakone Oy ja Bonette Oy.

Ekostock, joka pian luopui osuudestaan, oli edellä mainittuja Ekomen-yhtiöitä. *Uudenmaan Vuokrakoneen* omisti Björn Sundqvist. *Bonettessa* taas oli aluksi mukana ”Järvenpään keisari” Kenneth Lehtinen, joka pelasi yhteen Rinvest-ketjun kanssa. Bonetten nimi muutettiin Rinvest-Sijoitus Oy:ksi, ja sen miljoonatappioita on sittemmin tutkittu erinäisissä säästöpankkipesissä. Yhtiön hallituksessa olivat Jari Lahtinen, Pekka Järvinen, Juha Kokkila ja Rainer Niemi, ja asiantuntijoille herrojen nimet puhuvat puolestaan. Osa heistä on karistanut Wayupin rahoilla Suomen pölyt kokonaan jaloissaan.

Björn Sundqvistin ja muiden kettuherrojen idea oli, että Wayupista tehtäisiin kiinteistönjalostusyhtiö. Sitä varten se haki – ja sai – rahaa lainaksi STS-Pankilta.

STS:n sisäinen luottoryhmä oli aluksi suhtautunut 20 miljoonan markan luoton myöntämiseen kielteisesti. Oikeudenkäynnin asiakirjojen mukaan sen kanta oli ”selittämättömästä syystä muuttunut ja luottoryhmä oli päätynyt kokouksessaan 19.11.1990 puoltamaan luoton myöntämistä” huolimatta siitä, että Wayupilla ei ollut säännöllistä tulorahoitusta ja että sen ”tarjoamien vakuuksien arvosta ei ollut mitään selvitystä”. Riski oli sataprosenttisesti pankilla.

Kun 20 miljoonan markan luotto myönnettiin, Wayup osti Sundqvistin veljeksiltä Lomametsän selvään ylihintaan. Noin 10 miljoonan markan kauppahinnasta Björn sai 8,5 miljoonaa ja Ulf itse 1,5 miljoonaa. Samasta luotosta Wayup käytti miljoonia myös ranskalaisten lomaosakkeiden ja muun Rinvest-ryhmän omaisuuden, esimerkiksi golfosakkeiden, ostamiseen.

Luototus jatkui...

STS:n romahtaessa Wayupin ”kokonaisvastuut olivat nousseet 5.11.1992 mennessä 57,8 miljoonaan markkaan samalla, kun reaalivakuudet olivat alenneet 23 miljoonasta 9,7 miljoonaan markkaan”. SDP:n puheenjohtajanakin Uffe oli ollut seuraamassa näiden hänelle läheisten projektien rahoitusta

pankin hallinnossa. Hän oli mitä ilmeisimmin saanut pankin luottoryhmän hyväksymään Peder Plantingilta Wayupin tytäryhtiöksi ostetun Skipatrol Oy:n kaupan vastoin asiaa selvittäneen STS:n toimihenkilön kantaa, sanotaan kannekirjelmässä.

Lopputulos tästä kaikesta on luettavissa oikeuden asiakirjoista:

> Skipatrol Oy oli asetettu konkurssiin 21.1.1993. Wayup Oy, Lomametsä Oy ja Uudenmaan Vuokrakone Oy olivat hakeutuneet konkurssiin 9.12.1993. STS:n erääntyneet ja maksamattomat saatavat olivat Wayup-ryhmältä yhteensä 76 792 264,11 markkaa. Kun mainitusta summasta vähennettiin Wayup Oy:n luottojen vakuutena olleet talletukset, yhteensä 2 245 009 markkaa, voitiin STS:n luottotappion enimmäismääräksi arvioida 74 547 254,99 markkaa.

Parin miljoonan markan vakuuksilla oli STS:stä siis annettu 74 miljoonan markan vahingon edestä luottoa, ja sille oli – kuten myöhemmin selviää – Sundqvistin puolustusasianajajan väitteen mukaan saatu yhtiökokouksessa jopa suuromistajien STS-Säätiön ja Työväen Opintorahaston siunaus!

Wayup-tapauksen perusteella pankin tilintarkastajat peruivat aikaisemmat suosituksensa vastuuvapauden myöntämisestä. Sen sijaan toisessa luototusasiassa, joka johti oikeuden päätöksen mukaan vahingonkorvauksiin, kanne nostettiin erityistarkastuksen perusteella ilman, että Koskelainen kumppaneineen pyörsi aikaisempaa kantaansa.

Konkurssikypsä *Sandnäs-yhtiörypäs* (johon oli kuulunut mm. Pyydys Oy) oli peräisin Peruspankki Oy:n jäämistöstä. STS ei kuitenkaan ollut "ryhtynyt toimiin Sandnäs-ryhmän aiheuttaman luottoriskin vähentämiseksi, vaan päinvastoin vastuita oli ryhdytty kasvattamaan ilman, että uusillekaan luotoille olisi saatu muita kuin nimellisiä vakuuksia". Sen seurauksena ryhmän kokonaisvastuut STS:lle kasvoivat runsaan vuoden aikana "40 771 000 markasta noin 120 287 000 markkaan pankin vakuusaseman juurikaan parantumatta mainittuna aikana ja Sandnäs-ryhmän taloudellisen tilanteen jatkuvasti heikentyessä".

Pankki oli päättänyt asettaa yhtiöryppään konkurssiin, mutta "konkurssihakemusten jättöhetken 11.3.1991 ollessa jo käsillä STS oli päättänyt yllättäen peruuttaa yhtiöiden konkurssien hakemisen ja jatkaa Sandnäs-ryhmän luototusta. Tätä yllättävää ratkaisua ei ollut kirjattu johtokunnan pöytökirjoihin eivätkä sen perusteet olleet tiedossa." Luototusta ei ainoastaan jatkettu, "vaan sitä oli ryhdytty myös voimakkaasti kasvattamaan". "Vakuuksien arvo ei vastuiden kasvaessa noussut, vaan pikemminkin laski." Tämä johti siihen, että "lopulta luottopäätöstenkään mukaan 31 miljoonan vastuille ei ollut edes nimellistä vakuutta yhtiöiltä, joiden oli tiedetty olevan konkurssikypsiä. Vakuuksiksi hyväksytyillä uusilla yrityskiinnityksillä ja takauksilla ei ollut mitään arvoa."

Näissä asioissa Ulf Sundqvist puuhasteli muun muassa entisen työnantajapampun Stig H. Hästön kanssa. Hästö tuli yhtiöön Suomen pölyt jaloistaan karistaneen ja Ateenaan asumaan siirtyneen pääomistajan Dick Reincken anopin poikaystävänä. Hästö tuskin itse hyötyi tästä Sandnäs-ryhmän hillittömästä menosta, jonka seurauksena STS:n lopullinen tappio on arviolta 98 349 639,40 markkaa, mutta epäselvää on, mikä oli Hästön suhde Sundqvistiin ja hyötyikö hän.

Ilta-Sanomien mukaan päätös siitä, että STS tiettynä maanantaina jätti hakematta Sandnäs-yhtiöitä konkurssiin, syntyi Hästön kotona sitä edeltäneen viikonlopun aikana käydyissä neuvotteluissa, joissa olivat mukana Hästö, Reincke ja Sundqvist. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että pankin ja sen omistajan Työväen Opintorahaston hallussa ollut *Larsvikin tila* oli aikaisemmin ollut Reincken suvun omistuksessa.

Reincken liikekumppaneihin oli kuulunut myös entinen STS:n mies Johnny Liebkind, jonka julkisesti epäiltiin sekoittaneen toisiinsa työnantajansa Finnventuksen rahat ja omat rahansa. Liebkindin mielestä se oli vain "antisemitismiä". Hänellä oli eri käsitys Uffesta kuin kaiken tapahtuneen jälkeen monilla muilla. Hän antoi ennen pidätystään kesällä 1995 Israelissa lehtilausunnon, jonka mukaan "Ulf Sundqvist on erit-

täin analyyttinen, monipuolinen ihminen ja on saanut aikaan paljon hyvää".

Siinä, miten STS:ää käytettiin Wayupin ja Sandnäs-ryhmän hyväksi, oikeuden analyyttisuus oli erilaista kuin Sundqvistin. Se oli paljon tylympää: *STS:n johtokunta varajäsenineen tuomittiin yhteisvastuullisiin vahingonkorvauksiin*, joiden suuruus Wayupin osalta oli 20 miljoonaa ja Sandnäsin osalta 6 miljoonaa.

Kaikkia STS:n "tapauksia", esimerkiksi Hartiataloa, ei viety oikeuteen, vaan ainoastaan näytöltään parhaat. Niistä tuli käräjäoikeudelta tuomiot, joiden mukaisia korvauksia peritään pankinjohtajilta koko heidän loppuelämänsä.

Politiikkaakin oli kuvassa mukana, sillä STS-Pankista myönnettiin muita pankkeja herkemmin rahaa vasemmiston poliittisille yhteisöille, tasapuolisesti kaikille. Merkittävimmät poliittiset henkilöt, jotka joutuvat vastaamaan veloista omaisuudellaan, ovat Keravan ja Riihimäen työväenyhdistysten velkoja taanneet rividemarit, parikymmentä järjestöaktivistia kummallakin paikkakunnalla.

Keravan työväenyhdistys rakensi STS:stä lainatulla 70 miljoonalla markalla kaupungin keskustaan Kiinteistö Oy Aleksanterintorin, ja kun se valmistui vuonna 1989, vuokralaisia oli mahdotonta löytää tyhjällä tilalla kyllästetyiltä markkinoilta. Kun STS:n luotto oli kaiken lisäksi valuuttalainaa, devalvaatiot nostivat sen arvoa ilman että kiinteistön arvo nousi, ja niin monet takaajat joutuivat vaikeuksiin.

Siltapankissa joudutaan syksyllä 1995 miettimään näiden takauksien realisoimista. Se, mitä tapahtuu, on hyvää ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa ajaneille rivisosialidemokraateille heidän elämänsä tärkein asia, sillä takausten johdosta heidän omaisuutensa saatetaan ottaa heiltä pois STS:n pesään. Sille on lailliset perusteet, eikä Siltapankilla ole mitään erityisiä syitä armahdukseen tai mihinkään erityisen lievään panttien realisointikohteluun.

Olisi kohtuutonta, jos kävisi niin, että rividemarit menettäisivät omaisuutensa mutta varaton Ulf Sundqvist ei. Ulosoton ulottumattomiin jäävien ulkomaisten konsulttipalkkioiden järjestelyihin ei ole ollut taitotietoa niillä "kentän" edustajilla, jotka valitsivat suurin odotuksin Sundqvistin vielä puolueensa puheenjohtajaksikin.

Molemmille osapuolille eli velkojille ja velallisille – sekä valtiolle – edullisin realisointi saatetaan saada aikaan sovittelulla: takaajalta otetaan pois hänen maksukykyynsä nähden kohtuullinen osuus omaisuudesta niin että lypsävä lehmä ei kuole. Pankit ovat toimineet toisin. Ne ovat olleet täysin kohtuuttomia velallisia kohtaan, vaikka niillä olisi ollut mahdollisuus sovitteluun. *Raakuudesta on tehty maan tapa.* Kuitenkin kaikkien pankkien pääjohtajat lupasivat keväällä 1992 osoittaa ymmärtämystä velallisia kohtaan, kun ne anelivat – ja saivat – valtiolta rahaa ns. luottolaman torjuntaan.

Jos kävi joillekin demareille huonosti, eräille Tiedonantajan puolesta takauksen antaneille henkilöille kävi paremmin, sillä takaukset pääsivät pankin jonkun työntekijän laiminlyönnin johdosta vanhenemaan. Se oli Jouko Kajanojan ja Taisto Sinisalon onni, mutta on muistettava, että hekään eivät henkilökohtaisesti hyötyneet takauksista penninkään vertaa. Sen sijaan Ulf Sundqvist sai luottopäätöksistä myös henkilökohtaista hyötyä.

Veronmaksajille maksuun pannut 2 000 000 000 markan STS-tappiot syntyivät yleisesti edellä kuvatun tapaisesta toiminnasta, eivätkä edellä esitetyt esimerkit olleet poikkeustapauksia.

KOP, sillä aina ystävä

KOP oli saanut VVR:ltä takauksen STS:n pesästä ottamilleen EKA-lainoille. Takauksen ehto oli, että KOP ei ajaisi EKA:a pakkotilanteeseen: konkurssiin tai saneeraukseen.

Vaikka KOP ei muodollisesti hakenut EKA:a yrityssaneeraukseen, VVR:n mielestä se kuitenkin toimi takausehtojen vastaisesti, eikä se siitä syystä maksanut takaustaan. KOP vei asian välimiesoikeuteen.

Ns. välimiesmenettely joutui itse asiassa juuri tämän tapauksen perusteella julkisen suurennuslasin alle, sillä asian

ratkaisseen "oikeuden" jäseninä oli kaksi Korkeimman oikeuden (KKO) tuomaria: entinen presidentti Curt Olsson (joka aikoinaan ei ollut huomannut, että hänelle maksettiin KKO:sta yhden kuukauden palkka kaksi kertaa kuukaudessa) sekä nykyinen tuomari Göran Portin. Samoihin aikoihin julkisuudessa havaittiin – ilman että KKO:n presidentti Olavi Heinonen oli sitä havainnut – KKO:n jäsenen Antero Palajan toimineen yhdessä mm. Ben Zyskowiczin kanssa konkurssiyhtiö Apollon hallituksen jäsenenä. Se lavensi keskustelua KKO:n tuomareiden paikasta vallankäyttökoneistossa.

Korkeimman oikeuden jäsenet nimittää virkoihinsa tasavallan presidentti KKO:n omasta esityksestä, mutta käytännössä se täydentää itse itseään. Tuomareiden pitäisi olla riippumattomia. Se on kuitenkin nykyoloissa epäuskottavaa, kirjoittaa oikeustieteen professori Jyrki Virolainen: "On hyvin outoa, että pieni joukko KKO:n tuomareista häärii vuodesta toiseen salamyhkäisesti yritysten valitsemina välimiehinä, palkkioista päätellen vieläpä päätoimen luontoisesti."

Suomen välimiehistä valtaosan nimittää Keskuskauppakamarin välimieslautakunta, jonka jäseninä ovat muun muassa KKO:n tuomarit Erkki-Juhani Taipale ja Gustaf Möller. Vuonna 1993 tätä kautta nimettiin tuomarit 43 salaiseen välimiesoikeudenkäyntiin, ja osa nimetyistä tuomareista oli Taipaleen ja Möllerin kolleegoita.

EKA-takuiden kohtalon ratkaisemiseksi KOP:in nimeämänä välimiehenä oli siis Portin ja VVR:n edustajana professori Eero Routamo. Mainitut herrat yhdessä Curt Olssonin kanssa ratkaisivat asian KOP:in eduksi, ja niin VVR joutui vastaamaan KOP:ille niistä yli 300 miljoonan markan lainoista, joita EKA:lla oli ollut STS:stä. KOP ei päätöksen mukaan muka ollut mukana ajamassa konkurssikypsäksi tietämäänsä EKA:a saneeraukseen.

KOP:in ohella päätöksestä hyötyivät välimiehet. Olsson laskutti seitsemästä kokouksesta palkkionaan 475 000 markkaa sekä Routamo ja Portin kumpikin 350 000 markkaa. Kun VVR:n hallintoneuvosto ei hyväksynyt laskutuksen perusteita ja piti niitä kohtuuttomina, Olsson alensi palkkionsa 280 000

markkaan ja Portin 200 000 markkaan. Routamo ei suostunut samaan vaan piti kiinni alkuperäistä 350 000 markan laskustaan. Hänen palkkionsa kohtuullistamisesta VVR joutuu käymään oikeutta veronmaksajien puolesta.

KOP oli epäsuorasti mukana myös VVR:n hallinnossa. Kaikkien yllätykseksi vakuusrahaston johtaja Heikki Koivisto sai oman noin 38 000 markan palkkansa ohella yli 30 000 markkaa kuukaudessa "eläkettä" KOP:ista. Hän oli tiettyjen keinottelutappioiden jälkeen – samantapaisten joita syntyi PSP:lle New Yorkissa – joutunut lähtemään pankista, mutta se tehtiin hänelle helpoksi: hän sai miljoonien markkojen arvoisen kultaisen kädenpuristuksen. Sen hän salasi Ahon hallitukselta ja sen virkamiehiltä tullessaan Ahon ja Viinasen suosikkina nimitetyksi VVR:n virkaan.

Asian tultua julkisuuteen ministeriön mies Pekka Laajanen, jonka olisi pitänyt asiasta tietää, ei muistanut asiaa häneltä erikseen Koiviston läsnäollesssa kysyttäessä, että Koivisto olisi kertonut "eläkkeestään", vaikka tämä itse väitti niin tehneensä. Asiasta tiesi todellisuudessa vain KOP:in hallintoneuvosto, joka oli määrännyt "eläkkeen" suuruudeksi 3/4 täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

"Eläke" oli sittemmin riittävä syy Koiviston eroon, mutta erotetuksi häntä ei saatu. Hänellä oli nimittäin maan hallituksessa ystävä ja metsästyskaveri: sukuyhtiönsä myyntivoittojen veroetuoikeuksista nauttinut valtiovarainministeri Iiro Viinanen. Viinanen ei suostunut panemaan toimeen Koiviston erottamista huolimatta VVR:n hallintoneuvoston ilmaisemasta epäluottamuksesta. Koivisto ei kuitenkaan ollut – monien pankinjohtajien tapaan – vapaamuurari niin kuin Viinanen, jonka loosin tunnuslause on "equilibrium" (tasapaino).

Valtion tuki pankeille ei ollut tasapainoista, vaan se on ollut kallellaan KOP:in suuntaan.

Vaikka Koivisto jääväsikin itsensä KOP-asioissa, lipsahduksia tuli. Ennen kuin kaksoispalkkauksesta tiedettiin, Koivisto esitti 1.9.1993 pidetyssä VVR:n johtokunnan kokouksessa, että vakuusrahasto ja KOP valmistelisivat SSP:n myymistä KOP:ille. Säästöpankkien pilkkomisen ja tasajaon val-

mistelun aikaan VVR siis halusi rinnakkaisneuvotteluja KOP:in kanssa! Jos KOP olisi silloin saanut säästöpankit, sille olisi tullut niin iso tase, että sen omat ongelmat olisivat hukkuneet säästöpankkiongelmiin, ja valtio olisi siinä yhteydessä pelastanut säästöpankkien pelastamisen nimikkeen alla myös kummilapsensa KOP:in.

Kun Koiviston toiminta roskapankki Arsenalin hallituksen puheenjohtajana joutui oikeuskansleri Jorma S.Aallon hampaisiin, Koivisto ei ollut asiassaan täysin väärässä. VVR on nimittäin eduskunnan valvonnassa, kun taas Arsenal on "vain" virkamiesten valvonnassa. Niiden välillä pitää olla suora yhteys ja käskyvaltasuhde VVR:stä Arsenaliin päin. VVR:n pitää olla ylempi ja Arsenalin alempi ja valtasuhteen pitää olla kaikille osapuolille selvä. Kun Aalto ja oikeusasiamies Jacob Söderman asettivat kyseenalaiseksi VVR:n johtajan aseman Arsenalin hallituksen puheenjohtajana, se oli pelkkää lakimiesten saivartelua, ja herrat välttelivät sillä tavalla substanssikysymysten arviointia.

Jos mainitut oikeusoppineet olisivat kiistelleet siitä, voidaanko VVR vuoden 1996 alkupuolella lakkauttaa ja Arsenal jättää elämään ilman eduskunnan valvontaa, juridiikalla olisi ollut asiallista merkitystä. Tätä oli valmisteltu vuoden verran, ja kesällä 1995 suunnitelman lausui jälleen julki Pekka Laajanen, virkamies. Pankkitukiasioissa maata johtavat nämä virkamiehet, ja ilman eduskunnan valvomaa vakuusrahastoa se tulee veronmaksajille vielä nykyistäkin kalliimmaksi.

Arsenal annettiin virkamiesten käsiin siksi, että VVR:n hallintoneuvosto oli pitänyt pankkitukiasioissa suitsia "liian" kireällä. Se linja ei kelvannut pankeille eikä loppujen lopuksi myöskään Ahon hallitukselle, joka ensin vähän vastaan hangoiteltuaan pelasti pankkien ohella myös niiden omistajat. Siksi Arsenalissa otettiin käyttöön erilainen hallintomalli kuin VVR:ssä. Arsenalin kautta puolisen sataa miljardia markkaa pankkitukirahoja vietiin avoimen valvonnan ulottumattomiin siirtämällä säästöpankkien pilkkomisjätteet mainittuun roskapankkiin.

Säästöpankkien pilkkominen oli piilopankkitukea, jonka

avulla yritettiin auttaa myös KOP:ia sen jälkeen, kun säästöpankkeja ei saatu luovutetuksi sille. Tie pilkkomiseen oli kuitenkin mutkitettu eduskunnan päätöksin, ja mutkien suoristamiseksi eduskunta piti saada muuttamaan kantansa.

Puolueiden ja Ahon hallituksen pankkitukineuvotteluissa helmikuussa 1993 oli hyväksytty ajatus, että liikepankille annettavan pankkituen ehtona olisi valtion omistusosuuden kasvattaminen 40-50 prosenttiin sen osakkeista. Tahto oli niin yksimielinen, että siihen aikaan Viinanen vielä uhosi eduskunnan "tyytyneen" vain puoleen pankkien osakkeista.

Ponsi omistuksen ensisijaisuudesta ja omistajanvastuun toteuttamisesta ohjasi pankkituen käyttöä puolisen vuotta, aina säästöpankkien pilkkomiseen asti. Sinä aikana pankit eivät hakeneet uutta tukea, ja ajan voittamiseksi suotuisempien tukiehtojen toteutumista varten KOP:issa pantiin alkukeväällä 1993 toimeen "kansallisanti".

Kun valtio oli aikaisemmin antanut ns. luottolaman torjumiseksi KOP:ille 1 726 miljoonan markan lainan, jolle ei kolmeen vuoteen tarvinnut maksaa korkoa, valtio sai oikeuden merkitä KOP:in mahdollisissa osakeanneissa uusia osakkeita. Sitä oikeutta ei kansallisannissa käytetty. Iiro Viinasen päätöksellä osakkeita ei merkitty silloin 10 markan kappalehintaan, vaikka puolta vuotta myöhemmin säästöpankkien pilkkomisen yhteydessä valtiolle kelpasivat ne samat osakkeet 13 markan hintaan. SYP/KOP-fuusion aikoihin niiden arvo oli sitten enää nelisen markkaa, mikä alensi valtion säästöpankeista saamaa hintaa puolella miljardilla. Oli lisäksi sovittu, että valtion myydessä omistuksensa se tapahtuu hyvässä yhteistyössä pankin johdon kanssa "niin että sillä ei pilata markkinoita". Harvoin on millään pankilla ollut niin hyvää valtiota.

Valtion omistusosuuden kasvu ei säästöpankkien pilkkomisen aikaan enää huolettanut KOP:ia, sillä silloin valtiovalta oli jo kesytetty. Nimittäin *alkukesällä 1993 tapahtui sekä hallituksen että SDP:n pankkitukilinjassa täyskäännös: pankkeja sai pelastaa ilman että omistajanvastuu toteutetaan*. Sitä varten oltiin valmiita luopumaan helmikuun yksimielisestä ponnesta, eikä omistuksen enää tarvinnut olla ensisijainen tuen

myöntämisen muoto eikä osakkeiden nimellisarvoja tarvinnut leikata. Demarit tekivät asiassa takinkäännön uuden puheenjohtajansa Paavo Lipposen johdolla.

Kesän lopulla hallituksen talouspoliittinen ministerivaliokunta oli antanut VVR:lle valtuudet käydä neuvotteluja pilkkomisesta. Toisaalla valmisteltiin eduskunnan päätöksen muodollista muuttamista, mikä tapahtui ns. roskapankkilain käsittelyn yhteydessä. Siinä yhteydessä luotiin aineelliset edellytykset *omaisuudenhoitoyhtiö Arsenalin* perustamiselle ilman että eduskunnalle kerrottiin, mistä oli kysymys. Vain tyhmimmät edustajat eivät sitä huomanneet.

Pilkkomisesta keskusteltiin aivan avoimesti lokakuun alussa, ja niihin aikoihin prosessi oli jo edennyt loppusuoralle, vaikka vielä 8.10.1993 Iiro Viinanen sanoikin eduskunnassa, että SSP:n kohtalo ei muka ole "millään arvioitavissa tällä hetkellä". Viinasen sanomiset tiedetään; olihan hän luvannut erota siinä tapauksessa että Suomessa devalvoidaan.

Muodollisesti oli vielä "tuhottava" edellä mainittu yksimielinen ponsi. Siihen tarvittiin ja saatiin demareiden apu.

Matti Louekosken johdolla demarit esittivät eduskunnassa 12.10. ponnen, jonka avulla he sanoivat estävänsä säästöpankkien pilkkomisen muiden pankkien tarpeisiin mutta jolla tosiasiallisesti tuhottiin omistajanvastuun sisältänyt aikaisempi ponsi. Hallituspuolueiden edustajat äänestivät tietysti demareiden ponnen puolesta. Avoimen valtakirjan saatuaan hallitus päätti heti seuraavalla viikolla pilkkoa säästöpankit.

Pilkkominen oli kilpailijapankeille pankkitukiloton jättipotti. Eniten siitä hyötyi PSP, joka sai sitä kautta uusia konttoreita. Sen jälkeen sen ei tarvinnut tosissaan kilpailla niistä SKOP:in terveistä osista, jotka kesällä 1995 myytiin ruotsalaiselle *Handelsbankenille*. Myynti oli pankkikilpailun kannalta hyvä asia, vaikka suomalaispankit puristivatkin salaa nyrkkiä taskussaan.

Eduskunnan talousvaliokunnan puheenjohtajana Matti Louekoski (SDP), etninen STS:n mies, teki pankeille korvaamattomia palveluksia. Hän hermostui tammikuun 1993 pankkitukineuvotteluissa osakkeiden leikkaamispuheista niin paljon, että ainoana poliitikkona esiintyi julkisesti omistajanvastuun toteuttamista vastaan. Hän jopa jäi kotiin valiokuntansa delegaation Kiinan ja Vietnamin matkalta valvomaan, että valtio ei kasvata omistustaan liikepankeissa vastoin niiden tahtoa. Se, mikä ei onnistunut Louekoskelle silloin, onnistui sitten hallitukselle säästöpankkien pilkkomisen yhteydessä.

Louekoskelle kuuluu suuri ansio myös siitä, että demarit eivät olleet valmiita murentamaan pankkisalaisuutta. Niin ollen veronmaksajat eivät saa tietoa siitä, kenen laskuja yhteisistä rahoista on maksettu.

Pankkitukiasioihin on saattanut vaikuttaa se, että STS:n omistajat hyötyivät STS:n ja KOP:in fuusiosta.

Fuusio varmistui – SDP:n vaihdettua pankkitukistrategiansa – kesällä 1993, kun VVR hyväksyi sen uudelleen aikaisemmin sovituilla ehdoilla huolimatta siitä, että STS oli osoittautunut paljon pahemmaksi konkurssipesäksi kuin virkamiehet aiesopimuksen aikoihin luulivat.

STS-fuusion ja säästöpankkien pilkkomisen jälkeen arveltiin, että edellytykset 104-vuotiaan KOP-vanhuksen elämän jatkumiselle olisivat olleet olemassa. Pankki ui kuitenkin lähimenneisyyden painolastissa niin syvällä, että valtiovallan apu ei sitä enää pelastanut, vaikka kaikki tehtiin, mikä tehtävissä oli.

Lopulta jäljellä oli vain yksi vaihtoehto. Suomen porvariston pyhä pankki oli fuusioitava SYP:iin, jotta kasinovuosina syntyneet ongelmat saataisiin piiloon ja KOP:in tuhoutumiseen johtaneet syyt kätketyiksi.

SYP/KOP-fuusion yhteydessä salaisuudet kuopattiin ikiajoiksi, sillä valtion edustaja Pekka Laajanen – Iiro Viinasen määräyksestä – *esti erityisen tarkastuksen toimeenpanon sekä KOP:in että Unitaksen viimeisissä yhtiökokouksissa*. Jos valtio olisi halunnut, sen oma äänimäärä olisi KOP:issa riittänyt mainitun tarkastuksen vaatimiseen, mutta siihen ei Viinasella ollut poliittista tahtoa. Fuusion jälkeen asiaan ei voida enää koskaan palata. Näin on, vaikka molemmat suuret liikepankit ovat saaneet veronmaksajilta pankkitukea: korotonta pääomalainaa 3,5 miljardia markkaa sekä puolet säästöpankkien pilk-

komisen mukanaan tuomista hyvistä talletuksista ja luotoista.

Kun KOP yritti sinnitellä itsenäisenä ja pani marraskuussa 1994 toimeen vielä yhden osakeannin, lopun merkit olivat ilmassa. Aikaisemmin syksyllä oli nimittäin käyty *keskusteluja KOP:in ja SYP:in fuusiosta*, mutta KOP ei ollut vielä silloin fuusiokunnossa. Sitä varten se pani vielä kerran kätensä pienomistajien taskuun.

Pienomistajien mielestä heitä petettiin: KOP antoi tilastaan väärää tietoa. Osakeantiesitteen mukaan pankin kiinteistöjen arvo oli marraskuussa 1994 lähes 2 miljardia markkaa korkeampi kuin muutamaa kuukautta myöhemmin fuusioesitteessä. Sille ei kriitikkojen mielestä ollut muuta perustetta kuin että tilintarkastaja Antti Heleniuksen (KHT) nimikirjoituksellaan vahvistamassa osakeantiesitteessä pankin tilasta annettiin todellista parempi kuva.

Suuromistajat välttelivät osakemerkintää, mikä näkyi KOP:in "kentällä". Konttori toisensa jälkeen saavutti täyden merkintätavoitteen myymällä osakkeita pienomistajalle, ja ensin niiden kiintiöt ylittyivät 100 prosentilla ja sitten jopa 200 prosentilla. Kun myyntiin riitti kaiken aikaa yhä uusia osakkeita, on ilmeistä, että pienasiakkaille myytiin osakkeita suurasiakkaiden kiintiöstä. Jotkut tiesivät tulevasta fuusiosta?

Kun KOP kuoli, se kuoli kunniattomasti. Meritassa punapääoman jäämistö on nyt osa maailman keskittyneintä liikepankkijärjestelmää. Siihen, miten sen hallintoelimissä näkyy *talouden ja politiikan uusi epäpyhä liittoutuminen* yhä ankarammiksi korporatiivisiksi rakenteiksi, palataan kirjan lopussa.

EKA pakkosaneeraukseen 20.10.1993

Osuustoiminnan punainen lanka

Demarirahan kova ideologinen ydin ei ollut STS vaan kuluttajien osuuskuntien henkinen perillinen EKA, jonka aatteellinen perimä karttui osana Suomen matkaa kansakunnaksi ja kansallisuudeksi.

Matkan alkupuolella perustettiin lukuisia uusia instituutioita mitä erilaisimpiin tarkoituksiin. Niiden kirjo ulottui idealistis-isänmaallisen hengen paikallisista säteilykeskuksista eli kansanopistoista aina taloudellis-ideologisiin yhteistoimintayrityksiin eli osuuskauppoihin saakka.

Politiikassa aliarvioidaan yleisesti paikallisuuden merkitystä. Ennen aatteet saapuivat monille paikkakunnille henkilöihin kiinnittyneinä ja niitä arvioitiin niiden julistajien kautta. Aina ei aatteiden sisältö ollut ratkaiseva, vaan poliittiseen ryhmittymiseen vaikuttivat myös sosiaaliset erot ihmisten välillä.

"Edistyksellinen" osuustoiminta-aate auttoi suomalaista työväestöä löytämään identiteettinsä ja itsetuntemuksensa tilanteessa, jossa työ määritti sosiaaliset suhteet ja luokkaerot. Risto Alapuroa lainaten "huipulla olivat virkamiehet ja talolliset, pohjalla maa- ja teollisuustyöväki, ja suurimpina kerroksina heidän välillään mutta paljon lähempänä jälkimmäisiä torpparit ja erityisesti käsityöläiset".

Taloudellinen eriarvoisuus on yhteiskunnallisten ristiriitojen sytytin. Työväenaate politisoi paikkakuntien elämän paljastamalla eriarvoisuuden ja tekemällä alistussuhteet näkyvik-

si. Rahvaan tasa-arvoliikkeen järjestäydyttyä työväenyhdistyksiksi vanhat henkilöt kohtasivat toisensa uusilla areenoilla: kunnallisissa valtuustoissa ja valtakunnallisissa vaaleissa. Sillä oli vaikutusta myös osuustoimintaan.

Alussa osuustoiminta ei ollut sosialismia eikä kapitalismia, vaan sen avulla yritettiin löytää "kolmas tie" niiden välistä. Työväenyhdistyksiin kerääntyi aatteellisen kapinan etujoukko, joka tuki osuustoimintaa mutta ei leimannut sitä poliittisesti. Osuuskaupat olivat samoja kaikille.

Äärivasemmalla haluttiin osuuskauppojen palvelevan työväestön poliittisia päämääriä. Naisten parissa taas kilpailivat keskenään Miina Sillanpään edustama kotitaloussuuntaus sekä radikaalimpien siskojen ajama tavoite naisten vapauttamisesta kotitöistä tuottavaan toimintaan ja yhteiskunnalliseen elämään. Työväenliike oli myös raittiusliikettä, vaikka niissä asioissa sille kävi kuin Elias Lönnrotille, joka perusti Suomen ensimmäisen raittiusyhdistyksen mutta joka pian – jäsenten puutteessa – muutti sen nimen Kohtuuden ystäviksi.

Näiden edistyksellisten ajatusten kanssa kilpailivat saksalaisvaikutteisen reformistin Hannes Gebhardin ja hänen *Pellervo-Seuransa* aatteet yhteiskuntapolitiikan uudistamisesta niin, että sosialististen aatteiden leviäminen estyisi.

Päättäessään järjestäytymisensä tavasta ja yhteisen toimintansa luonteesta ryhmä määrittää suhteensa muihin taloudellis-sosiaalisiin luokkiin ja kerrostumiin. Aatteiden yhteensovittaminen osuustoiminnaksi ei pitemmän päälle onnistunut, ja tilannetta heikensi se, että Pellervo-Seurassa maaseudun pienillä tuottajaosuuskunnilla oli yhtäläinen äänioikeus kuin kaupunkien isoilla kuluttajaosuuskunnilla. Asia koettiin niin, että "herrat osuuspellervolaiset kaikin voimin koittaa, osuuskaupat omillensa työläisiltä voittaa". Viimeisessä yhteisessä kokouksessa puoli kokoussalillista väkeä jäi paikalleen laulamaan Vaasan marssia, kun toinen puoli marssi ulos Työväen marssin tahdissa.

Sisällissodan jälkeen kuluttajien osuuskunnista kasvoi osa työväenliikettä, kun taas pellervolainen liike ajoi maatalousporvareiden asiaa.

Yhteiskunnan rakenteen muuttuessa valta kasvoi tehtaiden piipuista eikä ollut myynnissä osuuskaupan hyllyillä. Työväenluokasta tuli vähitellen keskiluokkaa, ja se oli luokkaerojen suuri jäidenlähtö. "Tavalliset ihmiset" eivät ole tarvinneet osuuskauppoja enää sen jälkeen, kun keskiluokan tarpeiden tyydyttämisestä on tullut kaikkien kauppiaiden päätehtävä. Kamppailun kohteena on kaiken aikaa koko lottokansan ostovoima – ja sitä kautta sielu. Keskiluokka ei enää osta avaimia sivistyksen, valon ja hyvien avujen aarreaittoihin aatteellisista kaupoista. Kulutusyhteiskunnasta on tullut kertakäyttöyhteiskunta, jossa markkinavoimat ovat pääoman ideologinen etujoukko ja kapitalistisen ideologian enkelikuoro.

Kun "edistyksellistä" osuustoimintaa ei enää ole eikä uutta tule, punapääoman romahdus ei ole vain taloudellinen konkurssi.

EKA:n elinkaari

EKA (Eka-yhtymä Oy) syntyi fuusion tuloksena niin kuin STS:kin. Siihen yhdistettiin 1980-luvun alussa nelisenkymmentä E-osuusliikettä, ei kuitenkaan itsenäisyystaistelun käynyttä ja voittanutta Elantoa. Kalevi Sorsa sitoi fuusion läpiajamiseen koko SDP:n arvovallan, mikä oli puoluejohtajan palkkio Valco-skandaalissa hänen sijastaan rypeneelle Eero Rantalalle, uudelle pääjohtajalle.

Rantala sai virkaan astuessaan kummilahjan myös ay-liikkeeltä, kun SAK:n edustajakokous vetosi liittojen jäseniin "yhteisten ponnistusten aikaansaamiseksi E-liikkeen vahvistamiseksi ja työväenliikkeen taloudellisten arvojen turvaamiseksi ja kehittämiseksi". Toisin kävi kuin silläkin suunnalla toivottiin.

Kysymys suurfuusiosta oli mitä suurimmassa määrin poliittinen. Siitä päätettiin vasemmistopuolueiden kesken E-liikkeiden jäseniä kuulematta. Sillä tavalla osuustoiminnan subjekteista tehtiin objekteja. Demarit ostivat kommunistien tuen – ja sitä kautta kommunistijohtoisten pohjoisten osuuskauppojen omaisuuden – panemalla Hakan niinä samoina aikoina

ostamaan Feximalta ns. Koiton talon.

Että kaikki meni eikä mitään säästynyt, oli seurausta myös kahdesta muusta isosta operaatiosta.

Ensiksi vuonna 1978 *keskinäinen yhtiö Kansa osakeyhtiöitettiin* ja otettiin EKA:n omistukseen. Sillä tavalla Kansa-yhtiöiden omaisuus varastettiin omistajiltaan eli keskinäisen yhtiön vakuutuksenottajilta. Työväenliikkeessä ei uskottu työkansan kykyyn omistaa omaa omaisuuttaan.

Kansa oli yksi lypsylehmä, Haka toinen.

Vuoden 1988 lopussa *osuuskuntamuotoinen Haka fuusioitiin EKA:an ja yhtiöitettiin.* EKA sai käytännössä ilmaiseksi Hakan omaisuuden ja vanhojen tappioidensa katteeksi vielä 1 072 973 536 markan arvosta Hakan purkautumattomia varauksia. Uusi *Haka Oy* joutui ostamaan vanhan omaisuutensa takaisin EKA:lta kalliiseen hintaan. Operaation oikeutusta perusteltiin niin, että Kansan rahoja oli palanut vierailla mailla miljardin markan verran ja että niille tappioille piti saada uusia maksajia.

Näiden tytäryhtiöiden rahojen ohella EKA tuhlasi myös *Kuluttajaosuustoiminnan Keskusliiton (KK)* omaisuuden, mukaan lukien Helsingin asematorilla sijainneen ns. Fennian talon. Kun osuuskauppaliike ei enää tarvinnut KK:n edustamaa aattellisuutta, sen omaisuus pantiin jakoon EKA:n ja Elannon kesken.

Velkaantumista ei saatu millään keinoin pysähtymään.

Vuonna 1990 EKA:n nettorahoituskulujen osuus käyttökatteesta oli puolet, mutta vuonna 1991 se oli jo noussut lähes puolitoistakertaiseksi ja vuonna 1992 jo kaksi ja puoli-kertaiseksi. EKA oli joutunut velkavesiliukumäkeen, josta se ei päässyt pois.

Lopun kolkuttaessa oveen syksyllä 1992 ei mitään ollut enää tehtävissä. Omat rahat oli syöty. Tytäryhtiöt oli tyhjennetty. Pankit eivät enää antaneet lisää rahaa lainaksi. *Viimeinen puolen miljardin markan tappiokierre rahoitettiin säästökassatalletuksilla*, ja niin EKA:n viimeinen vuosi maksoi valtiolle puoli miljardia, mutta pankeille ei enää mitään.

Heti STS:n romahduksen jälkeen marraskuussa 1992

Kauppalehti haastatteli Eero Rantalaa: ”Rantala on kyllästynyt huhuihin EKA:n ongelmista. Vaikka konsernin omavaraisuusaste on 10 prosenttia ja tänä vuonna on tulossa sekä kertaluontoisia että toiminnallisia tappioita, rahoitus on kunnossa. Ja jälleen kerran Ekan tulos on paranemaan päin.”

Todellisuudessa kyseinen vuosi oli yksi EKA:n historian huonoimmista. Siitä huolimatta pääjohtaja jatkoi entisellä linjalla: mitään ei myönnetä. Kun muutkaan eivät myöntäneet, oli mahdollista, että osuuskunta tuotti Rantalan johdolla tappiota lähes 4 000 miljoonaa markkaa.

Vuotta ennen romahdusta Juhani Riikosen Infinconilta tilattiin muistio EKA:n tilasta. Se oli huippusalainen, sillä ulospäin asioista piti antaa myönteinen kuva. Muutoin ei säästökassaan olisi saatu lisää rahaa. Samaan aikaan, kun Rantala oli ”kyllästynyt huhuihin Ekan ongelmista”, muistio kertoi niiden huhujen syyn:

> Eka-konsernin omat varat olivat joulukuussa 1992 vähintään 2–4 mrd mk negatiiviset, jos kaikki velat otetaan huomioon ja omaisuus arvostetaan markkina-arvoonsa. Näin laskien ainakin konsernin emoyhtiö olisi ollut selvitystilassa. Ilman useamman miljardin aitoa ja todellista tulosvaikutteista apua emo-osuuskunta ei voi pitemmällä tähtäimellä selvitä velvoitteistaan.

Säästökassa-aikapommin virittyessä itsestään EKA:n sijoitus- ja kiinteistötoimen johtaja Rauno Kousa arvioi huhtikuussa 1993 Ilta-Sanomissa, että punapääoma oli pitänyt pintansa:

> Vaikka EKA ei ole tuottanut voittoa miesmuistiin, sillä on mahtava omaisuus. Kivijalan muodostaa 800 kiinteistöä: 720 000 neliömetriä. Kirjanpidossa kiinteistömassan arvoksi on merkitty kaksi miljardia, mutta jälleenhankinta-arvoksi tulee varovaisenkin laskun mukaan neljä miljardia. Toisaalta yhtymän velkataakka on samaa suuruusluokkaa.

Tampellan konkurssista EKA:n rahoitusjohtajaksi pulpahtanut mutta sitä kautta uuteen konkurssiin sukeltanut Ossi

Hynninen puolestaan kirjoitti salaisessa muistiossa, että jos EKA:n vuoden 1991 vuosikertomuksen luvut olisi oikaistu, sillä ei olisi enää ollut omaa pääomaa. Hänen mukaansa "tilanne oli katastrofaalinen" ja firma eli vain säästökassatalletusten varassa. Vuoden 1992 syksyn jälkeen ei EKA:ssa enää ollut uutta pantattavaa omaisuutta.

EKA:n johtajat tiesivät tulevasta, mutta hallintoelimet eivät. Samoin KOP tiesi. Kun välimiesoikeudessa myöhemmin ratkottiin STS-Pankin EKA-luototuksesta syntynyttä kiistaa, KOP myönsi, että marraskuussa 1992 "*KOP:n tiedossa oli, että Osuuskunta Eka oli tuolloin jo käytännöllisesti katsoen konkurssitilassa*".

Kun Rantalan mielestä EKA:n vaikeudet olivat vääriä huhuja, hän vahvisti omaa käsitystään asioista, ja se tapahtui tilaamalla amerikkalaiselta *Bankers Trust-yhtiöltä* kallis konsulttityö. Se oli ulkopuolisten mielestä "ihan Aku Ankan tasolla". Talouselämä-lehden haastattelema asiantuntija uskoi, että "Bankers Trust sai ilmeisesti provision sen mukaan, miten suureksi se arvioi liiketoimintojen arvot".

Jälkikäteen arvioituna Bankers Trustin selvitys oli todella pelkkää puppua. Sen pohjalta valmisteltiin kuitenkin vapaaehtoisen saneerauksen ohjelma, jota ei onneksi ehditty hyväksyä ennen yrityssaneerausta. Sellaisen selvityksen pohjalle ei tulevaisuutta olisi voitu rakentaa: kirjanpidollisen tekohengityksen mahdollisuudet oli jo käytetty loppuun.

EKA oli pitkään väsynyt ja vakavasti sairas. Kuollessaan se oli Suomen ikäinen vanhus.

Johtajat johtivat

EKA:ssa valta oli Eero Rantalalla, eikä hallintoneuvostolla tai edustajistolla ollut todellista vaikutusta asioihin.

Joku yritti joskus jotakin. Kun Eero Rantalalla oli iso palkka, lähes 100 000 markkaa kuukaudessa, Jukka Gustafsson (SDP) sentään asetti silloin tällöin kyseenalaisiksi Rantalan suuret palkankorotukset, sillä osuuskunnan tuloksessa niille ei ollut perusteita. Punapääoman hallintoelimissä ei kuitenkaan

hyväksytty häiriköintiä, ja niin Rantala aina sai korotuksensa. Sen lisäksi hän nautti – eri korvausta vastaan – SDP:n luottamusta muun muassa *Enso-Gutzeit Oy:n* hallintoneuvoston puheenjohtajana.

EKA:n hallintoneuvosto oli mitä ilmeisimmin taselukutaidotonta joukkoa, joka puheenjohtajiensa Matti Luttisen (SDP), Sinikka Mönkäreen (SDP) ja Ele Aleniuksen (vas) johdolla hyväksyi kaiken. Tilannetta ei parantanut se, että Lipposen hallituksen sosiaali-, terveys- ja asuntoasioiden ministeri Mönkäre oli usein pois kokouksista tai että miljoonan markan vuositulojen mies Ele Alenius vaihdettiin Juhani Vähäkankaaseen (vas).

Sinikka Mönkäreellä oli kaiken lisäksi ns. oma sonni ojassa, sillä hän seurusteli EKA:n lakimiehen Juha Laisaaren kanssa. "Eero Rantala ei tehnyt yhtään operaatiotaan Laisaaren tietämättä", sanoo henkilö, joka seurasi asioita läheltä. Näin ollen Rantalalla oli kanavansa hallintoneuvoston suuntaan. Sen puheenjohtajistolla ei ollut siinä eikä tässä kokoonpanossa kapasiteettia arvioida kriittisesti, missä mennään.

EKA:n hallitus pidettiin pimennossa asioiden tilasta.

> Hallitukseen kuuluivat kuuluivat Rantalan ohella Aarno Aitamurto (SAK, vas), Lauri Ihalainen (SAK, Yhteistuki, SDP), Maunu Ihalainen (SDP, STS-Säätiö), Salme Kandolin (vas, Avanti-säätiö), Kosti Kyhälä (STS, Haka, Kansa, vas), Jermu Laine (SDP) ja Ulf Sundqvist (STS, Haka, Kansa, SDP).

Ehkä Lauri Ihalaisen (SAK, Ilmarinen) ei olisi tarvinnut EKA:n takia myydä asuntoaan, minkä hän teki – ja minkä Raimo Kantola (SAK, Eläke-Sampo) teki mitä ilmeisimmin Hakan hallituksen jäsenyyden takia. EKA on vain saneerauksessa, kun taas Haka meni konkurssiin. Saneerauspesä ei ole yhtä ankara isäntä kuin konkurssipesä, sillä siinä toiminta jatkuu eikä kaikkea nollata.

EKA:ssa tehtiin erikoistilintarkastus. Sitä ei ole koskaan esitelty hallintoneuvostolle, eivätkä kaikki oikeudellista vastuuta kantaneet hallituksen jäsenetkään ole saaneet siitä ko-

piota. Heille varattiin vain tilaisuus käydä suljettujen ovien takana lukemassa tarkastuskertomus, jota ei haluttu julkisuuteen. Niitä ketkuiluja, joita EKA:ssa on tehty, ei haluttu tietoon niille, jotka ne maksoivat: osuusliikkeen jäsenille ja veronmaksajille.

Edustajistollakaan ei ollut EKA:ssa suurta merkitystä. Se palveli paperityöläisten liiton lehden mukaan johdon tarpeita:

> Kun puoluesuhteet olivat rasvassa, ei osuuskunnan vaaleja tarvinnut ollenkaan pelätä. Päinvastoin. Mandaateille saatiin sopuisia herroja ja rouvia. Kriittisiä toki. Jos he olivat löytäneet hometta osuuskaupan ranskanleivästä, he pyysivät epäröimättä puheenvuoron ja saivat.

Välittömästi isoa osuuskauppafuusiota seuranneina vuosina, heti Rantalan nimityksen jälkeen, edustajiston molempia vasemmistoryhmiä hoideltiin niin, että ne olivat tyytyväisiä. Silloin liikkui isojen rahojen virta osuustoiminnasta puoluetoimintaan päin. Vallan keskittyessä ja vakiintuessa puolueet joutuivat tyytymään yhä vähempään ja vähempään.

Taustaryhmiä piti taas muistaa siinä vaiheessa, kun oltiin lähestymässä viimeistä tuomiota eikä ylösnousemuksesta ollut paljon toivoa. Ymmärtämystä EKA:n vaikeuksille hankittiin muun muassa sillä tavalla, että ennen vuoden 1992 kunnallisvaaleja EKA jakoi puolueille vaalirahaa. Itse asiassa rahat eivät menneet puolueille vaan joillekin puolueiden avainedustajille samaan tapaan kuin vasemmistopuolueiden salaiset ayavustukset etsivät ja löytävät reittinsä ohi virallisten kanavien ja tilinpäätösten niin että jotkut ehdokkaat saavat rahansa huomiota herättämättä ilman lähettäjänimeä.

EKA:n piilopuoluetuen jakokanavat paljastuivat EKA:n johtajan Jaakko Aallon ja EKA:n rahoilla vasemmistoliittoon palkatun sihteerin Sirkka-Liisa Mikkosen puhuttua asioista ohi suunsa. Asian julkitulon jälkeen EKA veti puolueelta avustuksensa pois. Sen johdosta entinen puoluesihteeri Matti Viialainen, joka tunsi hyvin puolueen ohi kulkevien jakelukanavien verkoston, joutui jälkikäteen maksamaan kunnallivaalikampanjansa itse. Hän jäi ilman sitä 40 000 markkaa, jonka moni jopa puoluetoimistossa uskoi kulkeutuneen EKA:sta hänen kampanjaansa.

Se oli EKA:n yrityskulttuuria. Mitä tapahtui muualla?

Kaupan muotisana: ketjutus

Eka-yhtymä Oy tuotti tappionsa pääosin vähittäiskauppatoiminnassa. Alalla oli – ja on – raju kilpailu.

Kauppiaan mielestä kauppa näivettyy, jos hänen oma osuutensa kaupankäynnistä ei kaiken aikaa lisäänny. Kasvua mitataan markkinaosuuksilla. Kun markkinaosuuksien kasvu on nollasummapeliä, kaikki ryhmät eivät voi kasvaa yhtä aikaa.

Aina ennen se, joka kasvoi, oli Kesko. Sen markkinaosuus on viime vuosikymmeninä kasvanut 40 prosenttiin, vaikka aivan parina viimeisimpänä vuotena kasvu on mennyt SOK:lle. EKA:lle sitä herkkua ei koskaan riittänyt.

Kaupan kasvun avainsanoja ovat nykyisin ketjuttaminen ja ketjukuri: kauppojen yhteishankinnat ja tavaratarjonnan yhdenmukaistaminen. Kaikki neljä kaupparyhmää ketjutetaan. Myynnissä oleva tavara saattaa saman ketjun kaupoissa pikkuisen vaihdella, samoin tavaroiden esillepano, mutta kaikissa ryhmissä on yksi keskus, joka määrää suurimmasta osasta sortimenttia. Se, miten yksittäisiä kauppoja käytännössä hoidetaan, on – historiallisista syistä johtuen – vähän erilaista, mutta ei paljon. Ekana ketjutusta käytti SOK, vikana Kesko.

Kun kaikissa ryhmissä ketjutetaan, sen myötä valikoima supistuu ja palvelu huononee. Tavaravirtojen ohjailun siirtyessä pois kaupoilta ja kauppiailta ei ole enää paljon eroa siinä, vastaako myymälästä kauppias vai myymälänhoitaja. Palkkaustavassa on eroa, ja kauppias ansaitsee paremmin kuin myymälänhoitaja, mutta lisäpalkka on pois hänen selkänahastaan. Myymälänhoitajilla on nimittäin lyhyemmät työajat ja pienempi vastuu.

Itsenäiset K-kauppiaat eivät aikaisemmin sallineet Keskon byrokraattien vallan ulottuvan kuin kynnykselleen, ja tavaratilaukset tehtiin alhaalta ylöspäin. Se oli mahdollista, kun Kes-

ko oli kauppiaidensa omistuksessa. Ketjutuksen jälkeen heillä ei kuitenkaan enää ole paljoa valinnanvaraa sen suhteen, mitä he myyvät. Myymälän työ on myyminen ja taustatyöt tehdään keskuksessa.

Kesko Oy tulee toimeen omillaan ja valitsee itse rahoittajansa. Se uskalsi lamasta huolimatta investoida 1990-luvun alkuvuosina puoli miljardia markkaa ostamalla 100 000 neliötä uutta liiketilaa.

Tuko Oy oli tehottomampi kuin Kesko. Siinä oli tuottajien ja kuluttajien välissä kolme porrasta eli yksi ylimääräinen alueellinen tukkukauppa keskusliikkeen ja vähittäiskaupan välillä. Kun Tuko siirtyy kahteen portaaseen, siitä tulee toinen Kesko, paitsi että kasinopeliensä jälkeen sillä ei ole vaihtoehtoja sen suhteen mitä siitä tulee. KOP on pelastanut sen konkurssilta ja on sen tulevaisuuden kummisetä.

Tukoa ei voi enää hävittää, sillä sille on annettu liikaa tukea. Jos se olisi haluttu ajaa konkurssiin tai selvitystilaan, se olisi ollut helppoa: sen omaisuus olisi vain arvostettu käypiin hintoihin ja markkina-arvoon.

Ensimmäisenä kauppansa ketjuttanut *SOK* tullee lähivuosina toimeen omillaan, vaikka ryhmän tulokset ovat vain niukasti plussalla ja vaikka tuloksia vetää alas kiinteistöomistuksen painolasti: lähes 100 000 neliötä epäkuranttia tilaa.

S-ryhmän jäsenosuusliikkeiden hallintoelimet hakevat toimivaltuutuksensa osuuskauppojen jäseniltä, eivätkä SOK:n keskushallinnon byrokraatit voi komennella osuuskauppoja mielin määrin. *EKA:ssa* kävi toisin, sillä suurfuusiossa paikalliset ihmiset menettivät valtansa. Sen jälkeen rahat ja valta oli palkkajohtajilla eli Eero Rantalalla ja hänen miehillään, joiden valinnassa Rantala säännönmukaisesti epäonnistui. Elannossa tilanne oli Ylermi Rungon aikana samanlainen.

Jos kaupan alalla jotain rationalisoidaan, ainoa isohko pilkkomismahdollisuus on Elanto. Se on kuitenkin ollut siihen tarkoitukseen liian pieni niin että sen jakamisella olisi merkitystä ylikapasiteetin yleisessä supistamisessa. Kilpailijat joka tapauksessa jatkaisivat kaupankäyntiä useimmissa sen liikepaikoissa.

Liian monen marketin ylläpidon maksavat viime kädessä aina kuluttajat. Myöskään siitä syystä ruuan hinta ei alene EU-Suomessa Peter Fazerin lupaamalla tavalla. Maataloudelle annettujen 10 000 miljoonan markan lisätukiaisten ja EU-tuottajahintojen vaikutuksesta ruuan hinnan olisi pitänyt aleta yli 10 %, mutta niin ei käynyt, kun *väliportaat vetivät välistä.* Kauppakin antaa piut paut prosenteille ja ottaa entistä halvemmalla ostamistaan elintarvikkeista itselleen saman määrän markkoja kuin ennenkin.

Ylikapasiteetti kaupan alalla jatkuu, eikä EKA:n ole – saneerauksen yhteydessä anteeksiannetuista veloista huolimatta – helppo menestyä tässä kovassa kilpailutilanteessa.

Pankeilla oli kauppa-alan uudelleenjärjestelyjä varten käsissään monia valtteja, mutta ne tuhlasivat hyvät korttinsa. Nyt niiden kädet alkavat olla sidotut.

Kun EKA oli muiden vaihtoehtojen puutteessa valmis toimialarationalisointiin fuusioimalla EKA:n ja Tukon, hankkeen kaatoi – omien ja Pohjolan etujen hyväksi – KOP.

Ongelma oli, että näiden ryhmien myymälöillä oli eri vuokranantajat. EKA:n kauppapaikat olivat pääosin konsernin itsensä omistuksessa, kun taas Tukon liikepaikoista aivan liian moni oli Pohjolan omistuksessa. Jos ne olisi fuusioitu ja myymälöitä olisi lakkautettu, vuokranantajat olisivat menettäneet vuokralaisia. Sitä kautta Tukon myymälöiden lakkauttaminen – sekä vireillä ollut KOP:in osakkeiden arvon leikkaus tai nollaus – olisi vienyt Pohjolan taseen pahasti kuralle.

Kun edellä on esitetty, että pankkitukikasinoa on pelattu KOP:in ehdoilla KOP:in pelastamiseksi, on nähtävä, että *KOP:in kautta on pelastettu myös Pohjolaa.*

Taseiden taustat

EKA-konsernin liikevaihto oli enimmillään yli 15 miljardia markkaa, ja se työllisti yli 13 000 suomalaista. Tuntuu oudolta, että näin suuren yrityksen olemassaolon taistelua käytiin pelkän kirjanpidon avulla, mutta niin vain tehtiin.

Konsernin tappiot kasaantuivat viime kädessä EKA:an, jo-

ka puristi niiden kätkemiseksi kuiviin Kansan ja Hakan. Se tehtiin pelaamalla tilinpäätöspelejä näiden yhtiöiden omaisuuksilla, kassavirroilla ja taseilla. EKA:n ongelma oli sen omaisuuden kaikkinainen väärinarvostus, kun tasearvot eivät lopulta vastanneet lainkaan todellisuutta.

Tytäryhtiöiden osakkeiden arvo emon taseessa oli 2 400 miljoonaa markkaa. Siinä oli valtaosa "ilmaa".

Sen lisäksi emo oli velkaa tietyille konserniyhtiöille (muun muassa Eläke-Kansalle) pari miljardia markkaa. Kaikki tiesivät, että niitä velkoja se ei koskaan maksaisi takaisin.

Sen lisäksi jotkut toiset konserniyhtiöt (tai konsernin ulkopuolisiksi naamioidut yhtiöt) olivat velkaa EKA:lle lähes saman verran. Tiedossa oli, että niinkään päin ei saatavia maksettaisi takaisin.

Sen lisäksi pääosa EKA:n omaisuudesta oli kiinni kiinteistöissä, joille ei ollut markkinoita. Suomessa oli tyhjiä kiinteistöjä vaikka kuinka paljon, ja niiden arvot olivat romahtaneet.

"Arvo" on riippuvainen sekä kiinteistön käyttötarkoituksesta (ja sitä kautta tulevasta tuottovirrasta) että myös sen historiasta: kirjanpidollisesta tasekirjauksesta.

Kasinoaikaan kiinteistöille tehtiin *arvonkorotuksia* ja sitä kautta tilinpitoon puhallettiin "ilmaa". Laman aikana tasekuplat ovat puhjenneet. Arvonkorotusten perumisen ja erilaisten *arvonalennusten* kirjausten ajankohta määrää monien yhtiöiden kohtalon, ja taistelu säilymisestä on ollut taistelua siitä, kuinka paljon taseisiin pitää kirjata arvonalennuksia. Jos ne joudutaan tekemään täysimääräisinä, konkurssi koputtaa oveen vähän joka yhtiössä, ja alhaisilla omaisuuden arvoilla yhtiöiltä joka tapauksessa loppuvat uusien luottojen vakuudet. Sitä kautta vakavaraisetkin yhtiöt saattavat ajautua likviditeettikriisiin: on omaisuutta, mutta ei rahaa.

Uusien luottojen saaminen on kiinni siitä, onko yrityksillä antaa pankille uusia vakuuksia, ja pankit ovat saattaneet pyytää uusia vakuuksia myös vanhoille luotoille. Se on ollut monille yrityksille kohtalon hetki. EKA:lla ei lopussa enää ollut lisää vakuuksia.

Kiinteistöriskeille tehtiin EKA:ssa samoja temppuja kuin

Polarissakin. Niitä siirrettiin taseen ulkopuolelle näennäiskaupoin, joista kertyi satojen miljoonien markkojen myyntivoittoja tilinpäätöksiin. *Pankit hyväksyivät sen kaiken kai vain siksi, että ne olivat itse tehneet samoja temppuja.*

Ongelmavuonna 1992 EKA teki lähes miljarditappion, minkä lisäksi Kansassa ja Hakassa muhivat omat tappiomiljardinsa.

Eka-yhtymä Oy:n tase ja konsernitase eivät enää loppuvaiheessa kestäneet minkäänlaisia omaisuuden arvojen alaskirjauksia. Sitä, *että konsernipääoma ei menisi miinukselle*, pidettiin imago-näkökulmasta elintärkeänä asiana. Niinpä kovan juridisen väännön ja monien kalliiden asiantuntijalausuntojen jälkeen voitiin vuoden 1992 tilinpäätökseen tehdä tarvittavat kosmeettiset kirjaukset. RK-Reaktia Oy:lle, Sarodial Oy:lle ja Lintulahti Oy:lle, jotka olivat näennäisesti konsernin ulkopuolella, myytiin konsernista kiinteistöjä näennäisin myyntivoitoin. Kaikenlaisten tällaisten kauppojen seurauksena EKA:lla oli saamisia yksin RK-Reaktialta ja Lintulahdelta 800 miljoonaa markkaa, eikä mitään toivoa velkojen maksusta ollut.

Vuoden 1992 tasetta laadittaessa Rantala hermostui tilintarkastajiin, jotka varoittivat vääristä kirjauksista. He vaativat, että vuosikertomuksen liitteeksi piti ottaa virallisen tilinpäätöksen ohella toinen, oikeampi. Sen Rantala joutui tekemään, ja niin asiantuntijat saivat edes vähän tietoa siitä, missä EKA:ssa oikein mentiin.

Lintulahti Oy:n taseessa oli kiinteistöjä, joille oli kaavoitettu yhteensä 28 400 neliötä asuntorakennusoikeutta ja 11 000 neliötä hotellirakennusoikeutta. Kun Haka möi mainitut neliömetrit Lintulahdelle, niistä kirjattiin myyjän tulokseen 155 miljoonan markan myyntivoitto, mutta rahaa ei liikuteltu. Lintulahti jäi EKA:lle velkaa 250 miljoonaa markkaa, vaikka sen omaisuuden tosiasiallinen arvo ei ollut kuin alle 100 miljoonaa markkaa.

Sarodial Oy:n kanssa tehdyt kaupat tuottivat Hakalle – ja sitä kautta EKA:n konsernitaseeseen – epätodellisia voittoja. Näitä kauppoja varten Haka itse myönsi Sarodialille korotonta luottoa, ja niin sille syntyi saatava, jota se ei saisi koskaan

takaisin.

EKA:n konsernitase oli täynnä tällaista hötöä. Tytäryhtiöiden osakkeilla ei enää lopussa ollut arvoa, eikä veloille ollut katetta kumminkaan päin, ei tytäryhtiöiden veloilla EKA:lle eikä EKA:n veloilla tytäryhtiöille. Kaikki mahdolliset kiinteistöt kaikkien konserniyhtiöiden taseissa oli ilmeisesti arvostettu ylihintaan.

Niiden kohtalo, jotka hangoittelivat vastaan, oli tyly: potkut. Jo 1980-luvun puolella Hakassa vuorineuvos Eero Piipari sai tehdä tilaa Rantalan löytämälle Pertti Naulapäälle.

Toisaalla oli sitten suosikkijärjestelmä, ja siinä varapääjohtaja Matti Paasila oli korkealla. Häntä varten ostettiin Hakalta lähes 5 miljoonan markan työsuhdeasunto Espoon Westendistä, Kansan luksusedustustilojen naapurista. EKA:n naiivin sinivalkoisen euroilmeen luonut ja EU:lla ratsastanut Paasila ehti lyhyen toimikautensa aikana suututtaa käytännöllisesti katsoen kaikki muut kuin Rantalan, mutta niinpä hän olikin sitten toinen isokenkäinen, joka sai potkut – se oli saneerauksen ehtona. Ennen lähtöään ja Sveitsiin päätymistään hän osti itselleen työsuhdeasuntonsa paljon alempaan hintaan kuin EKA oli siitä maksanut.

Pojat lypsivät kaikkea, mistä jotain herui.

Hotelli- ja ravintolayhtiölleen *Restelille EKA teki tasekuplan*, kun se joulukuun lopussa 1990 möi sille puolella miljardilla markalla liikearvoa, kalustoa ja kiinteistöjä. Tytäryhtiö pantiin ostamaan suurelta osin ei-mitään, jonka se maksoi velkaantumalla emolle. Sen jälkeen emo otti yhtiöstä tuotot ulos velan korkoina prosentin ollessa huikea 13 %. EKA:n saneerausselvityksessä päädyttiin samaan johtopäätökseen: "Kun lopputulos nyt on tiedossa, voidaan todeta yrityskaupan olleen edullinen EKA:lle ja epäedullinen Restelille."

Restelin etua ei palvellut sekään, että sen hoidettavaksi pantiin kannattamaton Airport Cumulus-hotelli Vantaalla, jossa oli hirmuinen ylikapasiteetti. Kiinteistön oli rakentanut Haka Kansan tilauksesta.

Restelillä oli ilmeisesti osaamista, vaikka lamavuosina hotelli- ja ravintolabisnes olikin yleisesti kannattamatonta. KOP nimittäin siirsi sille konkurssiin ajautuneen *Rantasipi-ketjun* hotellien ja ravintoloiden liiketoiminnat (vaikka kiinteistöt se pitikin omassa hallussaan). Näin Restel maksoi kovia vuokria Kansan omistamien Cumulusten ja EKA:n omistamien ravintoloiden lisäksi vielä KOP:inkin omaisuudesta. Se ei ollut helppoa, sillä jossain Hyvinkään Rantasipissä saattoi joka viides huone olla tyhjillään joka ainoa yö.

Mikä sitten oli EKA:n ja STS:n suhde?

KOP:in muistioiden mukaan "Eka-konserni oli huomattava STS-Pankin asiakas, jonka luotot muodostivat STS-Pankille poikkeuksellisen suuren luottoriskin". EKA:n päärahoittaja oli kuitenkin KOP, jonka osuus koko konsernin rahoituksesta oli kolmannes.

Kun STS:n osuus EKA:n lainoista oli vain runsas kymmenesosa, STS:n uppoaminen ei vienyt EKA:a heti mukanaan.

KOP torpedoi Premian

EKA-kuplaa ei puhkaistu ajoissa, ja miksi ei puhkaistu, siihen kysymykseen antaa parhaimman vastauksen "Juhani Riikonen":

> Konkurssivaihtoehdossa suurin tappioiden kantaja olisi KOP, mutta myös kaikki muut suomalaiset pankit saisivat kantokykynsä nähden kestämättömät luottotappiot, mikä onkin eräs syy siihen, että tappioita ei ole tunnustettu, vaan tilanne on voinut jatkua kestämättömänä jo vuosia.

Tästä oli kysymys.

Kun vapaaehtoiseen velkasaneeraukseen ei lähdetty eikä muitakaan tukitoimia saatu aikaan, edessä oli lopulta vain konkurssi tai pakkosaneeraus. Mikään yhtiö ei voi loputtomiin kattaa tappioita niillä voitoilla, jotka syntyvät siitä, että konsernin itsensä myöntämillä luotoilla rahoitetaan sen sisäisiä ylihintaisia kauppoja tai että vähittäiskaupan tuotoista pannaan maksuun vakuutus- ja rakennusyhtiöiden tappiot. Kun voitot olivat kosmeettisia ja luotot nolla- tai vajaatuottoisia,

kyseessä oli vain ajanpeluu.

Kiinteistöjen kanssa ongelma oli myös jatkuva pendelointi, se että rakennettiin uutta ja heti perään sitä taas saneerattiin. Kiinteistöongelmat olivat syntyneet 1980-luvulla, mutta ne tulivat maksuun laman aikana 1990-luvulla.

Samaan aikaan KOP pelasi omia pelejään Tukon hyväksi ja EKA:a vastaan.

Alustavia keskusteluja näiden ryhmien fuusiosta käytiin jo keväällä 1992, jolloin neuvoteltiin todella isosta paketista. Sen mukaan *EKA ja Tuko olisi fuusioitu, Haka olisi ottanut KOP:ilta Puolimatkan ja Pohjola EKA:lta Kansan*. EKA:a pidettiin niissä keskusteluissa vahvempana kuin Tukoa ja Hakaa vahvempana kuin Puolimatkaa.

Suunnitelmaa vastusti PSP, jonka pääjohtaja Seppo Lindblom (SDP) puolusti pankkinsa etua ja halusi sille konsernista paremmat vakuudet. Rantala vetosi puoluetoveruuteen, mutta se ei auttanut, ja neuvotteluissa PSP sai vahvistetuksi vakuusasemaansa. Fuusion torpedoivat kuitenkin viime kädessä tukolaiset, jotka nousivat kapinaan Voutilaisen, Teppo Tabermannin ja Yrjö Niskasen neuvottelemaa ratkaisua vastaan. Yli yön nukuttuaan myös Yrjö Niskanen siirtyi fuusion vastustajien puolelle. Hän hoiperteli, kun oli kyse isoista asioista.

Nämä neuvottelut tulivat uudelleen ajankohtaisiksi vuotta myöhemmin keväällä 1993, kun molemmat yritykset tekivät miljarditappioita. Tukon rahoitustilanne oli vielä huonompi kuin EKA:n, joka sai lisärahoitusta pettämällä säästökassatallettajiaan. Tuko toimi KOP:in rahoilla, ja pankin vastuut olivat Tukossa suuremmat kuin EKA:ssa.

Neuvottelut tähtäsivät fuusioon, jonka tuloksena syntyisi *pörssittämiskelpoinen Premia Oy*. Niitä käytiin yli kuukauden ajan huhti-toukokuussa 1993, ja niiden tuloksena kaikki muut pankit olisivat hyväksyneet Premian perustamisen, mutta KOP ei. Esimerkiksi PSP:n näkemyksen mukaan fuusiossa olisi tullut pienempiä menetyksiä kuin pakkosaneerauksessa.

KOP:in rooli oli kaiken aikaa "katsova ja torjuva", ja viime vaiheessa se vetosi siihen, että *Tukon hallitus ei hyväksynyt fuusiota*. Sen ei olisi pitänyt kysyä sitä siltä; Tukohan oli

KOP:in armoilla. Siinä KOP menetti viimeisen mahdollisuuden vaikuttaa alan rakenteisiin!

EKA olisi säästökassatalletustensa takia tarvinnut Premian tytäryhtiökseen, mutta Tuko ei ollut "ideologisesti valmis" siitä seuraavaan itselleen alisteiseen asemaan. Taustalla saattoivat olla myös Pohjolan vuokranantajaintressit Tukossa.

Toinen yritys toimintojen järkeistämiseksi tehtiin heti perään neuvoteltaessa avioliitosta *Starckjohannin ja Renlundin välillä* niiden rautakauppatoimintojen yhdistämiseksi. Siitä tehtiin esisopimus, jonka KOP myöhemmin torpedoi sillä perusteella, että se halusi oman luotto- ja vakuusasemansa parantamista muissa Starckjohann-konsernin osissa. KOP halusi näin auttaa Tukon Rautia-ketjua, joka oli keskustelujen alkuvaiheessa mukana fuusiovalmisteluissa, kun taas Starckjohannin se oli valmis jättämään SYP:in päänsäryksi.

Muodollisesti fuusio kaadettiin siihen, että neuvotteluissa paljastui Starckjohannin huono kunto. Se taas ei estänyt yhtiön pääjohtajaa Pertti Bergiä olemasta vuonna 1993 yritysjohtajien palkkatilastojen ykkönen lähes 4 miljoonan markan vuosituloilla.

Järkifuusiot johtavat pankkien taisteluun vakuuksista, ja myös siitä syystä roskakasoja on ollut niin vaikea yhdistää.

Radiouutisten "vuoto" ja KOP:in etu

Yleisradion radiouutisissa maanantaina 18.10.1993 kello 16.00 kerrottiin, että Hakan tappiot olisivat kyseisenä vuonna lähes miljardi markkaa, että sillä olisi vaikutusta EKA:an ja että jäljellä olisi pian vain yksi vaihtoehto. Annettiin ymmärtää, että se olisi konkurssi.

Eero Rantala piti uutista perättömänä ja vaati julkisesti uutisen levittäjää "vastuuseen". Helsingin Sanomissa hän sanoi, että pankeilla oli kyseisenä maanantaina päätökset EKA:n rahoituksesta. "Rantalan mukaan kaikki oli kunnossa."

PSP:n Matti Niemi näytti vahvistavan Rantalan käsityksen, kun hän sanoi, että "uutinen oli meidän käsityksemme mukaan perätön, koska olimme tehneet ainakin periaatteessa päätök-

sen rahoituksen jatkumisesta". Se ei kuitenkaan ollut koko totuus. Se taas olisi selvinnyt, jos joku olisi kysynyt, kuinka pitkäksi ajaksi pankit olivat valmiita jatkamaan rahoitusta. "Lokakuun loppuun", siis vielä pari viikkoa, olisi ollut oikea vastaus.

KOP:in johtokunta oli vuotopäivän (18.10) aamuna päättänyt jatkaa EKA:n 21.10 erääntyviä luottoja, jos muut pankit olivat valmiita tekemään saman. Niin tekisi myös PSP, jos muut tekisivät saman. SKOP:in Hannu Puhakka sen sijaan oli kallistumassa pakkosaneerauksen kannalle.

Vapaaehtoistakin saneerausta oli valmisteltu. EKA:n tiedotteen mukaan "perjantaina 15.10 sovittiin, että Eka toimittaa 19.10. aamulla vapaaehtoisen saneerausehdotuksen rahoitussuunnitelmineen rahoittajille perustuen pankkien 30.9. saamaan Bankers Trustin ehdotukseen". Jos vapaaehtoisen saneerauksen perustana oli Bankers Trustin arvio, se oli rakennettu hiekalle ja EKA muurasi ilman kalkkia pelkällä sannalla.

Käsillä olivat EKA:n kohtalon hetket, ja tilanne oli äärimmäisen herkkä myös Hakalle, jonka myymisestä ruotsalaiselle Skanskalle neuvoteltiin juuri sillä hetkellä, kun väärä uutinen Hakan tappiosta lähetettiin liikkeelle.

Uutisessa arvioitiin, että Hakan tappio olisi miljardi, kun taas Rantala arvioi, että se olisi 270 miljoonaa. Siitä taas Hakan silloinen pääjohtaja Eero Makkonen sanoi jälkikäteen, että hän ei halunnut ottaa asiaan kantaa. Molemmat arviot olivat nimittäin vääriä, mutta toimittaja oli lähempänä oikeaa kuin Rantala.

Skanska olisi oikein suotuisissa oloissa saattanut maksaa EKA:lle Hakan terveistä osista miljardin. Sitä varten yhtiöstä olisi pitänyt irrottaa parin miljardin markan kiinteistöt. Se oli kuitenkin asia, joka ei ollut Hakan vallassa, sillä avainongelmaksi tuli silloin jäljelle jääneen kiinteistöromun hallussapidon rahoitus. Siitä keskusteltiin pankkien edustajien kanssa uutistamishetkellä, ja ne keskustelut päättyivät siihen.

Hakan osakkeet olivat pantteina pankeissa. KOP oli arvostanut niiden arvon 60 prosenttiin kirjanpitoarvosta, ja se oli EKA:n taseessa 875 miljoonaa markkaa. Se oli reilusti yläkanttiin – ja Hakan konkurssissa se nollautui kokonaan. Rantalan tilaamassa Bankers Trustin paperissa Hakan "tuleviin tuotto-odotuksiin perustuva arvo oli vähintään kolminkertainen kirjanpitoarvoon verrattuna", mikä oli uskomatonta puppua, sillä sen mukaan Hakan arvo olisi ollut lähes 3 miljardia.

Radiouutinen sekä katkaisi EKA:n selkärangan että torpedoi siinä vaiheessa Hakan myynnin, ja parin seuraavan päivän aikana säästökassatallettajat äänestivät uutisen todenperäisyydestä jaloillaan noin 240 miljoonan markan arvosta nostamalla rahojaan. Tilanne ei voinut jatkua siihen malliin.

Iiro Viinasen johdolla pidettiin aamupäivällä 20.10.1993 kokous, jossa olivat pankkien pääjohtajat ja jossa sovittiin, että valtio vastaa säästökassatalletuksista samalla tavoin kuin pankkitalletuksista ja että pankit turvaavat EKA:n muun rahoituksen lokakuun loppuun saakka. Valtion uusi riski oli jättiläismäinen pankkien pieneen lisäriskiin verrattuna. Puolelta päivin asiasta annettiin tiedote.

Kun säästökassatalletusten pako jatkui, kaikki asianosaiset kypsyivät pakkosaneerauksen kannalle.

KOP ei kuitenkaan voinut olla avoimesti sitä mieltä, sillä sen perimillä STS-luotoilla oli VVR-ehto: se ei saisi myötävaikuttaa EKA:n toiminnan keskeytymiseen. Niinpä se ei pannut nimeään alle, kun iltapäivällä 20.10.1993 muut pankit jättivät Helsingin käräjäoikeudelle hakemuksen EKA:n ja Tradekan yrityssaneerauksesta. KOP oli kuitenkin osallistunut muiden kanssa kaikkiin neuvotteluihin, järjestelyihin ja päätöksiin, ja Helsingin Sanomien mukaan se oli "hengessä mukana".

Velkasaneeraus ei tässä vaiheessa koskenut Hakaa, Kansaa, Resteliä eikä Renlundia, mutta ne tulivat myöhemmin perässä. Jo parin viikon kuluttua Renlund ajautui konkurssiin.

VVR oli ilmeisesti tiennyt STS-takauksen antaessaan, että EKA oli konkurssitilassa. KOP ainakin oli tiennyt. Myöhemmin välimiehet kuitenkin katsoivat, että "tuon hakemuksen ensisijaisena syynä eivät ole olleet KOP:in päätökset, vaan EKA:n säästökassatalletusten pako, mitä EKA:n rahoitusasema ei kestänyt". Sen perusteella VVR joutui vastaamaan KOP:in STS:ltä ottamista EKA-luotoista, kun ei ollut "näyttöä

siitä, että se olisi KOP:n toiminnan takia vapautunut sitoumuksestaan".

Radiouutisten "vuoto" 18.10 palveli ennen muuta KOP:in etua oloissa, joissa VVR:n antama takaus oli voimassa vain vuoden loppuun. KOP:ille edullisen uutisen tekijä, toimittaja Harri Vänskä siirtyikin myöhemmin Vakuutus-Pohjolan tiedotuspäälliköksi, joten ainakin sillä suunnalla hänellä oli ystäviä.

Olisiko EKA voinut säilyä osuuskuntana ilman Hakaa koskenutta uutista?

Velkasaneerauksen liittyneessä välitilinpäätöksessä 22.10.1993 EKA:n velat ylittivät varat 1 200-1 400 miljoonalla markalla. Konsernin omat varat olivat kaikki velat huomioon ottaen ja omaisuus markkina-arvoon arvostaen miinuksella 2 000 miljoonaa markkaa. *Niillä vastuilla sillä ei ollut mitään mahdollisuutta selvitä.* Kysymys oli vain ajasta, milloin loppu tulisi. Jos se ei olisi ollut tämän uutisen muodossa, se olisi tullut jonkun toisen. Vuodotkaan eivät tapa terveitä yrityksiä.

Rantalan viimeinen kiusaus: säästökassa

Säästökassaa saa lain mukaan pitää kauppaliikettä harjoittava osuuskunta. Talletuksia voidaan ottaa vastaan vain jäseniltä ja heidän alaikäisiltä lapsiltaan, ja niitä saa tehdä vain sellaisille tileille, joita käytetään yleisesti pankkitoiminnassa. Ministeriön on hyväksyttävä kaikki tilit ja niiden ehdot. Säästökassa ei ole pankki, sitä ei valvota niin kuin pankkeja eikä sen talletuksia turvata niin kuin valtio takaa kaikki pankkitalletukset.

SOK-osuuskauppojen säästökassat houkuttelivat 1970-luvulla talletuksia maksamalla parempia korkoja kuin pankit. Siihen aikaan korkokilpailu oli kielletty, ja osuuskaupat sekä niiden tallettajat joutuivat tuomiolle. Esimerkiksi "ylikorkokuningas" Erkki Salonoja sai vankeustuomion, kun taas vahingonkorvauskanteiden perusteella 1990-luvun puolivälissä oikeuteen viedyt pankkien korkokonnat jäävät vapaalle jalalle. Salonojan jälkeen jäänyt miljardiperintö, johon kuului pankkitalletuksiakin pari sataa miljoonaa markkaa, syntyi pääosin

muista tuotoista kuin ylikoroista.

Kun koroilla ei saanut kilpailla, osuusliikkeiden säästökassoissa oli vuonna 1987 rahaa yhteensä vain runsas miljardi. Silloin kaikissa kassoissa oli vähemmän rahaa kuin puolenkymmentä vuotta myöhemmin yksin Elannossa. Kun korot vapautuivat sääntelystä, osuusliikkeet rupesivat käyttämään hyväksi aktiivisesti tätä rahoitusmuotoa.

Säästökassa oli EKA:n vihoviimeinen hätävara, kun pankit eivät enää antaneet sille uutta luottoa. Sen tileille siirtyi jonkin verran sellaisia "aatteellisia" talletuksia, jotka olivat peräisin STS:n ja Yhteistuen pesistä, mutta enemmän sinne tuli talletuksia yksinomaan korkeiden korkojen perässä. Puolentoista miljardin talletuksista lähes puolet oli alle kolmellatuhannella tilillä, vaikka yli 500 000 markan talletuksia oli vain alle sata. Suurin osa sadastatuhannesta tallettajasta oli pienasiakkaita.

Yhdeksän kuukauden aikana vuonna 1993 EKA:n talletukset lisääntyivät 480 miljoonaa markkaa. Kasvu koostui verollisista sijoituksista, joiden määrä EKA:ssa lisääntyi 80 % samaan aikaan kun ne vähenivät pankeissa 18 %. EKA:ssa säästökassatalletukset lisääntyivät 64 %, mutta SOK:ssa vain 31 % ja Elannossa vain 16 %. Muut osuusliikkeet alkoivat vähitellen tajuta talletusten virittämän miinan: niiden joukkopaon.

SKOP:in USA-sotkujen takia itsekin poliisitutkinnan kohteena ollut mutta tallettajien ja muiden maksajien puolelle kääntynyt Ari Huhtamäki kirjoittaa jälkikäteen Arvopaperilehdessä:

> EKA:a rahoittaneet pankit päättivät lokakuussa 1992, ettei EKA:lle enää myönnettäisi lisärahoitusta. Kuulin tämän tuoreeltaan eräältä huomattavalta sijoittajalta. Hän ymmärsi, että EKA tulisi hankkimaan lisärahoitustarpeensa säästökassansa kautta.

Ammattilaiset ymmärsivät asian, mutta amatöörit eivät, ja niin tallettajat ottivat ehkä tietämättään suuren riskin.

Osuusliikkeen oli lain mukaan järjestettävä tilinomistajien saamisten turvaamiseksi *valtiovarainministeriön hyväksymä takaus tai muu vakuus*. Siitä, että lain mukaan vakuuden oli

oltava ministeriön "hyväksymä" mutta että sen ei tarvinnut olla "turvaava", syntyi iso riita. Tallettajat väittivät, että EKA oli markkinoinut talletuksia antamalla kuvan ministeriön hyväksymien vakuuksien riittävyydestä, ja monille olikin varmasti luuloteltu, että vakuudet olisivat "turvaavia". Ne eivät olleet.

EKA:lla ja Elannolla oli ollut säästökassatalletuksille keskinäinen takaus: jos toinen joutuisi vaikeuksiin, toinen auttaisi. Kun Elannossa vaistottiin EKA:n vaikeudet, se lopetti ristiintakauksen vuoden 1993 alusta lähtien, vaikka muodollisesti sen irtisanoi EKA, ja niin EKA jäi vain omien vakuuksiensa varaan. Ministeriö ei kuitenkaan vaatinut talletusten nopeasta kasvusta ja Elannon takauksen päättymisestä huolimatta EKA:lta vastaavia vakuuksia. Jos se olisi vaatinut, romahdus olisi tullut aikaisemmin. Nyt se tuli myöhemmin, ja se maksoi veronmaksajille talletusten kasvun verran enemmän.

EKA:n antamat vakuudet olivat täysin kelvottomia. Ministeriön hallussa niitä oli kirjanpitoarvoltaan vain runsaan puolen miljardin markan arvosta, siis silläkin perusteella miljardin liian vähän, ja ne koostuivat puolentoistasadan miljoonan markan pakollisen kassavarannon ohella konkurssien myötä arvottomiksi tulleista tytäryhtiöstä, joiden osakkeita oli kaiken lisäksi vakuutena muillakin.

Vakuutena oli 114 miljoonalla markalla Hakan osakkeita (joiden arvo oli tosipaikan tullen 0 markkaa), ja Inexistä niitä oli 67 miljoonalla (67 milj.mk), Kansa-yhtymästä 28 miljoonalla (0 mk), Renlundista 36 miljoonalla (0 mk), Restelistä 165 miljoonalla (0 mk) sekä kiinteistötytäryhtiöistä 151 miljoonalla (74 milj.mk).

EKA:n talletuksista liikkui kaupungilla villejä huhuja. Niitä ruokki myös valtiovarainministeriön mies Ilkka Harju, joka antoi eduskunnan valiokunnassa ymmärtää, että EKA:n kautta olisi suoritettu ns. rahanpesua. Asia tutkittiin ja näiltä huhuilta katkaistiin siivet.

Tallettajien ohella petettiin myös valvojia. Kassavarannon tarkastuspäivän lähestyessä EKA nimittäin siirsi konsernin sisässä rahoja tileiltä toisille muun muassa erilaisten sijoitustodistusten avulla. Hakan erikoistilintarkastuksen mukaan tällaiset "kaupat liittyivät saadun tiedon mukaan säästökassatalletuksiin liittyvän kassavarannon ylläpitoon". Muutaman päivän sijoitustodistuksilla katettiin "olennainen osa EKA:n säästökassan kassavarantovelvoitteesta ko. kuukausien vaihteessa. Pääosan kuukautta kassavaranto lienee ollut siten vajaa."

Sen ohella, että virkamiehiä petettiin, he olivat laiminlyöneet vakuuksien valvonnan. He olivat "keskustelleet" lisävakuuksista, mutta niitä ei ollut vaadittu eikä ainakaan saatu.

Valvonnan puutteista tehtiin heti EKA:n romahduksen jälkeen kantelu oikeuskanslerille, mutta näissä asioissa mainitun herran kiireet ovat hitaita, eikä kanteluun vastattu pariin vuoteen. Sen johdosta käynnistettiin kuitenkin poliisitutkinta. Valvonnan laiminlyönnistä epäillyt virkamiehet omasta puolestaan lähtivät vastahyökkäykseen vaatimalla poliisia tutkimaan EKA:n hallituksen toiminnan valvontatietojen toimittamisessa viranomaisille.

Lopputulos kaikesta oli se, että porvarihallitus otti valtion maksettavaksi EKA:n talletukset. Viinanen takasi ne ensin suullisesti, ja lopullisesti asia päätettiin eduskunnassa säätämällä siitä *ns. EKA-laki*. Ne maksettiin pankkitukivaroista.

Siinä yhteydessä Ahon hallitus toimi siihen suuntaan, että talletukset siirtyisivät pankkeihin. Sitä vaati valiokunnassa Suomen Pankin mies Esko Ollila. Sitä kannatti myös Iiro Viinanen, vaikka hänellä oli hyvin tiedossa, että turvaamalla jälkikäteen vain EKA:n talletukset hän ajaisi ennen pitkää Elannon ongelmiin: sen kohtalo olisi riippuvainen tallettajien uskosta ministeriölle annettuihin vakuuksiin. Viinanen tiesi, että jonakin päivänä talletuspako tulisi ja tuhoaisi punapääoman viimeisenkin bunkkerin, sillä Elannon ei ollut mahdollista ajaa riittävän nopeasti alas miljardin talletuksia.

EKA konkurssista kuin sika joulusta

EKA:ssa oli 700 toimipaikkaa. Siwojen, Valintatalojen sekä EKA- ja Euromarkettien tappio viimeiseltä toimintavuodelta 1992 oli satoja miljoonia. Resteliäkin lama puri, ja kaksi huonetta kolmesta oli aina vapaina.

EKA:a ei kuitenkaan haettu konkurssiin vaan *yrityssaneeraukseen.* Lain mukaan yrityksellä on silloin oltava edellytykset kannattavaan toimintaan, ja osa EKA:n toiminnoista saneerattiin siinä tarkoituksessa. Parin miljardin markan velat annettiin anteeksi, jotta jäljelle jäänyt toiminta olisi kannattavaa.

Tulevaisuudessa kauppatoimintaa jatketaan *Tradeka Oy:n* nimellä, ja pankeille ohjataan rahaa myös *Restel Oy:n* hotellien ja ravintoloiden tuotoista. Ylimääräiset kiinteistöt on koottu myytäviksi omaan "roskapankkiin" *Eka Kiinteistöt Oy:hyn.*

Tradekalle jätettiin 700-800 miljoonan markan velka, eikä sen niin ollen annettu jatkaa toimintaansa – kilpailijoihin nähden – aivan puhtaalta pöydältä. Niitä vanhoja velkoja, joita ei annettu anteeksi, EKA maksaa pankeille Tradekan ja Restelin kassavirroilla sekä kiinteistöjen realisoinneilla. Saneerausohjelma jatkuu vuoteen 2003, mikä on aikaisin ajankohta, jolloin EKA on taas "vapaa".

EKA:n elvytyksen ehtoihin kuuluivat potkut Eero Rantalalle ja Matti Paasilalle. Rahoittajien takuumiehenä Tradekan toimitusjohtajaksi valittiin Antti Remes, ja yhtiölle valittiin uusi velkojien nukkehallitus. Siinä saivat vanhoista jatkaa vain STS:n ja KOP:in vanha sekä Meritan uusi luottomies Maunu Ihalainen (SDP) ja Aarno Aitamurto (SAK, vas). Puheenjohtajaksi tuotiin ulkoa asuntohallituksen entinen pääjohtaja Olavi Syrjänen (SDP).

EKA:n selvitysmiehet olivat laskeneet, että saneeraus oli miljardin edullisempi ratkaisu kuin konkurssi. He toimivat suunnitelmansa puhemiehinä, ja tiedotusvälineiden edustajia lobattiin lopputuleman puolesta yksi kerrallaan. Vaihtoehto oli konkurssi.

EKA:ssa oli vierasta pääomaa 5 500 miljoonaa. Saneeraajien mukaan sen varoilla oli kaksi arvoa: saneerausohjelman mukaan arvioituna 2 642 miljoonaa markkaa ja konkurssin mukaan 1 736 miljoonaa. Siinä oli miljardin markan ero saneerauksen hyväksi.

Suuriin velkojiin kuului Eläke-Kansa 1 232 miljoonan markan saatavilla. Kun pesässä oli kahdenlaista velkaa, vakuusvelkaa (jolla oli vakuus) ja jako-osuusvelkaa (jolle ei ollut vakuutta), Eläke-Kansan saatava oli ilman vakuutta. Osalle siitä oli pankkitakuut, mutta niitä pankit kieltäytyivät maksamasta väittäen EKA:n laiminlyöneen eläkevelkojen sovitut lyhennykset.

Vakuusvelat olivat "parempia" saatavia kuin muut saneerausvelat, mutta niiden lisäksi pankeilla oli myös "huonompia" saatavia, joita EKA:lle annettiin anteeksi 2 000 miljoonaa. *Kaikista saatavista, joilla ei ollut vakuuksia, leikattiin 71 %.*

Pankit olivat menettäjiä sekä konkurssissa että saneerauksessa. Niiden menetykset ovat enimmillään seuraavanlaisia (suluissa niiden koko saatava): PSP 400 miljoonaa (900 milj.mk), SYP 400 miljoonaa (700 milj.mk), KOP 340 miljoonaa (1 200 milj.mk) ja SKOP 300 miljoonaa (630 milj.mk). Näillä menetyksillä mikään pankki ei itse ajautunut ylipääsemättömiin vaikeuksiin.

Säästökassatalletusten korvaamisen kautta myös *valtiosta tuli suuri velkoja.* Valtion saamiset olivat 1 252 miljoonaa, joista se – huonojen vakuuksiensa takia – olisi saanut konkurssissa vain pari sataa miljoonaa. Saneerauksen kautta sen uskotellaan saavan rahoistaan takaisin puolet.

Saneerauksessa VVR ei menetä kokonaan KOP:ille annettua 300 miljoonan EKA-velkojen takausta, sillä myös STS:n EKA:lle antamilla luotoilla oli vakuuksia. VVR menettää ehkä vain alle 100 miljoonaa. Tarkkaa summa ei tiedetä, sillä KOP on yrittänyt laskuttaa VVR:ltä myös saamistensa koron, jota VVR ei ole maksanut. Se on katsonut taanneensa vain saatavan mutta ei korkoa.

EKA menetti saneerauksessa lopullisesti osuuskauppamuotonsa, kun velkojat halusivat ja saivat Tradekalle osakeyhtiömuodon. Tradekasta tehdään samanlainen ketju kuin muistakin kauppaketjuista.

Muodollisesti *Tradekan omistaa Eka Oy-niminen holdingyhtiö, jonka taas omistaa osuuskunta EKA.* Velkojilla on mahdollisuus ottaa kaikki osuuskunnan jäsenten omaisuus hal-

tuunsa vaihtovelkakirjojen avulla, joten on parasta tehdä niin kuin herrat määräilee.

Jäsenistö on vanhan osuuskunnan kautta Tradekan tärkeä sidosryhmä, ja sitä tarvitaan ketjuun asiakkaiksi. Monet saattavat olla vanhasta muistista ostouskollisia tietämättä, että heidän rahansa eivät palvele yhteistä hyvää vaan menevät Tradekan kautta pankeille.

Kaikenlaiset konkurssipesät ja velkasaneeraukset ovat asianajajien kultakaivos, niin myös tämä.

EKA-saneeraus maksoi 20 miljoonaa markkaa, ja suurimmat saaliit saivat Jyrki Tähtinen Borenius & Kemppisen toimistosta ja Antti Heikinheimo Hannes Snellmanin toimistosta. He kumpikin laskuttivat toimistoilleen 7,5 miljoonaa markkaa ja SOK:n entinen pääjohtaja Juhani Pesonen itselleen noin miljoonan.

Myös muut saivat tilaisuuden rahastamiseen.

Velkojaintoimikunnan puheenjohtajana oli asianajaja Matti Aura. Huolimatta siitä, että hän oli Keskuskauppakamarin mies ja sitä kautta kilpailijain etujen valvoja, hän oli velkojain toimikunnassa Suomen valtion edustajana valvomassa säästökassatallettajien etua. Erikoislaatuiseen nimitykseen oli ehkä vaikutusta sillä, että Matin isoisä Jalo Aura oli ollut edistysmielisessä osuustoiminnassa Naiset mukaan-keskustoimikunnan jäsen ja Kuluttajaosuustoiminnan Keskusliiton johtaja. Kokoomuksen kansanedustajaksi valittu mutta siitä huolimatta Keskuskauppakamarin toimitusjohtajaksi yli 40 000 markan kuukausipalkalle jäänyt Jalon pojanpoika Matti sai velkojaintoimikunnan kautta laskutusoikeuden EKA-pesän varoihin.

Se, että EKA sai jatkaa, ei ollut mitenkään itsestään selvä asia. Moni, jolle konkurssi ei olisi maksanut mitään, olisi ollut sen vaihtoehdon kannalla. Siinä asiassa ainakin Keskon kanta oli täysin ymmärrettävä, sillä olisihan konkurssin avulla karsiutunut pois osa alan ylikapasiteetista. Nyt EKA:lle annettiin velkoja anteeksi, jotta Tradeka voi kilpailla omillaan toimeen tulleen Keskon ketjun kanssa samoista asiakkaista ja samasta ostovoimasta.

Saneerauksen hienosäätöä oli sitten se, että säästökassatalletusten saamatta jääneistä koroista, joita ei EKA-lain mukaan korvattu valtion varoista, maksetaan tallettajille vuoteen 1997 mennessä 37 %. Niillä oli jonkin verran vakuuksia toisin kuin huoltokonttorin talletuksilla, joita pesään jäi parikymmentä miljoonaa markkaa. Niiden jako-osuus on sama kuin muillakin saneerausveloilla eli vain 29 %.

Suurin osa *huoltokonttoritalletuksistakin* maksettiin ilman viivytyksiä. Palkkaturvalain mukaan (jonka pykälä ei ollut enää voimassa Elannon joutuessa saneeraukseen) palkat ja niihin rinnastettavat etuudet olivat etuoikeutettuja saatavia viimeisimpien kolmen kuukauden ajalta, ja sen ansiosta 3/4 niistä talletuksista voitiin maksaa pois.

Saneerauksessa piti turvata myös EKA:n eläkeläisten eläkkeitä. *Eläkekassa Tukeen* oli nimittäin päässyt syntymään lähes 300 miljoonan markan vastuuvaje. Valtio suostui saneerauksessa takaamaan 140 miljoonan ja pankit 54 miljoonan vastuut kuitenkin niin, että pankit tekivät sen valtiota paremmilla ehdoilla. Niille annettiin Restelin varoista vastatakaus. Eläkeläiset omasta puolestaan luopuivat eläkkeiden tel-sidonnaisuudesta.

Kaiken tapahtuneen jälkeen EKA:n hallituksen jäsen sanoo Eero Rantalasta, että hän oli impulsiivinen "tunnelmajohtaja", joka innostui helposti. Aivan liian usein hän teki päätöksiä liian myönteisten odotusten vallassa.

Sellaisesta perusteettomasta toiveajattelusta oli kysymys, kun "Ema" luuli saavansa *myydyksi Haka-Stroin osakkeita miljardilla markalla New Yorkin pörssissä* ja uskoi Hakan vaikeuksien olevan sen jälkeen ohi. Rantala kirjoitti vuosikertomuksessa siitä, miten "tukenamme oli eräs maailman suurimmista investointipankeista". *Merrill Lynch* arvioi syksyllä 1993 "sekä USA:ssa investoijien keskuudessa suorittamiensa kyselyjen että Haka-Stroin arvon perusteella, että investointihalukkuus Haka-Stroihin vuonna 1994 on yli 1 000 miljoonaa markkaa."

Rantalan pörssihuuma ei siis ollut haihtunut, vaikka kasinotalous oli kuihtunut pois jo vuosia aikaisemmin. Tällaisista asioista ei olisi pitänyt kirjoittaa vuosikertomukseen ennen

kuin niistä oli varmuus. Nyt sitä ei tietystikään ollut.

Eero Rantala oli SDP:n oma poika ja suuri mies, joka Kalevi Sorsan takapiruna ja uskottuna hoiteli valtakunnankin asioita muun muassa pakkodevalvaation alla marraskuussa 1991. Sekään, mitä hän silloin esitti, ei toteutunut: palkansaajien palkkoja ei alennettu.

EKA:n tappioiden kasvaessa SDP:ssä mietittiin Rantalalle seuraajaa, mutta ei löytynyt ketään hänen tilalleen. Hän oli demareille korvaamaton.

Rantala teki parhaansa, ja hänessä oli joukko hyviä luonteenominaisuuksia. Hän ei pettänyt eikä valehdellut tietoisesti. Hän syttyi nopeasti ja eli sen jälkeen omassa valheellisessa maailmassaan alkuinnostuksensa vallassa. Toivottavasti hänen hyville ominaisuuksille on käyttöä Brysselin konsulttina.

Sieltä tosin saattaa tulla välillä asiaa Suomeen, sillä ainakin Haka Oy:n konkurssipesän vahingonkorvauskannetta puidaan käräjillä, ja voi olla, että muutkin pesät poikivat kanteita. Mahdollisia vahingonkorvauksia varten Rantalan omaisuus on pantu hukkaamiskieltoon, ja toisin kuin eräillä hänen varattomilla kavereillaan sitä oli ulosmittauksessa parin miljoonan markan arvosta.

Ja ainahan Suomessa voi pistäytyä Savonlinnan oopperajuhlilla, joiden hyväksi Rantala on kyllä tehnyt suurtyön.

Kun Hakan konkurssipesä karhuaa hallituksen entisiltä jäseniltä korvauksia ns. kultaisista kädenpuristuksista, ne oli tehty pääjohtaja Pertti Naulapään sekä hallituksen puheenjohtajan Eero Rantalan päätöksin. Mutta oli niitä tehty EKA:ssakin.

Haka konkurssiin 15.3.1994

Kivitalojen kaatopaikat

Suomessa on aina ollut paljon rakennusyhtiöitä, ihan tuhatmäärin. Suuria on ollut vain neljä tai viisi: Haka, Polar, Puolimatka, YIT sekä Lemminkäinen. Niiden osuus markkinoista oli 1980-luvun alkuvuosina 40 %. Parhaat urakkansa ne tekivät siihen aikaan, kun Neuvostoliitto oli vielä olemassa ja ne toimivat Finn-Stroi-nimisessä yhteisyrityksessä. Sen sateenvarjon alla ne jakoivat ilman kilpailua Kostamuksen alaurakoita toinen toisilleen.

Aina, kun kaksi tai useampia rakentajia kohtaavat, herrat jakavat markkinoita keskenään.

Ensimmäisenä joutui vaikeuksiin *YIT-yhtymä*, jonka omistivat valtio, pankit ja vakuutusyhtiöt ja jossa valtaa käyttivät muun muassa suurten liikepankkien pääjohtajat. Sen käsiin mätäni itäviennin voitoilla hankittuja pienempiä yhtiöitä sekä kiinteistöjä, eikä se selvinnyt siitä ilman Suurta Saneerausta. Yhtiöstä leikattiin irti varsinaiseen rakennustoimintaan kuulumattomat rönsyt.

Muut suuret eivät tehneet YIT:n kohtalosta oikeita johtopäätöksiä, vaan ne söivät edelleen sitä pullaa, johon YIT oli tukehtunut niiden silmien edessä: ne kiinnittivät suuret voittonsa maahan ja kivitaloihin. Aluksi ongelmista selvittiin tasetemppuilulla, mutta kun totuuden hetki tuli, *Puolimatkasta* tuli elävä ruumis, *Polar* ajautui velkasaneeraukseen ja *Haka* pantiin konkurssiin.

Talouselämä-lehden mukaan "rakennusliikkeenä Haka tuskin oli Polaria tai Puolimatkaa huonompi. Hakan kohtalona oli

ennen muuta sairas Eka, joka esimerkiksi pakotti tyttären ostamaan emolta ylihintaisia kiinteistöjä." Emo-EKA todellakin teki taloudellista insestiä tyhjentämällä tytär-Hakaa irtonaisesta rahasta, ja omien vaikeuksiensa vankina se ei sitten enää pystynyt pelastamaan tytärtä hädän hetkellä, vaan Haka ajautui konkurssiin. Ajautui, kun ajettiin. Pankit ajoivat. Monien yllätykseksi ne eivät heittäneet Hakalle taloudellista pelastusrengasta samaan tapaan kuin Puolimatkaa ja Polaria estettiin hukkumasta.

Viime töikseen emo-EKA yritti epätoivoisesti päästä eroon tyttärestään, ja sitä fuusioitiin kesästä 1992 lähtien muihin yhtiöihin, Puolimatkaan ja Polariin. Viimeisimmäksi yritykseksi jäi järjestely, ns. diffuusio, jonka mukaan varsinainen rakennustoiminta aiottiin irrottaa kiinteistöjen ja tonttien muodostamasta painolastista niin että *Rakentava-Haka* olisi voitu myydä ulkopuolisille.

Hakan omistuksessa oli paljon "jalostettavaa", mutta se tuotti huonosti. Kun arvonalennuskirjaukset painoivat päälle, tulokseen olisi pitänyt kirjata varsinaiseen rakentamiseen kuulumattomia tappioita, mutta siihen ei Hakalla enää ollut varaa. Sen omat varat kuihtuivat pois ja jäljelle jäi vain velkaa.

Ei auttanut, vaikka Talouselämän mukaan "ennen konkurssiaan Haka yritti haalia kuolinkouristustensa lievitykseksi kassavirtaa harakirihintaisilla urakoilla". Loppuvaiheessa Haka eli viikosta viikkoon tytäryhtiönsä *Haka-Stroin kassavirralla*: Venäjän urakoiden ennakkomaksuilla. Näistä ongelmista huolimatta hallituksen puheenjohtajan Eero Rantalan mielestä Hakan tilanne oli "poikkeuksellisen hyvä kilpailijoihin verrattuna". Hänen ei olisi pitänyt verrata kuolemansairasta Hakaa valmiisiin ruumiisiin Puolimatkaan ja Polariin.

Puolimatka säilyi elossa KOP:in armosta, kun KOP:in oma tase ei olisi ilmeisesti kestänyt sen konkurssia. Sen sijaan pankin rahkeet kyllä riittivät siihen, että rakennusalan kapasiteetin leikkaamiseksi Puolimatkalla ostatettiin *Ruolan perheen rakennusyhtiö* uskomattomaan kymmenien miljoonien markkojen ylihintaan. Asioita hoidettiin pankissa niin, että ensin päätettiin naittaa Puolimatka ja Ruola ja päätös pantiin sitten täytäntöön hintaan mihin hyvänsä.

Polarin omistajien intresseissä oli ollut pelastaa oma yhtiönsä vähän samasta syystä kuin KOP pelasti Puolimatkan. Polarin konkurssi olisi ollut myrkkyä niiden omille taseille ja tuloksille. Toki myös Hakan omistajalla EKA:lla oli intressi pelastaa Hakansa, mutta sillä ei ollut siihen rahaa. Kun Hakalla oli toinen jalka haudassa ja se olisi tarvinnut omistajaltaan apua, EKA oli jo joutunut velkasaneeraukseen.

Polarin saneerauksessa veloista 2 miljardia markkaa muutettiin omaksi pääomaksi tai korottomiksi lainoiksi ja 1,7 miljardin vakuusveloille annettiin koronalennusta. Sen velanmaksukyvyn ratkaisee lähivuosina niiden kiinteistöjen kohtalo, joita on sen hallussa kotimaassa 3,4 miljardin ja ulkomailla yli 1 miljardin markan kirjanpitoarvosta.

Myös Haka olisi välttynyt konkurssilta Polarin saamilla saneerausehdoilla.

Vaikka asiat hoituivat eri tavalla, sekä Polar että Haka kuuluvat nyt siihen joukkoon kiinteistönomistajia, jonka kannattaa viivästyttää kiinteistömassojen purkautumista markkinoille. Ne toivovat yhdessä roskapankkien kanssa, että kiinteistöt menisivät joskus kaupaksi, mutta se toivo on vielä kauan turha.

Taloudellista insestiä ja omistusrutsaa

Haka oli 1980-luvun lopulle saakka osuuskunta. Se oli maan suurin rakennusliike, ja sen laskutus oli 5–6 miljardia markkaa. "Tuntui, että kukaan ei voinut meille mitään", sanoo yhtiön entinen johtaja.

Tulevaisuudessa 1–2 miljardin laskutus on rakennusliikkeelle paljon. Suhdanteiden täydellisestä kuperkeikasta ja alan rakennemuutoksesta antaa kuvan se, että kymmenkunta vuotta sitten yksistään Haka käytti joka vuosi sellaisen summan pelkästään kiinteistöjen ja muiden yhtiöiden hankintaan.

Vuoden 1988 lopussa toteutui "Suuri Projekti", kun *rakennuskunta Haka fuusioitiin EKA:an*. Kaikki sen omaisuus tuli kirjanpitoarvostaan EKA:n omaksi. Sen jälkeen uusi *Haka Oy*

osti vanhan omaisuutensa takaisin emo-EKA:lta eri hintaan kuin millä EKA oli sen saanut.

Sen lisäksi EKA kävi ahneeksi. Kun oli suunnitelma siitä, että *Haka pantaisiin pörssiin*, se kaatui, kun EKA – suuria merkintävoittoja havitellessaan – hinnoitteli lähes ilmaiseksi saamansa Hakan osakkeet liian korkeaan hintaan. Se oli Hakan viimeinen mahdollisuus päästä irti EKA:sta!

Vuorineuvos Eero Piipari tiesi sen ja oli siinä tarkoituksessa järjestelemässä Polarin pörssittämisen mallin mukaan osakkeiden henkilöstöantia, mutta EKA esti sen. Silloin Hakan omistivat EKA (75 %), Elanto (20 %) ja STS (5 %). Kun STS oli valmis myymään osuutensa Pohjolalle, EKA pelasti ne itse asiassa konsernin sisään mutta näennäisesti sen ulkopuolelle *Sijoitus-Kantavaan*, joka joutui maksamaan niistä kalliin hinnan ja oli Hakan konkursissa yksi häviäjiä.

EKA sai fuusiossa taseeseensa hyvää omaisuutta ilman korvausta, ja niin emoyhtiön tappiokierre saattoi jatkua. Eero Rantala sai toisen kerran "Suuren Tilaisuuden". Ensimmäinen oli ollut E-liikkeiden suurfuusio.

Vuodesta 1988 lähtien EKA tarvitsi kaiken mahdollisen irtonaisen rahan Kansan USA-tappioiden kattamiseen. Kansa pelastettiin Hakan avulla ajautumasta siinä vaiheessa konkurssiin, mikä olisi jälkikäteen arvioiden ollut kaikille muille paitsi tietyille amerikkalaisille kunnille halvin ratkaisu. Silloin "me lähdimme pelastamaan yhteistä hyvää", sanoo Rantala.

Kun vain suuri oli kaunista, Haka osteli siinä tarkoituksessa muita yhtiöitä, joiden myyjinä olivat monet yksityiset yrittäjät. Näillä yritys- ja kiinteistöostoillaan Haka tuotti Suomeen ennätyksellisen määrän kymmenien miljoonien markkojen myyntivoittomiljonäärejä, joista yksi on eduskuntaan vuonna 1995 Kouvolasta isolla rahalla valittu Pekka Kuosmanen (kok). Hän sai asfalttiyrityksestään 20 miljoonaa markkaa, ja hänen kaltaisiaan oli kymmeniä muita. Kun Haka joutui myöhemmin rahanpuutteen takia myymään Kuosmasen vanhan yrityksen ja muut asfalttiliiketoimintonsa Penttien *Lemminkäiselle*, se tapahtui suurella tappiolla, mutta se ei Kuosmasta tai muita kuosmasia tietenkään häirinnyt.

Yritysostojen kautta Hakasta tuli konserni, jossa oli rakennustoimintaa 30 tytäryhtiössä. Niiden taseiden kanssa emo-Haka saattoi pelata tontti-, kiinteistö- ja velkapelejä. Jos siihen toimintaan tarvittiin paikallisia lahjuksia, niitä löytyy paikallisten yhtiöiden kirjanpidosta. Niiden taseita ei kuitenkaan ole tutkittu, sillä *erikoistilintarkastus tehtiin vain konkurssiin asetetussa emo-Hakassa.*

Erikoistilintarkastuksen mukaan Hakan, Haka-konsernin ja EKA-konsernin tulosta paransivat muiden muassa seuraavat tapahtumat: 1) Kiinteistö Oy Sandbacka 6:n kauppa ja vuokrajärjestelyt, 2) Kehityskiinteistöt Oy:n osakkeiden omistusjärjestelyt, 3) Kiinteistö Oy Mikonkatu 9:n osakekannan kaupat, 4) Cantata Oy:lle ja Sarodial Oy:lle myytyjen yhtiöiden kaupat ja niihin liittyvät järjestelyt sekä 5) Lintulahti-kiinteistöyhtiöiden myyntijärjestelyt.

Sen selvittäminen, mitä oli tapahtunut, aloitettakoon Mikonkatu 9:stä.

Ensimmäisinä, ennen rakennusyhtiöitä, vaikeuksiin joutuivat taseidensa kanssa pankit: KOP ja SYP. Ne olivat keinotelleet tallettajiensa rahoilla, ja ne olivat tehneet sitä muun muassa toinen toisensa osakkeilla, mistä aiheutui niille miljarditappiot. Ne eivät voineet – johtajiensa kasvojen säilyttämiseksi – näyttää tilinpäätöksissään niin suuria tappioita, ja lukujensa kaunistelemiseen ne tarvitsivat myös ulkopuolista apua sen ohella että ne käyttivät eläkesäätiöitä ja muita lähiyhteisöjään häikäilemättömästi hyväksi sisäisissä kaupoissa.

Haka auttoi SYP:iä tekemään parempaa tulosta, kun se joulukuun loppupäivinä 1989 osti pankilta Helsingin keskustasta *Kiinteistö Oy Mikonkatu 9:n*. Siitä maksettiin 280 miljoonaa, jonka Haka jäi velkaa pankille (12,5–13,5 prosentin korolla). Kiinteistöstä maksettiin tietoisesti 30 miljoonaa ylihintaa. Kun Haka omasta puolestaan tarvitsi tulokseensa parannusta, se möi joulukuun loppupäivinä 1991 SYP:ille kiinteistöjä 110 miljoonalla markalla, ja siinä yhteydessä sille palautettiin mainittu 30 miljoonan ylihinta.

Alkuperäinen 280 miljoonan velka oli kuitenkin maksamatta, ja SYP rupesi painamaan päälle sen kanssa. Kiinteistö-

jen arvot olivat jo romahtaneet, ja Hakalta vaadittiin lisävakuuksia. Mikonkadun talo ei enää siinä vaiheessa ollut Huoneistokeskuksen arvion mukaan kuin 100 miljoonan markan arvoinen! Niinpä Haka antoi keinottelukumppanilleen SYP:ille lisävakuuksiksi yli 80 miljoonan kiinnitykset ns. Vantaanportti-hankkeeseen. Ehkä Haka säikähti, kun *SYP syyskuussa 1991 ennalta varoittamatta alensi sen luottolimiittiä.* "Tämä oli ensimmäinen kerta, kun edes täysillä vakuuksilla ei voitu saada pyydettyä määrää rahaa", todettiin sisäisessä muistiossa.

Konkurssin alla marraskuussa 1993 Mikonkatu 9 myytiin SYP:in hankkimalle ostajalle Realinvest Oy:lle erilaisin kytkykaupoin niin, että kauppa oli edullisempi SYP:ille kuin Hakalle. Hakan neuvotteluasema oli silloin surkea, ja sen oli pakko päästä eroon omaisuudestaan lähes mihin hintaan tahansa. Taustalla tehtiin myös takaisinvuokraus- sekä optiojärjestely, ja Realinvest sai halutessaan perua kaupan viiden vuoden kuluttua.

Niihin aikoihin Haka teki monia muitakin "sale and lease back"-järjestelyjä: kiinteistö ostettiin Hakalta ja vuokrattiin Hakalle, ja jossain taustalla saattoi olla vielä takaisinostositoumus.

Kun Mikonkatu 9:n kaupassa oli mukana myös ulkopuolinen toimija (SYP), muu osa Hakan taseen kosmeettisesta manipuloinnista tehtiin lähinnä omistusrutsana. Siitä on hyvä esimerkki *Kiinteistö Oy Sandbacka 6:n* kauppa.

Haka möi tämän yhtiön joulukuun lopussa – taseiden ehostus tehdään aina joulukuun lopussa! – vuonna 1989 *Kehityskiinteistöt Oy:lle*, jonka Haka oli ostanut EKA:lta. Kehityskiinteistöjen osake-enemmistön Haka möi niinä samoina joulukuun päivinä *Sijoitus-Kantava Oy:lle.*

Konsernista edellä mainitulla tavalla Kehityskiinteistöjen ja Sijoitus-Kantavan avulla ulos ketjutetulle Sandbacka-yhtiölle Haka sitten möi edelleen niinä samoina joulukuun päivinä omistamansa Lahden Hämeenkatu 20-nimisen kiinteistön 133 miljoonalla markalla. Siitä saatiin Hakan tulokseen myyntivoittoa; kyseessähän ei ollut konsernin sisäinen kauppa. Kauppa tehtiin velaksi, eikä Haka saanut myyntivoitostaan rahaa, mutta sen tulos parani ja tase kaunistui.

Kun Hämeenkadun kiinteistö pysyi Kehityskiinteistöjen omistuksessa tyhjillään, Haka vuokrasi kaupasta vastuussa olleena osapuolena tyhjät tilat itselleen. Se ei auttanut omistajaa velanmaksussa, ja niin Haka antoi joulukuun puolivälissä 1992 – siis taas joulukuussa – saatavastaan 41 miljoonaa markkaa anteeksi. Se tapahtui korottamalla sillä summalla Sandbacka-yhtiön osakepääomaa ja kirjaamalla samana päivänä mainitusta osakepääomasta 40 miljoonaa markkaa Hakan taseeseen epäkuranttiusvähennykseksi. Sekään ei riittänyt poistamaan kohteen arvosta kaikkea "ilmaa", sillä arviokirjojen mukaan se oli vain 60 miljoonan arvoinen.

Näillä operaatioilla saatiin aikaan se, että bulvaanina toiminut Sijoitus-Kantava vapautui Kehityskiinteistöjen omistamisesta. Sen osuus yhtiöstä ja Sandbacka-yhtiön hallussa ollut Hämeenkatu 20-kiinteistö myytiin joulukuun viimeisinä päivinä vuonna 1992 Suomen Yritysrahoitus Oy:lle (eli SYP:ille).

Sijoitus-Kantava oli bulvaani, jonka kautta Hakalle antoi omistuksellista apua muun muassa yhtiön hallituksen jäsenen Raimo Kantolan johtama SAK. Sillä oli mandaattipaikka Hakan hallinnossa, ja Kantolan edeltäjä oli ollut puheenjohtaja Pertti Viinanen.

Vuonna 1989 perustettu *Kehityskiinteistöt Oy* oli yhtiö, jolla vaikutettiin merkittävällä tavalla Hakan konsernitilinpäätökseen. Hakan osuus yhtiöstä oli 46 %, mutta muilta osin se järjesteltiin ulkopuoliseen omistukseen. Näille ulkopuolisille, jotka antoivat nimensä Hakan tarpeisiin, luvattiin heidän antamalleen sijoitukselle ensin 15 ja sitten 20 prosentin tuotto. Kaikista riskeistä vastasi Haka.

Sijoitus-Kantava merkitsi yhtiön osakkeista 54 %. Sen osuudeksi oli tarkoitus jättää 32 %, ja Haka oli sitoutunut osoittamaan osalle osakkeista (22 %) ulkopuolisen ostajan.

Sitä osuutta palloteltiin edestakaisin. Ensin osakkeet siirrettiin Sijoitus-Kantavalta Suomen Yritysrahoitukselle, siltä TVK-Investille, siltä TVK:n konkurssiuhan edellä takaisin Sijoitus-Kantavalle, siltä takaisin Suomen Yritysrahoitukselle ja

siltä takaisin Hakalle. Jossain välissä Sijoitus-Kantava möi alkuperäisen osuutensa (32 %) STS-Pankille.

Sellaista oli elämä Haka-konsernissa.

Pelejä pelattiin myös Cantata Oy:n ja Oy Sarodial Ltd-yhtiön osakkeilla. Niiden avulla ongelmakiinteistöjä ja -osakkeita siirrettiin näennäisesti konsernin ulkopuolelle, mutta kuitenkin niin että *kaikki vastuut oli kasattu Hakalle ja Kansa-yhtymälle*; osakas-, takaisinosto-, vallankäyttö- ja optiosopimusten kautta Haka ja Kansa vastasivat kaikista riskeistä. Ne olisivat kyllä myös saaneet kaiken hyödyn, mutta näissä kaupoissa ei ollut pelkoa voitoista.

Cantatassa ja Sarodialissa apuomistajina toimivat Sijoitus-Kantava, Sijoitus-Ahjo ja Toimitila Rinne Oy. Niiden kautta ristiinomistus oli melkoista omistusrutsaa.

Jos Sijoitus-Kantavan omistivat kaikki punapääomayhtiöt, *Sijoitus-Ahjo* taas oli suppeamman ryhmäkunnan käsissä. Käytännössä sitä käyttivät hyväksi sisäisten kauppojen kiertoon EKA, STS, Elanto ja Osuuspankki Yhteistuki.

Ongelmallisempi apuomistaja oli *Toimitila Rinne Oy*. Sen taustalla hääri **Jarkko Otvan** johdolla erilaisissa sotkuissa mukana ollutta väkeä (ja virolaisyhteyksistäkin huhuttiin). Yhtiön mennessä keväällä 1994 konkurssiin sen viimeisiä hallituksen jäseniä olivat liikemiehet Heikki Hallikas ja Tom Brunila. Sitä ennen Hakan miehet olivat vuokranneet tämän yhtiön ja varsinkin sen nimen käyttöönsä joulukuun viimeisinä päivinä vuonna 1992 avustamaan Cantatan ja Sarodialin viemistä ulos konsernitaseesta. Yhtiön huonon maineen takia Haka putsasi sen pian pois Cantatan ja Sarodialin omistajien joukosta.

Vuonna 1992 Haka möi *Sarodialille* Espoon Turvesuokiinteistön, josta Hakalle tuloutui 78 miljoonaa markkaa. Samat rahat Haka lainasi takaisin Sarodialille. Vaikka kaupat muodollisesti tehtiin edellä mainittujen yhtiöiden avulla konsernin ulkopuolella, kysymys oli tosiasiallisesti sisäisistä kaupoista.

Kun Sarodialin kautta toimittiin Espoossa, Cantatan kautta pelattiin pelejä Vantaalla ja Lintulahden kautta Helsingissä.

Vantaalla Haka ja Kansa olivat yhdessä rakentamassa Tikkurilan Veturipiha-projektia, josta Kansa oli maksanut Hakalle lähes 100 miljoonan markan ennakkomaksut. Taustalle oli *Cantatan* kautta rakennettu samat monimutkaiset järjestelyt kuin Sarodialissakin, eli omistajat Sijoitus-Kantava, Sijoitus-Ahjo ja Toimitila-Rinne olivat pelkkiä bulvaaneja. Erikoistilintarkastuksen mukaan "kaupat liittyivät ilmeisesti osittain Osuuskunta Eka-yhtymän konsernitilinpäätöksen ja Haka Oy:n tilinpäätöksen ja konsernitilinpäätöksen parannusoperaatioihin tilinpäätöksessä 31.12.1992".

Konserni- ja käskyvaltasuhde oli selkeä. EKA määräsi Haka-konsernissa. Se oli käynyt ilmi myös Lintulahti-projektin yhteydessä. Lintulahti-kiinteistöjä olivat ne tontit ja rakennukset, joissa EKA toimi Helsingin Sörnäisissä.

Alun perin jo vuonna 1985 EKA möi tuloksensa kaunistamiseksi seitsemälle perustamalleen kiinteistöyhtiölle ja Hakalle mainitun Lintulahti-alueen. Kokonaisuus paloiteltiin, koska osia oli helpompi jalostaa ja myydä. Kiinteistöjen arvoksi määriteltiin 300 miljoonaa, ja se oli Hakan velkaa EKA:lle. EKA:n saaman myyntivoiton lisäksi Haka joutui vielä sietämään sitä kaupan ehtoa, että EKA:n ei tarvinnut maksaa toimitiloistaan vuokraa niiden omistajalle, siis Hakalle.

Haka möi sitten oman vuoden 1990 tuloksensa kaunistamiseksi viisi näistä yhtiöistä konsernin ulkopuolelle holding-yhtiö *Lintulahti Oy:lle*, jonka omistivat EKA, Sampo ja SYP. Se maksoi niistä 85 miljoonaa ja otti vastatakseen niiden velat (161 miljoonaa).

Kaksi seitsemästä Lintulahti-yhtiöstä jäi edelleen Hakalle. Kiinteistö Oy Lintulahdenkulman tontti myytiin Kuntien Eläkevakuutukselle niin, että tontilla ollut OTK:n entinen keskusvarasto vuokrattiin takaisin Hakalle, vaikka se oli sille tarpeeton.

Kaikkein suorimmin *Hakan lypsämistä EKA:n janoon* tehtiin tietysti maksattamalla sillä osinkoja emo-EKA:lle. Niitä maksettiin, vaikka Haka itse ajautui sillä tavalla entistä tukalampaan asemaan. Sen lisäksi EKA peri Hakalta erilaisia hal-

linnoimismaksuja (management fees). Tytär joutui niin ikään lainaamaan emolleen – ilman vakuutta – 50 miljoonaa markkaa tavalla, jota monet lakimiehet pitivät osakeyhtiölain vastaisena. Ja kaiken lisäksi Hakan kassaa vielä käytettiin vippikassana EKA:n säästökassan tilapäisluototukseen aina silloin, kun valtiovarainministeriön virkamiehet tarkistivat EKA:n hallussa olevan käteisen rahan määrän.

Loppu keikkuen tulevi

EKA:n peesissä Hakan tulos huononi 1990-luvulla joka vuosi.

Pankeista tilanteen haistoi ensimmäisenä SYP, joka syyskuussa 1991 ei antanut Hakalle lisärahaa edes uusia vakuuksia vastaan. Vuotta myöhemmin syksyllä 1992 KOP kulki SYP:in jälkiä, kun se ilman mitään varoitusta tai neuvotteluja sulki Hakan luotto- ja takauslimiitit.

Tammikuussa 1993 Hakan kassavaranto oli silloisen likvideettiennusteen mukaan jo "erittäin kriittinen", ja maaliskuussa 1993 ennustettiin, että vapaat likvidit varat olisivat marraskuussa nollilla. Osinkoa ei enää jaettu, mutta EKA:lle riitti vielä 18,5 miljoonaa markkaa hallinnoimispalveluista. Jokainen konserniyhtiö joutui maksamaan EKA:lle 0,5 % liikevaihdostaan.

Vuonna 1993 selviämisen strategia oli toivoton: kaikkia mahdollisia maksuja siirrettiin vuoden 1994 puolelle ja kaikkia erääntyviä lainoja yritettiin muuttaa uusiksi lyhytaikaisiksi lainoiksi. Kun pankit suostuivat lyhennysten siirtoon, ne perivät siitä isot provisiot ja korkeamman koron.

Hakassa toimittiin niin kuin vuosi 1994 olisi automaattisesti tuonut yhtiölle paremman tulevaisuuden. Monet tiesivät, että silloin ei tapahtuisi ihmepelastusta, mutta yhtiöillä näyttää aina olevan tavoite pysyä elossa hintaan mihin hyvänsä ja niin kauan kuin mahdollista. EKA:ssa loppua pitkitettiin tarjoamalla säästökassatalletuksista ylikorkoa, kun taas Hakassa syötiin tytäryhtiö Haka-Stroille Venäjältä saatuja ennakkomaksuja.

Heinäkuusta 1993 alkaen Haka ei enää pystynyt maksa-

maan ostovelkoja ajallaan, ja elokuussa 1993 elettiin kädestä suuhun. Ulkopuolisilta yhtiön tila salattiin, ja kun Haka tarvitsi tulosparannusta osavuosikatsaukseensa elokuussa 1993, se muutti tilinpäätöksensä perusteita. Rakennusyhtiöiden kirjanpidossa on tärkeää, kirjataanko keskeneräisistä töistä voittoa tai tappiota urakan edistymisen mukaan vai vasta valmiina eli luovutushetkellä. Välitilinpäätöksessä 31.8.1993 otettiin käyttöön valmiusasteen mukainen tuloutus luovutustuloutuksen sijasta, ja valohoito paransi silloin tulosta yli 100 miljoonalla markalla.

Niihin aikoihin Hakan oma pääoma oli kirjanpidon mukaan vielä plussan puolella: 1 345 miljoonaa markkaa. Konkurssin jälkeen tehdyn oikaistun taseen mukaan se oli silloin tosiasiassa miinuksella, ja erikoistilintarkastuksen mukaan "*Haka Oy on tullut ilmeisesti ylivelkaiseksi elo-syyskuun 1993 vaihteessa*".

Lokakuun alussa vuotta 1993 koskenut tulosennuste oli miinus 446 miljoonaa. "Rahoitustilanne jatkuu epävakaisena, eletään viikko kerrallaan", sanottiin sisäisessä muistiossa. "Pankeille tulee laatia selvitymissuunnitelma, sitä ennen rahaa ei ole odotettavissa."

Kun Eero Rantala ennusti Hakan tulosta sen jälkeen, kun uutisvuoto miljardin markan tappiosta tuli julkisuuteen, hän arveli, että tappio olisi 270 miljoonaa. Hänen olisi pitänyt muistaa, mitä oli tapahtunut muutamia päiviä aikaisemmin:

> Talous- ja rahoitusjohtaja informoi hallitusta vuoden 1993 (yksiköiden ennusteisiin perustuvasta) tulosennusteesta. Ennusteen mukaisesti tulos ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja oli – 433,4 milj.mk. Hän selvitti myös tulosennusteen heikkenemiseen johtaneet syyt ja ilmoitti tuloksen vielä mahdollisesti heikkenevän lisää raportoidusta.

Vuoden 1993 tulos kaikkine arvonalennuksineen oli noin 800 miljoonan markan tappio.

Hakan oli pakko ruveta kirjaamaan arvonalennuksia siitä omaisuusmassasta, jota oli 2 miljardin markan arvosta kiinni

huonotuottoisissa tonteissa, asunnoissa ja muissa jalostuskohteissa. Kirjanpidossa omaisuus oli ainakin puoli miljardia markkaa yliarvostettu, minkä lisäksi se oli vaikeasti realisoitavissa myynneiksi tai rakennuskohteiksi.

Monet asiakkaat tekivät tilanteesta oikeat johtopäätökset, eikä esimerkiksi Kiinan suurlähetystön kaupallinen edustusto halunnut tilata uudisrakennusurakkaansa Hakalta.

Haka oli kaiken lisäksi myynnissä.

Ruotsalainen *Skanska* suunnitteli yhtiön ostoa kesällä 1993. Ostajakandidaatti oli suomalaisille tuttu, sillä se on ylikansallisen Eurocin suuria omistajia yhdessä Metran ja Partekin kanssa. Euroc oli ostanut niiltä koko suomalaisen sementintuotannon. Skanska tähtäsi Venäjän markkinoille ja tarvitsi siihen tarkoitukseen *Haka-Stroin*. Se oli valmis ostamaan Hakan, jos siitä olisi irrotettu 2 miljardin markan kiinteistöt ja jäljelle olisi jätetty vain varsinainen rakennustoiminta. Skanska tarjosi Rakentava-Hakasta 400 miljoonaa, minkä lisäksi sille olisi voinut jäädä miljardin markan velat korvaukseksi muutaman vuoden tonttivarannosta.

Suunnitelma, jota Hakan johto kannatti, esiteltiin 18.10.1993 pankeille sekä EKA-konsernin johdolle.

Saman päivän radiouutisissa kello 16.00 oli kuitenkin uutinen, joka tappoi emo-EKA:n ja esti sillä erää Hakan myynnin Skanskalle. Vuoto ei ollut sattuma. Se palveli ennen muuta VVR:n kanssa edulliset EKA- ja Haka-takaussopimukset tehneen KOP:in etua. EKA kaatui, ja Hakan oli sen jälkeen jatkettava yksin omaan katkeraan loppuunsa saakka.

Joulukuussa rahoittajat edellyttivät "Haka Oy:n hallituksen vaihtamista ja Haka-konsernin irrottamista EKA-konsernista lisälikviditeetin antamiseksi". Punapääoman miesten tilalle tulivat SYP:in, PSP:n ja KOP:in miehet. Vetovastuu Hakan asioissa oli SYP:illä ja kovin linja PSP:llä.

Siinä, mitä sitten tapahtui, oli taustalla idea, johon perustuen Skanska oli tarjoutunut ostamaan Hakan liiketoiminnan. Björn Wahlroosin *Mandatum Oy:ltä* oli tilattu 1,7 miljoonalla markalla – mitä konsulttien kulta-aikaa se olikaan! – pilkkomissuunnitelma. Uudet hallintoelimet tekivät sen mallin mukaan "diffuusiota": Haka-konsernista päätettiin irrottaa *Haka Urakointi*, jonka pohjana olisi *Haka-Stroi*, ja vanha emoyhtiö olisi *Haka-Kiinteistöt Oy*.

Vuoden 1994 alussa käynnistettiin kauppaneuvottelut Skanskan kanssa uudelleen, mutta tilanne ei ollut enää myyjälle helppo: tammikuun puolivälissä Hakalla oli likvidejä varoja nolla markkaa ja erääntyneitä laskuja 25 miljoonaa. "Haka horjui alkuviikosta", kirjoittivat lehdet kesken Skanska-neuvottelujen.

Maaliskuun alussa 1994 loppu tuli, kun pankit ilmoittivat, että "uutta luototusta ei myönnetä ennen kuin rakenne- ja omistusjärjestelyt ovat riittävästi selvinneet".

Siinä vaiheessa haaskalle tuli yllättäen uudelleen Puolimatka (KOP), joka 10.3.1994 tarjoutui ostamaan osia Haka-konsernista. Pesän osista oli nyt kaksi tarjousta, Skanskan ja Puolimatkan, mutta kun kokonaisratkaisua ei löytynyt eikä Hakalla ollut rahaa jatkaa toimintaansa edes tarjousten jatkokäsittelyn verran, *konkurssianomus jätettiin sisään 15.3.1994.*

Sinä päivänä kello 12.43 SYP vielä tyhjensi Hakan tilejä kuittaamalla sieltä velkaansa lyhennystä. Konkurssi alkoi kello 14.55. Konkurssipesään ei jätetty vapaaehtoisesti mitään.

Pesän velat olivat 4,5 miljardia ja varat 3,6 miljardia, mutta Hakan saatavien valvonnassa tehtiin uusi Suomen ennätys: 36 miljardia. Samat velat valvottiin moneen kertaan.

Hukkaputki ulkomaille

Haka kaatui ennen muuta kotimaan tontti- ja kiinteistökeinotteluun, mutta tilannetta ei helpottanut tappiollinen ulkomaantoiminta. Hakalle Pertti Naulapää oli kökkötraktori, jonka johdolla yhtiö lähti merta edemmäksi kalaan.

Naulapään hämmästyttävin operaatio oli *ruotsalaisen pörssiyhtiön Conata-gruppenin osto*. Siitä maksettiin 146 miljoonaa markkaa loppuvuonna 1991, mutta heti alkuvuonna 1992 yhtiö teki konkurssin.

Muistiot puhuvat asiasta omaa lahjomatonta kieltään.

Kun käsitys Conatan todellisista taloudellisesta asemasta oli syyskuussa 1991 selkiytynyt, oli Haka Oy julkistanut päätöksensä Conatan hankkimisesta ja sitoutunut siihen niin voimakkaasti, että hankkeesta ei Haka Oy:ssä haluttu luopua. Haka Oy:n maksaessa Conatalle lainapääomaa n. 220 milj. SEK on tiedetty, että sijoitukseen liittyy tavanomaista suurempi riski.

Hakan hallituksen jäsenillä oli eri käsitys kuin Naulapäällä siitä, kuinka sitovasti ostosta oli päätetty. Omasta mielestään hallitus ei ollut sitoutunut kauppaan. Se oli asettanut kaupalle ehtoja, joita Naulapää ei ollut kertonut myyjälle, mutta kun myyjä sitten julkisti kaupan, sitä oli vaikea peruuttaa. Sitä paitsi neuvottelutulos oli sellainen, että kaupan peruuttamisesta olisi Hakalle syntynyt ainakin puolen sadan miljoonan markan kustannukset. Kauppa olisi kuitenkin pitänyt ehdottomasti perua sen jälkeen, kun "Conatan johto oli nimenomaan pyrkinyt salaamaan Conatan rahoitusasemaa koskevia tietoja". Muistioiden mukaan "siitä, että tietoja nimenomaan salattiin, olisi tullut tehdä johtopäätöksiä".

Hakalle – vastoin yhtiön hallituksen hyväksymiä ehtoja – ostettu "Conata ajautui vuoden 1991 aikana yhä paheneviin rahoitusvaikeuksiin ja vuoden 1992 alussa konkurssiin". *Pertti Naulapäälle se oli eron paikka.* Hänelle maksettuun kultaiseen kädenpuristukseen palataan.

Lisää tappioita tuli USA:sta.

Sinne oli perustettu *Haka Inc-niminen holding-yhtiö*, joka omisti DeMars-yhtiöitä ja Ohio Riverside Development Corporationin. Niiden projektien yhteydessä Haka sitoutui merkittäviin riskeihin ja maksuvelvoitteisiin. "Haka Oy:llä on ollut vuoden 1993 loppupuolelle saakka erheellinen käsitys RiverPointin projektista", sanovat tilintarkastajat.

RiverPointe oli asuntoprojekti Jeffersonvillessä, jossa kaupunki oli rahoittanut joukkovelkakirjalla kunnallistekniset työt alueen rakentamista varten. "Ottaen huomioon, että joukkovelkakirjalainan takana on epäilemättä suuri joukko sijoittajia, underwritereita, asianajajia jne. on kaupungin lainanhoito-ongelmiin suhtauduttava vakavasti, koska ne ylivoimaisiksi käydessään saattavat laukaista Haka Oy:öön ja sen rahoittajiin kohdistuvan arvaamattoman prosessisuman", sanottiin konsultin muistiossa. "Haka Oy:n sitoumukset ja riskit USA:ssa ovat niin suuret, että ehdottomasti huonoin ja vaarallisin vaihtoehto niin yhtiön kuin sen rahoittajienkin näkökulmasta olisi hallitsematon vetäytyminen."

Näin Haka ryhtyi maksamaan muiden kuluja – eikä EKA-konsernissa ollut opittu Kansan Clarendon-seikkailusta mitään. Taas poltettiin rahaa "yleisen edun" nimissä.

Kun Haka konkurssin alla irtautui Haka Inc:istä, yhtiö myytiin toimivalle johdolle: Jukka Laurille ja Erkki Heinoselle. Aluksi ostaja salattiin ja kulki vain nimellä *J&E Holdings*, mutta vähitellen löytyivät miehet sen takaa. Haka tuli heitä kaikin tavoin vastaan, kun Rantalan johtama hallitus päätti lähes viime töikseen, että yhtiö korvaisi DeMarsin hallituksessa istuneiden toimihenkilöidensä riskit.

Saksasta, entisen DDR:n puolelta, tuli tappiota Naulapään käynnistämästä *NeReMo-projektista* puolen sataa miljoonaa. Toinen Saksan projekti oli Haka GmbH. "Kummankin yhtiön toiminta oli erittäin tappiollista", todettiin sisäisessä muistiossa. Sen lisäksi tilintarkastajat totesivat, että "eräs Haka-Eka Handels GmbH:n mahdollinen väärinkäytös jäi konkurssin takia tutkimatta".

Ainoa ennen Naulapään aikaa käynnistetty tappiollinen ulkomaankohde oli Hakan Espanjan *Girasoliin rakentama kylpylä.* Siitä saatiin muutamia kymmeniä huoneistoja myydyksi Miinan Hoitolat Oy:lle, joka ei saanut sitä kannattamaan. Se oli tehnyt Hakan kanssa edullisen takaisinostosopimuksen, ja kun se luopui osuudestaan, Hakalle syntyi tästä projektista 20 miljoonan markan tappio. Jälkikäteen päätettiin, että kylpylä voitiin "myydä tappiolla parhaiten tarjoavalle taholle".

Tuon ajan takaisinostositoumukset olivat Hakalle kalliita. Se, mikä Girasolin osalta oli ollut Hakalle epäedullista, oli ollut edullista Miina Sillanpään säätiölle. Jotkut hallituksen jäsenet muistavat takaisinostositoumuksesta päätetyn hallituksessa, jotkut eivät. Useimmat eivät muista, että Pohjolallekin olisi annettu vastaava sitoumus ostaa takaisin sille myyty Van-

taanaukion Kauppiastavaratalo Oy. Siitä takaisinosto-optiosta aiheutui Hakalle lähes 100 miljoonan markan tappio.

Ulkomailla oli kuitenkin yksi toiminta, joka kannatti. Haka oli päässyt rakentamaan Venäjälle puolen tusinan verran sotilaskyliä saksalaisella rahalla.

Toiminta eriytettiin *Haka-Stroihin*, jolle kasvoi Venäjällä 2,5 miljardin markan tilauskanta. Rahaa oli, sillä viime kädessä maksajina olivat saksalaiset, ja sitä rahaa Haka sai ennakkomaksuina vapaaseen käyttöönsä. Venäläiset luottivat Hakaan, eivätkä kaikki kenraalit vaatineet Hakalta vakuuksia maksuille. Heille riitti, että Hakan kirjanpidosta maksettiin heille konsultti- ja asiantuntijapalkkioita.

Lahjuksia kenraaleille, urakoita Hakalle?

Kun Haka perusti Haka-Stroin, se lainasi osakepääoman tyttäreltä takaisin itselleen samana päivänä, kun se sen maksoi. Kuitenkin yhtiötä, jolla ei ollut omaa osakepääomaa eikä omaa rahaa, oltiin edellä aikaisemmin kerrotulla tavalla viemässä New Yorkin pörssiin!

Rakennusvienti on Suomen näkökulmasta ollut tärkeää ulkomaankauppaa, sillä se työllistää. Se on aina ollut markkinahintaista vientiä toisin kuin esimerkiksi elintarvikekauppa Venäjälle. Suomen etujen mukaista on tukea rakennusvientiä eikä vaikeuttaa sitä, mutta *Ahon-Viinasen hallitus* ei halunnut estää konkurssia, ja sillä tavalla Suomen idänkaupalle syntyi tarpeettomia ongelmia. Haka-Stroi ei nimittäin ollut konkurssikypsä yritys. Sillä oli velkaa, mutta perusongelma oli, että sen saamat ennakkomaksut ja muut varat jäivät emo-Hakaan; tytär kuuluu emonsa konkurssipesän suurimpiin velkojiin. Se ei saanut pankeilta edes kahden viikon tilapäisrahoitusta.

Haka-Stroin ajauduttua konkurssiin pian emonsa perässä suomalaisten urakoinnin edellytykset Venäjällä huononivat. Kyseessä ei ollut vain Hakan maine vaan koko Suomen maine, eikä vain Venäjällä vaan myös Saksassa. Osalla tilaajista ei ollut kattavia vakuuksia, ja ne kokivat, että niitä oli petetty.

Moskovalainen talouslehti Kommersant kirjoitti, että kon-

kurssi oli etukäteen suunniteltu operaatio, jossa menettivät rahojaan vain Haka-Stroin hyväuskoiset venäläisasiakkaat. Niihin kuului Pietarin alueen tärkeä vaikuttaja, *kaasuyhtiö Lentransgaz*. Saksalaisen Handelsblattin mukaan "Hakan rakennustoiminta Venäjällä oli johtotason katastrofi". Kun sotilaskyläurakoinnin ehtoihin kuului se, että Saksan itäisten alueiden yritysten osuuden piti olla 20 prosenttia urakan arvosta, lehti arvosteli Hakaa sen ehdon rikkomisesta. Jostain syystä saksalaisilta oli jäänyt huomaamatta, että itäsaksalaisena bulvaanina käytetty *NeReMo-Bau oli Hakan oma tytäryhtiö*.

Haka-Stroin romahdusta käytti heti hyväkseen *Skanska*, joka oli kahteenkin eri kertaan halunnut ostaa Hakan terveet osat. Venäjän markkinoille oli vaikea päästä, ja Haka-Stroi oli sinne oikotie. Markkinoiden valtaaminen ilman sillanpääasemia on kallista, eikä se yleensä onnistu ilman lahjuksia, sillä koko "demokraattinen" Venäjä toimii henkilökohtaisen eduntavoittelun varassa. Kun esimerkiksi duuman puhemies Ivan Rybkin, yksi Venäjän presidenttikandidaateista, palasi vierailulta USA:sta, erikoislentokoneeseen ei kaikkien puutarhamööpeleiden ja muiden lahjojen sekaan mahtunut humanitaarisia avustuksia.

Hakan kirjanpidon mukaan tiettyjen kenraaleiden Sveitsiin perustamalle yhtiölle *Hranov Management AG:lle* oli maksettu konsulttipalkkioita Rossin sotilaskylän "projektikuluina" 2 606 000 markkaa.

Hakan suuriin velkojiin kuuluneen amerikkalaisen vakuutusyhtiön NHIC:n suomalaiset lakimiehet väittivät, että tällaisille maksuille ei löytynyt mitään perusteita. He veivät asian Helsingin käräjäoikeuteen ja pääsivät kuulustelemaan Haka-Stroin johtoa asiasta. Avaintodistaja Tapio Korkka, Haka-Stroin entinen varatoimitusjohtaja, oli kuitenkin nyt Skanskan miehiä ja kieltäytyi todistamasta vedoten liikesalaisuuksien suojaan. Käräjäoikeus hyväksyi perusteen. Kun amerikkalaisyhtiön lakimiehet valittivat käräjäoikeuden päätöksestä hovioikeuteen, he kertoivat joutuneensa valituksen takia tappouhkan alaisiksi!

Hakan kirjanpidosta löytyi Hranovin rahatositteiden ohella

joitakin muitakin "konsulttipalkkioita". Kenraalien *Foreign Trade Company Stroikalle* oli maksettu 200 000 markkaa, puolustusministeriöön Juri Zolojeville 60 000 markkaa, A.L.Gutmanille ja J.R.Kozhuhivskille molemmille 134 000 markkaa sekä heidän kumppanilleen G.Tentlerille kaksinkertaisesti se määrä eli 267 000 markkaa.

Haka-Stroilta jäi Venäjälle eri keinoin hankittua laskuttamatonta työkantaa 1,5 miljardin markan arvosta. Skanska tiesi, että tietyt avainhenkilöt tunsivat työmaat ja tilausmetodit paremmin kuin kukaan muu. Kun Skanska päätti valloittaa suomalaisilta ne markkinat, se täytti Haka-Stroin jättämän tyhjiön.

Hakan ostosta neuvotelleet ruotsalaiset halusivat palvelukseensa Hakan entisiä johtajia, ja niissä merkeissä viimeinen toimitusjohtaja Eero Makkonen sai heti konkurssin jälkeen puhelun Skanskasta. Ruotsalaisten toivomuksesta hän kokosi nopeasti parinkymmenen hakalaisen joukkueen, joka rupesi osakkaaksi *Skanskan Suomeen perustamaan tytäryhtiöön* erittäin edullisella sopimuksella. Skanska maksoi uuden yhtiön osakepääomasta 70 % ja suomalaiset 30 %. Lisäksi Skanska alihinnoitteli osakeannin herrojen hyväksi ja sitoutui lunastamaan hakalaisilta heidän osakkeensa kolmen vuoden kuluttua. Jos asianomaiset eivät lunastuttaisi niitä silloin Skanskalla, ne olisivat viiden vuoden kuluttua vapaasti myytävissä. "Tulosta otetaan mieluummin osinkoina kuin kivitaloina, koska verotus suosii sitä", suunnitteli Makkonen.

Kun Skanska rupesi tytäyhtiönsä kautta urakoimaan Suomessakin eikä vain Venäjällä, Hakan konkurssi ei leikannut alalta sitä kapasiteettia, mikä olisi ollut edullista pankkien vallassa olleille yhtiöille. Kapasiteetin leikkaus oli kuitenkin ollut yksi Hakan tappamisen syistä.

Vanhojen hakalaisten avulla Skanska sai Venäjältä yli miljardin markan tilaukset, mutta ei kuitenkaan kaikkia. Saksalaiset vannoivat kostoa, ja Handelsblattin mukaan Skanska menetti tilauksia, kun saksalaisten "olisi pitänyt olla taas tekemisissä saman klikin kanssa, joka ajoi Hakan kumoon". Ja kun joidenkin ennakkomaksuja maksaneiden venäläisten tappioita

ei korvannut kukaan, se on suomalaisille vielä monen uuden ongelman juuri.

Suomalaisillekin jäi tilauksista rippeet. Kun SYP ja PSP olivat antaneet saksalaisille maksajille 180 miljoonan markan vastuusitoumuksen, ne rakennuttivat *YIT:llä* kaksi kohdetta loppuun. Sillä tavalla ne säästivät muutamia kymmeniä miljoonia.

Työntekijöiden enemmistö hävisi konkurssissa, mutta jotkut muut hyötyivät siitä. Yksi heistä oli työministeriön virkamies Eero Lyytikäinen, joka istui ministeriön edustajana velkojaintoimikunnassa. Sitä kautta hän rahasti "pesänhallinnon valvonnasta" Hakalta 200 000 markkaa. Kun hän oli laskuttanut samasta työstä Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssipesästä 100 000 markkaa ja Noveran tytäryhtiöstä Hantecista 250 000 markkaa, hän sai tällä tavalla kokemusta siitä, miten asianajajat rahastavat konkurssipesiä.

Kun Lyytikäinen sittemmin valittiin Suomen ensimmäiseksi konkurssiasiamieheksi, jonka tehtävänä on suojella pesiä pesänhoitajia vastaan, hänellä on niistä asioista kokemusta muun muassa Hakan pesästä.

Uppoavan laivan peränpitäjät

Hakassa oli paljon isottelua. Loputtomissa seminaareissa alustivat kansainväliset konsultit, joita rahdattiin edestakaisin kuorma-auton pituisilla limousineilla. Niinä kovan markan ja löysän rahan aikoina ideologiat heittivät häränpyllyä, ja sosialidemokraatti Eero Rantala haki ratkaisujensa perusteet kaiken maailman markkinaguruilta. Pörssiinpano oli silloin osuuskunta-aatteen huipentuma.

Johtajat elivät yli Hakan varojen erilaisissa edustustiloissa, joista jäljelle jäi muun muassa Villa Haka: Hakan edustustilat Helsingin Munkkiniemenrannassa. Siellä on ollut pitkään myynnissä tuhatkunta neliötä luksustilaa venäläisille tai muille rikkaille parin persaukisen suomalaisen punapääomayrityksen edustustilojen naapurissa: samalla tontilla ovat tyhjillään myös EKA:n ja Elannon edustusasunnot.

Villa Haka ei ole mikään tavallinen kiinteistöyhtiö, sillä kylminä talvina pelkästään sen hoitokuluihin uppoaa miljoona markkaa vuodessa. Kiinteistö ei ole mennyt kaupaksi, ja konkurssipesälle tehdyn selvityksen mukaan sen myynti on vaikeaa, melkein mahdotonta.

Myynnissä oli Hakan konkurssin jäljiltä myös "Kirkkonummen työväentalo" eli Hakan upea edustustila muutaman kerran palaneine savusaunoineen Porkkalassa. Samalla tontilla oli aikoinaan Mauno Koivistolla käytössä Hakan pikku kesämökki. Myynnissä olivat myös Hakan kelokämpät Pyhätunturilla (Hakakero) sekä kalamaja ulkosaaristossa Porkkalan edustalla. Saariselän kelomökit menivät sentään kaupaksi, kun ne osti KOP. Sillä oli ollut Hakan konkurssiin asti aivan riittämättömästi edustustilaa Lapissa?

> Hakan luksuselämää valvoi hallitus, jossa olivat Eero Rantalan (EKA, Kansa, STS, SDP) puheenjohdolla Jaakko Aalto (EKA, Kansa, vas), Eero Makkonen (Haka), Raimo Kantola (SAK, Yhteistuki, SDP), Kosti Kyhälä (STS, Kansa, EKA, vas), Matti Paasila (EKA, Kansa), Jorma Seppänen (Elanto, SDP) ja Ulf Sundqvist (STS, EKA, Kansa, SDP).

Tämä hallitus edusti punapääomaa sen kaikkein symbolisimmassa merkityksessä, mutta sen kykyihin ei enää lopussa luotettu. Vain Elannon mies Jorma Seppänen sai jäädä paikalleen, kun rahoittajat joulukuussa 1993 panivat hallituksen vaihtoon.

Siitä, mitä Hakassa tapahtui todella, tiesivät harvat. Pääjohtajien, Pertti Naulapään ja hänen seuraajansa Eero Makkosen, täytyi tietää. Eero Rantala tiesi, ja myös Matti Paasilan – EKA:n sisäisen yrityspankin johtajana – täytyi tietää.

Sen sijaan Vantaan "mafian" miesten Kalevi Alénin (SDP) ja Jaakko Vastamäen (vas) johdolla toimineen Hakan hallintoneuvoston on vaikea uskoa tienneen. Kun näissä asioissa on pidetty matalaa profiilia, moni ei muista, että vantaalainen kauppa- ja teollisuusministeri Antti Kalliomäki (SDP) oli sekä Hakan että EKA:n hallintoneuvoston jäsen.

Luottamusmiesasema tarjosi hallintoelinten jäsenille tilaisuuden punaherrojen valvomiseen. Tehtävä oli annettu nimenomaan heille. Työväenliikkeen rivijäsenillä valvontamahdollisuutta ei ollut. Olisiko Hakan hallintoherrojen, jotka olivat "vain" luottamushenkilöitä, pitänyt tietää enemmän tai toimia toisin?

Olisi. Silloin he ainakin olisivat välttyneet vahingonkorvauskanteen ja -korvausten uhkalta.

Keväällä 1995 Hakan konkurssipesä jätti Helsingin käräjäoikeuteen 170 miljoonan markan korvauskanteen, jonka perustana oli Conatan kauppa, tietty konsulttisopimus (johon palataan vielä Naulapään eron yhteydessä) sekä johtajien saamat kultaiset kädenpuristukset. Vastuu näistä asioista ei jakaudu hallituksessa tasan, ja voi olla, että kanne ei kestä kaikkien osalta tuomioistuimen kriittistä tutkintaa. Naulapään ja Rantalan on kuitenkin vaikea uskottavasti sanoa, että he eivät tienneet, ja siksi heidän osaltaan käräjäoikeuden päätös, jolla hallituksen jäsenten omaisuus pantiin hukkaamiskieltoon ja takavarikkoon, oli varmasti perusteltu.

Lehtitietojen mukaan Raimo Kantola ja Jorma Seppänen – syyllisistä pienimpiin kuuluneet – olivat siirtäneet omaisuuttaan juuri ennen hukkaamiskieltoa vaimoille ja tyttärille. Kantola oli myynyt asuntonsa ja autonsa, muuttanut vuokra-asuntoon ja antanut rahat vaimolleen. Seppänen taas oli lahjoittanut kesämökkinsä ja puolitoista asunto-osaketta tyttärilleen.

Vastuuta on raskasta, ja joskus kallista, kantaa.

Mykkien ihmisten seurakunta

Vuosien varrella Hakassa turvattiin perusteellisesti johtavien toimihenkilöiden edut. Kaikille 5000 hakalaiselle ei käynyt yhtä hyvin.

Hakan yrityskulttuurin mukaisesti Naulapään mies, talousjohtaja Esko Tulikoura lähes viime töikseen ennen konkurssia 15.3.1994 (ja ennen siirtymistään Haka-Stroihin) *maksatti hallituksen jäsenille puolivuotispalkkion* myös konkurssin jälkeisiltä kuukausilta. Kun jäsenen vuosipalkkio oli 28 000

markkaa, kassasta otettiin konkurssipäivänä 70 000 markkaa käteistä. Lähetti vei rahat viidelle hallituksen jäsenelle, jotka vuoden verran yön yli nukuttuaan maksoivat ne takaisin pesään.

Osa johtajista lähti yhtiöstä vapaaehtoisesti, osa sai potkut. Ensimmäisenä lähti pääjohtaja Eero Piipari, jonka Eero Rantala käytännössä heitti pihalle ja jonka tilalle toimitusjohtajaksi hän toi Valmetilla traktoreita myyneen Pertti Naulapään. Piipari edusti "Hakan miehiä" vastapuolenaan "Ekan miehet".

Pertti Naulapää oli vastuussa kaikista *kultaisista kädenpuristuksista*. Hallituksen jäsenet sanovat, että niistä ei päätetty hallituksessa, vaikka niistä piti suorastaan yhtiöjärjestyksen mukaan päättää nimenomaan siellä. Useissa tapauksissa niistä päätti Naulapää yksin. Hän uusi käytännöllisesti katsoen kaikkien kavereidensa työsopimukset edullisemmiksi kuin hallitus oli päättänyt kirjoittamalla kunkin johtajan uuteen työsopimukseen oman nimensä. Kaksi nimeä olisi pitänyt olla.

Johtajilta ostettiin – ja saatiin – vaiteliaisuutta.

Tuntuu kummalliselta, että kukaan asianosaisista ei vaatinut sopimukseensa sitä toista virallista nimikirjoitusta. Jotkut erorahojen saajat, esimerkiksi poispotkittu lakiasioiden johtaja Arto Ihto, olivat lakimiehiä, ja he varmaankin tiesivät muotovirheestä. Kun rahat maksettiin heille ilman virheen korjaustakin, se näyttää riittäneen. Jos nimittäin asiat olisi viety hallitukseen, runsaita erorahoja ei ehkä olisi hyväksytty.

Takaisinsaantikanteet erityiserorahojen johdosta on nostettu niistä tietämättömiä hallituksen jäseniä vastaan, mutta ei niiden saajia vastaan.

Pertti Naulapään oma kultainen kädenpuristus heti puolentoistasadan miljoonan markan suurmokan eli Conata-tappion jälkeen oli erityisen kohtuuton.

Hakan yrityskulttuurille kuvaavaa oli se, että Naulapään eron syy ei ollut vain Conata-konkurssi. Eero Rantala nimittäin raivostui samoihin aikoihin siitä, että Naulapää oli tehnyt hänen tietämättään sopimuksen amerikkalaisen *The International Negotiation Institute-konsulttiyhtiön* kanssa "yrityskulttuurin kehittämisohjelmasta". Konsultoinnista oli aiheutunut

kuluja 20 miljoonaa markkaa ennen kuin se tuli Rantalan tietoon, ja vaikka summa oli Conata-tappioon verrattuna pieni, tästä projektista aiheutunut luottamuspula oli viimeinen naula pääjohtajan eroarkkuun.

Tämä on yksi niitä asioita, joka on menossa oikeuteen vahingonkorvauskanteen muodossa. Ilta-Sanomissa tiedettiin, että "hanketta johtajan tittelillä vetänyt toimitusjohtajan horoskoopeista innostunut ystävätär sai kaikesta huolimatta 462 000 markan erorahan".

Kun Naulapää pyysi pakon edessä eroa, normaali eropalkka – toimihenkilön irtisanoutuessa itse – olisi ollut kolmen kuukauden palkka. Naulapäällä ei ollut sopimusta paremmista ehdoista, mutta siitä huolimatta hänelle maksettiin yhden vuoden ekstrapalkka: 859 000 markkaa "muun lisän" ja luontaisetujen nimikkeillä. Työtä hänen ei tarvinnut tehdä enää Conatan konkurssin jälkeen päivääkään.

Naulapään ero saatiin näyttämään lähes kunnialliselta, kun uusi pääjohtaja Eero Makkonen yhtiön viimeisessä vuosikertomuksessa kiitti Naulapäätä "hänen uudistavasta toiminnastaan Hakan toimitusjohtajana".

Toisaalta pääjohtaja oli tottunut muita parempiin etuihin. Esimerkiksi lamavuoden 1991 palkankorotus oli hänen osaltaan 7,6 %, ja se oli paljon enemmän kuin muille ylemmille toimihenkilöille maksettiin. Lisäksi hänelle oli otettu firman nimiin Sammosta säästöhenkivakuutus.

Eron aikaan varauduttiin siihen, että Naulapäälle ei myönnettäisi vastuuvapautta. Se, että hän hävitti Conatassa kolmessa kuukaudessa lähes 150 miljoonaa, oli korvauskanteen paikka. Yhtiökokouksessa Eero Rantalan EKA kuitenkin antoi Naulapäälle vastuuvapauden – ja samalla sen sai siinä ohessa hallituksen puheenjohtaja Eero Rantalakin. Vahingonkorvauskanteen muodossa asiaan ollaan jälkikäteen palaamassa.

Kun varatoimitusjohtaja Jaakko Kapanen irtisanottiin, hänelle maksettiin kertakaikkisena korvauksena 24 vuoden työsuhteen päättymisestä 24 kuukauden palkka: 1 300 000 markkaa. Sen lisäksi hänelle jäi vapaa autoetu (Saab 9000 Turbo) autopuhelinvarusteineen.

Varatoimitusjohtaja Esko Suuperko taas jäi eläkkeelle niin, että yhden vuoden aikana ennen eläkkeelle siirtymistä hänen eläkeikäänsä alennettiin ensin 58 vuoteen, sitten 57 vuoteen ja lopulta 55 vuoteen. Täydet ennenaikaiset eläke-edut tulivat maksuun Hakalle, ja asiasta sopi hänen kanssaan Rantala. Suuperkon työsuhde jatkui täydellä palkalla 30.6.1993 saakka, mutta hänellä ei ollut työntekovelvollisuutta 31.12.1992 jälkeen. Eläke-Kansa ei perinyt Hakalta tämän järjestelyn kustannuksista 2 126 000 markan maksua, mutta se sentään valvottiin Hakan konkurssissa.

Myös Kyösti Levonmäki pääsi eläkkeelle erityiseduin, mutta ei yhtä hyvin kuin Suuperko.

Kiinteistöjohtaja Arto Ihto oli ollut Hakassa töissä 21 vuotta. Hänet irtisanottiin marraskuussa 1992, eikä hänenkään enää irtisanomisen jälkeen tarvinnut tulla työpaikalle. Irtisanomisajalta hän sai 6 kuukauden palkan ja sen lisäksi 924 000 markkaa "oman valinnan mukaan" joko vuonna 1992 tai 1993. Käytännössä hänelle maksettiin kultaisena kädenpuristuksena kahden vuoden ylimääräinen palkka.

Ihto – lakimiehenä – vastusti mielestään laitonta lainaa emo-EKA:lle. Sisäisestä muistiosta "ilmenee Osuuskunta Eka-yhtymän painostus laina-asiassa Haka Oy:n erästä lainausta vastustavaa johtajaa kohtaan". Se oli Ihton mukaan viimeinen pisara Rantalan maljassa ja potkujen välitön syy. Hänelle kävi kuitenkin kaikin puolin hyvin: hänestä tuli ensin SYP:in johtaja ja sitten saneerattavan Polarin toimitusjohtaja.

Talousjohtaja Esko Tulikouralle tehtiin elokuussa 1991 uusi työsopimus, jonka allekirjoitti Naulapää yksin. "Kyseisen johtajan palkan muutokset perustuivat entisen toimitusjohtajan ilmoituksiin." Tulikouralla oli säästöhenkivakuutus, jonka verotuskohtelu muuttui vuoden 1993 alussa. EKA:n hallintojohtaja piti johtajien puolta ja lähetti konserniyhtiöille selvityksen mahdollisuudesta maksaa koko eläkemaksu ennalta yhdellä kertaa. Se oli veronkierto-opastusta. Vuoden viimeisenä päivänä vuonna 1992 Tulikouran puolesta maksettiin Salamalle 297 000 markkaa.

Johtaja Kalevi Järvinen irtisanottiin kesäkuussa 1992. Hän

sai korvauksena työsuhteen päättymisestä 18 kuukauden irtisanomisajan palkan lisäksi 12 kuukauden palkkaa (luontaisetuineen) vastaavan korvauksen. Irtisanomiskorvaus sovittiin – verotussyistä – maksettavaksi vaadittaessa. Vuotta myöhemmin hän vielä vaati välimiesoikeudessa ennenaikaista eläkettä.

Kun Harri Hassel erosi yhtiöstä marraskuussa 1992 oltuaan yhtiössä pitkään (mutta johtotehtävissä vain vuoden), hänen yhtiönsä Capirec Oy:n kanssa tehtiin konsulttisopimus. Konsultoinnin hinnaksi sovittiin 7 500 markkaa päivältä. Heti marraskuussa hänelle maksettiin "muun lisän" nimellä 550 000 markkaa, ja konsulttipalkkioita yhtiö laskutti 663 000 markkaa.

Pirjo Lahden sanoi kesällä 1993 irti emo-EKA:n edustaja. Hänen konsulttiyrityksensä Pro-Excelsiorin kanssa tehtiin kuitenkin sopimus, jonka mukaan korvaus erottamisesta oli yhden vuoden palkka sosiaalikuluineen ja lomakorvauksineen. Konsulttiyhtiö velotti Hakalta ennakkoja 570 000 markkaa. Se vastasi noin 9 000 markan päiväpalkkiota.

USA:n tytäryhtiöön siirtyneen Jukka Laurin yhtiöltä Julecon Oy:ltä ostettiin 305 neliön asunto 2,8 miljoonalla markalla, mutta se vuokrattiin Laurille takaisin 5 000 markan kuukausivuokralla. Osakekirjat jätettiin Laurin oman velan vakuudeksi, "jotta velan korko ei nousisi". Hän sai Hakalta erittäin edullisen irtisanomissuojan myös tehtävien muutoksia vastaan, sillä ylimääräinen erokorvaus oli siinä tapauksessa 18 kuukauden palkka luontaisetuineen. Sopimus oli erittäin kaukonäköinen ja edullinen. Kun Hakan USA-toiminnat myöhemmin myytiin muodolliseen hintaan toimivan johdon J&E-yhtiölle, siinä yhteydessä erorahat olivat sopimusten mukaan tulossa maksuun Hakan Suomen kassasta.

Hakan etua EKA:a vastaan puolustanut apulaisjohtaja Ossi Paukku irtisanottiin niin kuin muutkin Piiparin kaartin miehet, vaikka muodollisesti hän sai irtisanoutua. Hänen konsulttiyhtiönsä Paucus sai suorittaa Hakan toimeksiannosta helmi-toukokuussa 1993 "rakentamisen suhdanteiden seurantaa ja ennakointia erityisesti talonrakentamisen eri lohkoilla, asuntorakentamisen seurantaa ja ennakointia vuosille 1993

–1995, asuntorahoituksen tulevien muutosten analysointia ja Hakan tuotantorakenteen sopeutumisen arviointia muutoksiin ja yksittäisten asuntorakennushankkeiden edistämistä Haka-konsernin eri yksiköiden tarpeiden mukaan”. Haka maksoi tästä neljän kuukauden toimeksiannosta 350 000 markkaa ynnä kulut.

Herroille kävi hyvin.

Useimmat muut työntekijät eivät saaneet mitään, paitsi tietysti konkurssin jälkeen kahden viikon palkan. Sen kunniaksi pääkonttorin väki kokosi viimeisenä työpäivänään kaikki yhtiön jäljelle jääneet viinat ja joi ne porukalla pois. Sen lisäksi pantiin jakoon ja sosialisoitiin yhtiön villapaidat ja muut PR-tuotteet. Se osa johtajistoa, joka ei ollut saanut kultaisia kädenpuristuksia, ei osallistunut pippaloihin. Skanska oli jo haaskalla, ja sen, minkä tietyt johtajat menettivät konkurssipalkoissa, he saivat monin verroin takaisin Skanskan työpaikkoina.

Näin päättyi Hakan betonidemareiden tarina, sangen kunniattomasti.

Kansa konkurssiin 29.12.1994

Pankkien ja vakuutusyhtiöiden liitto

Pankit ovat Suomen velkaisimpia yrityksiä. Rahat, joita ne käyttävät kuin omiaan, ovat suurimmalta osin niiden velkaa tallettajille tai toisille pankeille.

Myös suurin osa vakuutusyhtiöiden pyörittämistä rahoista on velkaa, vastuuvelkaa. Sitä on kahta lajia: vakuutusmaksuvastuuta ja korvausvastuuta.

Vakuutusmaksuja peritään ennakolta koko vakuutuskaudeksi. *Vakuutusmaksuvastuu* on sitä, että yhtiöt ovat laskennallista velkaa vakuutuksenottajille vakuutuskauden alussa perityt loppukauden maksut.

Tärkeämpi on korvausvastuu, joka kuvaa vakuutustoiminnan perimmäisintä olemusta: riskinjakoa. Kun vahinkoja syntyy, mutta ennalta ei tiedetä kenelle, vakuutusyhtiö kerää tulevia korvaustapahtumia varten vakuutetuilta maksuja. Sitä kautta yhtiöt ovat *korvausvastuunsa* velkaa niille, joita ennalta arvaamaton vahinko kohtaa.

Viranomaiset laskevat ja määräävät korvauksiin varattaville rahoille minimimäärän. Sen lisäksi vakuutusyhtiö saa tehdä *tasoitusvarauksen* eli saa panna rahaa ”sivuun” enemmän kuin tämä minimi on. Jotta yhtiöt eivät nollaisi varauksen avulla kaikkia voittojaan, tasoitusvaraukselle määrätään myös maksimi. Yhtiö on sitä vakavaraisempi, mitä suurempi on sen tasoitusvaraus sallitusta enimmäismäärästä. Mainittu tasoitusvaraus oli Kansa-yhtiöiden ainoa piilovaraus, ja se saattoi säilyä niiden taseissa vain siksi, että varauksen luonteesta johtuen EKA ei saanut sitä tytäryhtiöistään vapaasti ulos.

Jos on velkaa kahta lajia, on myös *kahdenlaisia tuottoja*: vakuutusmaksuja ja omaisuustuottoja. Jos korvauksia joudutaan maksamaan enemmän kuin on peritty vakuutusmaksuja, se ei välttämättä vie mitään yhtiötä konkurssiin, sillä maksutulojen aukkoja voidaan täyttää sijoitustoiminnan tuotoilla.

Vakuutusyhtiöt eivät periaatteessa mene konkurssiin. Siitä pitää huolen *sosiaali- ja terveysministeriön vakuutusosasto*. Aikaisemmin yhtiöillä oli sen lisäksi yhteisvastuu, kun ne olivat ns. herrasmiessopimuksen mukaan valmiita pelastamaan toinen toisensa.

Kun kaikki Kansa-yhtiöt menivät konkurssiin, vaikka niin ei pitänyt millekään yhtiölle käydä, selvisi, että viranomaisvalvontaan ei voi luottaa ja että yhteisvastuu ei loppujen lopuksi toimi. Oma etu on aina tärkeämpi, ja Pohjolakin irtisanoutui yhteisvastuusta vain muutamia tunteja ennen Henki-Kansan selvitystilaa. Siellä ei oltu gentlemanneja.

Viranomaisvalvonnassa on ollut suuria puutteita Kansan ohella myös henkivakuutusyhtiö Apollon sekä Vammalan seudun eläkekassan tapauksissa. Kun on ollut maan tapa, että valvojista tulee valvottavia, vakuutusyhtiöjohtajiksi pyrkivät vakuutusvalvojat eivät ole aina halunneet vaarantaa uraputkeaan liian tiukalla valvonnalla. Ministeriön entisistä vakuutusvastaavista Erkki Pesosesta (SDP) ja Altti Aurelasta (SDP) on tullut Kansan ja Jukka Rantalasta Pohjolan johtajia. Kansliapäällikkö Kari Puro (SDP) taas siirtyi toimitusjohtajaksi Ilmariseen. Nykyinen ylin vakuutusvalvoja Tarmo Pukkila on osoittanut joissakin asioissa sellaista siviilirohkeutta, että tällä kerralla valvojasta ei ehkä tulekaan valvottavaa...

Eniten on rahaa valvottavana eläkeyhtiöissä, jotka ovat "erilaisia" vakuutusyhtiöitä: *eläkeyhtiöiden omaisuus on viime kädessä tulevien eläkeläisten eikä niiden yhtiöiden omistajien omaa*. Jos yhtiöt saavat sijoituksistaan voittoa, se on siirrettävä vakuutusmaksuihin eikä sitä saa jakaa omistajille.

Työeläkeyhtiöt ovat jättiläismäinen rahapotti. Niiden rahastoissa on rahaa valtion vuosibudjetin verran, pari sataa miljardia. Yli puolet vakuutusyhtiöiden kaikista maksutuloista tuleekin lakisääteisistä työeläkkeistä eli yhteiskunnallisesta pakkosäästämisestä. Taistelu eläkeyhtiöistä on taistelua niiden kassavirroista ja sijoituspolitiikasta. *Valta eläkeyhtiöissä on valtaa niiden sijoituksiin.*

Siitä vallasta ovat päässeet nauttimaan vahinko- ja henkivakuutusyhtiöt, jotka ovat olleet avo- tai avioliitoissa eläkeyhtiöiden kanssa.

Eläke-Kansa tuhoutui sellaisen liiton johdosta. Sillä oli yhteinen kassa Vahinko-Kansan ja Henki-Kansan kanssa, ja EKA käytti sitä kuin omaansa. Talouselämä-lehden mukaan "Emo-Eka yritti viime vaiheissa pelastautua ryöväämällä lopulta vakuutusyhtiönsäkin niin kuin se oli tehnyt rakennusliike Hakalle".

Eläkeyhtiöistä saatetaan siirtää voittoja muihin vakuutuslajeihin. Avoliitoissa eläneet yhtiöt ovat voineet sopia pakollisista työeläkkeistä ja kilpailluista vapaaehtoisista vakuutuksista paketteja, joiden avulla ne ovat ohjanneet lisää maksutuloa eläkeyhtiöihin, ja sitä varten ne ovat saattaneet joustaa vahinkovakuutusten hinnoista tai vakuutuksenottajille myönnettyjen luottojen ehdoista. *Konsernien sisällä voittoja on sitten siirrelty yhtiöstä toiseen ostamalla ja myymällä omaisuutta näitä järjestelyjä tukevilla hinnoilla.*

Niin tehtiin myös Kansa-yhtiöissä, missä Eläke-Kansan omaisuutta hoiti käytännössä Vahinko-Kansa. Sille maksettiin siitä. Kun vuoden lopussa konserniyhtiöiden taseet tasapainotettiin sisäisin omaisuudensiirroin ja vakuusjärjestelyin, työeläkemaksuista paisuvaa Eläke-Kansaa saatettiin kupata muiden yhtiöiden hyväksi. Eläke-Kansalla oli vakuudettomia saatavia muilta konserniyhtiöiltä 750 miljoonaa ja EKA:lta yli 1 200 miljoonaa markkaa. Vaikka EKA:n veloista suurimmalle osalle oli pankkitakuut, kaikkia rahoja ei saada koskaan takaisin. Yrityssaneeraus suojaa emo-EKA:a Eläke-Kansaa vastaan, ja pankitkin ovat kieltäytyneet maksamasta takuitaan vedoten siihen, että EKA ei ollut lyhentänyt eläkelainojaan sovitulla tavalla. Pankit toimivat siinä asiassa omaksi hyväkseen. Jos ne välttyvät pankkitakuiden maksamisesta Kansan selvityspesään, Eläke-Kansan vastuuvaje pannaan maksuun kaikille palkansaajille työeläkemaksujen korotuksena.

On mahdollista, että punapääoman tuhoutumisprosessin takia myös vakuutusyhtiöväkeä joutuu käräjäoikeuden penkille vastaamaan vahingonkorvauskanteisiin. Eläke-Kansan hallituksessa on siihen tarkoitukseen hyviä ehdokasjäseniä. Jos he ovat ajaneet EKA:n etuja eläkeläisten kustannuksella, heillä on syytä nukkua yönsä huonosti.

Eläke-Kansan hallituksessa istuivat Jaakko Aalto (EKA, Haka), Jukka Huovila (STTK), Kari Huttunen (Kansa), Pentti Itkonen (Akava), Jarmo Juvonen (työnantajat, LTK), Kosti Kyhälä (STS, EKA, Haka), Juha Laisaari (EKA), Raimo K.Mäkelä (EKA), Jorma Petäjistö (Kansa) ja Jouni Saastamoinen (työnantajat, LTK).

Kesällä 1995 valmistui erikoistilintarkastus, jonka perusteella päätetään, nostetaanko hallitusta vastaan vahingonkorvauskanne. Välitilinpäätöksessä oli ennakoitu, että Eläke-Kansassa oli miljardin markan vastuuvajaus, joka oli aiheutunut 900 miljoonan markan vakuudettomista saatavista (EKA:lta ja konserniyhtiöiltä) sekä kiinteistöjen arvonalennuksista. Jos niin on, hallituksen on vaikea välttää vastuuta. *Eläke-Kansassa tulevien eläkkeensaajien omaisuutta piti valvoa eri perusteiden mukaan kuin konsernin muuta omaisuutta.*

Kansalla oli kiinteä pankkisuhde STS:n kanssa. Kun muutkin vakuutusyhtiöt ovat olleet liitoissa pankkien kanssa, Suomen suurimmat velalliset ovat löytäneet toisensa.

Ennen *KOP ja Pohjola* olivat avioliitossa, eivätkä ne usein riidelleet, mutta jos ne joskus riitelivät, syntyi ruumiita. Samalla tavalla, vaikka eivät yhtä intiimisti, olivat liitossa myös *Unitas ja Sampo*. Liitto solmittiin 1990-luvulla niiden Kourikauppojen jälkeen, joiden seurauksena *Sampo on Sammon suurin omistaja* Unsa Oy:n (eli entisen Finanssilaitos Oy:n) kautta. Sampo omistaa Unsasta 40 % ja Unsa Sammosta 14 %. Se on paljon, sillä Sammon muita suurimpia omistajia olivat ennen Meritaksi ryhtymistään noin 10 prosentin osuudella sekä Unitas että KOP. Kun Sammossa on puolisen miljoonaa omistajaa, prosenttikin on valtaa.

Vuosikymmenen alkuvuosina Sampo tuotti tappioita ja oli tuhlannut omat pääomansa. Sitä ei enää kukaan muista. Nyt muistetaan, että se on Suomen suurin vakuutusyhtiö. Sampo-konsernin markkinaosuus vakuutusmaksutulosta on lähes 45 %, kun alan entisillä valtiailla Pohjola-yhtiöillä se on noin 30 %. Molemmat suuret vakuuttajat ovat päässeet valvomaan etujaan uuden suurpankin pääesikuntaan sekä suurten yhtiöiden hallituksiin: Nokiaan, Kymmeneen ja niin edelleen.

Niissä tehtävissä Sammon Jouko K. Leskisen sivutoimipalkkio on Kymmenessä 10 000 markkaa, Meritassa 10 000 markkaa, Nokiassa 9 000 markkaa, Tamrossa 6 000 markkaa, Partekissa 5 000 markkaa kuukaudessa ja niin edelleen. Kokouspalkkio on yhtiössä kuin yhtiössä vähintään tonnin, Meritassa kaksi. Pohjolan Yrjö Niskanen kuittaa samat liksat Kymmenestä, Nokiasta ja Meritasta ja saa sen lisäksi joka kuukausi palkkioita myös Repolasta, Amerista, Huhtamäestä ja niin edelleen.

Fuusiopankki Merita yhdistää Suomen suurimmat vakuutusyhtiöt samaan finanssiryhmään. SYP/KOP:n ohella yhteisten intressien sovitteluun osallistuvat Meritassa *Sampo-yhtiöt avokumppaninaan Eläke-Varma* ja *Pohjola-yhtiöt aviokumppaninaan Ilmarinen*. Meritassa yhdistyy toisiinsa 60 % elinkeinoelämän pankkisuhteista ja 75 % kaikesta vakuutusmaksutulosta. Missään ei ole tällaista Suuren Rahan keskittymää kuin Suomessa. Pankit ja vakuutusyhtiöt ovat kasvaneet yhteen kuin siamilaiset kaksoset.

Jos tämä vallan ja rahan liitto tekee suuria virheitä, seurauksena voi olla niin iso ruumis, että sen pystyy hautaamaan vain Suomen valtio. Kyseessä on silloin kaikkien pankkikuolemien äiti. Jos Meritassa on yhtä kehno omistajanvalvonta ja -vastuu kuin sen edeltäjäpankeissa, se on mahdollinen.

Vain toistakymmentä vuotta sitten Jaakko Lassila lausui kuolemattomat sanansa: "Heh, heh. Kyllä siinä aikamoisia kupruja saa tehdä, että saa pankin keikahtamaan. Eikä siihen yksi ukko pysty."

Lassila pystyi. Lassila teki mahdottomasta mahdollisen. Mahdoton on siis mahdollista. On hän sen verran kova ukko.

Raha on valtaa

Vakuutusyhtiöiden sijoitukset tuottavat kehnosti. On tehty huonoja sijoituspäätöksiä. Jopa työeläkejättiläisillä Eläke-Varmalla ja Ilmarisella on vaikeuksia saada sijoituksensa tuottamaan viranomaisten vaatimaa 6,5 prosentin tuottoa.

Kansa-yhtiöillä oli kiinteistöjä yli 2 600 miljoonan markan arvosta, mutta se sai niistä vuokratuloja vain 53 miljoonaa markkaa vuodessa. Se ei vastannut mitään järjellistä tuottovaatimusta. Näin oli päässyt käymään, kun kiinteistöjä oli hankittu liian läheisessä yhteistyössä taustaryhmien kanssa niiden auttamiseksi ja niiden tulosten kaunistamiseksi. Kansan huonotuottoiseen mutta ystävällismieliseen omaisuuteen kuului muun muassa EKA-marketteja ja Cumulus-hotelleja.

Eri yhtiöiden sijoituspolitiikassa on eroja.

Sammon salkussa sijoitukset yritetään tasapainottaa kiinteistöjen, velkapapereiden ja osakkeiden kesken niin että kaikkia olisi kolmannes. Kansa-konsernin sijoitusomaisuudesta 2/3 oli kiinteistöjä, jotka tuottivat huonosti, eikä Henki-Kansalla paljon muuta ollutkaan. Niin oli mahdollista se, mitä nykyinen ministeriön mies ja entinen osuuspankkien luottamushenkilö Tarmo Pukkila äityi kehumaan: "Onhan se melkoinen suoritus koko järjestelmässä, että Eläke-Kansa on saanut aikaan katevajauksen." Viranomaisten piti valvoman, että niin ei käy.

Kun vakuutusvalta on määräysvaltaa yhtiöiden sijoituksiin, sijoituspolitiikan suunnasta taistellaan myös niiden sisässä. Kansassa sen taistelun voitti aina Eero Rantala.

Pohjolassa taas Pentti Talonen ja Yrjö Niskanen taistelivat rahankäytöstä, ja Niskanen voitti. Hänestä tuli Pohjola-yhtiöiden pääjohtaja ja muun muassa *Ilmarisen* hallituksen puheenjohtaja. Käytännössä koko konsernin sijoituspolitiikkaa hoitaa Pirkko Alitalo, joka on niissä asioissa Niskasen mies. Niskasen vallasta ovat monet suomalaiset itse sitä huomaamatta maksaneet kalliin hinnan.

Niskasesta tuli keväällä 1995 yli neljännesmiljoonan markan arvoinen vuorineuvos, kun hänelle ei eläkevuosiksi kelvannut mikään halvempi titteli. Arvonimen osto laukaisi Pohjolassa seuraajataistelun, jossa kaksi entistä valvojaa, Jukka Rantala ja Kari Puro, kamppailevat isäntärengin paikasta Pirkko Alitalon kanssa.

Eläke-Sammossa taistelua sijoituksista ovat käyneet aypamppujen kanssa liittoutunut toimitusjohtaja Risto Kausto sekä "kapitalistien" edustajat Sanoma Oy:n Jaakko Rauramon johdolla. STTK:n Esa Swanljungin (SDP) avulla Kausto sai erävoiton, ja Rauramo erosi yhtiön hallituksesta. Syy oli se, että hän ei saanut läpi haluamaansa rakennemuutosta (eli yhtiötä fuusioiduksi Eläke-Varmaan) eikä fuusiota vastustanutta toimitusjohtajaa erotetuksi.

Kauston erävoitosta huolimatta Rauramo voi vielä voittaa koko ottelun: puheet fuusiosta jatkuvat. Sitä ennen Eläke-Sampo tuskin alkaa ostaa itselleen valtaa eli osakkeita suomalaisessa elinkeinoelämässä.

Omistajakapitalistit haluavat, että eläkeyhtiöt ostavat osakkeita, mutta mutkan kautta: erilaisten sijoitusrahastojen välityksellä. Niiden tarvitsisi käyttää Suomen oloissa suunnattomista rahastoistaan vain pieni osa yhtiöiden täsmäomistukseen, ja pian ne hallitsisivat koko Suomea. "Eläkeyhtiöiden rahoilla ei pitäisi ostaa valtaa, sillä vallalla pelaaminen tulee aina kalliiksi", sanoo Erkon mies Jaakko Rauramo ja on jonkin verran oikeassa.

Suomessa vakuutustoiminta on harvinaisen keskittynyttä. Sampo- ja Pohjola-yhtiöiden rinnalla muut ovat pieniä. On vähän *Tapiolaa* ja vähän *Yrittäjäin Fenniaa*, ja mukana jälkijoukossa sinnitteli pitkään myös pieni Kansa pienellä 5 prosentin markkinaosuudella. Sen jäljessä tuli vielä työväen Turva.

Kansan osuus markkinoista oli EKA:n lopun lähestyessä myynnissä. Kun Tapiola yritti ostaa konsernista irti Vahinko-Kansan, ministeriön valvontavastaava Tarmo Pukkila vaati kauppoja tehtäväksi koko Kansasta eikä vain sen terveimmästä osasta: vahinkovakuutuksista. Viime vaiheessa Sampo kuitenkin sai ostaa pelkät vahinkovakuutukset ilman EKA:n pesästä saataviaan turhaan karhuavia henki- ja eläkeyhtiöitä, mi-

kä oli väärin Tapiolaa kohtaan. Se yrittää paikata vahingon aloittamalla yhteistoiminnan Turvan kanssa.

Myös *keskinäinen yhtiö Turva* oli punapääomaa, jota ei enää ole. Eikä Turvaakaan ehkä enää kauan ole.

Turvakin oli tehnyt sijoituksia kiinteistöihin, siis kriisialalle. Vaikka sen omaisuus oli taseessa arvostettu varovaisten periaatteiden mukaan, kaikilla kiinteistöjen omistajilla meni huonosti.

Kun ministeriö antoi vuonna 1994 valvomilleen vakuutusyhtiöille uudet ohjeet kiinteistöjen arvojen kirjauksista, ne piti entistä enemmän arvostaa tilinpäätöksessä niistä saatavien tulojen mukaan eikä yhtä paljon kirjanpitoarvon mukaan niin kuin ennen. Se heikensi yhtiöiden vakavaraisuutta. Henki-Kansassa oltiin sitä mieltä, että ministeriö ajoi yhtiön konkurssiin tällä kirjauskäytännöllä.

Turvan hallintoelimissä asia kerrottiin – tai ainakin se ymmärrettiin – niin, että valvovat viranomaiset sovelsivat Turvaan erityisen tiukkoja arvostusperusteita ajaakseen myös sen nurin muiden punapääomayhtiöiden seuraksi. Valvojat kiistävät tämän perusteen ja löytävät Turvan ongelmiin muitakin syitä, muun muassa tietyt ATK-investoinnit sekä Suomen EU-jäsenyyden mukanaan tuoman markkinatilanteen muutoksen. Turvan piti kuitenkin lähteä etsimään markkinoilta 30 miljoonaa markkaa lisää vakavaraisuutta, ja sitä haettiin ammattiliitoilta. Se tapahtui turhaan, sillä niillä oli keväällä 1995 pelkästään huonoja kokemuksia punapääomasta. Kun Turvalla ei ollut muita omistuksellisia sidosryhmiä ja jotain oli pakko tehdä, esimakua mahdollisesta tulevasta fuusioitumisesta johonkin suurempaan yhtiöön saatiin sitä kautta, että *Turva ilmoitti ryhtyvänsä läheisempään yhteistoimintaan Tapiola-yhtiöiden kanssa.* Tapiola on alan Anttila, joka myy mielikuvaa pikkuisen muita alemmista hinnoista. Sillä on hyvä vakavaraisuus ja se on Turvalle turvallista seuraa.

Vakuutusyhtiöiden turvattu elämä lienee yleisesti uhattuna. Niiden toimintaa ei ole aikaisemmin tarkasteltu riittävän kriittisesti liikekulujen ja sijoitusten tuoton näkökulmasta, mutta ajat ovat muuttuneet. Kun ennen valvojat lepsuilivat, yhtiöiden hallinnoinnissa oli löysänpitoa. Valvonta on tiukkenemassa ja ulkomainen kilpailu kovenemassa, ja jossain vaiheessa alalla alkanee Iso Saneeraus.

Silloin vakuutusväkeä odottanee pankkitoimihenkilöiden kohtalo: kiitos ja hyvästi. Jo Kansan konkurssien jälkeen Vakuutusväen liitossa, jonka jäsenistö suhtautui ammattiliitoista kaikkein myönteisimmin Suomen EU-jäsenyyteen ja sitä kautta vakuutuspalvelusten vapaakauppaan, kymmenesosa jäsenistä oli työttömiä.

Kansa, punainen pantteri

Vuonna 1978 *keskinäinen yhtiö Kansa osakeyhtiöitettiin.* Siinä yhteydessä sen omaisuus kaapattiin vakuutuksenottajilta punapääomalle. Omistuksensa puolustamisen sijasta ammattiliittojen aktiivijäsenet valjastettiin myymään Kansan vakuutuksia. Niin tekee osuuskauppaväki.

Sammossa toimittiin toisin. Kun siitä tehtiin osakeyhtiö, osakkeet jaettiin kaikille vakuutuksenottajille. Teollisuusvakuutuksenkin vakuutuksenottajat saivat Sampoon fuusioituessaan pääyhtiön osakkeita.

Yhtiöittämisen aikaan Kansassa oli vielä kaapattavaa, mutta puolentoista vuosikymmentä myöhemmin koko konserni oli konkurssitilassa. Yhtiöt omistivat pääasiassa yliarvoisia ja heikkotuottoisia kiinteistöjä, jotka ministeriö oli sallinut niiden kirjata taseisiinsa yliarvoon.

EKA sai Kansan ja sen omaisuuden käytännössä ilmaiseksi. Alussa omistajiin kuului – niin kuin Hakassakin – Elanto, mutta se möi osuutensa pois siinä vaiheesssa, kun omistajilta pyydettiin lisää rahaa amerikkalaisen Clarendon-yhtiön sotkujen selvittämiseen.

Yhtiöittämisen jälkeen 1980-luvun alkuvuosina Kansa oli lähtenyt ulkomaille ja mennyt osakkaaksi mainittuun Clarendoniin. Ensin siitä hankittiin 22 % ja sitten vielä lisää niin että Kansan osuus oli lopulta kolmannes. Alussa kaikki meni hyvin ja yhtiö tuotti omistajilleen osinkoja.

Clarendon oli meksikolaisen keinottelijan Rodrigo Rochan

itselleen – ja Kansalle – ostama yhtiö, joka oli erikoistunut lentokoneiden jäännösarvovakuuttamiseen. Se ei kuitenkaan ollut Kansan ongelmien juuri, koska se oli vain Bermudalle rekisteröity kulissi kaikelle sille, mitä tietyt herrat puuhailivat Clarendonin tytäryhtiön *Atlantic Capitalin* nimissä. He tekivät sitä Kansan kustannuksella.

Atlantic oli erikoistunut korkoarbitraasiin: se lainasi USA:ssa kunnilta rahaa alhaisella korolla, osti niillä rahoilla ns. roskapapereita (junk bonds) ja tavoitteli sillä tavalla rahalle korkeaa korkoa. Korkeisiin korkoihin liittyi kuitenkin suuri riski: pääomaa ei ehkä koskaan saataisi takaisin. Sen lisäksi Atlantic teki sitä, mitä kenenkään rahanlainaajan ei koskaan pitäisi tehdä: se möi lyhyellä maksuajalla ostamaansa rahaa pitkällä maksuajalla omille velallisilleen.

Atlanticin taustalla olivat herrat Mike Milken, Guy Dove ja Peer Wedvick, jotka ovat maailmankuuluja pelureita ja jotka käyttivät Kansaa rahantekokoneensa apumoottorina. Kirjassa "The Predator's Ball" kirjoittaja Connie Bruck arvioi, että Wedvick saattoi ansaita liiketoimillaan jopa 50 miljoonaa markkaa kuukaudessa. Siis 50 miljoonaa markkaa kuukaudessa! Jälkikäteen on selvinnyt, että se tapahtui Kansan ja EKA:n kustannuksella.

Ne kustannukset pani Kansalle maksuun entinen ylin vakuutusvalvoja Erkki Pesonen. Kun hän lähti Kansasta vuonna 1986 Clarendonin palvelukseen Lontooseen, hän kertoi kavereilleen, että "Suomessa ei voi rikastua palkkatuloilla vaan sitä varten on lähdettävä ulkomaille". Wedvick oli siinä vaiheessa jo rahansa tehnyt, samoin Dove, josta Bruckin haastattelema kolleega kertoo, että "Guy oli aina erittäin ahne omaksi hyväkseen toisin kuin me muut rahoitusjohtajat. Me ehkä yritimme kartuttaa henkilökohtaista omaisuuttamme silloin tällöin, mutta hän oli todella aggressiivinen."

Pesonen koki, että seuraavaksi olisi hänen vuoronsa rikastua. Jos se ei ole onnistunut, syy on yksinkertainen: hänen lähtiessään Kansa oli jo kupattu tyhjäksi.

Pesonen oli tutustunut Rochan kautta muuhun roskasakkiin, ja Kansaa käytettiin pelureiden operaatioissa hyväksi siitä syystä, että Standard and Poor's oli antanut sille hyvän AA-riskiluokituksen. Sijoittajat, jotka antoivat rahojaan Atlanticille, pitivät sen ansiosta sijoituksiaan turvallisina, ja Atlantic sai rahaa omiin sikaoperaatioihinsa. Kansa oli häikäilemättömän hyväksikäytön uhri. Kun Pesonen lähti, sen riskiluokitus oli jo alenemaan päin. Standard and Poor's huomasi, kenen kanssa ja hyväksi Kansalla operoitiin.

Pääosa ongelmista syntyi 1980-luvun alkupuolella ennen kuin USA:n pörssit lokakuussa 1987 romahtivat. Kurssilasku paljasti Atlanticin ongelmat, ja Kansa ajautui suomalaisittain ennenkokemattomiin ongelmiin.

Romahduksen jälkeen Atlanticille oli tulossa 100 miljoonan dollarin tappio, jonka Kansa joutuisi sen nimiin otettujen sitoumusten perusteella maksamaan. Atlanticin kassa oli tyhjennetty muihin tarkoituksiin, eikä sillä ollut irtonaista rahaa erääntyvien lainojen takaisinmaksuun. Kansaan oli tässä vaiheessa kasautunut niistä lainoista jo 2,2 miljardin dollarin (eli 9 000 miljoonan markan) vastuut, ja sen pelättiin joutuvan maksamaan Atlanticin puolesta 800 miljoonaa dollaria (lähes 3 500 miljoonaa markkaa).

Asiasta ei uskallettu hiiskua koti-Suomessa sanaakaan saati että Kansa olisi kylmän rauhallisesti pantu konkurssiin. *Sen sijasta amerikkalaisyhtiöön pumpattiin Kansan USA-riskien rakenteen muuttamiseksi miljardi markkaa uutta suomalaista EKA-rahaa*, ja se oli ilmeisesti virhe. Sillä tavalla nimittäin menetettiin se miljardi.

Eero Rantalan mukaan EKA ajoi vain ja ainoastaan Suomen kansan etua, jolle EKA:n Kansan etu oli alisteinen. Hän kirjoittaa:

> Vuosina 1986–1988 arvioimme, että emme voi ajaa Kansa-yhtymää konkurssiin, koska olisimme vaurioittaneet vakavasti Suomen vakuutusalan ja suomalaisten pankkien mainetta sekä Suomen talousmainetta yleensäkin ja aiheuttaneet vuosikausien oikeudenkäyntiaallon amerikkalaisten velkojien ja Suomen välille.

Vasta kaikkien konkurssien jälkeen Rantala tunnusti Helsingin Sanomien mukaan tehneensä yhden virheen: Kansa olisi pitänyt päästää konkurssiin. "Turhaan otin sen piikkiini", hän sanoi ja iski heti perään itseään toisellekin poskelle: "saatavat olisivat vyöryneet Suomen tasavallan päälle" ja veronmaksajien lasku olisi ollut "kaksinumeroinen luku miljardeja".

Kansan kaikkinaiset vastuut ulkomaisine jälleenvakuutusriskeineen, jotka eivät näkyneet sen taseessa, olivat ehkä 15 miljardia markkaa. On liioittelua väittää, että se olisi tullut maksuun Suomen kansaneläkeläisille. Kansa olisi ehkä kaatunut, ehkä myös EKA, mutta Mike Milkenin tähden ei koko Suomi olisi mennyt konkurssiin.

Silloin, kun tilanne oli päällä, näiden maailmanlopun kauhukuvien välttämiseksi Kansan tappioiden maksajaksi pantiin myös Haka, joka fuusioitiin EKA:an näitä tarkoituksia varten.

Kansa sijoitti lisämiljardinsa Clarendoniin ostamalla vallan yhtiöryppäässä 1 dollarilla ja lainaamalla sille miljardin. Vuosina 1988-1994 Kansa käytti Clarendoniin ja sen taustalla olleeseen Atlanticiin kaiken kaikkiaan 1 058 miljoonaa markkaa, mutta kun ostajaa ei vain kuulunut, se miljardi tuotti korkotappioita. Kun on laskettu korkoa korolle, Kansan seikkailu vakuutusten ihmemaassa USA:ssa on tullut maksamaan suomalaisille yli 2 miljardia markkaa.

Henkilö, joka siitä vastasi, oli Erkki Pesonen. Hän oli ns. yhden yön demari, joka otti jäsenkirjan valintaansa edeltäneenä yönä. Perinteisen punapääoman puolella häntä pidettiin öykkärinä, joka nimetteli Ylermi Runkoa jauhokauppiaaksi ja Niilo Hämäläistä siaksi. Kun hän lähti Lontooseen rikastumaan, hänen tilalleen tuli Matti Packalen. "Hänellä oli siihen aikaan se käsitys, että mä olin jonkinlainen nero", sanoo Pesonen Packalenista.

Kun Packalenille selvisi, että Pesonen ei ollutkaan nero, tämä sai potkut. Nimittäin kun Rocha, Dove ja Pesonen yrittivät saada Kansan myymään Clarendonin osakkeita, Kansassa koettiin, että suomalaisia yritettiin pettää: osakkeiden määrän aletessa alle 25 prosentin Kansalta olisi mennyt veto-oikeus

yhtiöjärjestyksen muuttamiseen, vaikka sen vastuut olisivat jääneet ennalleen. Koettiin, että Pesonen oli valinnut ulkomailla väärän puolen ja siirtynyt meksikolais-amerikkalaiseen leiriin. Näin kauan sen asian näkeminen kesti: puolenkymmentä vuotta.

Niitä vastuita, jotka Kansalle oli sinä aikana kasattu, ei tajunnut kukaan. Sellaisilla instituutioilla kuin "tilintarkastus" tai "Kansan hallitus" ei ollut noina aikoina mitään merkitystä.

Atlanticin tappioiden paljastuessa koko edellä mainittu trio Rocha, Dove ja Pesonen sai potkut. Heille sillä tuskin oli mitään merkitystä. Pesosen pieni osuus Clarendonin bermudalaisen pääyhtiön osakkeista oli kenties ainoa asia, jonka hän menetti.

"Pesonen ei hevin tunnusta tehneensä vääriä ratkaisuja", toteaa toimittaja haastateltuaan häntä Suomen Kuvalehteen. Siihen ei ilmeisesti usko hevin Altti Aurelakaan, josta oli tullut Pesosen seuraaja ensin maan ylimmäksi vakuutusvalvojaksi ja jonka Pesonen sitten palkkasi valtion virasta Eläke-Kansan toimitusjohtajaksi. Mitähän se Aurelakin teki niinä vuosina, jolloin Kansa ajettiin uskomattomiin velkoihin ja velvoitteisiin?

Rantalan mukaan Pesosen olisi pitänyt tehdä niin kuin Rantala sanoi, kun taas Talouselämän mukaan Aurela ei olisi saanut niin tehdä: "Yhtiön vakavaraisuuden turvaamiseksi Eläke-Kansan toimitusjohtajan Altti Aurelan olisi pitänyt jättää noudattamatta pääjohtaja Eero Rantalan käskyjä. Tämä oli Aurelalle kuitenkin liian inhoittava vaihtoehto. Hän kirjoitti mieluummin hienoja eläkepoliittisia analyysejä firmansa vuosikertomuksiin."

Vuoden 1983 vakuutusvuosikirjassa on A.Y.Näräkän ja Altti Aurelan kirjoittama analyysi Kansasta ja Erkki Pesosesta, ja näistä adjektiiveista olisi ollut Pesoselle kateellinen Nikolai Ceaucescukin siihen aikaan, jolloin Romanian lipuissa ei vielä ollut reikiä:

> Tuo innovaatiokyvyn, liikkeellepanevan voiman, ennakkoluulottoman yllätyksellisyyden ja uutteruuden yhdistelmä loi mu-

kaan lähtiessään uuden asetelman koko vakuutusyhtiökenttään. Rauhallisen edistyksellisenä vakuutusalan työjuhtana tunnettu vanha työväen vakuutuslaitos muuttui moneen suuntaa laajenevaksi, hetkessä muotoaan muuttavaksi punaiseksi pantteriksi, se venyi ja paukkui. E-liikkeen ja SAK:n voimavarojen yhdistäminen ay-jäsenkampanjoineen, yhtiömuodon muutos ja toimitusjohtajuuksien jako sekä näyttävä liikkeellelähtö ulkomaille toi sen suoraan sektorin raskaaseen sarjaan, kaikki muutamassa vuodessa.

Myöhemmin Eero Rantala, joka on pannut monet EKA:n ongelmat näiden tapahtumien syyksi, syytti Pesosta myös siitä, että tämä oli tehnyt jälleenvakuutussopimuksia ohi Kansan hallituksen. Ne riskit eivät näkyneet taseissa.

Clarendonin pesää selvitti toimitusjohtaja Matti Packalen omana työnään ja vähän myös oman työnsä ohella.

Neljän läheisen työtoverinsa (Timo Mikkola, Lasse Paitsola, Jaakko Nieminen ja Kalevi Tervanen) kanssa hän perusti yhtiön, jonka tehtäväksi Rantala vuonna 1989 antoi Clarendonin ja Atlanticin loppujen miinojen purkamisen. Konsulttipalvelujen myynnistä sovittiin Rantalan kanssa, ja Kansan miehet saivat kuukausipalkan ohella yhtiölleen rahaa myös EKA:n kassasta. He siis konsultoivat eri korvausta vastaan sen yhtiön asiassa, jota he johtivat.

Tilintarkastajat kertoivat laskutuksesta muille EKA:n hallituksen jäsenille. Hallituksessa ei oikein ymmärretty tällaista. Herrat itse kiistävät sen, mutta jotkut EKA:n hallituksen jäsenet kokivat asian niin, että asianomaiset Kansan ulkomaanbisnesten johtajat vauhdittivat konsultoinnin hyväksymistä irtisanoutumisen uhkalla. Peruste palkkioille oli se, että USA:n riskit, joista he olivat vastuussa, olivat niin suuria, että niiden selvittämisestä – ja EKA:n pelastamisesta – heidän kuului saada kunnon korvaus.

Rantala oli hyväksynyt laskutuksen pakon edessä, kokivat asian eräät hallituksen jäsenet; asianosaisethan olivat Clarendonin asioiden ainoita tuntijoita. EKA:n hallitus vaati sopimuksen purkamista, mutta sitä ennen herrat olivat ehtineet laskuttaa miljoonan per ukko. Palkkioidensa määrää asianomaiset eivät suostu itse kertomaan.

"Clarendonin pelastaminen oli tavattoman raskas työsuoritus. Työtä tehtiin yötä päivää", sanoo itse asiasta kuultuna jälkikäteen Packalen. "Meillä oli USA:n oikeuslaitoksessa vastassa maailman kovimmat juristit, ja päällä oli kaiken aikaa jopa henkilökohtaisen konkurssin riski", sanoo toinen asianosainen. EKA:n hätää kuvaa se, että tätä samaa henkilöä, jonka konsulttipalkkiot EKA:n hallitus luuli lopettaneensa, pyydettiin viime vaiheessa EKA:n rahoitusjohtajaksi – hankkimaan ulkomaan rahaa kotimaisten rahalähteiden ehtyessä? – kaksinkertaisella palkalla hänen Kansa-palkkaansa verrattuna.

Ne Kansan johtajat, jotka myös tekivät parhaansa yhtiön pelastamiseksi mutta saivat vain kuukausipalkkaa, eivät ymmärtäneet tätä ulkomaanosaston miesten sisäistä rahastusjärjestelyä.

Myöhempi konkurssi ei ollut ennustettavissa ainakaan prameuden puutteesta. Sitä varten Kansalle ostettiin Hakalta Espoon Westendistä edustustila, joka oli luksusta. Se ei kuitenkaan kätkenyt sitä asiaa, jonka Pesonen myönsi jo tammikuussa 1986: "Olemme tehneet hirvittävän strategisen virheen." Hän oli päättänyt hyötyä siitä.

Tase täynnä hötöä

Vuoden 1992 päättyessä Kansan tilanne oli lohduton. Oikean konsernitaseen – väärempääkin kaupiteltiin – mukaan taseen loppusumma oli 9 miljardia markkaa, ja siitä vain puolet oli vakuutusteknistä vastuuvelkaa. Loppuosa oli muuta velkaa. Millään muulla vakutuusyhtiöllä tase ei ollut yhtä sairas.

Aikaisemmin mainitussa tilinpäätösanalyysissä "Juhani Riikonen" päätyi jo ennen kuin tilanne laukesi konkurssitilaan aivan lohduttomaan kuvaukseen konsernin tilasta:

"Avoimessa hintakilpailussa Kansan hintakilpailukyky on poikkeuksellisen huono." "Kansa-yhtymän sijoitusomaisuus on poikkeuksellisen huonotuottoista." "Kansan kiinteistökanta on

poikkeuksellisen huonotuottoista ja markkina-arvoihin nähden yliarvoista." "Kansalla ei ole merkittävää luotonantokykyä, eikä sen likviditeetti mahdollista sijoitusomaisuuden rakenteen muuttamista." "Kaikki toimintakertomuksessa eritellyt osakkeet ovat kuitenkin tytäryhtiöitä, osakkuusyhtiöitä ja muita markkinakelvottomia ja tuottamattomia sijoituksia." "Koko kotimaisen sijoitusomaisuuden tuotto on ollut negatiivinen." "Kansa-konserni sisältää muista vakuutusyhtiöistä poiketen kaksi velkaista holding-yhtiötä, joten kokonaisuutena sen omat varat eivät käyvin arvoin kata sen velkoja."

Johtopäätös oli, että Kansa-konsernilla ei ollut selviämisen edellytyksiä.

Kauppalehden toimittajat kysyivät marraskuussa 1992, jolloin tilanteen piti olla hallituksen puheenjohtajan Eero Rantalan hallinnassa, millaisen tappion Kansa-konserni kirjaa kyseiseltä vuodelta. "Vai kirjaisiko se voittoa, Rantala veivaa. Se riippuu paljon siitä, mille vuodelle eri asioita kirjataan." Lisäksi Rantala vakuutti, "että Kansalla ei ole mitään ongelmia vakuusasioissa, vaikka kiinteistöjen arvot ovat laskeneet jyrkästi. Uudeksi suureksi vakuuseräksi on tullut Kansallisten Liikekiinteistöjen osakkeet."

Mainittu *Kansalliset Liikekiinteistöt Oy* oli ilmapallo. Kun Kansan ongelmana oli kiinteistömassan arvon aleneminen ja kun samaa ongelmaa esiintyi laajassa mitassa myös *KOP:in* taseessa, Kansa perusti yhdessä pankin kanssa mainitun kiinteistöyhtiön, johon molemmat osapuolet siirsivät 760 miljoonalla markalla kiinteistöjä. Ne vuokrattiin takaisin myyjille niin että yhtiö pystyi maksamaan korkonsa. Osakepääomalle ei kukaan odottanut mitään tuottoa, sillä järjestelyn idea oli vain muuttaa – taseiden tarpeisiin – ylihintaisia kiinteistöjä ylihintaiseksi muunlaiseksi omaisuudeksi.

Kansan tulosta parannettiin tällaisen monimutkaisen kosmetiikan lisäksi myös kevyellä ehostuksella: sen taseen kurssitappiot oli aktivoitu eli jätetty kirjaamatta tulokseen, kun taas kurssivoitot oli tuloutettu.

Kun muut keinot eivät enää auta, yritykset tekevät vielä yhden vihoviimeisen organisaatiouudistuksensa. Kansassa tehtiin vuonna 1992 Iso Organisaatiomuutos.

Siinä EKA:n omistukseen tuli *holding-yhtiö Kansa International Corporation Oy (KIC)*, joka omisti Kansan kaikki toiminnat kotimaassa ja ulkomailla mukaan lukien kotimaisia vahinko-, henki- ja eläkeyhtiöitä hallinneen *Kansa-yhtymä Oy:n*.

Pääyhtiö KIC:n hallituksessa istui samaa – valvonnan näkökulmasta – turhaa joukkoa kuin muissakin punapääoman yhtiöissä: Rantala (SDP), Aalto (vas), Kyhälä (vas) ja Sundqvist (SDP). Tässä tapauksessa sitä oli täydennetty Matti Paasilalla (EKA), Matti Koskisella (EKA), Matti Packalenilla (Kansa), Pertti Viinasella (SDP) ja Esko Helteellä (vas). Esko Helle oli hammaslääkäri, mutta tässä tilanteessa Kansa olisi tarvinnut ihan muunlaisia lääkäreitä. Helle itse ei jälkikäteen edes muista, oliko hän ollut mukana, mutta kyllä hän oli ollut vuonna 1992, sanotaan asiakirjoissa.

Packalen lähti Aamulehteen, eikä osallistunut KIC-kuvioon. Hänen tilalleen tuli Hannu Ketola (nyk. Pohjola).

Ulkomaan toimintojen osakepääomiin sijoitettiin näissä järjestelyissä yli miljardi markkaa. Kun koko ulkomainen maksutulo oli vain neljännesmiljardin suuruusluokkaa, oli selvää, että siitä ei herunut monta markkaa tuottoa sijoitetulle pääomalle.

Pääyhtiö KIC omisti toisen holding-yhtiön *CG American Corporationin (CGAC)* välityksellä Clarendonin ja Atlanticin. CGAC oli velkaa KIC:lle ja sitä kautta EKA:lle pari miljardia markkaa. Sen varat olivat miljardin miinuksella, joten toiveita velkojen maksusta ei ollut.

CGAC:n omistama *Clarendon* tuotti vuosittain 100 miljoonan markan voittoa. Kun yhtiötä kaupiteltiin, siitä pyydettiin miljardi. Sitä siitä ei saatu, vaikka välittäjänä oli itse Merrill Lynch, maailman suurimpiin kuuluva rahoitusjätti. Ja vaikka siitä olisikin saatu miljardi, KIC ei olisi pystynyt maksamaan velkojaan takaisin, sillä sen omat velalliset olivat maksukyvyttömiä. Sillä oli yliarvostettuja tytäryhtiöitä ja saatavia eikä niin ollen mitään, minkä arvo olisi voinut nousta tai minkä se

olisi voinut antaa vakuudeksi omista veloistaan.

KIC:n parin miljardin omista saatavistakin lähes puolet (800 miljoonaa) oli saatu saman konsernin yhtiöiltä. Ne olivat niitä "saatavia".

Clarendonia ostettiin ja myytiin myös konsernin sisällä, kun ensin kaikki Kansa-yhtiöt oli tyhjennetty EKA:n tarpeisiin. Niille oli syntynyt vakuutuksenottajien suuntaan vastuuvajetta, ja lopulta sen havaitsivat myös tilintarkastajat. Heikki Koskelainen ja Sirpa Eriksson vaativat Eläke-Kansan vuoden 1993 tilinpäätöksen hyväksymisen ehtona, että Clarendon oli ostettava yhtiön saatavia vastaan – siis edulliseen hintaan – KIC:ltä vahvistamaan Eläke-Kansan tasetta. KIC tekikin yhtiön myymisestä Eläke-Kansalle aiesopimuksen, mutta se ei saanut myyntivoittoa itselleen, sillä Clarendonin osakkeet olivat 300 miljoonan markan luottojen vakuutena KOP:issa.

CGAC siirrettiin ennen Henki- ja Eläke-Kansan konkursseja EKA:n pöytälaatikkoyhtiöille, ja kesällä 1995 se oli edelleen myynnissä, tällä kerralla EKA:n velkasaneerauksen hyväksi.

Tuntuu uskomattomalta, että Kansa kaikkine näine eväineen olisi saatu myydyksi jollekin ulkopuoliselle ostajalle. Huhuttiin saksalaisesta *Allianzista* ja ruotsalaisesta *Axasta*. Huhuttiin, että joku oli maksamassa Kansasta sen miljardin, joka oli konserniyhtiöiden osakkeiden arvo EKA:n taseessa. Huhujen sylttytehdas lienee ollut EKA itse.

Tasapainoilua konkurssitrapetsilla

Ahon hallitus käsitteli joulukuussa 1993 epävirallisesti Kansa-yhtiöiden toimiluvan peruuttamista, mikä olisi merkinnyt niille konkurssia.

Silloin olivat hyvät neuvot aivan kirjaimellisesti kalliita KOP:ille. Vanhinko-Kansan osakkeet olivat nimittäin pankissa vakuutena EKA:n 370 miljoonan markan lainoista, ja jos se olisi pantu konkurssiin, vakuuksille olisi tältä osin käynyt huonosti. Niinpä joulun aatonaattona 1993 KOP hätäpäissään

osti yhtiön EKA:lta. Kauppa tehtiin hyvin monimutkaisella järjestelyllä.

KOP maksoi yhtiöstä 380 miljoonaa markkaa. Sitten se vaihtoi sen kiinteistöjä arvopapereiksi ottamalla kirjanpitoarvoltaan noin 800 miljoonan markan kiinteistöt itselleen ja antamalla Vahinko-Kansalle vastaavan määrän osakkeita, obligaatioita ja pääomalainaa. Sekä KOP että Kansa-yhtymä Oy antoivat yhtiölle uutta riskipääomaa 100 miljoonaa markkaa.

Tämän jälkeen *KOP möi "taseeltaan tervehdytetyn" yhtiön noin 600 miljoonalla markalla Sammolle.*

Kauppa, jolla Sampo sai 6 prosenttiyksikköä lisää vahinkovakuutuksen markkinaosuutta, oli sille edullinen. Se sai maksaa kauppahinnasta 575 miljoonaa markkaa omilla osakkeillaan, jotka siinä yhteydessä arvostettiin vähän ylihintaan. Sille kyllä syntyi vähän riskiä, kun Sampo ja KOP takasivat kumpainenkin 275 miljoonalla markalla Vahinko-Kansan EKA-riskejä.

Kun KOP:in haltuun tuli näin 3/4 Vahinko-Kansan ongelmakiinteistöistä, se tarjosi Pohjolan edustajille mahdollisuuden jälkipeliin. Niskasen joukot olivat nimittäin luulleet saavansa Vahinko-Kansan KOP:ilta tuttavan kauppana, mutta KOP ajattelikin itseään ja möi yhtiön eniten tarjoavalle. KOP:ille kauppa oli osa EKA:n saneerausta.

Kun KOP:in luotonantajaetu oli ristiriidassa Pohjolan vakuutusyhtiöedun kanssa, KOP:issa eivät kaikki muistaneet, että näiden yhtiöiden edut oli yleensä turvattu yhteisvoimin. Niin oli tehty Kouri-kaupoissa ja niin oli tehty KOP:in osakeanneissa, mutta nyt tehtiin toisin.

KOP:in miehet jäivät Pohjolalle selityksen velkaa. Pertti Voutilaisen mukaan paras selitys sille, että Kansa myytiin Sammolle Pohjolan nenän edestä, oli kommunikaatiokatkos, siis klassinen väärinymmärrys:

> Meillä ollaan sitä mieltä, että me tarjosimme Pohjolalle mahdollisuutta tarttua tähän tilaisuuteen ennen muita, mutta he eivät silloin tarttuneet ja kun sitten halusivat tarttua, se olikin myöhäistä. Juna oli mennyt liian pitkälle toisen kanssa.

Tällä tapahtumalla saattoi olla psykologista – ja miksei myös käytännöllistä – vaikutusta KOP:in suurimman omistajan eli Pohjolan kantaan *Merita-fuusiossa*. Pohjola näki, että silläkin oli muita etuja kuin vain KOP:in edut ja että pitkän päälle yhtiöt rupeaisivat astumaan eri jalkaa. Niin se päätyi kannattamaan KOP/SYP-fuusiota, ja kun omistajat ottivat paikkansa uuden pankin hallinnossa, Voutilaista ei valittu fuusiopankin hallitukseen. Yrjö Niskanen kyllä valittiin.

Väitteessä, jonka mukaan KOP osti ja otti Kansan kiinteistöt ylihintaan, saattaa olla perää. Ainakin kun EKA neuvotteli vähän aikaisemmin Kansan myynnistä ruotsalaiselle Axalle, KOP antoi ostajalle sen suuntaisen lausunnon, että Kansan kiinteistöissä oli noin miljardin markan suuruinen arvonalennustarve. KOP itse osti samoja kiinteistöjä niiden kirjanpitoarvosta.

Näin EKA menetti *Vahinko-Kansan*, joka ei kuitenkaan mennyt konkurssiin niin kuin menivät pian muut Kansat.

Eläke-Kansan omaisuus siirrettiin ensin lokakuussa 1994 erityiseen selvityspesään, jossa vakuutetuilla oli etuoikeus pesän kaikkeen omaisuuteen. Pesän vastuu kaikista tulevista eläkkeistä oli noin 5 miljardia markkaa, ja arvioitiin, että siitä puuttui noin miljardin markan kate. Se ei ollut välitön katastrofi, sillä vaje tulee näkyviin vasta vuoden 2000 jälkeen, kun yhtiö joutuu maksamaan eläkettä silloisille eläkeläisille. Nykyeläkeläisten eläkkeiden maksamiseen maksukykyä riittää.

Vähän myöhemmin, keskinäisestä kohtalonyhteydestä johtuen, *koko Kansa-rypäs eli kuusi yhtiötä (mukaanlukien KIC) haettiin konkurssiin 29.12.1994*.

Kotimaan Kansa-trion osakkeiden arvo niitä omistaneen Kansa-yhtymä Oy:n taseessa oli 400 miljoonaa markkaa ja koko Kansa-konsernin arvo EKA:n taseessa miljardi. Sitä, mihin hintaan osakkeet oli arvostettu, EKA ei koskaan kertonut vuosikertomuksissaan, sillä silloin olisi ulkopuolisille paljastunut, että Kansan osakkeiden arvo ei vastannut todellisuutta. Konkurssissa niiden kaikkien arvo oli tietysti nolla.

Konkurssit aiheutuivat viime kädessä *Henki-Kansan* epävarmoista tulevaisuudennäkymistä, sillä huhumylly jauhoi kaiken aikaa sen maksuvalmiutta pirstaleiksi. Yhtiöllä oli noin 120 000 vakuutuksenottajaa, joista monet vaihtoivat yhtiötä, vaikka he eivät olisi kärsineet konkurssitapauksessa menetyksiä; vakuutettujen saatavat ovat muihin nähden etuoikeutettuja. Henki-Kansalla oli vakuutetuilleen vastuuvelkaa runsas miljardi markkaa, ja vaikka varoja oli lähes yhtä paljon kuin velkoja, konkurssille oli silti perusteensa.

Tilintarkastajien mukaan yhtiön omaisuudessa oli 170 miljoonan markan aukko sen jälkeen, kun kiinteistöt oli ministeriön ohjeiden mukaan arvioitu aikaisempaa tiukempien perusteiden mukaan niin että niiden arvojen perustana oli entistä enemmän kiinteistöjen tuotto. Se oli Henki-Kansalle ongelmallinen asia, sillä sen sijoitusomaisuudesta kirjanpitoarvoltaan puolen miljardin markan kiinteistöt muodostivat 99,8 %. Kun koko Kansan kaikki 2,6 miljardin kiinteistöt tuottivat vuokratuottoa yhteensä vain 53 miljoonaa markkaa, Henki-Kansan puolen miljardin kiinteistöjen olisi pitänyt ruveta tuottamaan yhtä paljon kuin saatiin irti koko konsernin viisinkertaisesta kiinteistömassasta.

Kansa ei voinut selvitä ulos tästä ministeriön virittämästä loukusta ilman konkurssia.

Valvontavajeesta järjestelmäremonttiin

Vaikka ulkopuolinen "Juhani Riikonen" osasi lukea Kansa-yhtiöden todellisen tilan taseista ajoissa ennen kuin oltiin pakon edessä, mutta viranomaiset eivät ymmärtäneet mitään ennen kuin oltiin pakon edessä. Jos Eläke-Kansan miljardin markan katevajaus ei paljastunut ministeriön valvojille ennen kuin kesällä 1994, he eivät osanneet lukea edes tilinpäätöstietoja. Sen olisi luullut olleen vähäisin vaatimus valvojan tehtävässä toimimiselle.

Ministeriö oli kyllä määrännyt edustajansa osallistumaan Eläke-Kansan hallituksen kokouksiin kesällä 1993, koska heillä oli "jotain hajua" vaikeuksista. Mitään ei ollut enää silloin tehtävissä, eikä ministeriö käyttänyt selvitystilaa edeltä-

neen vuoden aikana kertaakaan sitä veto-oikeutta, joka sen miehillä oli yhtiön hallituksen päätöksiin.

Helsingin Sanomien mukaan valvojille paljastui vasta jälkikäteen sekin, että "Eläke-Kansa oli toiminut muiden Kansa-yhtiöiden vippikassana, joka antoi lainaa ilman vakuuksia". Ja jos on totta, mitä sanottiin, että loppuaikoina Eläke-Kansa kalasti asiakkaita itselleen epäedullisilla rahoitussopimuksilla, Iso Veli sosiaali- ja terveysministeriössä on ammattitaidoton.

Valvonnasta oli toki vastuu myös yhtiöiden omilla hallintoelimillä.

Eläkeyhtiöiden hallintopaikoista työmarkkinajärjestöillä, siis työnantajilla ja ay-liikkeellä, on ollut kolmanneksen kiintiö. *Sitä kautta ay-johtajia on ollut valvomassa palkansaajien työeläkerahojen käyttöä.*

Eläke-Kansan hallituksessa he eivät olleet estäneet sitä, että yhtiölle ostettiin muilta konserniyhtiöiltä vuosina 1991-92 monen sadan miljoonan markan ylihintaiset kiinteistöt. Kun Eläke-Kansalle syntyi – ainoana tel-yhtiönä – tappioita sijoitusomaisuudesta, se oli lähes uskomaton suoritus.

Valvontavajetta oli koko systeemissä. Eläke-Kansan ohella vakava tapaus oli myös *Vammalan seudun eläkekassa.*

Sen jäsenillä oli perusteltua syytä olettaa, että valvonta toimisi ja että siihen voisi luottaa. Vielä tammikuussa 1994 *Eläketurvakeskuksen tarkastajat,* joille valvonta oli delegoitu, antoivat "pääasiassa pistokokein tehdyn tarkastuksen perusteella" puhtaan tarkastuskertomuksen. Sen mukaan kassan todettiin "hoitaneen tehtävänsä hyvin" aivan niin kuin aikaisempinakin vuosina.

Toukokuussa 1994 havaittiin sitten suoranainen kavallus ja vakavia puutteita, jotka kohdistuivat noin kymmeneen aikaisempaan vuoteen. Eläkekassa ei ollut perinyt jäseniltään niin korkeita vakuutusmaksuja kuin sen olisi laskennallisesti pitänyt periä. Joidenkin asiantuntijoiden mielestä eläkekassat "antavat alennusta" pitääkseen yritykset asiakkainaan, ja valvojien tehtävä on estää se.

Vajeeseen syyttömiltä puoleltatoistasadalta pienyrittäjiltä ruvettiin tämän jälkeen – yhteisvastuuseen vedoten – perimään kassalle myös muiden kuin heidän itsensä rästimaksuja, yhteensä 21 miljoonaa markkaa. Se oli moninkertainen summa yrittäjien normaaleihin vuosimaksuihin verrattuna.

Asiasta tehdyn valituksen käsitellyt eläkelautakunta, joka koostuu ministeriön sekä työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen edustajista, päätti, että yhteisvastuuta ei ole, koska kassan säännöissä ei ollut siitä mainintaa. *Ministeriön miehet* olivat kuitenkin tyytymättömiä tulkintaan ja pakottivat kassan valittamaan päätöksestä vakuutusoikeuteen. Jos valvonnan laiminlyöneiden viranomaisten kanta voittaa, pienyritykset joutuvat maksamaan valvonnan heikkoudet omasta pussistaan. Vain suuret mokat hoidetaan yhteisestä pussista!

Kaiken tapahtuneen jälkeen ministeriössä on ryhdytty miettimään uudistus- ja parannusesityksiä. Korjaako siis systeemi itse omia puutteitaan?

Tuskin. Matti Pukkion yhden miehen työryhmän mukaan paras hallintomalli on – osakespekulaatioiden välttämiseksi – keskinäinen yhtiö. Valvojat eivät kuitenkaan tunnu haluavan muutoksia nykyisten osakeyhtiöiden Eläke-Sammon ja Ilmarisen toimintaan. Sen takia näyttää siltä, että halutaan sellaista muutosta, että keskinäiset yhtiöt rupeavat muistuttamaan entistä enemmän osakeyhtiöitä: ne saavat jättää osan voitoistaan vararahastoihinsa (ilman että niillä alennetaan työeläkemaksuja) ja ne rupeavat tekemään enemmän riskisijoituksia osakemarkkinoilla.

Työeläkkeitä ovat Suomessa hoitaneet – toisin kuin Ruotsissa – yksityiset yhtiöt.

Järjestelmän perusidea on ollut yksinkertainen: 40 vuoden töistä saa täyden 60 prosentin eläkkeen. Systeemi on vielä nuori, eikä nyt maksettavia eläkkeitä varten ole kerätty vakuutusmaksuja niin että eläkeläiset olisivat maksaneet eläkkeensä itse. Nykyiset eläke-edut nykyisille eläkeläisille on annettu ilman täysiä maksusuorituksia.

Tulevaisuudessa maksettavia eläkkeitä varten järjestelmä rahastoi. Maksuja kerätään nyt enemmän kuin nykyisiin eläkkeisiin menee rahaa, jotta tulevat eläkeläiset osallistuisivat omien eläkkeidensä maksamiseen myös itse. Rahastoissa on

tulevien eläkkeiden maksua varten lähes 200 miljardin markan potti, ja yhtiöiden sijoitukset kasvavat huikeaa 20 miljardin markan vuosivauhtia.

Missään muualla ei ay-liike saa olla tekemissä niin suuressa mitassa niin suurten rahavirtojen kanssa kuin Suomessa vain voipi. Ay-pamput ovat koneen tärkeitä muttereita.

Eläke-Sammossa työntekijäpuoli pystyi estämään yhtiönsä fuusion Eläke-Varmaan. *Eläke-Sammon* hallituksessa fuusiota vastustivat Esa Swanljung (STTK), Raimo Kantola (SAK, Haka, Yhteistuki) sekä miljoonan markan vuositulojen mies Voitto Ranne (Akava). *Eläke-Varman* hallituksessa sitä saattoivat kannattaa ilman pelkoa oman paikan menetyksestä Alari Kujala (Akava), Antero Mäki (SAK, Yhteistuki) ja Tenho Olin (Teknisten liitto, STS).

Ay-pomojen katras suurten eläkeyhtiöiden hallinnossa on hyvin edustava, kun Ilmarisen hallituksessa ovat Lauri Ihalainen (SAK, EKA, Yhteistuki), Seppo Junttila (STTK) ja STS-Säätiön mies Per-Erik Lundh (metalliliitto, STS). Säätiön muista miehistä Maunu Ihalainen (SDP, EKA) on Ilmarisessa hallintoneuvoston jäsen. Jos Maunulla on tarvetta lähestyä yhtiön asioissa hallituksen jäseniä, hänellä on heihin sangen intiimit suhteet. Hän on Lauri Ihalaisen setä ja hänen vaimonsa on Per-Erik Lundhin sihteeri.

Sillä, mitä näistä tehtävistä maksetaan, on ainakin jotain merkitystä koko systeemiin kohdistuvalle suopeudelle.

Ilmarisen hallituksen jäsen saa 3 480 markkaa kuukaudessa ja varajäsenkin puolet siitä. Monikymmenpäisen hallintoneuvoston jäsenille maksetaan 10 000 markkaa vuodessa ja tonni kokoukselta niin kuin hallituksenkin jäsenille.

Eläke-Varmassa palkkiot ovat vähän pienemmät, sillä hallituksen jäsen saa 22 000 markkaa, varajäsen 11 000 markkaa ja hallintoneuvoston jäsen 7 000 markkaa vuodessa. Hallintoneuvoston kokouspalkkio (1 200 markkaa) on hivenen hallituksen jäsenen kokouspalkkiota (1 100 markkaa) suurempi. Näin Antero Mäen seuraaja, paperimies Jarmo Lähteenmäki saa näissä tehtävissä vain puolet siitä mitä vanha teräsmies Per-Erik Lundh saa Ilmarisesta.

Vaikka palkkioilla ei olisi asianosaisille taloudellista merkitystä, niiden avulla sidotaan työntekijöiden ja työnantajien edut yhteen yhtiöiden edun kanssa. Rakenne on korporatiivinen. Sillä lienee yhteyttä siihen, että työeläkeyhtiöiden hallinnossa vilisee erilaisia Tupolev-veljiä ja kikkelikorttimiehiä.

Ennen eläkeyhtiöiden hallintoelimillä oli vähemmän valtaa. Silloin puolet rahastojen sijoituksista oli takaisinlainausta. Maksut palautettiin työnantajille eräällä tavalla ikuisina lainoina. Rahamarkkinoiden suurten mullistusten jälkeen firmat lainaavat takaisin enää kolmanneksen maksuistaan, ja kaksi kolmannesta on markkinarahaa kenen tahansa lainattavissa. Se on lisännyt hallintoelinten valtaa.

Kun eläkerahat eivät ole menneet muuten hyvin kaupaksi, yhtiöt ovat lainanneet niitä entistä enemmän Suomen valtiolle, ja sen ansiosta 80–90 % valtion uudesta velasta saatiin vuonna 1995 kotimaasta. Ministeriön miesten tiukka tuottovaatimus on estänyt työeläkerahojen käytön kiinteistöalan ja rakentamisen elvyttämiseen. Kansantalouden näkökulmasta valvonta oli niin ollen laman hiivaa.

Jotta jokaiselle palkansaajalle voitaisiin myöntää työeläke ikään, terveydentilaan ja elämäntilanteeseen katsomatta, yhtiöiden välille on luotu tasausjärjestelmä. Sen ansiosta vakuutusmaksut ovat kaikille samat. Järjestelmästä johtuen sillä, että yksittäinen yhtiö menee konkurssiin, ei ole eläkeläisille merkitystä, sillä konkurssin jälkeen työeläkemaksua peritään vakuutetuilta entistä enemmän. Siksi *Eläke-Kassan konkurssi* ei herättänyt millään suunnalla mitään suuria intohimoja. Eläkemaksut nousevat sen johdosta pikkuisen joskus tulevaisuudessa.

Työeläkerahastoissa eivät valtaa käytä ne, joiden rahoja ne ovat, vaan heidän edustajansa: työnantajien ja työntekijöiden järjestöjen edustajat. Kun entinen kansliapäällikkö ja nykyinen Ilmarisen mies Kari Puro (SDP) veti 1990-luvun puolivälissä epävirallista työryhmää, johon kuului työeläkeyhtiöiden ja työmarkkinajärjestöjen edustajia, se johti kaikkea, mitä näissä asioissa tapahtui. Politiikoilla ei ole työeläkepolitiikassa paljon sanomista. Käytännössä sitä tekevät mainitut tahot,

ja valtiovalta on vain työmarkkinamiesten jatke valtionhallinnossa. Niin toimii korporatismi.

Avainasemissa ovat olleet – eri tehtävissään – mitä erilaisimmat demarit.

Elanto velkasaneeraukseen 15.3.1995

Vanhuus ei tule yksin

Elanto, 90 vuotta, ei ole koskaan ollut yksinomaan työväestön osuuskauppa, vaan sen hallintoon ovat aina osallistuneet myös helsinkiläiset porvarit. Neljännes edustajiston jäsenistä on porvareita, mutta sosialidemokraateilla on ollut hegemoninen asema ja enemmistö.

Taistelu siitä, mitä Elanto on, käytiin edellisen kerran 1980-luvun alussa ns. EKA-fuusion yhteydessä. Silloin Elanto lähti Ylermi Rungon ja Erkki Tuomiojan johdolla itsenäisyystaisteluun, eikä se ollut valmis antamaan vuosisadan alusta asti kerättyä kivitalo-omaisuuttaan EKA:an Eero Rantalan nautittavaksi. Se söi omaisuutensa mieluummin itse.

Sen jälkeen Elanto oli punapääomassa pääasiassa äänetön yhtiömies. Se omisti vähän Kansaa, Hakaa sekä STS:ää ja oli vähän edustettuna niiden hallintoelimissäkin. Se oli mukana Sijoitus-Kantavassa ja varsinkin *Sijoitus-Ahjossa*, ja sitä kautta sillä oli tuntosarvet EKA-konsernissa. Toisin päin vastaavia henkilösiteitä ollut, vaikka tietysti demarit tunsivat toisensa. Munkkiniemenrannassa jotkut tapailivat toisiaan myös sattumalta, sillä Hakan ylelliset edustustilat olivat samassa kiinteistössä kuin Elannon omistama Ylermi Rungon työsuhdeasunto.

Suurin osa kivitalojen kiinnityksin sinetöidyistä virheistä tehtiin 1980-luvun lopussa. Silloin Elanto oli lähes yhden miehen yritys, ja sitä hallitsi Ylermi Runko (SDP). Hänestä on

hallintoneuvoston kokoushuoneen seinällä kaikkein suurikokoisin muotokuva, paljon suurempi kuin Väinö Tannerista, eikä seinällä ole lainkaan hallintoneuvoston pitkäaikaisen puheenjohtajan Mauno Koiviston kuvaa. Osuusliikkeessä valta oli palkatulla johdolla.

Rungon vaikutusvalta ulottui Helsingin kaupunginsuunnittelulautakunnan kautta myös kilpailijoiden asioihin, ja Erkki Tuomioja kuvaa hänen monia roolejaan osuvasti:

> Yleensä Ylermi Rungon kaupunkisuunnittelumielipiteet olivat ihan terveitä niin kauan kuin Elannon tai Hakan intressit eivät olleet mukana kuvassa. Hyvänä kauppamiehenä Rungolla oli kuitenkin herkkä kyky vaistota milloin jokin porvarihanke saattoi olla kytkettävissä omien intressien ajamiseen. Silloin oli syytä olla tarkkana.

Elannossa Runko teki suurimmat virheensä johtajakautensa loppuvuosina, kasinotalousaikaan. Kasvun nimiin vannoen Elanto osti muita yrityksiä. Ne toimivat aloilla, jotka oli sidottu kasvuun, ja laman myötä niistä tuli tappiopesiä. Sitäkin kautta mureni Elannon tannerilainen taloudellinen perusta.

Esimerkiksi huonekalukauppaa pidettiin kasvualana. Se oli sitä niinä vuosina, jolloin maassa rakennettin enemmän kuin koskaan. Elanto osti myymälöitä ja luuli tekevänsä hyviä kauppoja: valmiita yrityksiä sai niiden liikekiinteistöjen hinnalla. Mutta sitten tuli rakennustuotannon lama, uusia mööpeleitä ei ostettu ja huonekalumyymälöistä rupesi kirjautumaan vuosittain parinkymmenen miljoonan markan tappioita. Kun niiden kiinteistöille ei ollut muuta käyttöä, uusi toimiala oli vienyt Elannon loukkuun: jos kiinteistöt olisi pidetty tyhjillään, niistä olisi tullut vielä enemmän tappiota kuin huonekalumyynnistä. Siksi kaupankäyntiä jatkettiin miljoonatappioista huolimatta. Pakkosaneerauksessa se ajettiin ensimmäisenä alas.

Se, että Elanto osti pizzaketjun, perustui sekä väärään markkina-arvioon että epäterveeseen laajenemishaluun. Elannossa uskottiin, että suomalaiset rupeavat syömään enemmän

pizzaa ja että sitä varten osuusliikkeellä pitää olla valtakunnallinen ketju. Olisi pitänyt pysyä kotiruuissa ja kotikentällä.

Investointi, joka tehtiin hankkimalla osuus kansandemokraattisen nuorisoliiton Lomamatkat Oy:stä, ei sen sijaan perustunut matkatoimiston tuotto-odotuksiin vaan muuhun strategiseen ajatteluun.

Elannolla oli nimittäin hyvä hotelli: Presidentti. Se sijaitsi Helsingin keskustassa kiinteistössä, joka oli Ylermi Rungon toimiessa kaupunkisuunnittelulautakunnan puheenjohtajana mutta Lomamatkojen aktiivisuuden ansiosta saatu kaavoitetuksi hotellitarkoituksiin vastapainona Intercontinentalin ja Hesperian hankkeille. Sen omistivat yhtä suurin osuuksin (35 %) Rakennustyöväen liitto ja Lomamatka (joskin matkatoimisto pian lahjoitti puolet osuudestaan Feximalle) sekä Polar (30 %). Se oli päässyt mukaan sen jälkeen, kun punapääoma-Hakan Antti Pelkola oli torjunut hänelle tarjotun hankkeen kannattamattomana. Sitä se ei ollut, ja kaavoittaja lahjoitti kaavan saajille selvää rahaa.

Elanto oli aluksi kiinteistössä vuokralaisena, mutta se pelkäsi, että se menettää vuokrasopimuksensa. Sen turvatakseen se ryhtyi ensin yhden vuokranantajan eli Lomamatkan osakkaaksi, ja vuonna 1986 se osti Ilmarisen rahoituksella 30 % kiinteistöstä 120 miljoonalla markalla. Niin se pääsi ensin Polarin ja sitten Pohjolan kanssa yhteisomistajaksi (30 %) hotellia hallinnoivaan kiinteistöyhtiöön ja sai sananvaltaa vuokrasopimuksista päätettäessä. Hinta siitä oli ollut myös osakkuus Lomamatkojen konkurssiin ja sitä kautta vajaat parikymmentä miljoonaa markkaa.

Elannon kaikkinaisen pöhötaudin rahoitus hoidettiin säästökassavaroin. *Säästökassa paisui.* Vielä vuonna 1987 siellä oli vain 140 miljoonaa, mutta puolenkymmentä vuotta myöhemmin miljardin enemmän. Kevyessä rahoitustilanteessa rahaa riitti lainattavaksi pankeille niin että rahoitusliiketoimi tuotti voittoa.

Säästökassan kasvun myötä viritettiin kuitenkin aikapommi, joka sittemmin pamahti osuuskunnan jäsenten silmille. Pommin viimeinen viritys tapahtui sinä päivänä, jolloin naa-

puri-EKA:n säästökassan talletukset lokakuussa 1993 lähtivät vuotamaan ulos.

Elanto oli ennalta varautunut tähän tilanteeseen ja vuotta aikaisemmin irtisanonut vastavuoroisen takaussitoumuksensa EKA:n säästökassan kanssa. Sen ansiosta Elanto säästyi siinä vaiheessa EKA:n kohtalolta. Samaa viisautta oli myös siinä, että Elanto irtisanoutui yhteisistä eläkejärjestelyistä Eläkekassa Tuessa. Sillä tavalla se välttyi maksamasta ekalaisten eläkkeitä; olihan sillä yllin kyllin maksettavaa omissakin lisäeläkkeissään. Kun Tuki-yhteistyö EKA:n kanssa lopetettiin ja 150 miljoonan markan eläkevastuut maksettiin pois, se nakersi Elannon likviditeettiä ja joudutti sen pakkosaneerausta.

Jo syksyllä 1993 nähtiin, että Elannon säästökassaa saattoi odottaa EKA:n kohtalo. Sitä ei ollut kovin vaikea nähdä, sillä EKA:n tapausten johdosta Elannon säästökassa alkoi vuotaa. Tallettajat hakivat sieltä rahojaan 250 miljoonaa markkaa.

Siinä tilanteessa Elanto haki – ja sai – apua KOP:ista. Kun se siihen saakka ollut pankeista riippumaton, nyt oli apua saatava. Valinta tehtiin kahden vaihtoehdon välillä: rahoitusta haettaisiin joko vain yhdestä tai sitten useammasta pankista. Valittiin yhden luotonantajan strategia, varsinkaan kun muita vaihtoehtoja ei oikein ollut tarjolla, ja *Elanto teki rahoituksestaan sopimuksen KOP:n kanssa.* Se näytti merkitsevän paluuta vanhaan hyvään aikaan, jolloin Elantoa johti Tanner ja KOP:ia Paasikivi.

KOP:ille annettu rahoitusmonopoli saattoi kuitenkin olla väärä valinta. Pankit ajavat häikäilemättömästi aina omaa etuaan ja käyttävät aukeavia tilaisuuksia hyväkseen, jos niille tarjotaan mahdollisuus tehdä yritykset riippuvaisiksi itsestään. Kun KOP:ista tuli Elannon ainoa luotottaja, se lupasi – liiketaloudellisin perustein – turvata Elannon rahoituksen myös kriisitilanteessa, siis säästökassan vuotaessa. Kun niin kävi keväällä 1995, KOP petti lupauksensa. Pankki pettää aina. KOP teki sen niputtamalla yhteen Tukon, EKA:n ja Elannon kohtalot. *Punapääoman viimeinen bunkkeri vallattiin, kun KOP/SYP räjäytti Elannon.*

Saneeraus viivästyi

Koko 1990-luvun ajan Elanto tuotti tappiota. Vuosikymmenen puolivälissä yhtämittainen tappioputki oli yhteensä 500 miljoonan markan mittainen. Se oli yrityksen 2 000 miljoonan markan vuosittaiseen liikevaihtoon nähden aivan liikaa.

Tappioihin ei aluksi tarvinnut suhtautua kovin vakavasti, sillä vanhan hokeman mukaan varallisuutta oli eikä se edes ollut pankeilla panttina. Siksi vapaaehtoinen saneeraus viivästyi, mutta se ehdittiin aloittaa itse. Ongelmat tunnustettiin, mutta ei ajoissa.

Viivästyminen oli yrityskulttuurin syytä. Hallintoelimet söivät palkatun johdon kädestä, ja sillä taas ei ollut itselläänkään tietoa siitä, kuinka syvällä laiva ui. Yrityksen informaatiojärjestelmä ei ollut kunnossa, ja monena vuonna peräkkäin tilinpäätökseen otettiin "viimeisen kerran" sellaisia vanhoja syntejä, joiden varaston luultiin vähitellen loppuvan mutta joka oli ehtymätön. Henkilökuntakin oli betonoinut etunsa osuusliikkeen rakenteisiin tavalla, joka esti sen kutsumisen vuotavan laivan pumppuihin.

Se, mitä tehtiin, oli ilmeisesti oikein tehty, mutta liian myöhään.

Säästökassariippuvuutta ajettiin alas. Talletuksia vähennettiin 1200 miljoonasta 640 miljoonaan, mutta niistä ei tietystikään päästy irti nopeasti. Henkilöstöpolitiikka meni uusiksi ja tehtiin jotain ennenkuulumatonta: *henkilökuntaa irtisanottiin.* Välikauden pääjohtajalle annettiin lupa lähteä ennenaikaiselle eläkkeelle. KOP:in suosituksesta *tavaroita ruvettiin ostamaan Tukosta.*

Entinen pääjohtaja Jorma Seppänen sanoi perusongelman ääneen, kun hän totesi, että Elanto on ollut sekä liikeyritys että kansalaisjärjestö. Kun asioista lopulta kypsyttiin puhumaan niiden oikeilla nimillä, uuden pääjohtajan Tauno Palmroosin sanoin se merkitsi sitä, että vuosien kuluessa syntyneet klikit täytyi hajottaa.

Palmroos rupesi vuoden 1995 alussa johtamaan vuotta aikaisemmin käynnistettyä vapaaehtoista saneerausta, ja hänellä

saattoi olla vain yksi tavoite: hintamielikuvaa oli saatava alas ja laatumielikuvaa ylös. Elannossa nämä mielikuvat olivat olleet väärin päin. Vähittäiskaupassa tärkeää on, että kaupassa on runsauden tunne, vaikka ketjuttamisen myötä se häviäisi, mutta sitä tunnetta ei Elannon myymälöissä ollut edes ennen ketjuttamista: tavaravalikoiman supistamista ja palvelun asiaankuuluvaa huonontamista.

Miksi osuusliikkeen hallintoelimet eivät reagoineet tilanteeseen ajoissa?

Elannon edustajisto oli asiantuntematon, eivätkä monet edustajat ottaneet osuusliikkeen hallinnointia todesta. Edustajistovaaleihin mentiin, kun puolueen piirijärjestö niin toivoi, eikä valituiksi tulleilla edustajilla ollut pelissä omaa intressiä. Jos Elannossa oli kallista, edustajat ostivat tavaransa muista kaupoista. Edustajistossa ei esiintynyt 300 markan kokouspalkkion sytyttämää aatteen paloa eikä kuluttajien etujen puolustamisen intohimoa. Hämmästyttävällä tavalla edustajistoehdokkuus silti kiinnosti myös poliittista eliittiä.

Hallintoneuvosto oli kumileimasin, jossa syötiin kakkua ja pitopalvelun hyviä voileipiä. Siitäkin saatiin 300 markkaa kokoukselta, mutta se ei ollut useimmille hyväosaisille jäsenille mikään etu. Sosialidemokraatit olivat päätöksenteossa ylivertaisessa asemassa, ja käytännössä päätökset tehtiin ennen varsinaisia kokouksia heidän ryhmäkokouksissaan. Muut tiesivät tosiasiallisen voimasuhteen, eikä sitä asettanut kyseenalaiseksi edes kokoomuslainen varapuheenjohtaja Kari Rahkamo.

Lisäksi oli osuuskunnalla *hallitus*, jossa tehtiin operatiivisia päätöksiä yrityksen toiminnasta toisin kuin edellä mainituissa elimissä. Se oli hallintoneuvosto pienoiskoossa kuitenkin niin, että puheenjohtajat olivat palkkajohtoa ja jäsenet poliitikkojen kakkos- ja kolmosketjua. Että niin oli, se ei haitannut elämänmenoa Elannossa.

Pääjohtajat ovat aina olleet SDP:n miehiä, ja he olivat – ehkä siitä johtuen – ylläpitäneet Elannon pääkonttorissa aivan liian kauan suurta, tehotonta ja klikkiytynyttä keskijohtoa, joka tuotti sopivaa informaatiota johdon tarpeisiin. Tämä turha joukko söi sitä lisäarvoa, jota Elanto yritti tuottaa kahden miljardin markan myynnillä niillä Suomen kilpailluimmilla markkinoilla, joilla sen 20 prosentin markkinaosuus oli kaiken aikaa alenemaan päin. Kilpailutilanteeseen ja myynnin pienuuteen nähden Elannolla oli ylisuuret pääkonttorikulut.

On vielä erikseen mainittava työntekijöiden vahva asema: demaripuolueen kautta he olivat hallintoelinten jäsenten uskonsisaria ja -veljiä. Heitä oli myös edustajistossa.

Tanner kääntyilee haudassaan

Tappioiden kasvun pysäyttämiseksi hyväksyttiin keväällä 1994 raju saneerausohjelma. Sen tarkoituksena oli parantaa yrityksen tulosta 150 miljoonalla markalla vuodessa, mutta historiallisista rasitteista johtuen ensimmäinen nollatulos oli tavoitteena vasta vuonna 1996.

Elannon tappioiden lähde oli ennen muuta vähittäiskauppa. Mielikuva kalliista hinnoista ja huonohkosta laadusta ei ollut aivan väärä. Kun muut keskusliikkeet ketjuttivat myymälöitään, Elanto junnasi kaukana perässä – ja se oli siihen tarkoitukseen vähän pieni.

Sen lisäksi oli lukuisia yksittäisiä rahareikiä, jotka eivät liittyneet perustoimialaan mutta joista koostui iso potti.

Elanto omisti Hakasta lähes viidenneksen, mutta sen konkurssi ei ollut sille kovin kova kolaus. Kun Elanto oli sijoittanut Hakaan 20-30 miljoonaa, se sai sen muutaman vuoden aikana osinkoina takaisin. Onnekseen Elanto ei tehnyt Hakan kanssa muita liiketoimia, esimerkiksi kiinteistökauppoja. Omiin sisäisiin kauppoihinsa se kyllä käytti Sijoitus-Ahjoa niin kuin Hakakin.

Kun Haka muutettiin – EKA:n taseen parantamisen tarpeisiin – osakeyhtiöksi, Elannonkin taseeseen tuli yli 200 miljoonaa markkaa omaa pääomaa. Koska se ei ollut todellista vaan laskennallista rahaa, sitä ei otettu taseeseen tuloksen kautta. Samalla tavalla toimittiin sen jälkeen, kun Haka oli tehnyt konkurssin: omaa pääomaa pienennettiin vastaavalla määrällä ilman että se lisättiin tuloslaskelman tappioihin. Siltä osin tulosta ei kaunisteltu perusteettomasti.

Kun SOK ajoi yhdessä Tukon ja Elannon kanssa omistamansa Hämeenheikki-kodinkoneketjun konkurssiin ennen muuta Elannon tappioksi, se maksoi Elannolle 30-40 miljoonaa.

EKA-tauti oli tarttunut Elantoon siltä osin, että tappioiden kätkemiseen käytettiin jonkin verran tasekosmetiikkaa. Elannossa tehtiin *Sijoitus-Ahjon* antaman savuverhon suojissa *kolme sisäistä kiinteistökauppaa*: pääkonttori myytiin tytäryhtiölle samoin kuin keskusvarasto ja leipomorakennus. Niiden kauppojen avulla kirjanpidollisia tappioita kätkettiin pari sataa miljoonaa markkaa ja ne saatiin näyttämään siedettäviltä, kun konsernitasetta ei ollut pakko julkistaa. Nimenomaan näiden kauppojen takia konsernitase oli Elannossa Suuri Salaisuus, eikä sitä esitelty koskaan tässä valossa hallintoelimille.

Rahoitusrakenteen todellista parantamista oli sitten kauppa, jolla Elanto möi korkeimman tarjouksen tehneelle Eläke-Sammolle 1200 asuntoaan runsaalla 300 miljoonalla markalla (ja antamalla sille kolmanneksen tel-vakuutuksistaan). Tätä kauppaa varten asunnot vapautettiin asuntorahaston päätöksellä arava-rasitteista ennen aikojaan, mikä oli porvarihallituksen myötävaikutuksella syntynyt Elannolle edullinen poliittinen ratkaisu.

Edellinen suurkauppa oli ollut Tannerin aikana hankitun Backaksen kartanon maiden myynti Polarin ja Hakan Vantaaportti-projektia varten. Siinä vaiheessa vielä oli, mitä myydä, ja oli markkinat maan myyntiä varten.

Vapaaehtoiseen saneeraukseen kuulunut myymälöiden uudistaminen maksoi pahaan aikaan kaikkien kulujen painaessa yhtä aikaa päälle 40–50 miljoonaa. Ja kun lisäksi sekä huonekalukaupoissa että hotelleissa syntyi joka vuosi uudelleen 10-20 miljoonan markan tappio, jotain oli tehtävä. Niin aloitettiin vapaaehtoinen saneeraus, josta vuotta myöhemmin tuli pakkosaneeraus.

Elanto ei saanut pankiltaan mitään etuuksia, ja siinä suhteessa se oli huonommassa asemassa kuin esimerkiksi Tuko. Tukon pelastaminen maksaa KOP:ille miljardeja, ja ne miljardit on Tukolle annettu yksinomaan poliittisista syistä. Jos

KOP:in ja Pohjolan rakkaudessa onkin ryppyjä, Tukossa niillä on yhteiset intressit. Se, mitä pelastetaan ja mitä ei, on politiikkaa.

KOP oli niissä merkeissä valmis tuhoamaan 160 000 jäsenen ja 2 500 työntekijän organisaation sangen mitättömän luottotappioriskin takia huolimatta siitä, että Elanto oli noudattanut pankin kanssa sovittua vapaaehtoista saneerausohjelmaa sovitulla tavalla. Kop laski saavansa pakkosaneerauksesta enimmillään 100 miljoonan markan luottotappion, mikä toteutuneekin, mutta vapaaehtoinen saneeraus ei sille kelvannut.

Niin kauan kun sitä kesti, *Elanto oli KOP:lle hyvä ja tuottoisa asiakas*. KOP:in toivomuksesta se osti 50 miljoonalla markalla Tukon osakkeita, kun pankki ei muuten löytänyt markkinoilta sen pääomaohjelmalle riskisijoittajia. Se yhdisti hankinta-, varastointi- ja kuljetuspalvelunsa TukoSparin kanssa ja vahvisti Tukon asiakaspohjaa. Se maksoi pankille kaikesta lainarahasta koron ajallaan, eikä KOP:ille ollut yllätys se, että vielä vuonna 1994 Elanto tuottaisi 200 miljoonan markan tappion. Se oli kirjoitettu itse aloitettuun saneerausohjelmaan.

SOK-fuusio tuli ja meni

Elanto toimi pääosin omissa kiinteistöissään. Se oli sen vahvuus ja heikkous. Se merkitsi hyvää vakavaraisuutta mutta huonoa maksuvalmiutta.

SOK pienensi pääomakulujaan myymällä toimitiloja ystäville, ja ystäviin luettiin tässä tapauksessa myös Vesa Vainion SYP ja Realinvest.

Silloin, kun SOK:lla oli 1990-luvun alkuvuosina vaikeaa, se haki tiiviimpää yhteistoimintaa Elannon kanssa, eikä Elannonkaan ollut hyvä olla yksin. Lamavuodet jatkuivat pitempään ja olivat raskaampia kuin kaupan alalla oli yleisesti uskottu ja toivottu.

Niinpä lokakuussa 1993 käytiin SOK:n pääjohtajan Jere Lahden kanssa neuvotteluja Elannon siirtymisestä ”osuuspellervolaisten” leiriin. Elannon poliittisilla ryhmillä ei ollut mi-

tään sitä vastaan, ja *pyrkimys SOK:n jäsenyyteen oli niin muodoin todellinen.*

Elannosta olisi tullut SOK:n itsenäinen alueosuusliike, jolla olisi ollut samanlainen asema kuin muillakin. Se olisi myynyt S-ketjun tavaroita entisissä toimipaikoissaan ja sen hotellit olisi siirretty SOK:n hallinnointiin.

Tämän vaihtoehdon mukaan Elanto olisi säilyttänyt itsenäisyytensä ja vasemmistolaisen ilmeensä, mikä olisi merkinnyt SOK:n päätöksenteossa yli neljänneksen osuutta. Se hermostutti työväenyhdistysten ja suojeluskuntien kamppailussa jälkimmäisen järjestön aatteelliseen perintöön kiinnittyneiden alueosuusliikkeiden johtajia enemmän kuin SOK:n ylintä johtoa, joka oli tottunut saamaan S-kentällä tahtonsa läpi. Siihen tosin tarvittiin sellaista tasapainoilua, että Jere Lahden sanotaan muuttaneen tahtoaan joustavasti tilanteen mukaan.

Elanto halusi vähittäiskaupan jäävän sen hoidettavaksi, kun taas hotelleista se oli valmis sitomaan *Helsingin Osuuskaupan (HOK)* ja keskusliike SOK:n kanssa paketin: kolmannes kaikille. HOK:in hotellit olivat pääkaupunkiseudulla vaikeuksissa, mutta se ei ollut halunnut antaa niitä SOK:lle. Tätä kautta olisi löytynyt ratkaisu siihenkin ongelmaan.

Elannon jäsenyys hermostutti eniten paikallisen kilpailijan, siis HOK:in, johtoa. Se näki, että ennen pitkää se olisi joutunut luopumaan asemistaan Elannon hyväksi, sillä Elannossa oli kolminkertainen jäsenmäärä HOK:iin verrattuna. Niinpä Elannon jäsenyys SOK:ssa kaatui HOK:in hallintoelimissä muun muassa Vesa Vainion (SYP) toimiessa hallituksen jäsenenä. Vainiokin oli osuuskauppamiehiä.

Sopimatta jäi vaikeita kysymyksiä, muun muassa siirtyvien liiketoimintojen ja omaisuuserien hinnoitteluperusteet. Tiedossa oli myös Elannon säästökassan miljardivelka tallettajille. Näitä ongelmia ei ollut vielä ratkaistu, kun fuusio kaatui, mutta aitoa tahtoa yhdistymiseen oli sekä Elannossa että SOK:ssa. On sitä yhdistetty huonomminkin toisiinsa sopivia yrityksiä niin kuin esimerkiksi SYP ja KOP!

Fuusioneuvottelujen alkaessa SOK oli taloudellisissa vaikeuksissa ja halusi saada lisää volyymiä Elannon tavarantoimituksista. Sen taloudellinen tulos näytti kuitenkin kääntyneen paremmaksi niinä viikkoina, jolloin EKA romahti ja Elannon kanssa neuvoteltiin, ja se antoi uutta puhtia SOK:n neuvottelijoille. Samalla psykologinen neuvottelutilanne kääntyi Elannon neuvottelijoille epäedullisemmaksi. Lisäksi Elannossa koettiin, että EKA:n romahduksen jälkeen SOK levitti julkisuuteen huhuja Elannon vaikeuksista, mikä lisäsi säästökassavuotoa, ja silläkin oli merkitystä fuusion kariutumisessa.

Elanto jäi yksin, ja sen oli tehtävä jotain. Niinpä se teki strategisen linjauksen säästökassatalletusten alasajosta ja KOP:in asiakkaaksi ryhtymisestä, ja KOP:in tielle astuttuaan se alkoi Tukon asiakkaaksi. Pakkosaneerauksen yhteydessä sen oli otettava kantaa myös vanhaan E-yhteistyöhön, jota kesällä 1995 edusti Tradeka. *Meritalla oli tietty intressi Tukon, Tradekan ja Elannon läheiseen yhteistyöhön.* Fuusiot ja muut isot ratkaisut tehdään usein kriisitilanteessa, ja siitä oli kysymys Elannossa.

SOK omasta puolestaan halusi – huhukampanjoinnin avittamana – pilkkoa Elannon omiin tarpeisiinsa mieluummin kuin lisätä osuusliikkeiden yhteistyötä. S-ryhmän markkinaosuus oli pääkaupunkiseudulla alempi (16 %) kuin koko maassa (20 %), ja sen lisäämiseksi se aloitti täyden kilpailun politiikan omilla ehdoillaan. Se järjesteli liiketoimintansa uusiksi, ja ryhmän sisäisissä järjestelyissä SOK antoi kaiken vähittäiskaupan HOK:ille, jonka markkinaosuus kasvoi sillä tavalla suuremmaksi kuin Elannon. SOK sai vastineeksi HOK:in hotellit.

Letkut irti Elannosta

Normaalioloissa Elannon vapaaehtoinen saneeraus olisi ehkä riittänyt nollaamaan yrityksen tappiot. Sitä ei kuitenkaan päästy mittaamaan käytännössä, mistä piti huolen Ilta-Sanomat 15.3.1995. Sen etusivulla luki *Elannon kohtalo on vaakalaudalla.*

Juttu oli todentuntuinen. Sen mukaan Elanto "neuvottelee

yhteistyöstä SOK:n kanssa" ja "tutkii yhteistyömahdollisuuksia Eka-yhtymän vähittäiskaupan Tradekan ja keskusliike Tukon kanssa". Tiedot olivat oikeita, mutta eivät erityisen tuoreita tai tarkkoja: yhteistyökumppaneina mainittiin Keskoa lukuunottamatta kaikki muut tukkurit.

Lehdessä kerrottiin, että vuoden 1994 tilinpäätöksessä syntyisi 200 miljoonan markan tappio. Luku vaikutti suurelta, mutta se oli saneerausohjelman mukainen ja kaikilla asianosaisilla tiedossa. Mitään uutta ja yllättävää ei ollut tapahtunut.

Kaikesta huolimatta tulostiedon julkistamista oli Elannossa pelätty, sillä SOK:n huhutehtaan uskottiin toimivan entiseen tapaan. Iltalehden toimittaja Eeva Palojärvi, joka näitä huhuja eniten monisti, tosin muistutti että oli sitä olemassa muitakin keskusliikkeitä kuin SOK.

Vakavampi asia oli, että myös Tuko käyttäytyi niinä vaikeina viikkoina aggressiivisesti. Se vaati vanhojen laskujen nopeaa maksamista ehtona uusille tavaratoimituksille, eikä Uolevi Mannista saatu kuriin edes KOP:in avulla.

Tiedot, jotka ilman muuta hermostuttivat säästökassatallettajat, kuuluivat näin: "Tämän hetken arvioiden mukaan KOP saattaisi kärsiä Elannosta jopa 300 miljoonan luottotappiot" ja että "Elanto kuuluu niihin kriisiyrityksiin, jotka aiotaan putsata pois ennen uuden suurpankin synnyttämistä".

Ensimmäinen tieto ei ollut totta ja toisen myös KOP kiisti. Se ilmoitti samana päivänä pörssitiedotteessa varautuneensa Elannon osalta 50–100 miljoonan luottotappioon, ja sen edustaja sanoi televisiouutisissa, että pankki oli todennut Elannon noudattaneen saneerausohjelmaansa ja olisi toivonut osuusliikkeen voivan jatkaa sen mukaisesti.

Elannon rahoitus oli yleisesti turvattu muita tarpeita mutta ei talletuspakoa vastaan. Joukkopsykologian johdosta pienikin hallitsematon vuotopuro sillä suunnalla oli kääntyvä rahavirraksi, ja siinä suhteessa Elanto oli julkisuuden armoilla. Ilta-Sanomien muodossa se oli armoton.

Kokemuksesta tiedettiin, että sinä päivänä, jolloin tallettajat rupeaisivat paniikinomaisesti nostamaan talletuksiaan,

Elanto joutuisi tilanteeseen, jota se ei pystyisi itse hallitsemaan. Talletusten joukkopaon uhkasta tuli totta, ja Ilta-Sanomien jutulla oli julkisuuteen tarjoillulla tavalla odotettu vaikutus. Kun tiedot näyttivät niin tarkoilta, että ne olivat uskottavia, ihmiset riensivät aamulla heti lehden ilmestymisen jälkeen tyhjentämään tilejään.

Etusivun uutisen aiheuttamaa paniikkia ruokki myös lehden väärä tieto siitä, että "Elanto pyysi apua VM:ltä satojen miljoonien luottojen takaamiseksi. VM kieltäytyi." Elanto ei ollut pyytänyt valtiovarainministeriöltä sellaista apua. Lehden mukaan valtio "joutuisi korvaamaan talletuksista 215 miljoonaa ns. Eka-säästökassalain perusteella, elleivät vakuudet riittäisi". Tämäkin tieto oli väärä, mutta se oli laskettavissa säästökassan valvojille valtiovarainministeriöön toimitetusta aineistosta.

Kun lehden tiedot eivät olleet kaikilta osin edes Elannon itsensä käytössä, se auttoi vuotajan jäljittämisessä. Esimerkiksi yksityiskohta, että valtio joutuisi korvaamaan Elannon talletuksia 215 miljoonan markan arvosta, oli siinä avuksi.

Pankki tuskin aiheutti vuotoa, koska sillä ei ollut siihen samanlaista tarvetta kuin VVR-takausten takia EKA:n tapauksessa. Kilpailijat taas, joilla oli intressi Elannon vahingoittamiseen, eivät tienneet mainittua yksityiskohtaa.

Niinpä oikeuskansleria pyydettiin selvittämään, oliko vuodon mahdollisesti aiheuttanut kolmas taho: valvoja eli joku valtiovarainministeriön virkamies. Tätä teoriaa tuki myös ulkopuolisten näköhavainto keskusteluista mahdollisen vuotajan ja jutun kirjoittajan Antti-Pekka Pietilän välillä. Pietilä ei kerro lähdettään, mutta vihjaa "yllättävään tahoon". Paljonhan sitä vihjaillaan, lehdissäkin.

Säästökassa ei olisi joutunut vaikeuksiin, jos Elannolla ei olisi ollut todellisia ongelmia, joiden taustalla oli reaalitalous: taloudellinen lama, ihmisten ostovoiman aleneminen ja Elannon tappiot. Lisäksi alalla oli kova kilpailu, jossa Elannon pysetila näyttäytyi markkinaosuuden alenemisena. Vuodon jälkeen Elannon selviäminen ei enää ollut uskottavaa.

Elannossa tiedettiin, että sen olemassaolon taistelussa oli

yksi heikko lenkki: säästökassa. Yllättäen tuli toinenkin: KOP.

KOP:in kanssa oli sovittu keväällä 1994, että mahdollisen talletuspaon oloissa KOP huolehtii tilapäisestä rahoituksesta. Sopimus tehtiin kättä päälle-periaatteen mukaan, ja se oli käsitelty myös pankin johtokunnassa Teppo Tabermannin esityksestä. Sen vahvisti suullisesti pääjohtaja Pertti Voutilainen, joka meni johtopäätöksessään niin pitkälle, että jos Paasikiven ja Tannerin aikana KOP:in ja Elannon välillä oli ollut kihlaus, tämä oli hänen mukaansa "kai sitten avioliitto".

KOP petti Elannon. Sen olisi vain tarvinnut luvata, että talletukset turvataan, ja rahavuoto olisi tyrehtynyt. Jos säästökassan talletukset olisivat kuitenkin vähentyneet, KOP:ille olisi vapautunut ministeriöltä priimavakuuksia, ja näin ollen oli liiketaloudellisestikin perusteltua vaatia sitä pysymään sitoumuksissaan.

Kun KOP ei – kaikille osapuolille halpaa – lupausta antanut, *Elanto oli järjestyneen toiminnan jatkumiseksi haettava velkasaneeraukseen.* Hakemuksen jättivät Ilta-Sanomien ilmestymispäivänä 15.3.1995 Elanto itse sekä KOP yli 600 miljoonan markan ja säästökassatallettaja Unelma Pitkänen runsaan 30 000 markan saatavilla. Hakijoita piti olla kolme.

Käräjäoikeus hyväksyi hakemuksen ja määräsi selvitysmiehiksi Timo Eskon ja Juha Rantasilan.

Saneeraaminen on yleisesti tuottoisaa puuhaa, mistä Rantasilalla oli punaisen Ferrarin verran kokemusta muun muassa Noverasta ja Polarista. Elannossa kummankin saneeraajan sekä heidän toimistojensa laskutus oli 1-2 miljoonan markan suuruusluokkaa, yhteensä monta miljoonaa. Elannosta ei saanut puolessa vuodessa millään irti sitä 20 miljoonaa markkaa, jonka EKA:n saneeraajat Jyrki Tähtinen, Antti Heikinheimo ja Juhani Pesonen rahastivat EKA:n pesästä tehdessään niissä asioissa uuden Suomen ennätyksen.

Kaiken kaikkiaan Elannolla oli välitilinpäätöksen mukaan velkoja 866 miljoonaa ja lyhytaikaisia velvotteita 322 miljoonaa markkaa, minkä lisäksi säästökassa oli velkaa tallettajilleen 642 miljoonaa. KOP:in saatavat olivat 616 miljoonaa, eikä muita suuria velkojia ollut.

Pyhä pankki ja ensimmäinen fuusioruumis

Kaupan alalla oli kaksi Elantoa sairaampaa yritystä: Tuko sekä EKA (Valintataloineen). Jos pankkien piti välttämättä tuottaa ruumiita, tarjolla olisi ollut vieläkin sairaampia kandidaatteja.

Tukossa KOP rahoitti – ja pelasi itse – kasinoa yhtiön osakkeilla, ja yksinomaan nurkkaukselta suojautumisessa siellä paloi 600 miljoonaa markkaa turhan päiten poroksi. Sitä rasitti pääjohtaja Uolevi Mannisen mukaan "velkaisuus, joka syntyi 1980-luvun hulluina vuosina". Tuko sai KOP:ilta tukea, jolle vain taivas on ollut kattona.

EKA taas säilyi saatuaan huomattavan määrän velkoja anteeksi muun muassa valtiolta.

Nämä molemmat keskusliikkeet olivat kiinnostuneita Elannon savuavista raunioista, ja jostain kolosta paikalle ilmestyi myös SOK. SYP ilmeisesti opasti sen sinne. SOK halusi pilkkoa Elannon, ja se tarjoutui ottamaan päältä pois ainakin Maxi-tavaratalot sekä hotelleista Presidentin ja Seurahuoneen. Ne olivat Elannon kruununjalokivet.

Tältä osin Elantoa ei voinut pilkkoa, sillä mainittu omaisuus oli ollut ministeriössä säästökassatalletusten vakuutena.

Valtiovarainministeriö ehdotti EKA-kokemustensa jälkeen, että Elanto alentaisi talletusten määrän 700-800 miljoonaan markkaan, kun ne olivat enimmillään 1 200 miljoonaa. Ehdotus oli hyvä – ja se toteutui itsestään hermostuneiden ihmisten hakiessa rahojaan pois. Vastaavat rahat lainattiin KOP:ilta täysiä vakuuksia vastaan. Tiedossa oli, että säästökassan kohtalo oli Elannolle kuolemanvakava asia.

Kun Elanto ajautui alkuvuodesta 1995 likviditeettiongelmiin, rahaa ei riittänyt ajallaan kaikkiin maksuihin. Kriisi oli siltä osin todellinen, ja tilannetta pahensi se, että vapaita vakuuksia ei enää ollut. Avainasemaan nousikin vanhojen vakuuksien arvo, ja sitä arvoa pankkia vähätteli.

Elannon varat ja velat olivat kuitenkin tasapainossa: kaiken aikaa uskottiin, että pakkosaneeraushinnoillakin Elannon varat olivat velkoja suurempia. Kaupan alalla se merkitsi, että tilan-

ne ei ollut niitä kaikkein huonoimpia.

Maaliskuussa (13.3.1995) KOP:in kanssa käytiin neuvottelu, jossa olivat mukana Elannon hallintoneuvoston puheenjohtajat sekä SYP:in Vesa Vainio ja KOP:in Pertti Voutilainen. Silloin todettiin, että saneerausohjelmassa oli pysytty mutta että likviditeetistä oli pulaa. KOP lupasi hoitaa Elannon rahoituksen ainakin maaliskuun loppuun saakka, ja Elanto lupasi käydä keskusteluja yhteistoiminnasta SOK:n ja Tradekan kanssa.

Tässä tilaisuudessa Pertti Voutilainen ensimmäisen kerran ilmoitti, että pankki ei ollut enää valmis turvaamaan Elannon rahoitusta siinä tapauksessa, että säästökassa alkaisi vuotaa. Uuden isännän eli Vesa Vainion mukaan fuusiopankkien intresseissä oli kuitenkin hoitaa Elannon asiat "järjestyneesti".

Siinä, miksi Ilta-Sanomien vuoto tuli vain pari päivää myöhemmin, riittää tätäkin taustaa vasten paljon pohdittavaa.

KOP:in asenne oli muuttunut SYP/KOP-fuusion myötä. Siitä syntyi ongelma, jota oli pelätty, kun kaikki munat oli pantu KOP-koriin: Elannolle ei jäänyt vaihtoehtoja. Kaiken lisäksi ne pankinjohtajat, joiden kanssa asioista oli aikaisemmin sovittu, olivat joko saaneet potkut KOP:ista tai menettäneet asemansa Unitaksen miehille.

Niihin aikoihin säästökassan 640 miljoonasta markasta noin 300 miljoonaa oli avista-talletuksia, jotka olivat nostettavissa ulos milloin tahansa. Kun Elannon kassavirta oli vain 6 miljoonaa markkaa päivässä, yritys ei voinut kestää sitä, että muutamassa päivässä sen kassasta olisi lähtenyt 200–300 miljoonaa markkaa varsinkaan kun valtiovarainministeriö ei antanut siihen tarkoitukseen käytettäväksi talletusten vakuutena käteisenä ollutta 100 miljoonaa, minkä järjestämisessä KOP silloin tällöin avitti. Elanto tarvitsi sellaisessa tilanteessa tilapäisapua.

Taustalla hääri pankkifuusion oikeutuksella SYP. Se oli kiinnostunut vain KOP:in lopettavasta taseesta eli sen viimeiseksi jäävästä maaliskuun lopun 1995 taseesta. Siltä osin pöytää ilmeisesti puhdistettiin tavalla, josta Ilta-Sanomat tiesi kertoa, vaikka se kiellettiin. Siivousta tapahtui kaiken kaikkiaan 2

miljardilla markalla, ja siitä Elannon luottotappiot olivat pankin mukaan enimmillään 100 miljoonaa markkaa.

KOP oli suomenkielisen porvariston pyhä pankki, jolle itselleen kävi vielä hassummin kuin 90-vuotiaalle Elannolle: 105-vuotiaana se koki armokuoleman. Se kaatui loppuvuosiensa keinotteluun ja taloudelliseen irstailuun, kun taas Elanto kompastui vanhuksen hitaisiin elintoimintoihin.

Muiden vaihtoehtojen puutteessa Elanto oli haettava pakkosaneeraukseen. Saneerattava oli, ja saneerattavaa oli, mutta tulevat tapahtumat olivat olleet teon alla ilman pakkoakin.

Tilanteesta eivät kärsine säästökassatallettajat eivätkä Elannon eläkeläiset. Erinäisistä syistä johtuen valtiolle tulevista kustannuksista ei vielä tiedetä. Elannon jäsenet menettävät yhteisen omaisuutensa, mutta sekin on kuin kukaan ei menettäisi mitään. Ne kärsivät, joilla ei ollut saatavalleen vakuutta, ja heitäkin oli. He menettänevät saatavistaan yli puolet, yhteensä yli puoli miljardia markkaa.

Säästökassa, elämänlanka

Kun Elanto ajettiin pakkosaneeraukseen, oli teoriassa mahdollista, että säästökassan tallettajat menettäisivät osan säästöistään. Niillä ei ollut sitä turvaa, joka oli pankkitalletuksilla, kun valtio takaa huonoimmankin pankin epämääräisimmätkin talletustilit korkoineen.

EKA:n talletusten turvaamiseksi säädetyn lain voimaatulosäännös oli tarkoituksella laadittu niin, että "lain perusteella ei voida turvata talletusta, joka tehdään säästökassatoimintaa harjoittavan osuuskunnan säästökassaan tämän lain voimaantulon jälkeen". Siis niitä talletuksia, jotka tehtiin Elannon säästökassaan 22.12.1993 jälkeen, ei korvattaisi. Sitä edeltäneen ajan talletuksista valtio oli Ilta-Sanomien uutisen aikaan Elannossa vastuussa 120–135 miljoonan markan osalta.

Vaalien jälkeen uuden Lipposen hallituksen esityksestä EKA-lain korvauspykälä ulotettiin myös Elantoon; olivathan muutamat ministerit osuuskunnan hallintokuntien jäseniäkin. Sen ansiosta säästökassan alasajo voitiin tehdä sivistyneesti.

Tallettajille vakuuteltiin kaiken aikaa, että kukaan ei menettäisi mitään, eikä kukaan menettänytkään, paitsi osan koroista. Kysymys oli vain ajasta, jonka jälkeen jäsenet saisivat omansa pois, ja nimenomaan siinä asiassa valtio tuli elantolaisia vastaan. Se lunasti heiltä talletusten pääomat (mutta ei korkoja) ja perii myöhemmin rahansa Elannolta sen antamia vakuuksia vastaan.

Ministeriön hallussa oli yli 600 miljoonan markan talletuksia vastaan 100 miljoonaa markkaa käteistä rahaa sekä Maxitavarataloista Kannelmäki, Leppävaara ja Kerava yhteensä yli 400 miljoonan markan arvoisina. Vakuutena oli myös ennen varsinaista kasinoaikaa 120 miljoonan kauppahinnalla hankittu osuus Presidentti-kiinteistöstä sekä vielä vähän maata ja kiinteistöjä. Vakuutena ei ollut lainkaan EKA:n käyttämiä nollavakuuksia eli konkurssiin ajautuneiden tytäryhtiöiden osakkeita: Renlundia, Hakaa jne.

Lipposen hallituksen Elanto-lakiesityksen mukaan "vakuuksien arvoksi on arvioitu *noin 700 miljoonaa markkaa*." Luultiin, että talletusten turvaaminen ei maksaisi valtiolle mitään. Valiokunnassa Elannon selvittäjät kuitenkin "ilmoittivat käsityksenään", että *vakuuksien realisointiarvo onkin vain noin 460–525 miljoonaa markkaa* ja että "tällöin talletusten välitön ja kokonaan tapahtuva valtiolle lunastaminen merkitsisi riskiä valtiolle eli veronmaksajille".

Valtio siis saattaa joutua suurempaan maksajan rooliin kuin aikaisemmin arvioitiin. Jos säästökassavakuudet eivät riitä, valtio on samassa asemassa kuin muutkin velkojat ja menettää saman määräosan saamisistaan kuin esimerkiksi tavarantoimittajat tai Elannon henkilöstökassan tallettajat.

Säästökassan talletusten ulosmaksu aloitettiin niin, että ensin maksettiin 100 miljoonan markan käteisvakuutta vastaan 3 000 markkaa tallettajaa ja sitten uudelleen sama summa jokaista tiliä kohden, kunnes heinäkuussa 1995 päästiin maksamaan ulos kaikki talletukset riippumatta niiden erääntymisajoista. Valtio otti niistä vastuun edellä mainitulla tavalla, ja rahat otettiin pankkituesta. Vain talletuskorot jäivät pesän vastuulle.

Henkilöstökassan tallettajille kävi huonommin kuin säästökassan tallettajille. Laki oli EKA:n saneerauksen jälkeen (mutta ei siitä johtuen) muuttunut, eivätkä palkka- ja eläkesaatavat enää olleet Elannon toimihenkilöille muihin nähden etuoikeutettuja saamisia. Saneerauksen alkaessa talletuksia oli noin 30 miljoonaa. Ne olivat yleisesti pieniä, ja niistä alle 3 000 markan tilit maksettiin heti pois. Vain 15–20 yksittäistä talletusta oli isohkoja, ja niihin suuriin saataviin kuului epäilemättä se pääjohtaja Tauno Palmroosin 110 000 markkaa, jonka hän jostain syystä nosti ulos kaksi päivää ennen saneeraushakemuksen sisäänjättöä mutta jonka hän asiaa muutaman yön yli mietittyään palautti pesään.

Säästökassassa oli yli 100 000 markan talletuksia ollut yli tuhat mutta yli miljoonan markan talletuksia vain kymmenkunta.

Marketan kautta kotiin...

Saneerauksen perustaksi *Tuokko Deloitte & Touche* teki Elannossa erikoistilintarkastuksen. Sen mukaan pesä oli lähes puhdas.

Elanto ei edes ollut antanut poliittisille ryhmille vaaliavustuksia. Ne oli lopetettu Ylermi Rungon ajan jälkeen. Hallintoneuvoston puheenjohtajan Erkki Tuomiojan vetämää Martti Ahtisaaren vaalikampanjaakin tuettiin yllättävän vähän ostamalla vain jotain kohtuullisen halpaa kräässää. Hotelli Presidentin talon toimiston hänen käyttöönsä antoi Lomamatka, ei Elanto, tyhjistä tiloistaan.

Ainoa merkittävä erityisetu oli pääjohtaja Jorma Seppäselle otettu ennenaikainen johtajaeläke. Se saattoi olla tulkittavissa kultaiseksi kädenpuristukseksi, mutta sitäkin, että hän saisi jäädä 60-vuotiaana eläkkeelle, oli sovittu jo hänen tullessaan Ylermi Rungon seuraajaksi – ja kieltäytyessään Munkkiniemenrannan luksusasuntoedusta.

Saneerausohjelman piti oikeuden päätöksen mukaan valmistua syyskuussa 1995, ja *sitä varten oli Elannon etujen mukaista tehdä niin huono viimeinen "vapaa" tilinpäätös kuin mahdollista.*

Kaikki mahdolliset kulut ja poistot oli viisasta kirjata kuluihin ennen saneerausta. Saneerausohjelman mukaan Elannolle oli edullista, että se joutuisi maksamaan sen haltuun luovutettavista sen omista vanhoista liiketiloista niin pientä pääomakorvausta kuin mahdollista. Saneeratun yrityksen tulokset ovat sitä parempia, mitä pienempiä ovat mainitut kulut.

Yritysjohdon näkökulmasta oli ratkaisevaa, mihin arvoon arvioitiin esimerkiksi Keravan Maxi-tavaratalo. Se sijaitsi omalla tontilla Keravan keskustassa työväenyhdistyksen surullisenkuuluisan kiinteistön lähettyvillä, mutta se tuotti tappiota. Kun oli muotia, että kaavoittajat sallivat perustaa uusia marketteja taajamien keskustojen ulkopuolelle, oli pelko ostovoiman karkaamisesta kaupungista ulos, eikä jotain keskikaupungin Maxia Anttilan naapurissa ole helppo saada kannattamaan korkeilla pääomakuluilla. Siksi sen arvo piti saada sellaiseksi, että jos liike lopetettaisiin, se ei toisi liian suuria tappioita eikä vaarantaisi saneerausohjelman jatkumista.

Omaisuuden arvon arviointiperusteista velkojille epäedullisimpia ovat aina äkkirealisointihinnat. Niiden hintojen mukaan arvioituna Elannon velat olivat 200 miljoonaa markkaa varoja suuremmat.

Toinen mahdollinen arviointiperuste on omaisuuden arvo liiketoimintakäytössä (going concern-hinnat), ja niillä hinnoilla laskettuna Elannon varat olivat yli 100 miljoonaa markkaa velkoja suuremmat.

Saneerattavan yrityksen näkökulmasta on hyvä, jos sen haltuun tuleva omaisuus arvostetaan alakanttiin, mutta jos se taas arvostetaan liian alhaiseen arvoon, yritystä uhkaa konkurssi: sitä ei kannata saneerata. Erilaiset edut riitelevät arvonmäärityksessä ankarasti keskenään.

Viimeisessä tilinpäätöksessään Elanto poisti kaikkia mahdollisia omaisuuseriä yli puolen miljardin markan markan arvosta. Tulosta taas paransivat vuokra-asuntokannan myynnistä saadut todelliset 300 miljoonan markan myyntitulot.

Laki tekee mahdolliseksi uskomattoman suuren haarukan yrityksen kirjanpidollisen tuloksen järjestelyssä. Kun ennen Ilta-Sanomien tiettyä juttua tilinpäätöksessä oli tarkoitus näyttää saneerausohjelman mukaan tiedossa olleella 200 miljoonan markan operatiivisella tappiolla miljoonan markan suuruinen kirjanpidollinen voitto, vuoden jälkeen samoista liiketoiminnoista oli mahdollista ja yritykselle edullista näyttää lähes 400 miljoonan markan kirjanpidollinen tappio.

Kaiken kaikkiaan Elanto oli liian pieni yksikkö kilpailemaan muiden kanssa siinä sarjassa, jossa oli suuret keskushallinnot. Myös kaikkinainen rönsyily päätoimialan ulkopuolelle oli ollut suuri virhe, sillä Elannolla ei ollut resursseja olla muuta kuin helsinkiläinen kauppaketju. Sitä varten sen olisi pitänyt ensimmäisten joukossa vihertää enemmän, mutta siinä asiassa luottamushenkilöt eivät saaneet tahtoaan läpi. Johtajat eivät osanneet kuin yhden ikivanhan kauppatoimintaperinteen, ja tuloksista päätellen senkin huonosti.

Sen jälkeen, kun osuustoiminnallista yhteistyötä ei saatu aikaan SOK:n kanssa, *Elanto sitoutui Tukon päivittäistavaratoimituksiin.* Pakkosaneerauksen yhteydessä *yhteistoimintaa ruvettiin valmistelemaan myös EKA:n jäämistöä hallinneen Tradeka Oy:n kanssa.* Pääjohtajat Antti Remes ja Tauno Palmroos keskustelivat huhtikuusta 1995 lähtien yhteistyöstä, jossa tavoite oli karsia molempien kustannuksia (sekä ketjujen keskinäistä kilpailua). Sen lisäksi Elanto halusi myydä enemmän leipää maankuulusta leipomostaan.

Omien toimintojensa ketjuttamisessa Tradeka tarvitsi tuekseen pääkaupunkiseudun ostovoimaa. Sen saamiseksi ei kuitenkaan ollut sen eikä Elannon edun mukaista perustaa lisää suurmyymälöitä, eikä Tradekalla sitä paitsi olisi ollut sellaiseen rahaakaan. Hotelleissa Resteliä kiinnosti Elannon hotellien markkinaosuus (14 %), sillä Cumuluksen osuus Helsingissä oli kovin pieni (2 %).

Tradeka tarvitsi päivittäistavaroiden hankintaa varten kumppanin, ja vanhan KOP:in näkökulmasta oli luontevaa, että se oli Tuko. Piti vain sopia ehdoista. Tradekalle Tuko-ostot olivat vaikeampi pala nieltäväksi kuin Elannolle, sillä se teki SOK:n kanssa ostoyhteistyötä Inex-yhtiöissä. Tukkukaupan vaihto olisi saattanut maksaa sille – eri muodoissa – liikaa miljoonia.

Neuvotteluja saneerausohjelmasta, joka tuli syyskuussa käräjäoikeuden käsittelyyn, käytiin koko kesän 1995 ajan.

Saneerausmiehet olivat antaneet eri keskusliikkeille mahdollisuuden tehdä tarjouksia pesän omaisuudesta. SOK teki tarjouksen koko pesästä, mutta Kesko vain sen osista. Tradeka oli kuitenkin niihin nähden etulyöntiasemassa, sillä sen kanssa oli valmisteltu yhteinen ratkaisu, joka pystyttäisiin toteuttamaan ilman viipeitä. Uusi Tradeka/Elanto yhteistyö ei ollut paluuta vuonna 1983 kesken jääneeseen E-liikkeiden fuusioon siksi, että siinä Elannon itsenäisyys säilyy.

Kaiken kaikkiaan on mahdollista, että pakkosaneeraus oli Elannolle mitä siunauksellisin asia. Se vapautti osuuskunnan säästökassatalletusten taakasta, ja sen johdosta velkojat joutuivat luopumaan monen sadan miljoonan markan saatavista. Veronmaksajien ja muiden saamamiesten ja -naisten ei ole syytä olla tyytyväisiä: he maksavat Elannon uuden tulemisen. Vastoin alkuperäisiä arveluja myös valtiosta tuli maksaja.

Elannossa ei juuri kenelläkään ollut henkilökohtaista intressiä osuuskuntaan, ei jäsenillä eikä henkilöstöllä. Kukaan ei hyötynyt hyvistä vuosista mitään eikä kukaan kantanut vastuuta huonoista vuosista. Jos niin jatkuu, osuustoiminnalla ei ole tulevaisuutta – eikä ole syytä ollakaan. Tradeka/Elanto-kuviossa kokeilu jatkuu, ja sitä kautta punapääoman laulu vaimenee mutta ei katoa pois.

EKA ei enää loppuaikana edustanut suomalaista kulttuuria. Sen markettien sinivalkoinen EU-ulkoasu viestitti vain Matti Paasilan keksimää halpahintaista kaupallisuutta. Jossain yhteydessä kolmen vartin demari Aatos Erkko, joka puheissaan on puolustanut hyvinvointivaltiota, esitti, että Elanto on osa Helsinkiä. Ja totta, *Elanto kuuluu helsinkiläisyyteen*. Kapitalisti oli sen huomannut, mutta hän ei maksa sen kustannuksia.

Eletään kummallista aikaa. Maan merkittävin kapitalisti on sosiaalisesti radikaalimpi kuin koko vasemmisto yhteensä ja puolustaa työväenliikettä ja kulttuuria. Sellaista ajattelua ei KOP ymmärtänyt, vaikka se ei olisi maksanut sille mitään.

TVK konkurssiin, SAK ei

Omat miehet upottivat TVK:n

Demarit ja kommarit taistelivat sodan jälkeen vallasta ammattiyhdistysliikkeessä. Molemmilla osapuolilla oli runsaasti rahaa, toisilla lännestä, toisilla idästä. Sen lisäksi demarit taistelivat keskenään, ja myös siinä SAK:n ja *CIA-demareiden SAJ:n* välisessä taistelussa eri osapuolia rahoitettiin ulkoa.

Pentti Peltoniemi on haastatellut kirjassaan *SAK:n hajaannuksen vuodet* näistä asioista paperiliiton entistä puheenjohtajaa Veikko Ahtolaa:

> D-markat lienevät aluksi olleet dollareita, ja Sveitsin kautta ne muutettiin Suomen markoiksi. Ahtola kertoo sivunneensa asiaa kerran keskustellessaan Olavi Järvelän kanssa. Ahtola oli esittänyt, että Järvelä, joka oli SAJ:n organisaattoreista aktiivisin, olisi tuupannut eheytyksen liikkeelle SAJ:n puolella.
>
> – Niin kauan kuin Naton rahat riittävät, niin tapellaan. Enkä, Veikko, usko, että rahat aivan heti loppuvat, oli Järvelä vastannut.

CIA oli soluttanut USA:n ammatilliseen keskusjärjestöön (AFL-CIO) omia miehiään, ja sen rahoilla olivat Suomessa tapahtuneen kommunismin vastaisen taistelun kummisetiä muun muassa Irving Brown ja Jay Lovestone, Demarin pakinoitsijan Aimo Kairamon (SAJ) suuret sankarit, vapaan maailman lähettiläät. He toimittivat rahaa Järjestöhuolto ry:n ja Järjestötuki ry:n välityksellä SAJ:n käyttöön, ja heidän luotto-

miehiään olivat Suomessa Jaakko Rantanen ja Olavi Järvelä. Näiden kohtaloksi tuli Hartolan Alko, sillä he kuolivat auto-onnettomuudessa Sysmässä viinanhakureissulla. Kohtalo ei kuitenkaan puuttunut peliin niin pahasti, että CIA:n bulvaanina toimineen *Vapaan ammattiyhdistysinstituutin* rahojen tulo Suomeen olisi loppunut. Rantasen ja Järvelän ay-perillisiä ovat muun muassa entisen *Teräsliiton (SAJ)* miehet.

Joidenkin metalliliiton pamppujen on väitetty Per-Erik Lundhin (SAJ) johdolla edustaneen Suomessa sitä *Teräsmiesten Opinto- ja Lomatuki ry*-nimiseen järjestöön säilöttyä rahaa, jota on sen hallussa maahan ja asunto-osakkeisiin kiinnittyneenä. Asiaa on vaikea tarkistaa, koska yhdistysrekisteriin ei ole toimitettu teräsmiesten salaseurasta tietoja vuoden 1981 jälkeen. Se raha taas, josta SDP:n taloudenhoitaja Pentti Ketola ja eräät muut puolueaktivistit jäivät 1970-luvun puolivälissä kiinni Ruotsin tullissa, tuotiin ulkoa nimenomaan metalliliiton vaaleja varten. Ruotsin demareiden *Aftonbladetin* mukaan nämä rahat, noin 200 000 silloista markkaa, tulivat saksalaisten ja ruotsalaisten välikäsien kautta CIA:lta.

Tuontirahan tarve on vähentynyt, kun työnantajat rupesivat perimään ay-jäsenmaksuja ns. suora- eli pakkoperintänä työntekijöiden palkoista.

Ay-johtajat, jotka STS:ssä ja Yhteistuessa löivät laimin yhteisten rahojen käytön valvonnan, eivät ajaneet omaa etuaan. Valitettavasti samaa ei voida sanoa siitä joukosta, joka oli keinotellut *Toimihenkilö- ja Virkamiesjärjestöjen Keskusliiton (TVK)* konkurssiin syyskuussa 1992.

TVK:n entinen jäsenjärjestö *Suomen Teollisuustoimihenkilöliitto (STL)* irtisanoi maaliskuussa 1995 toiminnanjohtajansa Tarmo Hyvärisen (SDP) ja talouspäällikkönsä Matti Paavolan (kok). Syy oli luottamuspula. Kummallista on, että luottamuspula, jota terästettiin poliisille tehdyllä rikostutkintapyynnöllä, ilmeni vasta vuonna 1995, vaikka TVK-veljien puuhastelut olivat yleisesti tiedossa jo vuosia aikaisemmin.

Erikoistilintarkastuksessa STL:n johdolle oli paljastunut, että Hyvärinen ja Paavola olivat allekirjoittaneet ilman liittonsa hallituksen valtuutusta erilaisia kauppakirjoja ja panttaussitoumuksia ja että liitolle oli aiheutunut TVK-konserniin kuuluneiden *Vendito Oy:n* ja *TH-Rahoitus Oy:n* kanssa tehdyistä sopimuksista miljoonatappiot. Vendito jatkoi keinotteluun käytetyn *TVK-Invest Oy:n* toimintaa. TVK-Invest oli jossain vaiheessa – konkurssiuhkansa alla – fuusioitu Venditoon, jonka suurimpia omistajia olivat TVK:n ohella sen jäsenliitot.

Mainitut yhtiöt olivat osa isompaa ryminää, sillä niiden lisäksi konkurssiin menivät myös *Toira Oy* ja *Perintänotariaatti Oy*. Samaan pesään kuului vielä rypäs lomaosakeyhtiöitä Saariselän suunnalla, muun muassa Saariselän Kehitys Oy (entinen Lomarautu Oy), jota käytettiin aivan muihin tarkoituksiin kuin Saariselän kehittämiseen.

Näiden yhtiöiden hallintoelimissä oli samoja henkilöitä, muun muassa Pekka Keltikangas (porv), Pentti Leinonen (porv), Jarmo Rantanen (SDP), Toivo Suosilta (porv) ja Arto Hyvönen (porv). He käyttelivät yhteisiä rahoja vähän kuin omiaan, ei kuitenkaan Jarmo Rantanen, joka oli monessa mukana mutta ei ollut veljien sisäpiiriä.

Kun *TVK* möi omistamansa Kuopion Seudun Paikallisradio Oy:n osakkeet vuonna 1990 *Parentes Invest Oy:lle*, se sai kaupasta näennäisesti parin miljoonan myyntivoiton. TVK:n hallituksessa oltiin tyytyväisiä. Sen jäsenet eivät kuitenkaan tienneet, että samaan aikaan myös konserniyhtiö *TVK-Invest* möi samoja osakkeita samalle ostajalle niin että tälle myyjälle syntyi samanlaisesta kaupasta miljoonien markkojen tappio. Se oli pantu antamaan ostajalle yli 6 miljoonan markan takaussitoumus ostajan veloista, vaikka osakekauppoihin käytettiin rahaa vain 1,5 miljoonaa markkaa.

Tätä kautta TVK-Investille tuli myöhemmin maksuun ylimääräisiä miljoonavelkoja. Se ei ollut sattuma, sillä ostajan eli Parentes Investin pääomistaja oli TVK:n talouspäällikkö ja TVK-Investin hallituksen jäsen Pekka Keltikangas ja toinen omistaja TVK-Investin toimitusjohtaja Arto Hyvönen.

Mainitut herrat eivät näytä osoittaneen sitä huolellisuutta, mitä heiltä oli syytä edellyttää työnantajan edun ajamiseksi siinä asemassa, joka heillä oli suhteessa TVK:hon ja TVK-Investiin.

Yleisten yhtiöoikeudellisten periaatteiden mukaan jo lievä tuottamus riittää tuottamaan vahingonkorvausvastuun. Osakeyhtiölain mukaisia kanteita ei kuitenkaan ole lähetelty TVK-konsernin yhtiöiden hallitusten jäsenille, ja se on jo kauan ollut liian myöhäistäkin: sellaisten kanteiden vanhenemisaika on 3 vuotta.

Jos konkurssipesät lähtevät ajamaan oikeusjuttuja, kulut maksetaan pesän varoista, ja niin velkojille jää vähemmän jaettavaa. *Velkojat siis saavat rahaa sitä enemmän, mitä vähemmän oikeutta käydään.* Näin tässä asiassa törmäävät toisiinsa yleinen etu ja velkojan etu toisin kuin pankkiasioissa; pankkien pesät voidaan tarvittaessa tarkastaa ja kanteet nostaa VVR:n kustannuksella yleisistä pankkitukirahoista.

Toki joitakin pieniä oikeusjuttuja on nostettu TVK-pesienkin rahoilla, mutta mitään suuria rahoja ei sitä kautta olla saamassa takaisin.

Esimerkiksi sen kanteen KOP:ia vastaan konkurssipesä voitti, josta TVK-Investin toimintaa jatkaneen Vendito Oy:n hallitus lähetti KOP:ille kirjeen edellä mainitun Parentes Investin takauksen peruuttamiseksi:

> Päätös perustui hallituksen jäsenille annettuihin olennaisilta osin harhaanjohtaviin ja osin suorastaan virheellisiin tietoihin. Asian esitteli kokoukselle kokouksen puheenjohtajana toiminut hallituksen varapuheenjohtaja Pekka Keltikangas, antaen ymmärtää, että takaus koskisi yhtiön intressipiiriin kuuluvan Parentes Invest Oy:n, kokouksessa nimeltä mainitsematta tytäryhtiötä. Keltikangas ilmoitti myöhemmin kyseisen yhtiön nimeksi Pro Sailing Oy, mikä merkittiin kokouksen pöytäkirjaan.
>
> Pro Sailing Oy ei kuitenkaan ole ollut eikä ole Parentes Invest Oy:n tytäryhtiö vaan Pekka Keltikankaan yhdessä TVK Invest Oy:n entisen toimitusjohtajan Arto Hyvösen kanssa henkilökohtaisesti omistama yritys, jolla ei ole mitään tekemistä Vendito konsernin kanssa.

KOP ei perunut takausta, mutta tyytyi sitten valittamatta oikeuden päätökseen, jonka mukaan se ei ollut pätevä. Tietyillä toimitsijoilla oli mennyt vähän myös KOP:in avustamana sekaisin oma etu ja työnantajan etu jälkimmäisen tappioksi.

Konsernissa, jossa ainoa varma tulovirta muodostui TVK:n 400 000 jäsenen jäsenmaksuista, rahaa kierrätettiin, mutta ei takaisin TVK:lle. Se talletti jäsenmaksurahoja TH-Rahoitukseen, joka omasta puolestaan jatkoi niitä edelleen keinottelutarkoituksiin muihin konserniyhtiöihin tai keinotteli itse. Sillä tavalla TVK:n saamiset TH-Rahoitukselta ja sen rahoittamalta Venditolta kasvoivat, ja pian TVK:lla ja sen konserniyhtiöillä oli kymmenien miljoonien markkojen vakuudettomat tai huonovakuuksiset saatavat toinen toisiltaan. Lopulta TVK:lla oli enemmän velkoja kuin varoja. Sen suurin velkoja oli SKOP, joka oli itse romahtanut sellaisten liiketoimien rahoittamiseen joihin myös TVK kaatui. TVK:n selän katkaisi viime kädessä tietty tapahtuma.

Kesällä 1992 TVK oli nostanut LEL-työeläkekassasta *rakennusliike Hakan* kiintiöstä 13 miljoonan markan lainan. Ilman Hakaa rahaa ei olisi saatu, ja se tuli apuun, kun se tiesi sillä tavalla saavansa maksun ainakin osasta Saariselällä päin syntyneistä urakointisaatavistaan. Konsernin sisällä tämä TVK:n ottama uusi velka siirrettiin TH-Rahoituksen käyttöön (ja se siirsi rahoista 8 miljoonaa Hakan tytäryhtiölle Insinöörirakentajille).

TVK:n hallitus oli jälkikäteen Riitta Prustin (SDP) ja muiden kauhuksi todennut, että kyseisen lainan vastavakuudeksi oli SKOP:ille annettu yleispanttaus kaikkeen TVK:n omaisuuteen ilman että siitä oli päätetty liiton hallituksessa. Panttauksen oli antanut talouspäällikkö Pekka Keltikangas. TVK ei hyötynyt lainasta mitään, mutta se maksoi sen olemassaolollaan: se joutui konkurssiin.

Henkilökohtaisia etuja ja henkisiä kärsimyksiä

Pekka Keltikangas oli ollut yhtiön hallituksen jäsenenä mukana myös niissä kaupoissa, joita TVK-Invest teki Kiinteistö Oy Ratamestarinkatu 9:n osakkeilla. Yhtiö osti 15.6.1989

OKO:lta puolet mainitusta kiinteistöstä. Osakkeiden arvo oli kauppakirjassa 43,8 miljoonaa markkaa, mutta TVK-Investin hallituksen pöytäkirjaan kauppa merkittiin 68 miljoonan arvoiseksi.

Olipa oikea hinta 44 tai 68 miljoonaa, kauppa saatiin näyttämään edulliselta, kun Keltikankaan pyynnöstä Hyvöselle useita hinta-arvioita tehnyt Huoneistokeskuksen mies keksi kiinteistölle arvoksi 105 miljoonaa markkaa. Kyseessä ei ollut virallinen arviokirja, jonka takana olisi ollut kiinteistövälittäjän koko arvovalta, vaan löysähkö mielipide ilman perusteellista tutustumista itse kiinteistöön.

Nyt oli löydetty kiinteistö, jolla voitiin pelata! "Lystin maksaa OKO", riemuitsi Jukka Ruusamo, yksi avainhenkilöistä.

TVK-Invest teki OKO:lta ostamillaan kiinteistöyhtiön osakkeilla kaksi kauppaa. Toisessa ostajana oli STL ja toisessa Rapap.

Ensiksi *STL*, jonka hallitus vasta vuonna 1995 erotti TVK-veljien kanssa konserniyhtiöissä toimineet Hyvärisen ja Paavolan, maksoi omasta osastaan kiinteistöä 29 miljoonaa markkaa. Suurimman osan kauppahinnasta (22 miljoonaa) se sai maksaa pörssiosakkeina.

Kaupassa molemmat osapuolet näyttivät "voittavan".

STL:n ostamista osakkeista *myyjä TVK-Invest* kirjasi vuoden 1989 tilinpäätökseensä 13 miljoonan markan voiton, ja sillä tavalla se paransi sen vuoden tulostaan niin että poikien pelit eivät vielä paljastuneet. *Ostaja STL* taas voitti, kun se sai antaa myyjälle ylihinnoiteltuja pörssiosakkeita, joiden arvo aleni pian alle puoleen kauppahinnasta. Näin ollen se ei joutunut kirjaamaan niistä epäkuranttisuutta omaksi tappiokseen, minkä taas TVK-Invest joutui tekemään, mutta vasta vuoden 1990 tilinpäätökseen. Silloin tietty asia, jossa tarvittiin mainittua kiinteistöä Rapap Oy:n tarpeisiin, oli jo hoidettu.

Toinen osa TVK-Investin ostamista Ratamestarinkatu 9:n osakkeista myytiin 45 miljoonalla markalla mainitulle Rapapille. Se antoi niistä osamaksuna 16,5 miljoonan markan arvopaperisalkun. Kauppaa tehtäessä tiedettiin, että se piti sisällään 6 miljoonan markan yliarvostuksen.

Rapapin hallituksessa olivat kauppoja tekemässä STTK:n talouspäällikkö Anssi Kuusela sekä yhtiön toimitusjohtaja Heikki Ropponen. He tiesivät tarkalleen, mitä tekivät. Siihen palataan.

Jos hetkeksi unohdetaan kiinteistöt ja mennään ajassa tapahtumien edelle seuraten em. arvopaperisalkun matkaa Rapapista TVK-Investiin, tiedetään nyt, että TVK-Invest omasta puolestaan möi Rapapista ylihintaan ostamansa osakkeet edelleen konsernin sisässä *Toira Oy:lle*, jonka hallituksessa olivat Hyvönen, Hyvärinen, Paavola sekä Pentti Leinonen ja Toivo Suosilta. Sitä kautta Rapapin osakesalkun tappiot siirtyivät sille. Myöhemmin koko Toira myytiin *Perintänotariaatti Oy:lle*, jonka omistivat Vendito ja TH-Rahoitus sekä vähän myös TVK-Invest ja jonka hallituksessa istuivat mm. Keltikangas, Hyvönen ja Leinonen.

Tappioiden ketju katkesi vasta kaikkien näiden yhtiöiden konkursseihin, mutta sitä ennen oli tapahtunut paljon.

TVK-Invest oli saanut runsaan 40 miljoonan markan arvoisesta kiinteistöstä kahdelta tutulta ostajalta, STL:ltä ja Rapapilta, yhteensä yli 70 miljoonaa. Näennäisesti se oli saanut myyntivoittoa, mikä ei kuitenkaan ollut todellista, sillä se oli syntynyt myytävän tavaran kierrätyksestä sisäpiirissä.

Myöhemmin *Rapapin* konkurssipesän hoitaja Timo Jansson kirjoitti oikeudelle merkillisen muistion:

> Kyseessä on ammattijärjestön omistama kiinteistösijoitusyhtiö, joka on korkean korkotason, kiinteistöjen hinnanalennuksen ja tuottojen vähäisyyden vuoksi ajautunut konkurssiin.
>
> Yhtiön johdossa on ollut virkansa puolesta ammattijärjestön toimihenkilöitä, joilla ei ole muuta liiketoimintaa saatika aikaisempia konkursseja.

Jansson antoi niin väärän todistuksen, että on paikallaan kysyä, eivätkö pesänhoitajat todella vaivaudu ottamaan selville hoitamastaan pesästä edes sen omistajia ja eikö asianajaja-

liitto valvo lainkaan jäsentensä työmoraalia. Siihen, mitä Rapap oli todellisuudessa, palataan.

TVK-konsernin yhtiöissä käytiin kauppaa myös *Kehityskiinteistöt Oy:n* osakkeilla, ja ne taas olivat olleet aikaisemmin esitetyllä tavalla Hakan päänsärky.

Haka oli luvannut etsiä EKA-konsernin ulkopuolelle Suomen Yritysrahoitukseen (SYR) tilapäisesti varastoiduille Kehityskiinteistöt Oy:n osakkeille ostajan. Se etsi ja löysi TVK-Investin, jolle myytiin *alun perin Sijoitus-Kantavan SYR:lle myymä* neljännes yhtiön osakkeista 15 miljoonalla markalla. Haka toimi näin, koska sen tytäryhtiöllä oli urakkasaatavia TVK-veljien yritysryppäältä Saariselällä päin. TVK-Invest taas osti Kehityskiinteistöjen osakkeita, kun se omasta puolestaan yritti saada myydyksi lomakiinteistöjä mainitulle yhtiölle. Kun se ei sopinut Hakalle, koko kauppa purkaantui. Haka sai siinä yhteydessä parempia vakuuksia saatavilleen, mutta TVK-Invest ei mitään.

TVK-veljet ajoivat näissä asioissa monenlaisia omia etujaan. Pienimmiksi jäivät ne edut, joita herrat saivat irtisanomisajan palkkoina. Kun tulivuori alkoi purkautua, Venditon toimitusjohtajalle Pentti Leinoselle maksettiin erorahaa 383 000 markkaa, TVK-Investin toimitusjohtajalle Arto Hyvöselle 350 000 markkaa sekä TVK:n talousjohtajalle Pekka Keltikankaalle puolen vuoden palkka. Erikoistilintarkastajien mukaan Hyvöselle maksettu korvaus tuntui "olosuhteet huomioonottaen arveluttavalta", mutta se osoitti, että kaveria ei jätetä.

Kun eräässä myöhemmässä lehtijutussa arvosteltiin erorahoja ja sanottiin herrojen aiheuttaneen TVK:lle "korvaamatonta vahinkoa", Hyvösen ja Keltikankaan asianajaja vaati molemmille herroille "henkisestä kärsimyksestä ja työnsaantimahdollisuuksien menettämisestä" 50 000 markan vahingonkorvausta. Henkisen kärsimyksen perustelut olivat:

> On myös syytä huomata, että minä Pekka Keltikangas en ole saanut erorahaa, vaan korvauksen työnantajan lainvastaisesti suorittaman työsuhteen purkamisen perusteella! Minä Arto Hyvönen olen saanut työsopimukseen perustuvan erorahan. Mahdollisesti joudun kuitenkin palauttamaan erorahan takaisinsaantikanteen johdosta.

Keltikangas oli oikeassa, sillä hänet oli turhan päiten menty erottamaan sairasloman aikana. Hyvönen määrättiin oikeudessa palauttamaan eroraha.

Muitakin henkilökohtaisia etuja oli pelissä. Toiralle ostettiin espanjalainen lomaosake *Juristo Oy*-nimiseltä yhtiöltä, jota hallinnoi Venditon hallituksen jäsen Taisto Mursula (kok). Juriston avulla hoideltiin Mursulan perheen bisneksiä. *Kunnallisvirkamiesliiton puheenjohtajana* Mursula toimi niin, että hänen liittonsa lainasi 410 000 markkaa TH-Rahoitukselle, joka puolestaan lainasi saman summan Tuusulan Golf-klubi ry:lle. Sen raha-asioita oli toiminnanjohtajana hoitelemassa Mursulan oma vaimo.

Sen lisäksi Toiralle ostettiin Asunto Oy Verkkorinne-nimisestä yhtiöstä huoneisto, jonka myyjä oli *Pro-Sailing Oy*, Kuopion Seudun Paikallisradiosta tuttu. Myyjän puolesta kaupan allekirjoitti TVK-Investin toimitusjohtaja Arto Hyvönen, joka oli Keltikankaan ohella yhtiön toinen omistaja. Myyjäyhtiön hallituksen jäseniä tai varajäseniä olivat Hyvönen, Hyvärinen ja Paavola, jotka Toiran hallituksessa olivat myös ostajayhtiön edustajia.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Toiran ostaman ja yli miljoonan markan tappiolla myöhemmin myymän huoneiston korjauskustannuksista maksettiin SKOP:in miehelle Jukka Ruusamolle 555 000 markkaa. Ruusamoon vielä palataan Rapap-asian yhteydessä. Sitä ennen ei ole mahdollista ymmärtää, mitä tarkoittaa kuulustelupöytäkirjoihin liitetty Hannu Puhakan Ruusamon puheista tekemä muistiinpanolappunen:

> Suunnitelma, tulee STTK-talo, Prosailing vaihtaa, jos Prosailing saa välistä 300 tmk, JR:lle 200 tmk, neuvottelu: 200 tmk, tulee Keltikankaalle (Prosailingille), Prosailing rahoittaa remontin, kavereille hätä, jollain keinolla Keltikangas möi asunnon Toiralle.

Ruusamon toimintaa poliisi on tutkinut lahjuksen ottamisen näkökulmasta.

Toiran omistukseen perustettiin myös *Gerbe Oy*-niminen yhtiö. Näin tehtiin erikoistilintarkastuksen mukaan, "jotta sen omistavat yhtiöt voisivat myydä Gerbe Oy:lle arvopapereita pienentääkseen arvopapereista kirjattavia epäkuranttiuksia". Yhtiön hallituksen puheenjohtaja oli Arto Hyvönen, ja hänen johdollaan yhtiölle oli ostettu Toiralta muun muassa Heikki Marttila Oy:n osakkeita 45 markan kappalehintaan. Kun niiden arvo oli Toiran taseessa vain 17,80 markkaa, Toira sai "myyntivoittoa", jonka se rahoitti itse merkitsemällä Gerben osakkeita.

Mitä varten ammattiliitot ovat olemassa? Eikö niiden hallinnossa ollut yhtään täysipäistä ihmistä?

SKOP ui katiskaan

Tietyt TVK:n, Akavan ja STTK:n toimitsijat päättivät 1980-luvun loppuvuosina rikastua, ja niin piti tapahtua – ajan hengen mukaan – ostamalla ja myymällä arvopapereita. Monet ay-toimitsijat hankkivat SKOP:ista saamallaan lainarahalla oman arvopaperisalkun, johon entinen TVK:n toimitsija Jukka Ruusamo onnistui myymään työnantajansa SKOP:in sijoitusrahasto-osuuksia. Pienimpien erien arvo oli 200 000 markkaa ja suurimpien yli miljoona. Jorma Reini osti mainittuja osuuksia miljoonalla.

Mutta mitä tapahtuikaan? Lainarahalla hankitut osuudet eivät nousseet arvossa luvatulla tavalla, sillä kaikki tämä oli tapahtunut viikkoa ennen lokakuun 1987 pörssiromahdusta, ja konjunktuurit kääntyivätkin laskuun. Siinä vaiheessa jotkut hätääntyivät. Heitä oli petetty! Vastuuta ruvettiin sysäämään pankille ja Ruusamolle, joka oli huolimattomasti luvannut pojille ja ainakin kahdelle tytölle lähes riskittömän sijoituksen.

"Petetyt" järjestäytyivät. SKOP:in mies Matti Ripattila sanoo poliisikuulustelun mukaan, että "näitä tappioita peittämään hankittiin yhtiö, jonne muun muassa minun osakkeeni myytiin". Yhtiö, jonka nimeksi tuli *Rapap Oy*, ostettiin Arto

Hyvösen vaimolta. Katajanokan Kasinolla Helsingissä pidettiin 1.6.1988 Rapapin yhtiökokous. Läsnä tilaisuudessa olivat herrat Arto Hyvönen, Anssi Kuusela, Pekka Keltikangas ja Heikki Ropponen sekä Jukka Ruusamo ja Matti Ripattila.

Jos joku väittää, että Rapapin tarkoitus oli ajaa ay-toimitsijoiden henkilökohtaista etua SKOP:in kustannuksella, väite kuulostaa myöhempien tapahtumien valossa uskottavalta.

Rapapin hallitukseen valittiin Kuusela, Ropponen ja Keltikangas (jonka tilalle tuli pian Mauri Waenerberg). Yhtiössä oli alun perin nelisenkymmentä osakasta, jotka sijoittivat yhtiöön muutaman tonnin henkeä kohden. Heistä 19 lähti mukaan tiettyyn projektiin, jota varten SKOP myönsi Rapapille 6 miljoonan lainan. Se oli notariaattiluotto, mikä viittaa siihen, että ratkaisu oli tarkoitettu tilapäiseksi. Sitä se ei ollut, sillä laina uudistettiin puolentoista vuoden ajan joka kolmas kuukausi.

Mainitulla luotolla Rapap osti ongelmallisiksi muuttuneita SKOP:in sijoitusrahasto-osuuksia seuraavilta 19 osakkaaltaan (suluissa osakkeista maksettu hinta):

> Antero Akkila (120 000), Veijo Antikainen (196 000), Sinikka Hintikka (490 000), Erkki Husu (197 000), Matti Hynynen (196 000), Tapio Jaakkola (196 000), Seppo Kaivola (490 000), Vesa Kauppinen (45 000), Matti Koivisto (245 000), Pentti Koponen (490 000), Anssi Kuusela (201 000), Martti Reuna (245 000), Matti Ripattila (490 000), Heikki Ropponen (294 000), Juha Salmenkaita (490 000), Taisto Sopanen (265 000), Lauri Tuominen (196 000), Pentti Viljakainen (360 000) ja Mauri Waenerberg (542 000).

Osuudet myytiin Rapapille pörssikurssiin. Ne oli kuitenkin hankittu paljon kalliimmalla, ja tappiot oli tarkoitus tätä kautta saada maksuun muille.

Osakkaat takasivat lainan jatkokeinottelun tarkoituksiin.

Pankissa takaajat kirjoittivat nimensä papereihin, joihin ei ollut merkitty mitään summaa. SKOP pani sille kohdalle tyhjälle paikalle 17,8 miljoonaa markkaa. Miksi näin? Siksi, että pankki oli 11.5.1988 myöntänyt tätä tarkoitusta varten 17,8

miljoonan markan lainan, josta käytettiin vain 6 miljoonaa. Suurempi laina oli alun perin myönnetty isompaa porukkaa varten. Joukko Rapapin osakkaita, puolet "petetyistä", nuoli haavansa itse.

Myöhemmin on selvinnyt, että alussa mukaan lähtivät vain STTK-laiset ja vain demarit. TVK-laiset ja kokoomuslaiset saivat helpotusta yhteiseen tuskaan vähän myöhemmin.

Nyt oli tietty porukka päässyt eroon osakkeistaan, mutta vielä oli jäljellä henkilöitä, joiden asioita ei ollut hoidettu. Sitä paitsi rapapilaisten oli päästävä eroon takauksistaan!

Anssi Kuuselan mukaan Rapapiin eivät lähteneet mukaan kaikki, jotka olivat hankkineet osuuksia. Oli eräänlainen "sisäpiiri", jolla oli isoja miljoonan markan osuuksia. Näiden henkilöiden osalta kävivät tietyt henkilöt neuvottelun "tilanteen hoitamiseksi".

SKOP:issa olivat 31.5.1989 paikalla Christopher Wegelius, Jorma Reini ja Jukka Ruusamo. Ainakin jollakin heistä oli idea, että jotkut julkista sektoria edustaneet ammattiliitot olisi pantu ostamaan TVK-Investiltä Ratamestarinkatu 9 (jonka ostoa TVK-Investille silloin vasta valmisteltiin) ja että osa kiinteistöstä olisi kierrätetty ennen liitoille joutumistaan Rapapin kautta. Rapapille olisi silloin avautunut mahdollisuus päästä eroon ylihintaan ostetuista osakkeista ja sen osakkaat olisivat vapautuneet takauksistaan.

Jostakin syystä suunnitelma ei vielä tässä vaiheessa toteutunut, mikä oli Rapapille huono juttu, sillä se oli kauppaa odotellessaan ehtinyt ostaa myös ns. viiden ryhmältä osakkeita selvään ylihintaan. Siltä osin Rapapin ongelma oli vain pahentunut.

Osakkeistaan olivat 13.7.1989 tehdyllä kaupalla päässeet eroon Jorma ja Heli Reini 638 500 markalla (jossa poliisin tutkimusten mukaan oli ylihintaa 210 000 mk), Tarmo Hyvärinen 638 500 markalla (210 000 mk), Jarmo Tammenmaa 265 000 markalla (85 000 mk), STL:n entinen puheenjohtaja Tuulikki Väliniemi 190 000 markalla (62 000 mk) sekä Jukka Ruusamo 1 950 000 markalla (410 000 mk).

Näin oli uusia ay-demareita vihitty yhteiseen salaisuuteen.

Heistä Erorahaston toimitusjohtaja Jarmo Tammenmaa oli STTK:n entinen pääsihteeri ja Jorma Reinin Tupolev-veli.

Näissä uusissa Rapap-kaupoissa myyjiltä ostettiin SKOP:in A-osakkeita. Oli nimittäin tehty tilapäisratkaisu ja vaihdettu viiden ihmisen sijoitusrahasto-osuudet mainittuihin osakkeisiin.

Rapap rahoitti kaupan lainalla, jonka se sai Lomarautu Oy:ltä. Sen hallituksessa olivat muun muassa Mursula, Keltikangas ja Hyvönen. Lomarautu omasta puolestaan oli saanut SKOP:ilta – tätä tarkoitusta varten ? – 5 miljoonan markan lainan, josta se lainasi edelleen Rapapille 3 674 497 markkaa. Sattumoisin summa oli sama kuin rahaa kului edellä mainittujen viiden henkilön osakkeiden ostoon.

Ruusamolta niitä osakkeita ostettiin 45,50 markan kappalehintaan sekä Reiniltä ja muilta myyjiltä 51,57 markan kappalehintaan. Sen perusteella joku oudompi luulee, että Ruusamo oli huono kauppamies, joka sai osakkeistaan muita vähemmän. Kuitenkin hän möi valtakirjalla myös muiden myyjien osakkeet, eikä yksikään osake-erä ollut hänen! Hän itse kertoo:

> Osakkeet eivät tosiasiassa ole olleet minun osakkeitani, mutta pankkisalaisuuteen vedoten en voi asiasta kertoa enempää.

Ruusamon nimen takana oli piilossa osa tässä prosessissa nimettömiksi jääviä henkilöitä.

Pörssissä nämä STTK:n talouspäällikön Anssi Kuuselan Rapapin puolesta muun muassa esimieheltään Jorma Reiniltä ostamat osakkeet maksoivat kaupanteon aikaan vain 35,50 markkaa kappale. Kuuselan poliisikuulustelun mukaan Reinin osakkeiden ostossa "oli kyse pelastusoperaatiosta". *Pelastettavana ei kuitenkaan ollut vain Reini* vaan Metsäalan toimihenkilöliiton puheenjohtajan Pentti Näreahon mukaan ns. viiden ryhmä, ne joiden sijoitusrahasto-osuudet oli vaihdettu SKOP:in A-osakkeisiin.

Näreahon mukaan Jukka Ruusamo oli hoitanut "meidän viiden eli minun, Reinin, Tammenmaan, Hyvärisen ja Välinie-

men asioita valtakirjalla pankissa". Näistä viidestä Näreaho oli sekä jäänyt että jätetty järjestelyn ulkopuolelle, ja hänen sijastaan viides henkilö olikin SKOP:in mies Jukka Ruusamo, toisten bulvaani. Kun Näreaho näki, että hänet oli jätetty ryhmän ulkopuolelle, hän oli "hyvin loukkaantunut asiasta" ja soitti Jorma Reinille. Puhelinkeskustelustaan hän kertoi poliisille näin:

> Kysyin Reiniltä, oliko asiasta sovittu niin, että minä jäisin ulkopuolle, johon Reini kertoi, että kaikki hoidetaan, ketään ei jätetä ulkopuolelle.

Ruusamon mukaan *viiden ryhmä* oli olemassa jo ennen Wegeliuksen, Reinin ja Ruusamon 31.5.1989 käymää neuvottelua, ja pelastuksen kohteena ollut "ryhmä koostui henkilöistä, joita ei voinut jättää sen ulkopuolelle".

Jorma Reini ei ollut hölmö

Kun tarvittiin uutta koplausta, idea kiinteistökaupasta TVK-Investin ja Rapapin kesken ei saanut kuihtua pois. Sen aineellista esivalmistelua oli ollut Ratamestarinkatu 9:n osakkeiden hankinta TVK-Investille.

Sitä ennen joulukuussa 1989 *STL*, jonka toiminnanjohtaja Tarmo Hyvärinen oli kesällä myynyt osakkeita yli 200 000 markan ylihintaan Rapapille ja jonka taloudenhoitaja Matti Paavola koplasi Rapapin kauppoihin myöhemmin omia etujaan, osti TVK-Investiltä Ratamestarinkatu 9:n osakkeita aikaisemmin kuvatulla tavalla 19 miljoonalla markalla.

STL sai tässä yhteydessä osamaksuna antamistaan osakkeista ylihintaa 3,5 miljoonaa markkaa, minkä lisäksi se kirjasi myyntivoittoa 4 miljoonaa. Siltä osin liiketoiminnan tulos kaunisti ammattiliiton tilinpäätöstä. Kaupan junailivat herrat Hyvärinen ja Paavola, joilta unohtui kertoa liiton hallintoelimille, että kiinteistöä rasitti 8 miljoonan markan velka. He myös salasivat liiton edustajilta, että *myyjä oli TVK-Invest*. Heidän mukaansa myyjä, jonka hallituksessa he itse olivat,

halusi pysyä tuntemattomana.

Tämä "tuntemattoman" myyjän kiinteistö kaikkine korkokuluineen on tullut maksamaan STL:lle 36 miljoonaa markkaa, eikä sen käypä arvo liene siihen nähden kuin kolmannes.

Poliisitutkinnassa on löytynyt mielenkiintoinen yksityiskohta. Kun *alkuperäisen sopimuksen mukaan* Ratamestarinkadun osakkeiden maksuun käytettiin 94 270 kappaletta SKOP-Rahoitus Oy:n osakkeita arvoltaan 11 878 020 markkaa, *maksukuittiin oli osakkeiden määrä kirjattu 4 300 kappaletta pienemmäksi*. Selitykseksi on tarjottu sitä, että osakkeiden kurssinoususta johtuen niitä tarvittiin sovittuun kauppasummaan nähden pienempi määrä.

Hymy-lehden mukaan kaikki SKOP-osakkeet kuitenkin poistettiin mainitun kaupan yhteydessä STL:n tileistä, vaikka edellä mainitun selityksen mukaan niitä piti sinne jäädä maksukuitin edellyttämät 4 300 kappaletta. Siihen, mihin osakkeet saattoivat joutua, palataan.

Mainittu STL:n ja TVK-Investin kauppa oli osa sitä kokonaisuutta, johon liittyy lyhyt merkintä Christopher Wegeliuksen kuuluisassa päiväkirjassa. Siellä oli 19.1.1990 seuraava merkintä:

> "Rapap" 5 henk. R:n ulkopuolelta. V/89 hoidettiin. Isompi porukka samoin. Paperit siirtyivät R:lle. Selvitystilaan. TVK-Invest valmis johonkin. Suurin laina 15.2. erääntyvä 6 Mmk. Kauppahinta 51 Mmk. TVK-Invest myy, R ostaa. Tarkoitus, että tilat myydään eteenpäin. Gap hinnassa. Osakesalkku siirtyisi osana kauppahintaa. Ylihintaa. (5 Mmk) vakuus?

Ulkopuoliselle nämä lyhenteet eivät kerro mitään. Merkinnöistä oli sitä paitsi jätetty pois tieto neuvottelun muista osanottajista. He olivat Jorma Reini ja Anssi Kuusela. Heistä Reini kuului V/89-porukkaan, niihin joiden sijoitusrahasto-osuudet oli vaihdettu SKOP-osakkeisiin.

Jälkikäteen arvioituna neuvottelun idea oli, että Rapap saisi SKOP:ilta lainaa, jolla se voisi ostaa TVK-Investiltä Ratamestarinkadun osakkeet. Siinä yhteydessä voitaisiin osamak-

suksi käyttää Rapapiin eri yhteyksissä hankittuja ylihintaisia osakkeita. Lisäksi neuvottelu tapahtui tilanteessa, jossa Rapap oli lähestymässä selvitystilaa, jossa sen tilintarkastaja Mauri Palvi (KHT) oli eronnut vastalauseena tehdyille osakekaupoille (ja hänen tilalleen oli tullut varatilintarkastaja Matti Ripattila!) ja jossa konkurssi ei pelastaisi mitään: takaukset jäisivät voimaan.

Neuvottelun pohjana oli Rapapin hallituksen puheenjohtajan ja STTK:n talouspäällikön Anssi Kuuselan muistio, joka oli päivätty neuvottelupäivälle. Kuusela kertoi poliiseille, että muistio esiteltiin SKOP:n pääjohtaja Wegeliukselle siinä yhteydessä, kun Rapap Oy haki SKOP:lta lainaa Ratamestarinkatu 9:n osakkeiden kauppaa varten.

> Reini oli paikalla siinä vaiheessa, kun esitin Wegeliukselle lainapyynnön. Arvelin, että Reinin läsnäolosta voisi olla hyötyä lainaneuvotteluille.

Wegelius kertoi oman näkemyksensä neuvottelusta poliisille kahteen eri otteeseen:

> – Reini toi selkeästi esille voimakkaan suosituksensa, että jotain positiivista edellytettiin tehtävän ongelmien ratkaisemiseksi. Hän muistaakseni myös epäsuorasti viittasi siihen, että isommatkin asiat saattavat ottaa vaikutusta siitä, millä tavalla nyt puheena olevassa asiassa meneteltäisiin. Tulkitsin tämän viittaukseksi mahdollisesti ammattijärjestövarojen sijoituspäätöksiin.
>
> – Reini esitti voimakkaan toivomuksen, että asiassa voitaisin päätyä ratkaisuun, joka olisi Rapap Oy:n ja sen taustahenkilöiden kannalta positiivinen. Reini kertoi neuvottelun kuluessa, että hänestä tulee uusi valtakunnan sovittelija ja ilmoitti lähtevänsä johonkin toisen tapaamiseen...

Reinillä oli hänen Julkisen Sanan Neuvostolle tekemänsä kantelun mukaan neuvottelun tarkoituksesta erilainen muistikuva:

> Asiani oli palkansaajatoimikunnan perustaminen säästöpankkiryhmään hallintoneuvostojäsenyyksien tilalle.

SKOP:in pankinjohtaja Jukka Haapanen kertoo Wegeliuksen sanoneen neuvottelun jälkeen, että "saamari sitä Reiniä ja kumppaneita". Se oli jäänyt Haapaselle mieleen siksi, että herrasmiehenä Wegelius ei yleensä käyttänyt sellaisia ilmaisuja. Olisiko palkansaajatoimikunnan perustaminen todella kirvoittanut Wegeliukselta näin voimakkaan kiroilun?

Neuvottelua varten Jukka Ruusamo oli tehnyt SKOP:in käyttöön muistion:

> Tällä kaupalla kuitataan lopullisesti sekä Reinin ja kumppaneiden osakkeiden tappiot ja epäkuranttisuudet kaikin osin...

Neuvottelun kuluessa Wegelius kutsui paikalle lainan teknistä toteuttamista varten pankinjohtaja Olli Valtarin ja kertoi tälle "kokouksessa sovitun luottojärjestelyn". Olli Valtari muistaa, että Wegelius soitti ja pyysi hänet ylös. "Kun tulin kerrokseen, Jorma Reini oli juuri lähdössä. Wegeliuksen ohje oli, että valmistelisin Kuuselan kanssa luottoesityksen. Syy miksi minut otettiin tähän tehtävään oli se, että Jukka Ruusamo ei nauttinut tässä asiassa luottamusta." Hän oli pankin näkökulmasta liian ay-myönteinen henkilö.

Mainitun neuvottelun avulla saatiin aikaan se, mitä oli tavoiteltu: rahoitus suunnitellulle kaupalle Ratamestarinkatu 9:n osakkeiden ostamiseksi TVK-Investiltä. Kauppa tehtiin runsaan viikon kuluttua 31.1.1990, ja silloin Rapap osti mainitun kiinteistön osakkeita kauppakirjan mukaan 45 miljoonalla markalla, mutta tosiasiassa 51 miljoonalla. Osasuorituksena kauppahinnasta TVK-Investille annettiin 16 miljoonan markan arvosta Rapapissa mädäntymässä olleita osakkeita: alkuperäiset 6 miljoonan markan osakkeet, viiden ryhmän 3,7 miljoonan markan osakkeet sekä vielä muita osakkeita, joihin palataan. Myöhemmässä erikoistilintarkastuksessa havaittiin, että näissä osakkeissa oli epäkuranttisuutta 6 miljoonaa markkaa.

Rapapin 50 miljoonan markan lainan myönsivät SKOP:issa heti Reini-neuvottelun jälkeen Wegelius ja Timo Santalainen mukana olleen Valtarin esittelystä. Santalainen ei tiennyt, mihin nimensä pisti. Valtarin käsityksen mukaan Rapapin oli tarkoitus mahdollisimman nopeasti myydä ostamansa tilat eteenpäin. Sitä käsitystä vahvisti STTK:n taloudenhoitaja Anssi Kuusela, jonka mukaan yhdelle kerrokselle oli jo olemassa lähes varma ostaja. On ilmeistä, että se oli läheltä STTK:ta, mihin viittaa edellä esitetty Ruusamo-sitaatti: "Suunnitelma, tulee STTK-talo."

Kun luotto oli 50 miljoonaa, mutta kiinteistö maksoi vain 45 miljoonaa, mihin joutui 5 miljoonaa? Sillä maksettiin pois se *Lomarautu Oy:n* laina, jolla oli rahoitettu muun muassa Jorma Reinin osakkeiden osto Rapapille.

Sitten oli vuorossa mielenkiintoinen tapahtumasarja: takauksien hukkaaminen. Siihen liittyi juoni, jonka mukaan SKOP sai lainan yhteydessä uudeksi vakuudeksi takaisinostositoumuksen: *TVK-Invest lupautui toimitusjohtajansa Arto Hyvösen nimikirjoituksellaan varmentaman sitoumuksen mukaan ostamaan Ratamestarinkadun osakkeet Rapapilta SKOP:in niin vaatiessa takaisin.*

Poliisia myöten tutkittiin, vapautuivatko takaajat kaupan yhteydessä sitoumuksestaan Rapapin puolesta. Kaikille se ei ollut epäselvää, sillä Anssi Kuuselan lähtökohta oli, "että ostettavan kiinteistöyhtiön osakkeet tulisi riittää lainan vakuudeksi". SKOP:in miehen Jukka Ruusamon mukaan "nämä omavelkaiset takaukset korvattiin käsittääkseni tällä luottopäätöksessä mainitulla TVK:n takaisinostositoumuksella".

SKOP:in sisäinen tarkastaja Björn Tötterman kirjoittaa:

> Mielestäni nyt näyttää siltä, että tilanteen kehittyminen on johtanut siihen, että kukaan ei uskaltanut tehdä varsinaista päätöstä takausten vapauttamisesta, mutta ei ole myöskään uskaltanut tehdä päätöstä takausten perimisestä.

Tulkinta lienee paras. Sen lisäksi Valtari kertoi muistiossaan niistä ongelmista, joita tulisi takauksien realisoimisesta:

> Asiasta voisi kuitenkin nousta jonkinasteinen julkinen häly, koska osa takaajista, joilta SKOP:n saatavia joudutaan perimään, on työmarkkinajohtajia. Lisäksi SKOP:lla näyttää olevan asian luonteesta johtuen jonkinasteinen moraalinen velvollisuus hoitaa mahdollisimman siististi.

Useimmilla SKOP:in edustajilla näyttää olleen käsitys, että TVK-Investin puolesta annettu takaisinostositoumus korvasi henkilötakaukset.

Kun SKOP myöhemmin todella vaati saataviensa turvaamiseksi takaisinostoa, Hyvönen ilmoitti, että hänen allekirjoittamansa paperi ei sidokaan TVK-Investiä, koska sen hallitus ei ollut sitä hyväksynyt! Kirjeen, jolla asia ilmoitettiin SKOP:ille, olivat allekirjoittaneet Rapapille osakkeitaan ylihintaan myyneet Pekka Keltikangas ja Taisto Mursula, Heidän lisäkseen hallituksessa oli Toivo Suosilta. Jos asiasta olisi äänestetty, kunnian miehet olisivat äänestäneet sitoumuksen kunnioittamisen puolesta, mutta sellaisia miehiä ei ollut TVK-Investin hallituksessa.

Rapap-takaukset, jotka olivat kaikesta huolimatta jääneet SKOP:in haltuun, pääsivät vanhenemaan. Ne olisi pitänyt panna perintään 1 vuoden kuluessa Rapapin konkurssista. Se, miksi perintää ei käynnistetty ja takaukset vanhenivat, ei selvinnyt poliisitutkinnassakaan.

On epäselvää, oliko SKOP viime kädessä mukana rahoittamassa vain joitakin sellaisia TVK-veljien omia pikku järjestelyjä, joiden avulla he olivat luvanneet pitää – ulkopuolista rahoitusta vastaan – riskinsä konsernin sisällä, vai maksoiko SKOP todella tietoisesti ay-toimitsijoiden osakekeinottelun kustannukset heidän puolestaan. Kun SKOP myöhemmin osti Ratamestarinkadun osakkeet itselleen panttihuutokaupassa, sen – sekä sen kautta veronmaksajien – tappio oli 20 miljoonaa.

Rapapin tarinaa ei ole vielä kerrottu aivan kokonaan. Saaliinjaolla oli nimittäin ollut vielä yksi porukka.

Helsingin kaupunginviskaalin Hannu Kuusiston mukaan "Rapap Oy-nimisen yhtiön hallituksen jäsenet ovat 30-

31.1.1990 Helsingissä yhtiön ollessa taloudellisessa kriisitilassa ostaneet pörssikursseihin nähden ylihintaisilla kaupoilla osakkeita" niin, että Toivo Suosilta sai osakkeistaan 92 500 markkaa (jossa ylihintaa 82 500 mk), Taisto Mursula omistamalleen *Juristo Oy:lle* 712 946 markkaa (335 000 mk) ja *Pro-Sailing Oy* 4 040 000 markkaa (621 000 mk). Nämä osakkeet liitettiin siihen kauppaan, jolla Rapapin salkku siirtyi kiinteistön osamaksuna TVK-Investille.

Asiantuntija Arto Hyvönen lausui asian johdosta poliisille seuraavaa:

> Käsitykseni mukaan tammikuisilla kaupoilla on haluttu sitoa myös porvaripuolueiden kädet. Käsitykseni mukaan on haluttu luoda eräänlainen "Kauhun tasapaino" eri poliittisten ryhmien välille. Viittaan siihen, että kesällä 1989 tehtyjen kauppojen osapuoli oli ainoastaan SDP:n jäseniä.

Kaiken kaikkiaan tämä kauppa pitää sisällään, jos mahdollista, vieläkin rumempia temppuja kuin edelliset Rapap-kaupat.

Sekä Pro-Sailing että Juristo olivat joidenkin vieraiden intressien bulvaaneja ja kätkivät sisälleen henkilöitä, jotka hyötyivät Rapap-kaupoista, mutta eivät omilla nimillään. Pekka Keltikangas ja Matti Paavola hyötyivät molemmat ainakin 300 000 markkaa ja Arto Hyvönenkin muutamia kymmeniä tuhansia. Sillä tavalla Keltikangas, ay-toimitsija, maksoi 250 000 markan vippinsä toiselle ay-toimitsijalle Paavolalle.

Sitä ei tiedetä, ketä muita oli Pro-Sailingin nimen takana.

Lisäksi on mahdollista, että Pro-Sailingin pojat pettivät Rapapia. He ostivat pörssistä pari viikkoa ennen kiinteistökauppaa osakkeita, jotka nämä TVK-Investin hallituksen jäsenet lisäsivät TVK-Investille ylihintaan tulleeseen salkkuun saaden siinä yhteydessä kaupoistaan myyntivoittoa 440 000 markkaa.

Jäljellä on vielä yksityiskohta, josta Hymy-lehti kirjoittaa, että se voi olla myös sattuma. Se olisi kyllä aika erikoinen sattuma!

> Kolme viikkoa STL:n ja TVK-Investin kiinteistökaupan jälkeen Pro-Sailing Oy myi Rapap Oy:lle 4300 kappaletta SKOP-Rahoituksen osaketta hintaan 540 000 markkaa. Osakkeet siirtyivät myöhemmin TVK-Invest Oy:n haltuun. Pro-Sailingin omistivat TVK-Investin hallituksen jäsen Pekka Keltikangas ja sen toimitusjohtaja Arto Hyvönen. Pro-Sailingin hallituksen varajäsenet olivat STL:n toiminnanjohtaja Tarmo Hyvärinen ja talouspäällikkö Matti Paavola.

Sama määrä samoja osakkeita, 4300 kappaletta, oli – muka pörssikurssien nousun johdosta – jäänyt pois siitä kaupasta, jossa STL oli ostanut TVK-Investiltä Ratamestarinkatu 9:n osakkeita ja jossa osamaksuna oli käytetty mainittuja osakkeita. Nyt Pro-Sailing möi 540 000 markalla Rapapille sattumoisin juuri sen määrän osakkeita, joka oli kadonnut STL:n kirjanpidosta. On syytä toivoa, että kyseessä on sattuma ja että Tarmo Hyvärinen ja Matti Paavola olivat pitäneet tarkoin erillään työnantajansa STL:n osakkeet ja edustamansa yhtiön Pro-Sailingin osakkeet. Jos niin ei ole, moraali on pettänyt tässäkin asiassa.

Oikeus voittaa?

Rapap-sotkuista ei saatu tietoa SKOP:in erityistarkastuksen yhteydessä. Kun kaikki mahdolliset rikokset olivat yhtä aikaa vanhenemassa, tarkastuksella oli tulenpalava kiire, ja SKOP-aineistosta pengottiin ensiksi esille suurimpien luottotappioiden ainekset. Kun *Oy Arthur Andersen & Co* teki syksyllä 1993 siinä tarkoituksessa erityistarkastusta, Rapapin luottotappio ei ollut riittävän suuri tullakseen tutkituksi.

Niin ollen on mahdollista, että SKOP:in jäämistössä on monia muitakin Rapapeja, joita ei ole löydetty kaivettaessa esiin ennen muuta miljarditappioiden aiheita. Niistä ei ole saatu syyte- ja kanneharkintaa varten ajoissa tietoa, ja nyt ovat asiat oikeusprosessien näkökulmasta vanhentuneet.

Kun Rapap-asia nousi esiin julkisuudessa Kauko Juhantalon koplauksia selvitettäessä, kaupat menivät VVR:n myötä-

vaikutuksella poliisitutkintaan keväällä 1994. Kun selvisi, että Heikki Koiviston veli Matti oli ollut yksi Rapapin edunsaajista, on todettava, että VVR-veli ei yrittänyt estää tapauksen selvittämistä. Oman lehdistötiedotteensa mukaan hän oli kyllä tiennyt veljensä koplauksesta kesällä 1993 eli puoli vuotta ennen kuin asia tuli poliisin kautta VVR:ssä muiden tietoon.

Rapap oli tehnyt konkurssin 4.3.1991, ja poliisitutkinnassa yritettiin selvittää, oliko edellä mainituissa tapahtumissa ollut konkurssi- tai kirjanpitorikoksen tunnusmerkistöä: oliko Rapap Oy:n maksukyvyttömyyttä pahennettu tarkoituksellisesti velkojien vahingoksi. Asiaa oli vaikea selvittää siksi, että *Anssi Kuusela oli hävittänyt Rapapin kirjanpidon ja muut paperit*! Oikeus uskoi, että niin hän oli ainakin sanonut.

Jorma Reinin osuutta tapahtumiin tutkittiin siitä näkökulmasta, oliko hän pyrkinyt vaikuttamaan siihen Rapapille annettuun lainoitukseen, jossa velkoja ja vahingon kärsijä oli SKOP ja josta hän oli itse hyötynyt. Tutkittiin, oliko hän syyllistynyt avunantoon velallisen epärehellisyyteen. Vastaukseksi tuli, että ei ollut.

Syyttäjä Hannu Kuusisto kokosi yhteen poliisitutkinnan monisatasivuiset asiakirjat:

> Jo kesällä 1989 oli SKOP:n edustajan toimesta keskeisesti oltu toteuttamassa Rapap Oy:n suorittamia pörssikursseihin nähden ylihintaisia osakekauppoja. Nämä kaupat rahoitti erityisjärjestelyin SKOP ja niistä tuli myös pankin ylin johto tietoiseksi.
>
> Laadittujen muistioiden ja muiden kirjoitusten sekä esitutkinnassa muutoin esiin tulleen valossa on ilmeistä, että kaikki kolme neuvotteluosapuolta, myös velkoja eli SKOP, olivat tietoisia ylihintaisista osakekaupoista ja ne hyväksyivät tahi ainakin suhtautuivat niiden olemassaoloon välinpitämättömästi.

"Koska velkojan eli SKOP:n taholta oli aiemmin jopa järjestelty ylihintaisia kauppoja ja tässäkin tapauksessa edellä kerrotuin tavoin suhtauduttu niihin hyväksyvästi tahi ainakin välinpitämättömästi", ei ollut näyttöä siitä, että Rapapin mie-

het olisivat aiheuttaneet vahinkoa velkojalleen SKOP:ille. Näin ollen Kuusisto päätti, että syytteitä ei nosteta, "koska ei ole päätekoa, johon avunanto kohdistuisi".

Pääteko, jota ei ollut, olisi ollut velallisen epärehellisyys. Nyt oli siis vain rehellisiä velallisia! Ja täysin laillista oli se, että tietyille ihmisille oli maksettu konkurssiin ajautuneesta yhtiöstä ylihintaa heidän osakkeistaan. Se tapahtui veronmaksajien kustannuksella, kun kaikki SKOP:in tappiot myöhemmin sosialisoitiin. Kun kaikki asianosaiset tiesivät koplauksista, ketään ei voinut syyttäjän mukaan syyttää velallisen epärehellisyydestä tai avunannosta siihen.

Myös apulaisoikeuskansleri Jukka Pasanen yhtyi syyttäjän näkemykseen: syytteitä ei pitänyt nostaa.

Syytteistä vapautettu Jorma Reini (SDP) kiisti Rapap-kytkentänsä ensin kokonaan:

> Minulla ei ole ollut Rapapin kanssa mitään tekemistä.

Kun Rapapista vuonna 1992 liikkui huhuja, Reini sanoi Iltalehdelle, että "se mitä bisnestä minulla oli, niin se pyöri pankin ja minun välisenä asiana". Pari vuotta myöhemmin Reini jo tunsi Rapapin, vaikka MTV:n sunnuntairaportissa hän sanoikin osakekaupoistaan, että "*kiistän kuitenkin, että olisin saanut niistä ylihintaa*". Hymy-lehdelle hän sanoi, että "*missään porukassa en ollut*".

Poliisikuulustelussa valtakunnansovittelija kuvaili asemaansa näin:

> Mitä Rapapiin tulee niin tiesin, että joukko STTK:n ja TVK:n toimitsijoita oli siinä mukana – hölmöhän minä olisin ollut, jos en olisi tiennyt mitä alaiseni puuhailevat. Mutta itse en ollut mukana, minulla ei ollut omistusta eikä tehtäviä Rapapissa. Rapapin kaupoista en myöskään niin ollen sen enempää tiedä.

Reini olisi ollut todella hölmö, jos hän ei olisi tiennyt; kaikkihan STTK:ssa ja TVK:ssa Rapapista tiesivät. Ja vaikka on totta, että Reinillä ei ollut omistusta tai tehtäviä Rapapissa, ai-

nakin yhdestä Rapapin kaupasta hän tiesi, ja siinä asiassa Jorma Reini valehteli julkisuudessa. *Hän oli vaimonsa kanssa myynyt osakkeita Rapapille ylihintaan tietyssä porukassa.* "Se, että SKOP:in A-osakkeet myytiin Rapapille, tuli tietooni vasta kun olin saanut kauppaan liittyvät paperit verottajaa varten", hän sanoo itse, mutta Jukka Ruusamolla on toisenlainen käsitys:

> Reini ja kumppanit vaativat voimakkaasti tappioidensa "hoitamista".

Vaikka ay-toimitsijoiden henkilökohtaisia osakkeita siirrettiin Rapapin kautta ylihintaan TVK-Investille ja vaikka TVK-Invest sai ne osamaksuksi myydessään talonpuolikkaan ylihintaan Rapapille, syyttäjä Hannu Kuusiston mukaan ei ollut *selvitystä siitä, että Rapap Oy olisi maksanut kiinteistöyhtiön osakkeista ylihintaa*. Näyttöä ylihinnasta ei ollut esimerkiksi se, että TVK-Investin tätä tarkoitusta varten ostaman kiinteistön arvo oli ollut alhaisempi kuin siitä pilkotun osan myyminen Rapapille. Näyttöä ei syyttäjän mukaan ollut siitä, "että ylihintaisten kauppojen kautta olisi Rapap Oy:n maksukyvyttömyyttä oleellisesti pahennettu tai aiheutettu yhtiön maksukyvyttömäksi tuleminen", vaikka koko Rapap oli ollut olemassa vain sitä varten. Näillä kaupoilla se ajettiin konkurssiin. Siinä sivussa tuhoutuivat Vendito ja TVK. Turhaan?

SKOP:in miehet olivat Christopher Wegeliuksen johdolla tienneet koplauksista ja vahingoittaneet lainapäätöksellään SKOP:in etua. Miksi SKOP ei ole nostanut kannetta Wegeliusta vastaan?

Siksi, että epärehellisyys on asianomistajarikos, jossa syyteoikeuden vanhenemisaika on – rikoslain 8 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan – yksi vuosi. Asia oli vanhentunut, ja SKOP:in johtokunta peruutti 15.12 1994 syksyn alussa tekemänsä esitutkintapyynnön.

Siltä osin kuin rikokset eivät olleet vanhentuneet, Hannu Kuusiston syyttämättäjättämispäätös perustui sitten siihen, että asiassa ei täyttynyt konkurssirikoksen tunnusmerkistö. Toinen syyttäjä Harri Ilander taas ei ottanut kantaa siihen, olivatko jotkut syyllistyneet kavallus- tai petosrikokseen SKOP:ia kohtaan. Jos sellaista on tapahtunut, asia ei ole rikoslain mukaan vieläkään vanhentunut...

Syyttäjien moraalista närkästystä kuvaa ehkä se selvitys, jonka Kuusisto oli jättänyt oikeuskanslerille syyttämättä jättämisestä tehdyn kantelun johdosta:

> Kuusiston mielestä tapahtumaketjussa on ollut kysymys kaikkien osapuolten tieten tapahtuneesta "hyvä veli-toiminnasta", mikä kyllä oli ollut eettisesti kestämätöntä, mutta ei yksin sen vuoksi rikollista.

Näin "hyvä veli-toiminta" laillistettiin Suomessa!

Kun syyttäjä ei nostanut syytettä konkurssirikoksesta ja kun jutut vanhenivat, *osa Rapapin kadonneesta kirjanpidosta löytyi* yllättäen muovikassista Anssi Kuuselan vaimon työpaikan varastokomerosta!

Se ei kuitenkaan auttanut Kuuselaa, joka sai käräjäoikeudessa 6 kuukauden ehdollisen vankeustuomion kirjanpitorikoksesta. Se oli ainoa jälkiseuraus Rapap-sotkuista, ja STTK lomautti hänet odottamaan hovioikeuden päätöstä asiasta.

TVK ei ollut ainoa ammattiliitto, jossa ay-pamput laiminlöivät valvontavelvollisuutensa, mutta SAK:n puolella ei ole näyttöä siitä, että joku olisi kirjoittanut Osuuspankki Yhteistuessa omaa etuaan tavoitellen muiden maksettavaksi tulleen, Rapapiin verrattuna monikymmenkertaisen laskun.

Yhteistuesta kahden miljardin lasku

Osuuspankki Yhteistuki (OPY) kaatui syksyllä 1992 vähän ennen STS:ää. Se ei tehnyt konkurssia, vaikka aihetta oli ollut: pankin pesästä tulee muille maksuun parisen miljardia.

Yhteistuki fuusioitiin *Suur-Helsingin Osuuspankkiin (SHOP)*, ja samalle kaatopaikalle siirrettiin myös kolmas helsinkiläinen keinotteluosuuspankki: *Talousosuuspankki*.

Tappiot pääsivät yllättämään molempien pankkien hallin-

toelimet, sillä vielä vuonna 1989 Talousosuuspankin tilintarkastajat Pekka Ruokonen ja Yrjö Tuokko (KHT) kirjoittivat, että "osuuspankkia on hoidettu ammattitaidolla eikä tarkastuksessa ole todettu aihetta muistutuksen tekemiseen osuuspankin tilinpäätöksen, kirjanpidon eikä muutoinkaan osuuspankin asioiden hoidon suhteen". Kuitenkin yli miljardin markan ongelmat olivat jo silloin kypsymässä muiden maksettaviksi.

Hallintoneuvostossa tästä miljardista oli edellä mainitun tilintarkastuskertomuksen perusteella tietämätön muun muassa asianajaja Juha Rantasila. Näin tämä konkurssi- ja saneerauspesien superlakimies sai kokemusta siitä, miten hallintoelimissä ollaan usein iloisen tietämättömiä yritysjohtajien puuhasteluista.

Hallintoneuvostolla ei sitä paitsi ole samanlaista vastuuta kuin on hallituksella, jolla taas on lain mukaan niin suuri vastuu, että maallikoiden kannattaa ehdottomasti kulkea Ben Zyskowiczin Apollon konkurssin jälkeen viitoittamaa tietä: ei yritysten hallituksiin. Osuuspankeissa hallitus on kaiken lisäksi johtokunta, joka tekee kaikki tärkeät luottopäätökset, ja sen johdosta Yhteistuen ja Talousosuuspankin johtokuntien jäsenillä on syytä olla huolissaan heitä vastaan nostettujen vahingonkorvauskanteiden kohtalosta.

Talousosuuspankin johtokunnassa oli kaksi sellaista miestä, joilla on, mistä korvata: puheenjohtaja Pertti Laine sekä jäsen Timo Jouhki. Laine on salarikas liikemies, jonka varallisuuden tunnusmerkkejä ovat olleet muun muassa mersu, Jaguar, kaksi Porschea ja luksusvene. Muut liikuntavälineet mersua lukuunottamatta ovat kuitenkin menneet myyntiin keväällä 1995 niihin aikoihin, jolloin pankin johtokunnan jäsenten omaisuus haettiin myymis- ja hukkaamiskieltoon.

Kun Laine osakkeineen ja kiinteistöineen on salarikas, Jouhki on julkirikas. Talouselämä-lehden mukaan "ryhmän osakesalkkujen markkina-arvo ilman kauppahuonetoimintaa on noin 800 miljoonaa ja kiinteistösalkku yli 300 miljoonaa markkaa" ja "Timo sanoo suoraan, ettei kolmesataa milliä riitä kauppahuoneesta".

Talousosuuspankkia ei pelastanut konkurssia muistuttavalta tilalta Laine eikä Jouhki eikä edes se, että Mäkelänkadun konttorin yhteyteen oli avattu yhteisöpankki, "jonka perustana ovat Rudolf Steinerin näkemykset rahan ja yhteiskunnallisen kehityksen suhteesta". Ne näkemykset eivät toimineet, ja jos toimivat, ne toimivat maksajien näkökulmasta väärään suuntaan. Taseen loppusummalla mitaten Talousosuuspankki lienee tehnyt tappioiden aiheuttamisen maailmanennätyksen: se sai aikaan yli miljardin markan tappion kolmen miljardin markan taseella. Laine ja Jouhki vastaavat miljarditappiosta saman kanteen perusteella kuin asiat heille esitellyt toimitusjohtaja Aaro Leppänenkin.

Miljarditappioiden sarjassa Talousosuuspankin jäljessä kiri hyvä kakkosena muille maksuun *Osuuspankki Yhteistuki*, joka sai aikaan kahden miljardin tappion runsaan 6 miljardin markan taseella.

Voidaan sanoa, että näihin pankkeihin verrattuna STS:ää oli hoidettu hyvin, sillä se sai aikaan Yhteistuen tappion kanssa samansuuruisen kahden miljardin tappion sentään yli kaksi kertaa suuremmalla taseella.

Yhteistuen omistajia ja jäseniä olivat SAK-laiset ammattiliitot, jotka olivat antaneet pankin käyttöön suurimman osan sen 74 miljoonan markan osuuspääomasta. Kun sitä ei pantu konkurssiin vaan se fuusioitiin Suur-Helsingin Osuuspankkiin, ay-liitot eivät menettäneet mitään, eivät edes osuuspääomaansa.

Kilpailevien pankkien johtajat muistavat ihmetelleensä ja varoitelleensakin Yhteistuen miehiä niinä vuosina, jolloin tappiot syntyivät. Liiketoimet olivat asiantuntijoiden mielestä käsittämättömiä, mutta kun varoituksetkaan eivät auttaneet, pankissa ilmeisesti toimittiin klassisella tavalla: vanha kupru peitettiin aina vain yhä suuremmalla uudella kuprulla.

Kasinotalousvuosina Yhteistuki kasvatti luotonantonsa kolminkertaiseksi. Se möi muille pankeille yli miljardin arvosta (osin katteettomiksi muodostuneita) sijoitustodistuksia, ja itse velaksi ottamansa rahat se jakoi eteenpäin lainoina omille asiakkailleen tai poltti omaan kiinteistökeinotteluunsa.

Sen lisäksi se antoi muiden puolesta yli miljardin markan arvosta takauksia, joilta ei vaadittu riittäviä vastavakuuksia.

Jos kalliilla ostettua rahaa ei saatu myydyksi korkealla korolla hyville asiakkaille, se myytiin huonoille, ja jos kukaan muu ei ostanut kalliita kiinteistöjä, Yhteistuki osti. Viime kädessä pankin kohtaloksi koituivat kiinteistöt.

Hallintoneuvoston jäsen Risto Kuisma (SDP) muistaa ihmetelleensä, miten pankin taseeseen ilmestyi aina vain enemmän kiinteistöjä. Liian harvat ihmettelivät hänen laillaan, eikä kukaan tehnyt asian johdosta mitään, ei tietysti Kuismakaan. Niinpä tappiot pääsivät yllättämään hänen lisäkseen lähes puolensataa muuta ay-toimitsijaa hallintoneuvoston demaripuheenjohtajasta Raimo Kantolasta ja SAK:n demaripuheenjohtajasta Lauri Ihalaisesta lähtien aina vasemmistoliiton ayväen sisäpiirirenkaan miehiin Pekka Rautaportaaseen (KTV) ja Kalevi Väisäseen (maaliitto) saakka, ja olipa joukossa SDP:n puoluesihteeri Markku Hyvärinenkin.

He olivat tietämättömiä parin miljardin markan kuprusta. Hoitamattomien luottojen määrä oli vielä vuoden 1991 lopussa virallisesti vain 265 miljoonaa markkaa, mutta seuraavan vuoden puolella se oli jo lähes 900 miljoonaa markkaa. Sen lisäksi kiinteistöjen arvonalennuksista ja takauksista oli tulossa vielä suuremmat tappiot. Niinpä konkurssiuhkan alla syksyllä 1992 ay-miehet olivat aivan äimän käkenä.

Ensiksi puolustauduttiin hyökkäämällä: OPY:n tappiot olivat muka vain muiden juoni ay-liikettä vastaan. Ay-vastaisuuden leimakirvestä viuhuteltiin siihen tapaan kuin ennen toisinajattelijoihin lyötiin "neuvostovastaisuuden" leima. Vähitellen kuitenkin totuus selvisi, ja se oli pankin johtokunnalle kova paikka: kahden miljardin markan kuprut oli etu- tai jälkikäteen hyväksytetty johtokunnalla.

Johtokunta vahingossa vastuuseen

Yhteistuki kilpaili STS:n kanssa ay-liikkeen rahavirroista. Se pyrki saamaan liittojen raha-asiat hoidettavikseen, ja sitä varten se kutsui hallintoelimiinsä ay-toimitsijoita, siis miehiä.

Lain mukaan yksi ihminen voi olla vain yhden pankin hallintoelimissä, ja Yhteistuki onnistui saamaan hallintoonsa enemmän ay-pamppuja kuin STS.

Niillä samoilla ay-rahojen apajilla kalasteli 1980-luvulla myös *Peruspankki Oy*, jolle kuitenkin syntyi samanlaisia yritysrahoitukseen liittyviä ongelmia kuin ne, joihin STS myöhemmin kaatui. Niiden johdosta se oli fuusioitu STS:ään.

Peruspankin ja STS:n virheet tulivat maksuun veronmaksajille, kun taas *Yhteistuen kuprut maksatetaan muilla osuuspankeilla*. Maakuntien osuuspankit joutuvat maksamaan OPY:n kahden miljardin, Talousosuuspankin runsaan miljardin ja SHOP:n omat lähes miljardin markan kuprut. Valitun strategian johdosta kaikkien osuuspankkien velallisten lainakoroissa on erityinen – yhden prosenttiyksikön suuruinen ? – SHOP-lisä.

Osuuspankkien pääesikunnassa on yhteisvastuuseen vedoten torjuttu konkurssien tai valtion tukitoimenpiteiden leimaamaa julkisuuskuvaa, ja siksi maakuntapankit pantiin pelastamaan myös poliittisen "vihollisensa" eli ay-liikkeen pankki. Osuuspankkikenraalit olivat kuitenkin arvioineet helsinkiläispankkien tukitarpeen väärin. Kun he luulivat sen olevan miljardin, se olikin neljä, ja se selittää osaltaan väärän strategianvalinnan.

Yhteistuen velkojen maksattaminen muilla osuuspankeilla oli poliittinen päätös, pankkiryhmän johdon strateginen valinta. Kun maakuntien kepulaiset osuuspankit maksavat Yhteistuen miljarditappiot, SAK-lainen ay-liike jää niille paljosta kiitollisuudenvelkaa – mutta mitään muuta velkaa se ei sitten jääkään.

Osuuspankkiryhmä ei halunnut saattaa OPY:n omistajia eli ay-liikettä kiusalliseen asemaan. Omistajanvastuun toteuttamisen sijasta *vastuut kasattiin SHOP:iin fuusioimalla siihen sekä Talousosuuspankki että Yhteistuki*. SHOP:in edustajistossa näitä roskia oli vastaanottamassa muun muassa Martti Ahtisaari (jonka presidentinvaalikampanjaa sitten myöhemmin tuettiin myös SHOP:in varoista). SHOP:ista tuli – vastoin omaa tahtoaan – osuuspankkijärjestelmän roskapankki. Tekni-

sesti asia hoidetaan niin, että SHOP saa osuuspankkiryhmän yhteisestä vakuusrahastosta (OVR) yli 4 miljardia markkaa.

Ihmetystä herättää, miksi osuuspankkiryhmä ei halunnut valtiolta pankkitukea. Sitähän kuului sille samojen periaatteiden mukaan kuin muillekin.

Saajan näkökulmasta pankkitukeen liittyi hyvin kiusallinen ehto: tukea saavassa pankissa piti panna toimeen erityistarkastus. Se lienee ollut tärkein syy, miksi KOP ja SYP eivät halunneet ottaa vastaan valtiolta avointa pankkitukea vaan mieluummin fuusioituivat Meritaksi.

Osuuspankkien asiassa kävi niin, että jossain vaiheissa OVR ja SHOP luulivat tarvitsevansa tukea. Siksi valtiolla teetätettiin valmiit päätökset sitä varten. Jos ne olisivat halunneet, ne olisivat saaneet miljardin vain ilmoittamalla ottavansa sen vastaan.

Kun miljardia oltiin myöntämässä, VVR esitti pankkituen ehtojen mukaan *vaatimuksen erityistarkastuksesta* SHOP:issa, Yhteistuessa ja Talousosuuspankissa. Ne pantiin toimeen, ja niiden perusteella VVR vaati, että *oli nostettava vahingonkorvauskanne johtokunnan jäseniä ja varajäseniä vastaan* niin kuin muissakin pankeissa oli tehty. Niin toimittiin, ja sen johdosta myös Yhteistuen johtokunnan ay-pamput haastettiin välimiesoikeuteen. Osuuspankeissa korvausasiat ratkotaan salaisissa välityslautakunnissa toisin kuin muissa pankeissa, joissa kanteet käsitellään julkisissa oikeusistuimissa salassa.

Kun nämä valmistelevat toimet oli tehty, osuuspankkiryhmän keskusjohto teki yllättäen uuden strategisen linjauksen: osuuspankit eivät otakaan vastaan pankkitukea. Vahingonkorvauskanteita, joita tuskin olisi nostettu ilman valtiovallan asettamaa pankkitukiehtoa, ei saatu vedetyksi takaisin, ja niin osuuspankit ovat panneet täytäntöön pankkien näkökulmasta kaikkein kiusallisimman pankkitukiehdon ilman sitä tukea!

Välitystuomiot maksavat maltaita

Osuuspankkiryhmän ylin johto teki kummallisen periaatepäätöksensä olla vastaanottamatta tukea ilmeisesti vain imagosyistä. Haluttiin imago, että osuuspankit tulevat toimeen omillaan. Se tuli kalliiksi, ja kesällä 1995 tämä valittu linja vaikutti – mutta ei se yksin – merkittäviin henkilövaihdoksiin ryhmän keskusjohdossa.

Yhteistuessa vastuuseen on pantu koko johtokunta, vaikka tilintarkastajat eväsivät vastuuvapauden vain toimitusjohtaja Reijo Setälältä sen takia, että "luottopäätökset, luottoasiakirjat ja vakuudet eivät täytä pankin sääntöjä ja sisäisiä ohjeita". Muut asianosaiset saivat tilintarkastajilta ja osuuskuntakokoukselta täyden synninpäästön, ja sen antoivat tovereilleen omistajien eli ammattiliittojen edustajat. Ay-liikkeellehän ei ollut syntynyt vahinkoa pankin 2 miljardin markan menetyksistä, kun se vahinko oli otettu maksuun Suomen kaikkien osuuspankkien kaikille asiakkaille.

Päätös vahingonkorvauskanteista siis tehtiin, vaikka asianosaiset luottamushenkilöt olivat saaneet osuuskuntakokouksissa vastuuvapauden. Niinpä Yhteistuen ay-pamput ja Talousosuuspankin liikemiesjohtokunta ovat olleet välimiesoikeuksissa vastaamassa 225 miljoonan (ja Pohjolan Osuuspankin johtajat 66 miljoonan) markan kanteisiin.

Luottamusmiehet ottivat itselleen kumileimasimen roolin. Se, että fuusiota edeltäneinä vuosina pankki maksoi osuuspääomalle 12 prosentin tuottoa ikään kuin kaikki olisi ollut hyvin, saattaa vielä tulla johtokunnan jäsenille kalliiksi. Vaikka puolentoistasadan miljoonan markan kannetta soviteltaisiin pienemmäksi, vaara on, että yhteisvastuullisista korvauksista kukaan ei selviä omaisuudellaan.

Johtokunnan piti nähdä ennalta, että Yhteistuen toimintalinja oli kestämätön ja että pankki oli ajautumassa konkurssiin. Ennusmerkkejä ei joko ymmärrätty tai niistä ei välitetty. Myös media on vaiennut Tapaus Yhteistuen ansiokkaasti.

Johtokuntaan kuuluivat seuraavat miehet: Mikko Paiho (SAK, SDP), Matti Ojala (rakennusliitto, vas), Pekka Ahmavaara (SAK, vas), Matti Haapakoski (HRHL, SDP), Paavo Kelloniemi (SEL, vas), Pentti Kesseli (rautatieläisliitto, SDP), Arvo Korkki-

nen (puuliitto, SDP), Veikko Lehtonen (metalliliitto, vas), Antero Mäki (paperiliitto, SDP), Erkki Toivonen (liikeliitto, SDP) ja toimitusjohtaja Reijo Setälä.

Johtokunnan puheenjohtaja Mikko Paiho oli SAK:n talouspäällikkö, joka oli niin ulkona tapahtumista, että hänelle lienee selvinnyt vasta vuosia myöhemmin, mitä Yhteistuessa todella tapahtui. Samoin lienee käynyt varapuheenjohtaja Matti Ojalalle, joka oli vanha muurariliiton mies. Hänen aikanaan rakennusliitossa yritettiin tehdä rahaa samalla menetelmällä kuin mihin Yhteistuki kaatui: kiinteistökeinottelulla. Liitossahan keinoteltiin mm. KOP:in rahoilla Polarin kanssa Suomen Kiinteistökehitys Oy:n (SKK) nimiin. Oli helpompi keinotella muiden kuin omissa nimissä.

Välimiesoikeuden jäseninä vahingonkorvauskanteita käsittelevät Korkeimman oikeuden (KKO) tuomarit Pirkko-Liisa Haarman ja Mikko Tulokas sekä professori Esko Hoppu. Tässä prosessissa he rahastanevat itselleen yli miljoona markkaa, ja jos ay-pamput häviävät jutun, myös se tullee maksuun heille. Varsinkin Mikko Tulokkaalle tällainen rahastus on pelkkää rutiinia, sillä hän on ansainnut tuomarin palkkaansa verrattuna jopa kaksinkertaiset sivutulot kaikenlaisista tällaisista tehtävistä.

Välimiesoikeutta on käyty monta vuotta, eikä päätöstä (josta ei voi valittaa korkeimpaan oikeuteen) asiassa annettane ennen kuin samat asiat on ratkaistu KKO:ssa Ulf Sundqvistin, Christopher Wegeliuksen tai jonkun säästöpankkijohtajan valituksen perusteella.

Nimittäin ainakin STS:n tapauksessa pankinjohtajien puolustus keskittyi sen seikan korostamiseen, että yhtiökokouksessa oli asianosaisille annettu vastuuvapaus. Käräjäoikeus tuomitsi heidät siitä huolimatta vahingonkorvauksiin. On kuitenkin odotettavissa, että vastuuvapauden merkitys – sekä johtokunnan jäsenten kollektiivisen vastuun perusteet – puidaan kaikissa oikeusasteissa aina korkeinta oikeutta myöten. Sen takia Talousosuuspankin ja Yhteistuen yli miljoonan markan arvoinen välityspäätös annettaneen vasta sen jälkeen, kun asia

on ensin ratkaistu Haarmanin ja Tulokkaan virkapaikalla. Olisihan kummallista, jos nämä tuomarit tekisivät sivubisneksissään ratkaisuja, jotka olisivat erilaisia kuin KKO:n tuomiot.

Mitä kauemmin asian käsittely viipyy KKO:ssa, sitä enemmän tuomarit tienaavat SHOP:ista.

Kaiken lisäksi ei ole lainkaan varmaa, että oikeus voittaa. Liian monet vallanhaltijat lilluvat nyt samassa liemessä.

SAK mukana Sijoitus-Kantavassa

Kun työnantajat alkoivat ns. Liinamaan sopimuksen jälkeen periä ay-jäsenmaksuja suoraan työntekijöiden palkoista, siitä tuli yksi ay-toiminnan peruspilareista. Toinen oli se, että työttömyyskassat olivat liittojen hoidossa. Jos näitä kahta ei olisi ollut, suomalainen korporatismi voisi paljon huonommin.

Ammattiliittojen rahavirroista muodostui pääomia, joiden sijoittamisesta piti kantaa huolta. Tarvittiin siis Kantava.

Kantava Oy perustettiin vuonna 1982. Sen tehtävänä oli toimia yhdessä ay-pankkien (Peruspankki, STS ja OPY) kanssa punapääoman kaikinpuolisen hyvinvoinnin turvaamiseksi, ja ay-liikkeen silloisen sijoitusvastaavan ja SAK:n entisen talouspäällikön Rauno Kousan mukaan sitä pidettiin "Eka-yhtymän, ay-liikkeen sekä muun työväen liiketoiminnan yhteisenä työvälineenä". Kantavan tehtäväksi annettiin Kansan ja Hakan omistaminen yhdessä EKA:n kanssa. *EKA:n osuus Kantavasta oli kaikkinainen enemmistö: 75 %.* SAK:n ja sen liittojen osuus oli 24,9 % ja TUL:n osuus 0,1 %.

Näissä järjestelyissä SAK ja sen liitot saivat osuutensa vakuutuksenottajilta kaapatusta Kansasta sekä miljardien markkojen arvoisesta Hakasta käytännöllisesti katsoen ilmaiseksi. Niin ollen kukaan ei tuntenut menettävänsä mitään, kun EKA vuonna 1987 osti Kantavan kokonaan itselleen.

EKA maksoi muiden osakkeista parikymmentä miljoonaa markkaa, mikä oli todella alhainen hinta. SAK:n puolella kauppa tehtiin viime kädessä puheenjohtajatasolla, ja se merkitsi, että Pertti Viinasella oli toisaalta SAK:n puheenjohtajana ja toisaalta EKA:n, Kansan ja Hakan hallitusten jäsenenä kak-

soisrooli: hän oli sekä myyjien että ostajan edustaja myyjien tappioksi ja ostajan hyväksi.

EKA:n ahmaistua Kantavan sen ideologista perintöä jatkoi *Sijoitus-Kantava Oy*, josta tehtiin punapääoman yritysten äänetön yhtiökumppani arvopaperi- ja kiinteistösijoituksia varten. Sitä voitiin käyttää salassa julkisuudelta sellaisiin tarkoituksiin, joissa omistajan piti olla EKA-konsernin ulkopuolella tai joissa tarvittiin ehdotonta luotettavuutta. Sen omistajiksi kutsuttiin kaikki alkaen SAK:sta aina suuren osuuskauppafuusion ulkopuolelle jättäytyneeseen Elantoon saakka. "Pääsimme takaisin seurapiireihin", esitteli asian Ylermi Runko Elannon hallintoelimille selvästi mielissään.

Yhtiön hallitus edusti sen omistajia: Jaakko Aalto (EKA, vas), Yrjö-Olavi Aav (STS, SDP), Rauno Kousa (EKA, SDP), Matti Niinimäki (Kansa, vas), Pertti Nurminen (Haka), Mikko Paiho (SAK, SDP), Turkka Palin (TYP, SDP) ja Jorma Seppänen (Elanto, SDP).

Heidän luvallaan Sijoitus-Kantava teki kaikkea sitä, mitä vanhassa työväenliikkeessä ei tehty. Se pelasi kiinteistöillä ja osakkeilla omistamalla meklarifirmaa ja sijoitusyhtiöitä, Interbankia ja Kehityskiinteistöjä, Cantataa ja Sarodialia. Se auttoi EKA:a, Hakaa, Kansaa ja STS:ää erinäisissä "likaisissa töissä", joita ne eivät itse halunneet tai voineet tehdä. Käytännössä sen – samoin kuin hieman suppeamman piirin *Sijoitus-Ahjon* – asioita hoidettiin EKA:ssa, Ykkössijoitus Oy:ssä. Niitä hoiti entinen ay-mies Rauno Kousa, joka piti huolen siitä, että SAK tai sen liitot eivät joutuneet sijoituksissa pelkästään maksajien rooliin. Jos asiaa ei olisi hoidettu, niin olisi helposti käynyt. TVK:ssa niin kävi.

STS perusti vähän samanlaisiin tarkoituksiin Siltasaari-Invest Oy-nimisen yhtiön, jonka omistajiin kuului myös EKA ja joka teki kiinteistöbisnestä. SAK haluttiin siihenkin mukaan. Vaikka hankkeelle näytettiin punaista valoa SAK:n talousvaliokunnassa, poliittiset paineet olivat demarileirissä sellaiset, että SAK:n hallitus osti yhtiön osakkeita. Kun vaikeudet alkoivat, SAK sai myydyksi osuutensa pois ilman tappiota.

Huonosti kävi myös Sijoitus-Kantavalle. Se menetti rahansa Hakan konkurssissa, ja eräissä saneerauspesissä sen osakkeiden arvo on nollattu. Se ei tehnyt konkurssia, mutta sen nimi muutettiin kosmeettisista syistä jälleen Kantavaksi, ja se alkoi entisen toimintansa uudelleen lähes alusta.

Huonoja kokemuksia keinottelusta saatiin SAK:n ohella myös yhdessä sen liitoista: rakennusliitossa. Se oli vuonna 1987 perustanut yhdessä Polarin kanssa *Suomen Kiinteistökehitys Oy:n (SKK)*.

Sokkoterapiaa raksaliiton jäsenille

Työntekijäpuolta SKK:n hallituksessa edustivat puheenjohtaja Pekka Hynönen (vas) ja talouspäällikkö Markku Koskinen (vas), STS:stä tuttu. Yhtiön toimitusjohtaja oli liiton entinen talouspäällikkö Juhani Reinikainen (vas) ja tilintarkastajana toimi Veikko Tuuliainen, STS:stä tuttu.

Rakennusliitolla oli 1980-luvun puolivälin jälkeen Aarno Aitamurron jäljiltä runsaasti rahaa, sillä sen osuus Presidenttikaupoista oli 120 miljoonaa.

Niillä rahoilla perustettiin *Suomen Kiinteistökehitys Oy* harjoittamaan tontti- ja kiinteistökauppaa, siis tekemään sitä mistä rakennusliitto oli saanut Presidentin kaupan myötä hyviä kokemuksia. Jälkikäteen voidaan sanoa, että se oli ainoa hyvä kauppa, jonka liitto teki. Itse asiassa sitäkään ei olisi pitänyt tehdä, sillä vaihtoehtoisissa käyttötarkoituksissa rahat sijoitettiin paljon huonommin. Niillä rakennutettiin pari emämunausta aikana, jolloin hintojen odotettiin nousevan. Ne romahtivat.

Yhdessä Polarin kanssa päätettiin SKK:n tytäryhtiön *Bonus Inn Oy:n* nimiin rakentaa Vantaan pelloille henkilöstöhotelli, joka maksoi satakunta miljoonaa markkaa. Hotellin palveluksille ei ole sittemmin ollut erityistä kysyntää. Se olikin parempi bisnes Polarille kuin ammattiliitolle. Niin Polar sai käyttöä sillä seudulla Elannolta (yhdessä Hakan kanssa) ostamalleen raakamaalle ja se sai rakentaa.

Omilla rahoillaan rakennusliitto rakennutti Hakalla Helsingin keskustaan talon (Kiinteistö Oy Köydenpunoja) aikana, jolloin kustannukset olivat hulluimmillaan. Se projekti siirrettiin pois rakennusliiton taseista – ja ammattiliiton jäsenten kritiikin ulottumattomiin – siirtämällä se SKK:n omistukseen. Polar teki saman yhdelle Tampereen Koskikeskuksen kiinteistöistään.

Omistajat rahoittivat nämä "kauppansa" SKK:n kanssa itse ilman, että raha liikkui. Ne antoivat SKK:lle 266 miljoonan markan vaihtovelkakirjan, ja SKK:n tehtävänä oli yrittää päästä eroon omistajien ongelmakiinteistöistä.

Kiinteistöjä yritettiin epätoivoisesti myydä muun muassa punapääomayhtiöille, mutta turhaan. Ne yhtiöt taistelivat olemassaolostaan eivätkä pystyneet enää auttamaan toisia.

SKK omisti myös *Rapol Oy:n*, joka rakensi pientalokohteita. Sen toiminnasta hyötyivät ainakin herrat Reinikainen ja Koskinen, jotka möivät sille asuntonsa.

Hymy-lehti koplaa vuodelta 1987 yhteen Juhani Reinikaisen tontintarpeen sekä Rakennustyöväen liiton silloisen sijoituskohteen Kiinteistö Oy Köydenpunojan. "Reinikainen sai tontin. Haka sai urakan." Reinikainen maksoi Espoon tontistaan sopuhinnan, sillä Haka peri siitä tiettävästi vain 600 000 markkaa. Seuraavana vuonna Reinikaisen johtama SKK maksoi suurin piirtein vastaavanalaisesta tontista 3,6 miljoonaa.

Talouspäällikkö Markku Koskiselle löytyi niin ikään tontti Hakalta. Niihin aikoihin ammattiliitto rakennutti Hakalla liittonsa kurssikeskuksen.

Kun herrat vuonna 1991 päätyivät myymään asuntonsa, ostaja löytyi sisäpiiristä. Reinikaisen asunnon osti Rapol Oy, joka lainasi rahat SKK:lta, kun taas Koskisen asunnon osti Reinikaisen johtama SKK. Ulkopuolisten arvioitsijoiden mukaan kaupoissa oli kolmannes ylihintaa, mutta puheenjohtaja Pekka Hynönen kieltää sen. Liiton toimitsija kuitenkin sanoo, että "sillä tavalla pojille hoideltiin palkankorotus".

SKK:n omaisuus nousi vuosien varrella kirjanpitoarvoltaan lähes puoleen miljardiin markkaan, josta yli puolet oli vaihtovelkakirjalla lainoitettuja omistajien ongelmakiinteistöjä. Ra-

kennusliitolta saatu Kiinteistö Oy Köydenpunoja oli kirjapitoarvoltaan 78 miljoonaa ja sen SKK:lle myytäväksi siirtämät Presidentin liikehuoneistot 43 miljoonaa, yhteensä 121 miljoonaa.

Niiden käypä arvo on ehkä runsaat puolen sataa miljoonaa markkaa markkinoilla, joita ei ole.

Polarilta saatu Kiinteistö Oy Tampereen Hatanpää, joka on osa Koskikeskus-ostosparatiisia, oli kirjapitoarvoltaan 147 miljoonaa ja käyvältä arvoltaan ehkä puolet siitä.

Kun SKK:lla ei ollut sellaista tulovirtaa, että se olisi helposti pystynyt maksamaan lainojensa korot, se velkaantui kaiken aikaa lisää. Rapolinkin hankkimien pientalotonttien hinnoille oli käynyt lamavuosina huonosti, ja tappioiden takia tytär fuusioitiin emoon.

Kun SKK oli ostanut kiinteistömarkkinoilta myös muuta sitä sun tätä väärään aikaa, sen tilannetta huononsi vielä se, että KOP:ilta oli otettu – edelleen väärään aikaan – 120 miljoonan markan valuuttaluotto. Markan kurssimuutosten johdosta sen arvo nousi samaan aikaan kun sillä hankittujen kiinteistöjen arvo laski.

SKK:lla oli vuoden 1993 tilinpäätöksen mukaan vierasta pääomaa 473 miljoonaa markkaa, ja sitä vastaan sillä oli omaisuutta ehkä 250-300 miljoonan markan arvosta.

Kun Pekka Hynönen sen toimintavuoden kesällä sanoi Suomen Kuvalehdelle, että SKK:n ongelmia oli liioiteltu, hän ei ollut kovin tarkka. Hänen mukaansa rakennustyöläisten rahoja oli sijoitettu SKK:n osakepääomaan 20 miljoonaa markkaa, minkä lisäksi yhtiölle oli annettu 12,5 miljoonaa osakaslainaa, ja siinä kaikki. Se kaikki todettiin Polarin saneerauksessa jo vuonna 1994 menetetyksi, mutta rakennusliitossa odoteltiin vuoden 1995 liittokokousta...

Hynönen unohti haastattelussaan mainita SKK:n 266 miljoonan vaihtovelkakirjalainasta ja siitä, että KOP:in lainan puolikkaalle oli annettu rakennusliiton omavelkainen takaus. Lisäksi tilintarkastajat tiesivät sen, mistä Hynönen ei maininnut, eli että "lainanoton yhteydessä yhtiölle siirtyneet kiinteistöosakkeet tai niitä vastaava kiinteisöomaisuus ovat edelleen

huomattavilta osin pantattuina omistajien vastuista".

Tilintarkastaja Veikko Tuuliainen törmäsi silloin tällöin luottamuspulaan. Niissä merkeissä hän oli saanut potkut Presidentti-kiinteistön isännöitsijän tehtävistä. Hänen sijastaan SKK:n vuoden 1993 tilejä sekä hallituksen jäsenten Pekka Hynösen ja Markku Koskisen toimintaa tarkastamaan valittiin uudet tilintarkastajat tilikauden päättymisen jälkeen. He eivät olleet "voineet suorittaa tehtävää kaikilta osin hyvän tilintarkastustavan edellyttämässä laajuudessa". Siihen saattoi vaikuttaa myös yhtiön alasajo ja henkilökunnan irtisanominen.

Kaupparekisteriin toimitetun tilinpäätöksen mukaan SKK:n tulos oli 47 639 161,19 markan suuruinen tappio, minkä lisäksi sillä oli epävarmoja saatavia 66 miljoonan markan arvosta emoyhtiöön fuusioituneesta Rapolista ja ennen muuta tytäryhtiö Kiinteistö Oy Pakkalan Kartanonkoskesta. Jälkimmäinen kiinteistöyhtiö oli osa Polarin-Hakan Vantaanporttiprojektia, johon myös Bonus Inn kuului.

SKK-konsernin oma pääoma oli negatiivinen, ja sen lisäksi tilintarkastajien mukaan "vaihto-omaisuuden tasearvoihin sisältyy markkinatilanteesta johtuen tavanomaista suurempaa epävarmuutta".

Siitä, mitä SKK:lle tapahtuu, saadaan viitteitä 28.11.1994 päivätystä tilintarkastuskertomuksesta:

> Sopimuksella 11.11.1994 omistajien tarkoituksena on turvata yhtiön toiminta vuosina 1994–1996 takaamalla yhtiölle riittävä kassavirta. Sopimuksen mukaan omistajat sitoutuvat vuosina 1994-1996 turvaamaan yhtiön riittävän likviditeetin ja vakavaraisuuden tarkoituksenmukaisella tavalla, vakauttavat osakaslainoja yhteensä 26,5 Mmk, luopuvat vaihtovelkakirjalainojen koroista vuosilta 1993-1996 ja sitoutuvat yhtiön niin vaatiessa ostamaan takaisin kiinteistöjä niiden alkuperäisestä yhteisestä hankintahinnasta 266 Mmk:sta. Näiden luovutusten yhteydessä yhtiö maksaa samansuuruiset vaihtovelkakirjalainat. Omistajien yhteisenä tavoitteena on myös omaisuuden ja velkojen jakaminen.

Tilintarkastajat puoltavat vastuuvapauden myöntämistä

Hynöselle, Koskiselle ja Reinikaiselle "edellyttäen, että hallitus osoittaa yhtiökokoukselle saamisten ja vaihto-omaisuuserien tasearvojen vastaavan vähintään niiden käypiä arvoja", ja "edellyttäen, että 11.11.1994 tehdyn sopimuksen tarkoitus ja tavoitteet toteutetaan".

Niissä merkeissä omistajat ovat vuoden 1995 puolella päättäneet purkaa vaihtovelkakirjajärjestelyn ja ottaa ulos kumpikin oman omaisuutensa SKK:sta. Kosmetiikkaa oli se, että vuoden 1994 tilinpäätöksessä kaikki kiinteistöt siirrettiin yhtiön vaihto-omaisuudesta sen käyttöomaisuuteen, jotta kirjanpitolain mukaisia alasajokirjauksia ei tarvitsisi tehdä.

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, miten Pekka Hynönen, joka jo vuoden 1994 puolella eli hyvissä ajoin ennen rakennusliiton liittokokousta erosi hallituksesta (saatuaan puhutuksi tilalleen Siltapankin lakimiehen Jarmo Matinlassin), puolusti iltapäivälehdessä SAK:n edunvalvontajohtajaa Raimo Kantolaa Haka-pesän vahingonkorvauskannetta vastaan:

> Kantola ja moni muu kokee perusteettomaksi koko prosessin. Myös minun mielestäni on kohtuutonta vaatia vahingonkorvauksia luottamustoimisilta hallituksen jäseniltä. Se johtaa älyttömyyksiin.

SKK:n hallituksen jäsenyys on Hynösen mielestä luottamustoimi?

Ay-jäseniltä piilopuoluetukea

Miten on edellä mainitut asiat selvitetty Rakennustyöväen liiton jäsenille, niille kenttäihmisille joiden korkea-arvoiset edustajat pitivät liittokokouksen toukokuussa 1995?

Todellisuudessa huonosti, mutta jos asiaa kysytään niiltä, joille vastuuvapaus pitää myöntää: erinomaisesti. Markku Koskinen kertoi kokousväelle uusista suunnitelmista, mutta SKK-asia oli tavallisten kokousedustajien mukaan ennalta juntattu läpihuutojuttu.

Rakennustyöväen liitto valitsi edustajansa liittokokoukseen

ns. sopuvaalilla. Kokouksen voimasuhteet sovittiin vasemmistoliittolaisten ja sosialidemokraattien kesken ennalta, ja sen jälkeen junttakoneistot hoitivat asian niin, että edustajiksi asetettiin sopivat ehdokkaat. Mitään vaaleja tai äänestyksiä kokousedustajista ei ollut. Se on hyvä tapa turvata ennalta mietityt päätökset.

Niinpä vastuuvapaudet myönnettiin ilman keskustelua, Hynönen valittiin yksimielisesti jatkamaan liiton puheenjohtajana ja SKK-kriitikot puhdistettiin liiton johdosta. Se, että tilinpäätöksiä ja muuta SKK-tietoa oli pantattu ja salattu kokoukseen saakka, varmisti sen, että ei tullut yllätyksiä.

Rakennustyöväen liitolla on kymmenien miljoonien markkojen SKK-seikkailusta huolimatta – ja myös sille laukeavien 60 miljoonan markan takauksien varalta – vielä varallisuutta, eikä se tehne konkurssia. Silti SKK-tappioiden synty ja niiden jälkikäsittely Rakennustyöväen liiton päätöksentekoelimissä osoittaa, että ay-liittojen kaaderit ovat joko pölkkypäitä talousasioissa tai sitten hyvien punapaimenten johtama lammaskatras.

Jäsenistö voi käyttää valtaa vain sen kautta, että sillä on tietoa. Rakennusliitossa jäsenillä ei ollut tietoa. Vaikka johto väittäisi julkisuudessa, että mitään ei ole salattu, se ei ole totta. SKK on todellisuudessa ollut liiton sisäpiirien Suuri ja Kallis Keinottelusalaisuus.

Jos jäsenistö ei valvo ammattiliittojen taloutta, valta on toimitsijoilla ja valtarakenne on korporatiivinen: asioista ei päätetä niin kuin niistä sanotaan päätettävän. Päätöksiä tekevät silloin itse itseään täydentävät elimet, eivätkä päätösten perusteet ole julkisia.

Avainryhmä on *porukka*. Sillä on suuri sisäinen koheesio, eikä kukaan oikein tiedä, mistä sen päätökset tulevat. Vasemmiston *porukoissa* monilla ihmisillä on NKP-jäsenten sielu, eikä niissä joukoissa ole sopivaa kysyä, ketkä sopivat sen, mistä "on sovittu". Subjekteilla on vasemmalla taipumus kadota, ja niin käy tietysti myös elinkeinoelämässä ja oikealla, jossa on omat *porukkansa*.

Suomalainen korporatismi on vasemmiston ja oikeiston

porukoiden etujen yhteensovittamista, ja valtion tasolla tärkein tapahtuma on aina tes-kierros: palkankorotusneuvottelut ja tulojen uusjako. Se on korporatismissa aktin huipennus ja hyvä veli-järjestelmän toimivuuden testi.

Sen lisäksi *porukoilla* on erilaisia järjestelmiä, joilla veljiä autetaan. Vanhoilla SAJ:n tuontirahoilla ylläpidetyt Järjestöhuolto ry ja Järjestötuki ry sekä muut salaseurat toimivat vähän kuin leskien elatusjärjestelmä Italian mafialla: taisteluissa kaatuneiden omaiset hoidetaan. Aina ei edes tarvitse kaatua taistelussa. Tuontirahajärjestöt lainasivat 1970-luvun alussa rahaa myös sosiaalidemokraattiselle nuorisoliitolle. Ulf Sundqvistin puheenjohtajakaudella ne kuitit hävitettiin.

Monet niistä henkilöistä, jotka ovat olleet mukana hukkaamassa yhteistä omaisuutta keinottelutarkoituksiin, ovat olleet vasemmistopuolueiden sisäisiä pankkiireja, eikä heidän valtansa puolueissa ole perustunut demokraattisiin vaaleihin vaan rahaan.

Esimerkiksi Rakennustyöläisten liitto oli keskeinen tukipilari siinä vaalitukijärjestelmässä, jota tietyt teollisuusalojen ammattiliitot (ynnä KTV ja sähköliitto) käyttivät eduskuntavaaleissa ajaessaan vasemmistoliiton listoilta läpi "omia" ehdokkaitaan. Siinä tarkoituksessa jotkut liitot käyttivät omien jäsentensä jäsenmaksurahoja muiden liittojen jäsenten mainontaan, ja kyseessä oli kaiken kaikkiaan miljoonapotti. Jonkun Kari Uotilan vaalikampanja oli yli neljännesmiljoonan markan arvoinen. Häntä rahoitti myös Martin Saarikangas.

Tällainen yhden puolueen ehdokkaiden vaalirahoitus liittojen kaikkien jäsenten jäsenmaksurahoista pantiin toimeen ilman, että mikään ay-liikkeen demokraattinen elin olisi avoimesti asettanut tai valinnut "keskitettäviä" ehdokkaita. Ehdokkaista ja rahankäytöstä päätti vanhan ajan junttaporukka, johon kuuluivat muiden muassa Pekka Hynönen ja Tauno Nieminen (rakennusliitto), Erik Lindfors (metalliliitto), Pekka Rautaporras (KTV), Heimo Rinne (sähköliitto), Sauli Kovanen (paperiliitto) ja Kalevi Väisänen (puuliitto) sekä ulkojäsenenä puoluesihteeri Matti Viialainen. Puolueen nurkkaamisen ohella monet uskovat tämän joukon valmistelevan OPY-syyl-

lisiin kuuluneelle Pekka Ahmavaaralle johtajan paikkaa SAK:hon vuoden 1996 edustajakokouksessa.

Ay-rahaa on jaettu myös *Kansan Uutisten* käyttöön, ja sillä on ollut sama tarkoitus kuin vaalirahoillakin: puolueen nurkkaaminen. Siinä asiassa avainasemassa oli puheenjohtaja Claes Andersson, joka ei ole julkistanut vaalirahoitustaan.

Vaikka vuoden 1995 eduskuntavaalien vasemmistoliittolaista ay-junttaa yhdisti yleinen ydinvoimamyönteisyys, väitteitä siitä, että rahaa olisi tullut myös ydinvoimalobbyltä, ei ole pystytty näyttämään toteen. Ei myöskään ay-demareiden osalta.

Porukoilla, joilla on käytössään omaa – eli tässä tapauksessa ay-liikkeen jäsenten – rahaa, on suuri merkitys puolueiden sisäisessä päätöksenteossa. Niillä rahoilla tehdään kiitollisuudenvelkaan jääviä kansanedustajia, ylläpidetään puolue-eliittiin sitoutuneita lehtiä ja rahoitetaan sopivien toimitsijoiden palkkausta puoluetoimistoihin.

Jos rahavirta ay-liitoista vasemmistoliiton suuntaan on miljoonan luokkaa, demarit saavat vastaavasti enemmän; rahathan jaetaan puoluetoimintaan rahaa jakavissa liitoissa vasemmistopuolueiden keskinäisten voimasuhteiden mukaan.

Sen lisäksi on liittojen ulkopuolisia rahastoja, joilla tehdään politiikkaa. Pentti Peltoniemi tietää kirjassaan kertoa, miten SAJ-rahoja "on käytetty muun muassa eduskuntavaalityöhön, ja Koivistoa ensimmäistä kertaa presidentiksi tehtäessä Teräsmiesten Opinto- ja Lomatuki ry tarjosi palvelujaan".

Puoluetoiminta on aina sitä itseään: kamppailua vallasta. Siinä mielessä se, mitä edellä on esitetty, ei ole aivan tavatonta. On ymmärrettävämpää, että ay-liike tuki presidentinvaalissa SDP:n ehdokasta Martti Ahtisaarta noin 50 000 markan summalla liittoa kohden kuin että olisi tuettu Elisabeth Rehniä, vaikka ay-jäsenmaksun maksajia oli myös Rehnin äänestäjien joukossa. Mutta onko oikein, että ay-liitot käyttävät jäsenmaksurahoja puoluetukeen salassa omilta jäseniltään?

Jos rahan käyttö olisi julkista, se tekisi tyhjäksi arvostelun mutta myös paljastaisi punaherrojen piilovaikutuskanavia ja korporatismin ay-ulottuvuuden: porukkavallan.

SKP konkurssiin, SDP ei

Puolueiden ravintoketjut

Puolueet saavat usein yrityksiltä rahaa. Parhaita rahastuksen kohteita ovat rakennusliikkeet, jotka ovat riippuvaisia kunnallispoliittisesta päätöksenteosta.

Haka oli konkurssikunnossa vuonna 1993, mutta vielä elonsa viime hetkillä se maksoi vanhaan tapaan Vantaan sosialidemokraattiselle kunnallisjärjestölle 45 000 markkaa, saman puolueen Espoon kunnallisjärjestölle 30 000 markkaa, kokoomuksen Espoon aluejärjestölle 10 000 markkaa sekä Helsingin kokoomukselle 50 000 markkaa. Kirjanpidossa rahat kirjattiin *yleishyödylliseksi ja asuntopoliittiseksi ilmoitteluksi.*

Vantaan valtuuston entisen puheenjohtajan Raimo Salminvuon (kok) yhtiön *Holvikiinteistöt Oy:n* tietyistä konsulttipalkkioista on puhuttu lahjuksina. KOP:in *Puolimatka-yhtiö* maksoi sitä kautta "tutkimustyön" nimikkeellä *sekä Vantaan kokoomukselle että demareille* 50 000 markkaa, ja näitä rahoja vastaan kunnallispoliitikot toimittivat yhtiölle muutaman kaupasta ostetun kirjan sekä erilaisia esitteitä.

Kaavoitus on asia, josta kunnallispoliitikot päättävät, ja se pitää sisällään suuria taloudellisia arvoja. Salminvuon osalta ulkoiset tunnusmerkit vihjaavat siihen suuntaan, että hän olisi hyötynyt kiinteistökaupoista myös itse. Ainakin hänellä oli vuonna 1993 verotusarvoltaan yli 10 miljoonan markan – ja käyvältä arvoltaan paljon suurempi – omaisuus. Siitä huolimatta tai siitä johtuen Salminvuon kiinteistöalan yritykset menivät konkurssiin, mistä aiheutui veronmaksajille – säästö-

pankkituen tarpeena – puolentoista sadan miljoonan markan lasku. Pesiä ei selvitetty eikä tarkastettu, koska niiden varat eivät olisi riittäneet edes pesänhoitajien palkkioihin.

Olisiko erikoistilintarkastus pitänyt tehdä yleisistä syistä julkisin varoin?

Olisi. Ainakaan Suomen Kuvalehden päätoimittaja Martti Backman ei usko siihen, että Salminvuon oikeudenkäynneissä pyykki pestään puhtaaksi:

> Jos joku nyt luulee, että Vantaan korruptio tutkitaan pohjia myöten, hän erehtyy. Rakenteellisen korruption valaskala nousi pintaan vain hetkeksi, ja pyrstöään heilauttaen se painuu takaisin syvyyksiin nahassaan pari harmitonta harppuunaa.

Puolimatkan 100 000 markkaa olivat vain pieni pyrskähdys siitä kokonaisuudesta, josta kotietsinnässä löytyi 3 konsulttisopimusta ja 3 sopimusluonnosta yhteiseltä arvoltaan 6,5 miljoonaa markkaa. Ne rahat eivät ehtineet jakoon ennen kuin rahastus paljastui.

Backman arvostelee myös eduskunnan entistä oikeusasiamiestä Jacob Södermania (SDP) siitä, että korruptiokasvaimen koko levinneisyyttä ei haluttu paljastaa, vaikka "ulottuvilla olisi ollut suomalaisen rakenteellisen korruption ydin: poliitikkojen, kaavoituksen ja rakentamisen muodostama musta kolmio". Kaavoitussotkut ovat olleet politiikan pöpö: Turun tauti ja Vantaan virus.

Lahjukset liittyvät ennen muuta kaavoitukseen. Saattaa olla, että nimenomaan siitä syystä jotkut kokoomuspoliitikot ajoivat niin innokkaasti porvarihallituksen loppuaikoina sellaista rakennuslain uudistamista, joka olisi lisännyt pikkupoliitikkojen valtaa kaavoituksessa. Se, että kokoomuslaiset ajoivat lainmuutosta, ei ollut ihme, mutta se oli ihme, että demarit eivät sitä kannattaneet.

Ainakin Turussa päin demarit ovat olleet monessa mukana. Lehdet tietävät kertoa, miten "lama pakotti turkulaiset kiinteistösijoittajat yhteisen pöydän ääreen syyskuun 17. päivän iltana 1991". Näihin pitkien puukkojen yön neuvotteluihin osal-

listuivat merkittävät sinipunavoimat: myöhemmistä Apollon sotkuista tuttu kauppaneuvos Matti Koivurinta (kok), SYP:in pankinjohtaja Hannu Ansas (kok), Koivurinnan luottomies ja verolautakunnan jäsen Harri Lähteenmäki (kok), TYP:in toimitusjohtaja Turkka Palin (SDP, Sijoitus-Kantava), kansanedustaja ja kiinteistösijoittaja Mikko Rönnholm (SDP, TYP) sekä Haka-Rakentajien mies Timo Roine.

Paljon mainostettuja Turun vapaamuurareita edusti tässä joukossa vain Ansas, joka on Ketosen veljesten kanssa samassa Phoenix-loosissa mutta eri loosissa kuin kaupunginjohtaja Juhani Leppä (kok). Kun Turussa päin ihmeteltiin, miten oli mahdollista, että Ketosten Turun Sanomat yhtäkkiä kymmenien vuosien vaikenemisen jälkeen kirjoitti täysin avoimesti kaupungin eliitin sisäisistä riidoista, linjanmuutos selittynee sillä Ketosen perheen edustajan tokaisulla, että "me emme ole maksaneet mitään". Niin ollen heille ei syntyisi ongelmia mistään paljastuksista.

Mainittuna syyskuun päivänä tehtiin Ilta-Sanomien mukaan suurta kauppaa: "Tappiolliset kiinteistöt ja tontit myytiin kovalla hinnalla pankeille ja rakennusliikkeille. Pankinjohtajien, kunnallispoliitikkojen ja liikemiesten omat bisnekset pelastettiin. Suurimmiksi maksajiksi joutuivat Turun Työväen Säästöpankki (TYP), vakuutusyhtiö Apollo ja punapääomaan kuulunut Haka-Rakentajat."

Ne kaikki menivät seuraavina vuosina nurin. Ilmeisesti suurin rahoitusvastuu oli TYP:illä, ja jos niin oli, pitkien puukkojen yön hinta tuli maksuun veronmaksajille SSP:n pankkituen muodossa: tämän elinkeinoelämän kustantavat aina ne, jotka maksavat verot.

Se-lehden mukaan kyse oli siitä, miten muutama mies voi hallita kokonaista kaupunkia ja ohjailla sen menoa mielensä mukaan. Lehti tiesi seuraavista kaupoista:

> "Haka suostui ostamaan Koivurinnan yhtiöiltä vaikeasti toteutettavia kohteita hyvällä hinnalla ja TYP:n rahoilla. Omistajaa vaihtoi mm. Kupittaan alueella ollut 60 000 kerrosneliön rakennusoikeus."

"Matti Koivurinnan säätiö puolestaan osti Rettigin palatsin yleishyödylliseen käyttöön."

"Haka osti Heidi Ansakselta Kiinteistö Oy Priman osakkeet."

"Kun Haka tuollaista tavaraa osti, sen piti saada siitä hyvitys. Suunniteltu Puolalanmäen parkkitalo päätettiinkin muuttaa Aurakadun parkkitaloksi, minkä tietenkin rakentaisi Haka. Osa Priman tiloista meni SYP:lle vuokratiloiksi, koska pankinjohtaja Ansas niin tahtoi."

"Matti Koivurinta järjesti ostajan Hannu Suhosen Pihlatorille. Hinnalla ei ole merkitystä: se on voinut olla vaikka 1 markka! Tuon jälkeen kiinteistö vaihtoi omistajaa useamman kerran ja myöhemmin se vietiin konkurssiin."

Puolueista ja lahjuksista on puhuttu paljon, mutta näyttöä on ollut vähemmän. Kun Kauko Parkkinen syyttää kirjassaan Bror Wahlroosia 90 000 markan lahjusten otosta Kiviliikkeiden Oy:ltä, hän niputtaa samaan pakettiin myös demarit.

Parikymmentä vuotta sitten rakennettiin eduskunnan lisärakennus, ja pienen yrityksen – eli Kiviliikkeiden Oy:n – uupuessa kesken urakan "sai saalista koko ajan kärkkynyt Outokumpu Oy työn jatkajana niin lihavan potin, että alkuperäisen rakentajan omaleimaisen ruskeaa granittia riitti lahjoitettavaksi myös ystävien ja toverien Paasitalon seinään, missä se lujana kuin peruskallio aikakausia uhmaten kertoo keskinäisen luottamuksen kestävyydestä. Näin tukevalle perustalle oli hyvä rakentaa myös STS-kauppa, toisten kustannuksella sekin."

Bror Wahlroosilla, joka selvisi Wärtsilä Meriteollisuuskonkurssin sotkuista varoituksella, olisi syytä kysellä kunniansa perään, mutta Paasitalon seinät ovat joka tapauksessa niin vanhaa perua, että sinne asti eivät Outokummun "lahjukset" ulotu. Demarit on myös viereisen Saariniemenkadun puoluetalon rakennuttamissotkujen osalta vapautettu lahjussyytteistä: *Haka ei suorittanut alihintaista tai lahjaan verrattavaa urakointia.* Siitä on oikeuden päätös, johon eivät edes kaikki demarit usko.

Kun rahaa aina liikkuu puolueiden ja yritysten välillä, eniten ammentavat elinkeinoelämän lähteistä porvaripuolueet. Nykyisin on julkista se, mikä vuoden 1987 eduskuntavaalien aikaan oli salaista: tietyt yritykset antoivat Casimir Ehrnroothin Kymmene Oy:n johdolla jopa puoli miljoonaa markkaa yritystä kohden porvaripuolueiden vaalityöhön. Rauma-Repolasta puoluetukea annettiin satoja tuhansia markkoja niin salaa, että asiasta ei kerrottu edes Tauno Matomäelle! Niin hän ainakin itse sanoo.

Mikään rahaa ei riitä puolueille.

Raimo Ilaskivi oli kokoomuksen presidenttiehdokas, mutta puolueessa riideltiin vielä kauan vaalien jälkeen siitä, kuka maksaa hänen vaalilaskunsa. Ilaskivi ei itse ollut siihen valmis, mutta ei se ollut helppoa puolueellekaan, sillä kokoomuskonsernilla on lähes puolen sadan miljoonan markan velat. Se on Suomen velkaisin puolue ja lähimpänä konkurssia. Konsernilla on omaa, lehtiyhtiön ja poliittisten opistojen velkaa, ja sitä on PSP:lle, Meritalle ja SHOP:ille. Sillä, kenelle joku puolue on velkaa, saattaa olla vaikutusta esimerkiksi pankkituen käsittelyyn eduskunnassa.

Kun kokoomukselle aiheutuu veloista vuosittain miljoonien markkojen korkokulut, ei ole ihme, jos kokoomuslainen Harjattulan Kehitys Oy hakkautti keväällä 1995 metsiään Turun Kakskerran saaressa, luonnonsuojelualueen naapurissa. Hakkuualue oli lähellä kokoomuksen Paasikivi-opiston sekä Harjattulan Golf Oy:n maita, ja sillä suunnalla odottelee kaavoitusta ja rakentamista kokoomuksen velkojen pienentämiseksi 150 pientalon ja 80 lomaosakkeen suunnitelma. Kunnallispoliitikkojen päättämä kaava ratkaisee, pääseekö kokoomus rahastamaan.

Jos tonttien myynti onnistuu, kokoomusta ei ehkä odota Suomen Kommunistisen Puolueen kohtalo. Se meni konkurssiin marraskuussa 1992.

Sen jälkeen kommunistien perilliset jäivät aatteellisesti ja taloudellisesti heikoille. Se, mitä vanhojen kommunistien työstä ja taistelusta on vielä jäljellä, on paikallisten puolueosastojen ja järjestötalojen kiinteistöjä, jotka on useissa tapauksissa säätiöity niin että Helsingin herrat eivät pääse niitä varastamaan omien velkojensa vakuudeksi.

On sitä menty konkurssiin muuallakin! SDP:n perusjärjestö Simonkylän Kilta Vantaalla lainasi keinottelurahansa Keski-Uudenmaan Säästöpankista, ja SSP:n kautta yhteiskunta maksaa sen toiminnan kustannuksia lähes 80 miljoonaa markkaa. Niillä rahoilla syötiin sisäfilettä ja juopoteltiin puolueen edun nimissä. Koko SKP:n konkurssi maksoi yhteiskunnalle vähemmän kuin yksin Simonkylän sosiaalidemokraattisen killan konkurssi.

Poliittis-moraaliset lahjukset?

Suomen Työväen Säästöpankkia omistivat ja hallinnoivat pankin tallettajat isännistön välityksellä. Säästöpankkina STS oli muiden vastaavien pankkien tapaan säätiöntapainen yhteisö, ja käytännössä sen hallintoelimet täydensivät itse itseään.

Kun STS:stä tehtiin vuonna 1989 liikepankki, sen omaisuus otettiin punapääomapuolueiden omistettaviksi oikeiden säätiöiden kautta.

Suurin omistaja, jolle kaikki valta annettiin, oli *STS-Säätiö*. Sille siirrettiin 25 miljoonaa kappaletta STS-Pankki Oy:n äänivaltaisia K-osakkeita yhteiseltä nimellisarvoltaan 250 miljoonaa markkaa. Luovutus- ja säädekirjan allekirjoittivat hallintoneuvoston puheenjohtaja Per-Erik Lundh ja pääjohtaja Ulf Sundqvist. STS:n pörssittämisen aikoihin näiden osakkeiden markkina-arvo oli ehkä puoli miljardia markkaa.

Säätiö toteuttaa tarkoitustaan "tukemalla taloudellisesti säästäväisyyden ja palkansaajien taloudellisen tietämyksen edistämiseksi tehtävää työtä ja tutkimusta sekä näiden tulosten tunnetuksi tekemistä". Sääntöjen muuttamiseen – sekä K-osakkeiden luovuttamiseen tai panttaamiseen – vaaditaan valtuuskunnan päätös kahden kolmasosan (2/3) enemmistöllä, ja sen lisäksi niihin asioihin pitää saada valtiovarainministeriön lausunto ja oikeusministeriön lupa.

Kun osakkeet fuusion yhteydessä myytiin KOP:ille, siihen saatiin viranomaisten lupa. Sen jälkeen säätiö on saanut vapaasti omistaa niitä KOP:in osakkeita, joita sille annettiin 75 miljoonan markan kauppahinnan vastikkeeksi lähes 11 miljoonaa kappaletta. "Kansallisannissa" osakkeiden määrä nousi 15 miljoonaan, ja enimmillään niiden markkina-arvo kävi reilusti yli 200 miljoonassa markassa.

Sen sijasta, että KOP/STS-fuusiossa konkurssikypsän pankin osakkeiden arvo olisi todettu nollaksi, ne saatiin myydä KOP:ille 75 miljoonalla. Se oli STS-Säätiölle mitä onnekkain tapahtuma, sillä näin se sai myymiskiellolla varustettujen STS-osakkeiden tilalle vapaita KOP-papereita, joita heti myytiin 10 miljoonalla markalla. Rahat sijoitettiin likviideihin joukkovelkakirjoihin, minkä lisäksi velaton säätiö on tukenut vähän STS-pankkimuseon perustamista, työttömien STS-klubin toimintaa sekä Palkansaajien tutkimuslaitoksen EU- ja maataloustutkimusta.

Samat valtiovarainministeriön virkamiehet, jotka STS:n tappioiden selvittyä vaativat yhtäällä STS-Säätiölle maksetun kauppahinnan palautusta, myönsivät toisaalla säätiölle luvan myydä KOP-osakkeita hyvällä voitolla markkinahintaan. Jommassa kummassa asiassa he eivät olleet tosissaan.

STS-Pankki ja sen omistajat olivat naimisissa keskenään. Niiden välillä oli personaaliunioneja, joita STS-oikeudenkäynnissä kuvattiin puolustuksen papereissa sangen mielenkiintoisella tavalla:

> Kun STS-Pankin yhtiökokous yksimielisesti teki vastuuvapautta koskevat päätöksensä, oli kahdella osakkeenomistajalla, STS-Säätiöllä ja Työväen Opintorahastolla, enemmistö yhtiökokouksessa edustetuista äänistä. Näillä osakkailla oli ollut yksityiskohtaiset tiedot STS-Pankin asioista kattaen pankin riskiasiakkaiden luottotilanteen myös sen takia, että STS-Säätiön hallitukset olivat muodostaneet muutamaa poikkeusta lukuunottamatta samat henkilöt kuin STS-Pankin hallintoneuvoston ja että Työväen Opintorahaston hallituksessa oli 20.3.1990 asti ollut kolme STS-Pankin hallintoneuvoston jäsentä, pankin pääjohtaja ja yksi johtokunnan jäsen ja 20.3.1990 jälkeen kaksi STS-Pankin johtokunnan jäsentä. Tämän lisäksi STS-Pankin hallintoneuvoston ja johtokunnan jäseniä oli ollut myös muiden osakkaiden hallintoelimissä.

Tämä pitkähkö lainaus murentaa tulkinnan, jonka mukaan STS-Säätiöllä ei ollut tietoa STS-Pankin todellisesta tilasta. Se tulkinta taas oli keskeinen asia siinä päätöksenteossa, jonka tuloksena STS-Säätiön saamaa kauppahintaa ei yritetty periä takaisin oikeusteitse. Siihen, miksi ei yritetty, palataan.

STS-Pankin hallintoneuvostossa olivat Per-Erik Lundh (metalliliitto, SDP), Maunu Ihalainen (SDP, EKA), Ossi Viljakainen (vas), Arpo Heinonen (SDP), Erkki Hirvonen (SKPy), Markku Koskinen (rakennusliitto, vas), Reijo Käkelä (vas, SDP), Matti Laherma (SDP), Annika Lapintie (vas), Tenho Olin (STTK, SDP), Tarja Piili, Eero Rantala (EKA, Haka, Kansa, SDP), Maj-Len Remahl (liikeliitto, SDP), Jouni Riskilä (KTV, Elanto, SDP), Juhani Salminen (SDP), Jorma Seppänen (Elanto, Haka, SDP), Risto Tuominen (SDP) ja Martti Turkka (SDP).

STS-Säätiön hallitus koostui – aivan niin kuin edellä oikeudenkäyntipapereissa kuvattiin – suurimmalta osin samoista ihmisistä: Lundh, Ihalainen, Viljakainen, Heinonen, Koskinen, Rantala, Remahl sekä Kaarlo Johansson (vas) ja Hakan tilintarkastaja Seppo Salisma (sähköliitto, SDP). Myöhemmin hallitusta täydennettiin hallintoneuvostosta Lapintiellä ja Tuomisella sekä Outi Ojalalla (vas), joka kuului STS:n romahduksen aikoihin "vain" säätiön valtuuskunnan puheenjohtajistoon yhdessä Kaarina Suonion (SDP) ja Matti Luttisen (EKA, SDP) kanssa.

Säätiön *valtuuskunnassa* olivat joukon jatkeena myös VVR:n hallintoneuvoston jäsenet Tuulikki Hämäläinen (SDP) ja Jussi Ranta (SDP), jotka molemmat osallistuivat rahojen takaisinperinnän torjumiseen VVR:ssä (ja joista Hämäläinen erosi valtuuskunnasta vuoden 1993 lopussa).

Työväen Opintorahaston hallitusta johti STS:n loppuaikoina pääministeri Paavo Lipposen nykyinen erityisavustaja Jorma Westlund (SDP), ja muutenkin koko joukko oli punapääoman eliittiä: Matti Niinimäki (Kansa, vas), Kosti Kyhälä (STS, EKA, Haka, Kansa, vas), Yrjö-Olav Aav (STS, SDP), Seppo Berg (SDP), Marja-Leena Lehtomäki (SDP), Risto Uosukainen (SDP) ja Kari Uotila (vas).

Suurten omistajien edut olivat ilmeisesti yhteiset, sillä myös tämän säätiön *valtuuskunnassa* vilisi tuttuja nimiä: Lundh, Ihalainen, Viljakainen, Heinonen, Hirvonen, Koskinen, Lapintie, Rantala, Remahl ja Turkka. Ainoana "ulkopuolisena" oli mukana Oulun kaupunginjohtaja Risto Parjanne (SDP), joka oli entinen STS:n hallintoneuvoston jäsen.

Risto Parjanteen asiantuntemusta tarvittiin varmaankin siinä yhteydessä, kun Oulun Säästöopintorahasto vuonna 1994 fuusioitiin Työväen Opintorahastoon 6,5 miljoonan markan fuusiotappiolla. Oulun rahasto oli ollut STS-Säätiön, Työväen Opintorahaston ja EKA:n jälkeen STS:n neljänneksi äänivaltaisin osakas.

Pian KOP/STS-aiesopimuksen hyväksymisen jälkeen kävi ilmi, että *Työväen Opintorahasto*, jolla oli pankkivelkaa 75 miljoonaa markkaa (KOP:ille ?), oli myynyt STS:lle vain pari päivää ennen romahdusta 50 miljoonan markan kauppahinnasta pankin käyttämän edustuskiinteistön Villa Larsvikin sekä Leppävaaran kauppiastavaratalo Gallerian kiinteistön. Ylihinta oli niin ilmeinen, että kauppojen tultua julkisuuteen ne oli pakko purkaa. Niin Työväen Opintorahastoa ei saatu tässä yhteydessä pelastetuksi veronmaksajien varoin.

Sen sijaan sitä 959 000 markkaa, jonka säätiö sai *Ciborium Oy:n* arvottomista osakkeista, ei ole vaadittu palautettavaksi.

Kun virkamiehet sallivat KOP:in ostaa STS-Säätiöltä konkurssipankin osakkeet, kauppa oli ilman muuta ristiriidassa sen VVR:n hallintoneuvoston hyväksymän periaatteen kanssa, jonka mukaan "omistajien taloudellinen vastuu tuettavassa pankissa toteutetaan niin laajalti kuin mahdollista". Kaupalle olikin muita perusteita.

SDP/KOP-akseli

Suomen työväenluokan vajaan sadan vuoden konkreettiset taloudelliset saavutukset ja varallisuus tuhottiin alle kymmenes-

sä vuodessa.

Punapääoman pelastamistakin mietiskeltiin. KOP:in pääjohtaja Pertti Voutilainen kertoi Demarissa (23.3.1994), että "vain tapaus STS on toteutunut siitä ohjelmasta, joka laadittiin vuonna 1992 punapääoman uudelleenjärjestämiseksi".

Jo ennen STS-kuplan puhkeamista oli syntynyt uusi KOP/SDP-akseli. Eero Rantala tosin "vähättelee sinipunaista pääoma-akselia" lehtihaastattelussaan marraskuussa 1992 ja vakuuttaa, "että Ekan rahoittaminen on KOP:lle ja muille pankeille täysin normaalia rahoitustoimintaa". Näin ei asia ollut. Siinä vaiheessa, heti STS:n romahtamisen jälkeen, KOP ja muut pankit olivat jo kuukausia aikaisemmin lopettaneet EKA:n normaalin luototuksen.

Siitä, mitä silloin suunniteltiin ja mistä vain KOP/STS-fuusio toteutui, kertoo Pertti Voutilainen näin:

> Silloin kaavailtiin Ekan, STS:n ja Kansan ympärille etenemistietä, jolla kevennetään punapääoman ympärille kasaantuneita ongelmia. Oli raskaat taseet ja iso velkamäärä, mikä merkitsi meille rahoittajille isoja riskikeskittymiä. Katsoimme KOP:ssa, että meidän on pitkän päälle pakko pystyä pienentämään riskejämme. Lähinnä sitten Eero Rantalan – ja varmaan Uffe Sundqvist osallistui aika paljon siihen – mietiskelyn tuloksena syntyi suunnitelma, jossa Eka pitkän päälle keskittyisi vähittäiskauppaan. Se olisi ydin, jonka sivulla voi olla sitten Restel. Hakat, Kansat jne olisivat toimintaa, josta voidaan vapauttaa pääomia myymällä osia pois tai jopa niin, että ne eivät olisi enää konsernin osia.

KOP:in pääjohtajan filosofia oli, että "osakekirja on jäsenkirjaa tärkeämpi", ja se kuvannee myös Rantalan ja Sundqvistin elämänkatsomusta: mikään ei ollut punapääoman syöjille pyhää. He tekivät sitä, mitä KOP:issa tehtiin huonosti, vielä huonommin.

KOP:illa ei ollut monia vaihtoehtoja. Se oli – poliittisista syistä ? – antanut punapääomalle rahaa lainaksi enemmän kuin kukaan muu, ja sille oli väistämättömästi syntyvä suuret

luottotappiot. Kysymys oli vain ajasta, milloin totuus paljastuisi.

Kun STS- ja EKA-laiva upposivat, ne olivat vetää syvyyksiin myös KOP:in. Että niin ei käynyt, siinä saattoi auttaa uusi sinipunayhteistyö.

STS-Säätiö oli heti STS/KOP-fuusion jälkeen aktivoinut uuden KOP-omistuksensa hallintoneuvoston jäsenpaikaksi, ja tehtävään valittiin Per-Erik Lundh. Myöhemmin hänet vaihdettiin Maunu Ihalaiseen, SDP:n hallintopäällikköön. Voutilaisen mukaan KOP:in puolella oli lähdetty siitä, "että STS-Säätiö on valtion ja Pohjolan jälkeen kolmanneksi suurin omistaja. Heille kuuluu siihen perustuen paikka hallintoneuvostossa ja me olemme pyytäneet heitä miettimään, kuka heidän edustajansa on."

STS:n hallintoneuvoston, joka edusti omistajasäätiöitä, olisi luullut olleen vastuussa STS:n romahduksesta, mutta Lundhin nimityksessä se puoli asiasta ei tullut millään tavalla esille. Kun mainittu hallintoneuvosto sai fuusion jälkeen yhtiökokouksessa täyden vastuuvapauden, KOP:in miehet myönsivät sen sille vastoin VVR:n kantaa. Miksi KOP ei halunnut selvittää vastuukysymyksiä?

Siksi, että sinipunapääomalla oli tässä vaiheessa yhteisiä intressejä. KOP ei halunnut vaarantaa uutta yhteistyötä panemalla Lundhin osavastuuseen STS-Pankin tappioista. Ay-pomot ovat vaikutusvaltaisia ihmisiä, ja kai juuri siitä syystä Christopher Wegelius myönsi Jorma Reinin kanssa neuvoteltuaan Rapapille 50 miljoonan markan luoton heidän suosionsa ostamiseksi. Asiantuntevat virkamiehet arvelivat KOP:in lepsuuden johtuneen myös siitä, että STS:n myötä KOP tavoitteli ay-liittojen rahoja.

KOP vastusti oikeudenmukaisuuden toteutumista myös toisessa asiassa: *se ei halunnut STS-Säätiölle maksetun kauppahinnan takaisinperintää.* Muodollisesti se pelkäsi pitkien oikeudenkäyntien myötä syntyviä imagotappioita, ja niissä merkeissä se palautti STS-pesään 75 miljoonaa markkaa ikään kuin STS-Säätiön puolesta. Näin se osti STS:n hyvät osat kahteen kertaan, ensin STS-Säätiöltä ja sitten Siltapankilta.

Uusi KOP/SDP-akseli saattoi vaikuttaa siihen *vasemmiston historialliseen virheeseen*, jota on yksityiskohtaisesti tarkasteltu Pankkikirjassa. Kun eduskunnassa oli helmikuussa 1993 sovittu pankkituen ehdoista niin, että myös omistajat olisivat joutuneet vastaamaan KOP:in tappioista, vasemmistopuolueet torpedoivat neuvottelutuloksen. SDP ja vasemmistoliitto eivät olleet valmiita siihen, että 40–50 prosenttia KOP:in tai Unitaksen osakkeista olisi otettu valtion omistukseen ehtona pankkituen antamiselle. Vasemmistopuolueilla oli omia pikku etuja valvottavana pankkien hallinnossa, minkä lisäksi ne olivat kiitollisuudenvelassa KOP:ille.

KOP/SDP-akseli ulottuu uuden *Meritan* hallintoon asti. Uuden pankin hallintoneuvoston varapuheenjohtajaksi valittiin Maunu Ihalainen (SDP), vaikka asiaa ei voida enää perustella omistusosuuden suuruudella. Talouden ja sinipunapolitiikan liittoa täydentää Eva-Riitta Siitosen (kok) valinta samaan tehtävään.

Kun talous ja politiikka lyövät nyt pankkien kabineteissa kättä toisilleen, täytyy toivoa, että ei käy niin kuin metallin työnantajien silloinen edustaja Kauko Parkkinen kertoo vanhasta työmarkkinakäytännöstä: "Neuvottelukuntien kokousten lopuksi sovittiin seuraavan neuvottelun ajankohdasta ja sitten kerättiin paperit ja käteltiin juhlallisesti. Sen jälkeen mentiin kiireesti sosialidemokraattien kanssa sovittuun paikkaan ja levitettiin samat paperit uudestaan sekä alettiin jauhaa jälleen samaa asiaa." Toivottavasti tämä ei ole Meritan työtyyli eduskunnan suhteen.

Miljardilla epäkuranttinen tavara

VVR:n ja KOP:n välille syntyi erimielisyys STS-Säätiön saamasta kauppahinnasta. Se, mitä kolmen kopla oli sopinut asiasta KOP:in kanssa, ei sitonut VVR:n hallintoneuvostoa.

Fuusiohetkellä arvio entisen työväenpankin hoitamattomien luottojen määrästä oli 2,2 miljardia markkaa. Myöhempi ja tarkempi perehtyminen pankin tilaan paljasti, että tappion aineksia olikin miljardin verran enemmän: 3,4 miljardia

markkaa. Näin ollen kolmen kopla oli aivan väärän tappioarvion perusteella hyväksynyt sen, että KOP maksoi STS-Säätiölle 75 miljoonaa markkaa STS:n osakkeista.

Kun KOP ei suostunut siihen, että STS-Säätiölle maksettu kauppahinta olisi peritty oikeusteitse takaisin ostetun "tavaran" epäkuranttisuuden takia, VVR riitautti asian. Takaisinperintää kannattivat keväällä 1993 sekä VVR:n virkamiehet että hallintoneuvosto, ja monet KOP:inkin edustajat pitivät sisäisissä muistioissaan säätiön saamaa kauppahintaa perusteettomana: konkurssi mikä konkurssi.

VVR hankki lakiasiantuntijoilta lausuntoja siitä, mikä olisi rahojen takaisinperinnän onnistumisen mahdollisuus. KOP ei ollut lausunnoista kiinnostunut, sillä se oli sopinut VVR:n kanssa, että kaikki mahdolliset STS-lisätappiot menisivät maksuun VVR:lle eli veronmaksajille, eikä mikään arviointivirhe maksanut sille mitään.

Professori Thomas Wilhelmsson tarkasteli asiaa teoreettisena kysymyksenä kauppalain valossa ja kysyi, voiko osakkeiden kaupassa osakeyhtiössä olevan puutteellisuuden lukea osakkeita rasittavaksi virheeksi. Hän päätyi myönteiseen lopputulokseen: osakkeista on saatettu maksaa väärä hinta, jos osakeyhtiön tila on esitettyä huonompi. Jos sellainen virhe paljastuu, hinta pitää voida arvioida jälkikäteen uudelleen. Kauppalain virhesäännökset siis soveltuivat tähän tapaukseen.

Kysymys asetettiin myös niin, että oliko STS-Säätiö tietoinen miljardin arviointivirheestä.

Asinajotoimistolta tilatun lausunnon mukaan KOP:illa "ei ole voinut olla mitään tarkkaa omaa tietoa STS:n tilasta, vaan olemassa oleva tieto on perustunut Säätiöltä sekä STS:ltä ja sen tilintarkastajilta Säätiön puolesta saatuun tietoon. On selvää, että n. 1 miljardin markan vaje sinänsä on oleellinen ja muodostaa sinänsä oleellisen virheen tavarassa."

Kaikkea STS:ää koskevaa tietoa ei pankkisalaisuudesta johtuen voinut antaa KOP:ille vapaasti, sillä kaiken aikaa oli mahdollista että kauppa ei toteutuisikaan; sellaisestahan oli niinä viikkoina runsaasti kokemuksia. KOP oli STS:n itsensä ja sen vanhojen omistajien antaman tiedon varassa, todisti oi-

keudessa puolustuksekseen muun muassa STS:n toimitusjohtaja ja Työväen Opintorahaston hallituksen jäsen sekä myöhempi KOP:in pankinjohtaja Yrjö-Olavi Aav:

> STS-Pankki Oy:n entiset omistajat tai ainakin heidän enemmistönsä tunsivat täysin pankin tilanteen eivätkä olisi varmasti ryhtyneet oikeudenkäyntiin vastaajia vastaan.

Jos kauppahinnan takaisinperintää tarkastellaan tässä valossa, nähdään, että STS-Säätiössä osakkeiden myyjien edustajina olivat pääasiassa samat henkilöt, jotka olivat antaneet yhtiön tilasta tiedot sekä KOP:ille että valtion virkamiehille.

Kauppahinnan takaisinperinnästä taisteltiin runsas vuosi, ja lopulta virkamiehet ja poliitikkojen enemmistö taipuivat. VVR:n hallintoneuvostossa 11.2.1994 porvaripuolueiden edustajat yhdessä SDP:n edustajien kanssa olivat valmiita antamaan arvottomien osakkeiden myymistä koskevassa asiassa kaikille asianosaisille synninpäästön:

> Esitettyjen selvitysten mukaan STS-Säätiö ei ole sopimuksessa erityisesti esittänyt mitään kaupan kohteeseen liittyviä ominaisuuksia ts. vakuutuksia kaupan kohteen kuranttiudesta, ei ole antanut kaupan kohteesta mitään tietoa KOP:lle, ei ole velvollinen tuntemaan kaupan kohteena olevan pankin taloudellista tilaa, on ollut kaupassa passiivisena osapuolena eikä ole saanut KOP:lta kaupan kohteen arvoon liittyvää reklamaatiota.

Näillä perusteilla, joita STS-oikeudenkäynnin asiakirjat ja ostetut asiantuntijalausunnot lyövät korville, VVR ei lähtenyt vaatimaan kauppahintaa takaisin.

Ostamalla STS:n osakkeet KOP sitoi punapääoman taustalla olevat vasemmistopuolueet ajamaan omaa etuaan. Pankkitukiruletti oli juuri silloin käynnistymässä: pallo pyöri, mutta pelimerkkejä ei ollut asetettu paikoilleen.

Pankkitukitarpeeseen oli osasyyllinen myös *Suomen Kommunistinen Puolue (SKP)*, jota kasinotalousvuosina pidettiin Suomen rikkaimpana puolueena.

Kenkälaatikkorahan metamorfoosi

SKP:n kuuluisa varallisuus ei perustunut siihen tuontirahaan, jota toivat maahan muun muassa KGB:n agentit. Että KGB toi, oli muuten kummallista, sillä NKP:n toimet Suomessa eivät normaalisti kulkeneet KGB-linjaa pitkin vaan niistä vastasivat lähetystössä vain suurlähettiläs ja puoluelinjan lähetystöneuvos. Itse asiassa suurlähettiläällä ei ollut neuvostohierarkiassa ohi KGB:n muuta valtaa kuin veljespuolueiden kanssa hoidettavat asiat.

SKP keräsi varallisuutensa niistä kauppahuone *Fexima Oy:n* voitoista, joiden syntyä johti kauppaneuvos Ossian Rinne. Hän johti taitavasti tuonti- ja vientibisneksiä ja antoi elämäntyönsä tulokset puolueelle.

Fexima lähti yhtenä ensimmäisistä kiinteistökeinotteluun, mikä oli alussa nerollinen ajatus. Se hankki miljoonien markkojen käsittelyyn tottumattomilta *raittiusyhdistys Koiton* päätöksentekijöiltä haltuunsa halvalla Helsingin keskustasta kiinteistön (Simonkatu 8), jonka se sitten 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa möi kalliilla rakennusliike Hakalle. Fexima hyötyi kaupasta, jolla kommunisteja pehmitettiin E-osuuskauppojen suurfuusioon, noin 100 miljoonaa markkaa.

Myyntivoitosta pääsi osalliseksi myös puolueen ns. vähemmistö, jolla oli ollut raittiusyhdistyksessä vahva asema. Talokaupassa sitä osapuolta höynäytettiin, vaikka miljoonia toki riitti jakoon tiedonantajalaisillekin. He ostivat rahoillaan Kaatuneitten muistosäätiöltä Helsingissä ns. Astorin talon edulliseen 10 miljoonan markan hintaan, mutta edullisuus mureni talon ylikalliiseen remonttiin ja muihin kiinteistökauppoihin.

Ulkopuolisilla ei ole ollut tietoa, millä rahoilla mainittua Tiedonantajaa julkaistaan, mutta ei sen taloutta ole sen huonommin hoidettu kuin Demarin tai Kansan Uutistenkaan taloutta. Kaikkien niiden taustalta löytyy vähintään yksi konkurssi, jossa velkojana on ollut STS-Pankki. Väitteitä siitä, että lehteä rahoitettaisiin länteen salakuljetetuista ja säätiöidyistä entisen Neuvostoliiton entisen NKP:n tai entisen DDR:n en-

tisen johtavan puolueen SED:n rahoista ei ole pystytty näyttämään toteen.

Tiedonantaja ei kuitenkaan päässe osalliseksi niistä SKP:n entisen piirisihteerin Markus Kainulaisen liikevoitoista, joita syntyy muun muassa Sotunkylän Viiri-nimisen urheiluseuran bisneksissä. Helsingin lähistöllä on suosittu tassilava, jonka hallinnasta taisteltiin tiedonantajalaisten ja Kommunistisen Työväenpuolueen (KTP) kesken. Kumpi tahansa voitti, kommunistit voittivat.

SKP:n rahasammon Feximan omistus ei avautunut ulkopuolisille. Sen omisti pienellä osuudella Ossian Rinne ja isolla osuudella Kiinteistö Oy Rakomo. Rakomon omisti Fexima. Kun konserniyhtiöt eivät saa lain mukaan käyttää valtaa toistensa yhtiökokouksissa, niitä hallitsi käytännössä Ossian Rinne. Taustalla oli piilossa SKP. Edes työntekijät, asiakkaista puhumattakaan, eivät tienneet yhtiön todellisia omistajia.

Omistusjärjestelyjä varten oli SKP:ssä vuonna 1983 perustettu *Suomen ja sosialististen maiden yhteistyöyhdistys (SSYY)*, myöhempi Sinistra, jolle Fexima antoi Koiton talon kaupan jälkeen vapaista omista pääomistaan 88 miljoonan markan lahjoituksen. Samalla se lainasi nämä rahat takaisin itselleen. Tämän järjestelyn avulla voitiin laillisesti ja verottomasti ohjata rahavirta SKP:n tukemiseen ja maksaa vähän myös Arvo Aallon palkkaa ja autokuluja. Aarne Saarisen johdolla vuonna 1986 perustetun *SKP:n tukisäätiön* kautta SSYY:n rahoja niin ikään uitettiin puolueelle.

Feximan toinen iso ja hyvä liiketoimi oli hotelli Presidentin kiinteistön osakkeiden myynti yhdessä Rakennustyöväen liiton, Lomamatkan ja Polarin kanssa vuonna 1986 Elannolle ja Pohjola-yhtiöille. Feximalle sen kaupan pohjusti toverillisessa hengessä Lomamatka, jonka projekti tämä oli ja joka antoi osan omista osakkeistaan Feximalle. Fexima sai myyntivoittoa 60 miljoonaa markkaa, ja niillä rahoilla se sitten osti Suomen Demokraattiselta Nuorisoliitolta (SDNL) *Lomamatka Oy:n* osakkeita. Sen ei olisi kannattanut ostaa niitä, sillä sen johdosta puolet Presidentin myyntivoitosta joutui Kankkulan kaivoon, mutta sillä tavalla maksettiin kiitollisuudenvelkaa

Lomamatkalle. SDNL on joka tapauksessa ollut siitä pitäen Suomen rikkain poliittinen nuorisoliitto.

Ongelmat vyyhtiytyivät, kun Feximan omistaja innostui itse sellaisten liiketoimien rahoittamisesta, joita varten sillä ei ollut omaa rahaa: SKP rupesi harjoittamaan sijoitustoimintaa omiin nimiinsä. Feximan varallisuus näytti tarjoavan sille tukevan selkänojan, ja toimitsijoilla lienee ollut tunne, että omien bisneksien pettäessä Fexima olisi ehtymätön rahalähde.

SKP lainasi omat pelimerkkinsä pankeista, ja niille annettiin vakuudeksi kiinnityksiä talkoilla rakennettuun *Helsingin Kulttuuritaloon*. Lainaksi ottamansa rahat puolue antoi riskipääomaksi ventovieraiden liikemiesten kanssa perustettuihin epämääräisiin yrityksiin. SKP toimi niiden pankkina.

Kasinopelit alkoivat keväällä 1987, ja niitä pyöritti taloudenhoitaja Jorma Sorvari puolueen johdon tieten ja luvalla. Puheenjohtaja Arvo Aalto puolusti sitä toimintaa sanomalla, että "ratkaisut ovat täysin johdonmukaisia sen kanssa, miten SKP periaatteessa suhtautuu pieneen ja keskisuureen yritystoimintaan" ja että "SKP:n tavoite varojensa sijoittamisessa on ollut turvata taloudellisesti itsenäinen poliittinen toiminta kaikissa tilanteissa. Tämän tuntuvat kokemusteni mukaan ymmärtävän hyvin ne puolueen jäsenet, jotka ovat järjestötyössään sille rahaa keränneet."

SKP:n pelimerkit sijoitettiin kahteen yhtiöön: Sijoituslinkkiin ja Corona-Investiin. Sijoituslinkki Oy osti osuuksia yrityksistä, kun taas Corona-Invest Oy rahoitti yritystoimintaa. Sitä varten SKP velkaantui ja käytti vapaata omaisuuttaan velkojen vakuudeksi.

SKP:n hallinnollinen osasto kirjoitti "ehdottoman luottamukselliseen" muistioon käsityksensä siitä, mikä oli toiminnan tarkoitus ja miten tuotto otettaisiin ulos. Se uskoi, että "rahallamme on kova korko, jopa yli 15 %" ja että "sijoituskohteet ovat kannattavia, saadaan puhdasta tuottoa (verotusnäkökohdista riippuen joko osinkoa, avustusta, halpakorkoista ja pitkäaikaista lainaa jne) ja myymällä osakkeita sijoitukset realisoituvat".

Sijoituslinkki oli osakkaana mm. kiinteistöjä "jalostanees-

sa" *Projektisijoituksessa* (joka puolihuolimattomasti hävisi pari miljoonaa SKP:n markkaa Muovihanke Oy:ssä ja Polarisjuoma Oy:ssä), Puolimatka-yhtiöiltä ostetussa puutalotehtaassa sekä Veikko Luoteen yrityksissä. Veikko Luode oli ollut kokoomuksen mies seutukaavaliiton liittovaltuustossa ja Nurmijärven kunnan tilintarkastajana, mutta se ei tahtia haitannut.

Talouselämä-lehti kirjoitti kesällä 1987 "rahan ja tiedon" liiton taustasta: "Mikä on logiikka kaiken takana? Sekä Jorma Sorvari että Veikko Luode vakuuttavat yhdestä suusta tarvitsevansa toisiaan. Veikko Luode tarvitsi rahoittajaa, SKP tarvitsee Veikko Luoteen laajoja yhteyksiä Eurooppaan." Siinä talutti rampa sokeaa Eurooppaan!

Helmikuussa 1987 mainittu Projektisijoitus, josta SKP omisti vain viidenneksen, osti 20 % Peter Fryckmannin omistaman Rakennusliike Rochellin osakekannasta 2 miljoonalla markalla. "Yhtiön arvo oli kaupantekohetkellä negatiivinen", sanotaan myöhemmässä muistiossa. Vaikka Projektisijoituksessa oli muitakin omistajia, kaupan rahoitti yksin Corona-Invest. Kun Rochell sitten osti Puolimatkalta puutalotehtaan 7 miljoonalla markalla, sitä varten otettiin SKP:lle lainaa ja annettiin vielä vakuudeksi Kulttuuritalon kiinnityksiä sekä pantattiin 14 miljoonalla markalla hankittu porvoolainen kiinteistö, joka oli Projektisijoituksen nimissä huolimatta siitä että sen oston oli rahoittanut SKP yksin.

Hulppeinta – ja kalleinta – oli kuitenkin *Kuusinen Oy:n* "valtaus" kesällä 1987. Siitä Uusi Suomi, joka ei vielä silloin ollut mennyt konkurssiin, kirjoitti: "Suomen kommunistisen puolueen putkahtaminen kasinotalouteen oli juhannuspörssin riemastuttavin tapaus." Tämä Kuusinen-projekti ei ollut mikään NKP:n entisen politbyroon jäsenen, laukaalaisen runoilijan Otto-Ville Kuusisen patsashanke.

Kaupan yhteydessä SKP:n miehiä naruttivat Rauli Aura ja Risto Reijonen, jotka myöhemmin tuottivat ongelmia myös Kansan Uutisille. SKP:n miehet sallivat itsensä tulla narutetuiksi.

Rauli Auran isä Tauno oli vuonna 1972 Suomen suurituloisin mies myytyään siivousfirmansa, mutta isän kuollessa pari

vuotta myöhemmin pesä oli Kansan Tahto-lehden mukaan tyhjä, eikä siitä niin ollen jouduttu maksamaan suurta perintöveroa. Risto Reijonen taas oli surullisen kuuluisasta Yrittäjäin Osuuspankista (myöhemmästä Talousosuuspankista) poispotkittu johtaja, josta tuli Auran lakimies, eikä hän ollut siinä tehtävässä mikään huono mies, mistä SKP sai pian hyvää ja aivan liian kallista näyttöä.

"Kuusinen Oy:n oston tarkoituksena oli nostaa Luoteen profiilia, päästä pörssiin sekä yhdistää voimavarat Kuusisen omistajien Rauli Auran ja Risto Reijosen kanssa, joilla on yritystensä kanssa myös suuri kiinteistömassa", sanoo sen ajan muistio.

Kuusinen Oy oli joutunut Auran ja hänen Sancho Panchansa haltuun Tanneco Oy:n kautta. Yrittäjäin Osuuspankki oli lainoittanut kaupan, jolla Tanneco osti 18 miljoonalla markalla 51 % Kuusisen osakkeista ja 90 % äänistä. Kun SKP sitten omasta puolestaan nurkkasi Kuusisen, se tapahtui niin, että Luode-Invest osti samat osakkeet 33 miljoonalla markalla ja otti siinä yhteydessä vastuulleen myös Auran nimissä olleen Tannecon lainan. Näin kauppahinnaksi muodostui runsaat 50 miljoonaa markkaa. Sillä saatiin määräysvalta Kuusiseen, jonka substanssiarvo ei ollut kuin parisenkymmentä miljoonaa markkaa.

Kauppahinnasta maksettiin Auralle käteisellä 20 miljoonaa, ja sen maksoi Luode-Investin puolesta kokonaisuudessaan SKP, vaikka se omisti yhtiöstä vain kolmanneksen.

Jo seuraavan vuoden 1988 alkupuolella Aura ja Reijonen panivat Tannecon selvitystilaan, mistä seurasi konkurssi, ja kun Osaomistuskin meni konkurssiin, SKP:n maksama 20 miljoonaa markkaa jäi puolueen tappioksi. Panttihuutokaupasta Kuusisen osakkeet osti – yllätys, yllätys – Rauli Aura, ja hän möi sen jälkeen Kuusisen liiketoiminnan aivan laillisesti SOK:lle.

Myöhempi muistio kertoo lopputuloksen:

> Sijoitusseikkailun ainut häviäjä on SKP. Suurin voittaja on Rauli Aura, joka Osaomistus Oy:n saamien käteissuoritusten mää-

rällä vapautui henkilökohtaisista takauksistaan, jotka hän oli antanut Osaomistus Oy:n hyväksi. Voittajiin kuuluvat lisäksi SKOP, jonka vastuut Luode-Investissä pienenivät SKP:n sijoitusten johdosta sekä KOP ja Helsingin Yrittäjäin Osuuspankki, joiden vastuut Osaomistukseen nähden pienenivät. Pankeille ei toisin sanoen syntynyt luottotappioita SKP:n sijoitustoiminnan johdosta vaan siitä huolimatta.

Tapahtumien pieni sivujuoni oli se, että Aura oli valittu myöhemmin konkurssiin menneen Pankkiiriliike Keitele & Tommilan hallitukseen, mutta konkurssin uhan alla elävän kokoomuksen Nykypäivä-lehden nykyisellä toimittajalla Jukka Keiteleellä ei ollut roolia SKP:n asioissa. Toisenlaisten mieltymystensä takia hän ei esimerkiksi osallistunut Peter Fryckmannin tavoin siihen Kuubaan päin suuntautuneeseen villien ja vapaiden miesten matkailuun, jossa oli mukana myös Vakuutus-Pohjolan miehiä. Niihin seurueisiin kuulunut kansanedustaja Urpo Leppänen pääsi naimisiin, mutta sairauskohtaukseen myöhemmin menehtyneelle kansanedustaja Arvo Kemppaiselle kävi huonommin: hän velkaantui herrojen hotellihankkeissa niin että hänelle ei jäänyt rahaa edes omaan hautakiveensä.

SKP:n tilintarkastajat kirjoittivat vuoden 1987 tarkastuskertomukseensa:

> Budjettikuri on ollut heikkoa. Päätöksiä on tehty sattumanvaraisesti ilman riittävää harkintaa. Poliittinen toimikunta ja sihteeristö ovat käsitelleet talousasioita riittämättömästi ottaen huomioon SKP:n taloudellisen tilan. Talousasioiden vastuukysymykset ovat epäselvät tai ainakin niiden hoito tapahtuu ilman riittävää kontrollia ja riittävää jämäkkyyttä.

Johtopäätös oli, että ”SKP on elänyt reippaasti yli varojensa”, mutta tilanne kypsyi konkurssiksi vasta muutamia vuosia myöhemmin. Se ei aiheutunut yksin näistä kasinopeleistä. Nämä tappiot puolueen varallisuus olisi vielä kestänyt, mutta ei enää sitä, mitä sen jälkeen tapahtui.

Jäähyväiset kommunismille

Kasinopeleissä, joita ei pelattu Feximan miljoonilla vaan lainarahalla, SKP menetetti puolensataa miljoonaa.

Saataviakin oli, mutta jälkikäteen tehdyn muistion mukaan ne olivat pääasiassa arvottomia: ”Suurimpia saatavia oli Hot Trottersilta (hitaat hevoset) ja Top Transitilta (Trading USSR, sinkkiämpärit ja hiomakiovet)”. Sinkkiämpäreiden ohella SKP:n ulkopuolella naureskeltiin myös puolueen hyväksi maahantuoduille kondomeille, joissa oli ”reikiä kuin Romanian lipuissa”.

SKP:n ongelmat eivät johtuneet vain edellä kuvatuista liiketoimista. Kun puolueessa ei ollut talouskuria eikä tuhlailulla ollut taloudellisia rajoja, Feximan salainen rahasto oli puolueelle kirous. Vuoden 1989 päättyessä SKP:llä ja sen bulvaaneilla oli velkaa noin 100 miljoonaa markkaa, eikä Kulttuuritalon menetys ollut sen jälkeen enää kuin ajan kysymys.

Myös maailmalla tapahtui. Berliinin muuri oli murtumassa ja Neuvostoliitto hajoamassa. SKP:n politbyroon konkarijäsen Reijo Käkelä, joka oli omalta osaltaan vastuussa holtittomasta talousmenosta, luki ajan poliittisia merkkejä parhaiten, ja hänen aloitteellisuutensa ansiosta päätettiin perustaa kokonaan uusi vasemmistopuolue. Käkelällä oli sen suhteen selkeä idea: muutosvastarintaisen *SKP:n organisaatio oli tuhottava lakkauttamalla puolue, mutta sen rahat oli saatava uuden puolueen käyttöön.*

Vasemmistoliitto perustettiin keväällä 1990. Käkelä joutui itse väistymään uuden puolueen johtotehtävistä, ja hän siirtyi SDP:n jäseneksi ja hyväpalkkaiseksi virkamieheksi. Hänen kuningasajatuksensa jäi kuitenkin elämään: SKP:n rahat oli saatava uudelle puolueelle.

Kun kukaan ei tiennyt, kenellä olisi valta uudessa vasemmistoliitossa, SKP:n omaisuuden uudelleenjärjestelyjä tehtiin erittäin vaikeissa oloissa. Kaiken aikaa oli olemassa ”vähemmistövaara”, ja epävarmuutta loi myös se, että uusi puoluesihteeri Matti Viialainen havitteli 200 miljoonan markan arvoiseksi luulemaansa Fexima-pottia omaan määräysvaltaansa.

Puoluesihteerinä hän halusi kaiken.

Näissä oloissa SKP:n omaisuutta ei uskallettu siirtää vasemmistoliitolle ennen sen valtasuhteiden vakiintumista, vaikka avustuksia oltiin valmiita maksamaan jo sitä ennen. SSYY:stä luvattiin vasemmistoliitolle kummilahjana noin 10 miljoonaa markkaa vuodessa. Ja kun omaisuuden siirtoon sitten lähdettiin tosimielellä, Feximan, SKP:n tukisäätiön ja SSYY:n avulla vasemmistoliitolle katettiin puhdas pöytä: sen ei tarvinnut huolehtia vanhoista veloista. Sitä varten rahaa piti käyttää vanhojen vastuiden maksuun, ja niitä arvioitaessa nousi esille SKP:n konkurssin mahdollisuus (ja Kulttuuritalon menetys): SKP:tä ei olisi ehkä taloudellisesti kannattavaa pelastaa. Näin ollen oli myös käytännön sanelemia perusteita sille, että SKP:n Fexima-omaisuus siirrettiin uudelle vasemmistoliitolle pois SKP:n tulevan konkurssipesän liepeiltä.

Vasemmistoliiton rahoituskanavaksi rakennettiin *Avanti-säätiö*, joka oli alun perin perustettu omistamaan SKDL:lle ohjattua puoluetukiosuutta STS-Pankin osakkeista. Säätiön sääntöjä muutettiin niin, että vasemmistoliitto sai oikeuden nimittää sen hallituksen. Sitä kautta vasemmistoliiton hallintaan siirrettiin SKP:n rahat – paitsi että niitä rahoja ei enää kauan ollut.

SKP:n tukisäätiö – eli SKP – oli velkaantunut SSYY:lle, joka omasta puolestaan oli velkaantunut Variant-nimiselle yhtiölle, myöhemmälle OR-Invest Oy:lle. Uskomattoman monimutkaisten järjestelyjen avulla kaikki velat kuitattiin maksetuiksi ilman että raha liikkui, minkä lisäksi näillä samoilla operaatioilla onnistuttiin rahavirran suunta kääntämään SSYY:stä uuteen Avanti-kanavaan ja sitä kautta vasemmistoliittoon.

Pari vuotta meni hyvin, ja vasemmistoliitto ammensi tästä lähteestä yhteensä lähes 20 miljoonaa markkaa ilmaista rahaa. Se oli kuitenkin huono alku uudelle puolueelle. Organisaatio pöhöttyi, ja vaikeuksien tullessa henkilöstöä jouduttiin lomauttamaan ja irtisanomaan.

Jos taloudenpito on salaista siihen tapaan kuin se on ollut SKP:ssä ja on edelleenkin ammattiliitoissa, valvojat eivät tiedä, mitä valvoa. Siitä johtuen on edelleenkin mahdollista kaikki se, mitä SKP:n rahoilla tehtiin 1990-luvun alkuvuosina. Mitään ei koskaan opita vanhoista synneistä.

Sinistra ja Variant

Feximan omistus – ja sitä kautta puolueen taloudelliset resurssit – pidettiin ns. enemmistöosapuolen käsissä SSYY:n ja SKP:n tukisäätiön avulla. Vaikka vähemmistö olisi kaapannut SKP:n tai vasemmistoliiton, se ei olisi saanut rahoja.

Jos taloudellista toimintaa halutaan harjoittaa oikein kunnolla salassa, sitä kannattaa harjoittaa yhdistysmuodossa. SSYY oli eksklusiivinen yhdistys, jossa oli SKP:n viimeisen puheenjohtajan (ja Osuuspankki Yhteistuen tilintarkastajan) Heljä Ketolan johdolla viisi muuta jäsentä: Tatjaana Huhtala, Timo Laaksonen, Tanja Lehmuskoski, Asko Mäki ja SKP:n entinen puheenjohtaja Jarmo Wahlström. Samat henkilöt muodostivat myös SKP:n viimeiseksi jääneen politbyroon, jonka jäsenet puolueen enemmistö valitsi keskuudestaan viimeiseksi jääneessä edustajakokouksessa vuonna 1990. *Kuusijäsenisen yhdistyksen jäsenet muodostivat samalla SKP:n tukisäätiön hallituksen.* Taloudenhoitajana toimi Timo Heikkinen, myöhemmistä tapahtumista tuttu.

Kun oli päätetty, että SKP saisi mennä konkurssiin ja taloudelliset resurssit pelastattaisiin vasemmistoliiton hyväksi, jäljellä olivat käytännön toimet.

Lyhyt johdatus siihen, miten kaikki tapahtui, on kuin pahaa unta. Kertomukseen liittyy paljon yksityiskohtia. Ne eivät ole tärkeitä kuin osana sitä kokonaisuutta, joka päättyi taloudelliseen katastrofiin moraalisesti arveluttavan toiminnan ja missä tahansa yhteisössä sietämättömän kehnon valvonnan jälkeen. Näille veronkierron luistelijoille on annettava teknisestä osaamisesta paremmat pisteet kuin taiteellisesta vaikutelmasta, joka on ahdistava.

Aluksi, 1980-luvun alussa, Kiinteistö Oy *Rakomo* ja kauppahuone *Fexima Oy* (I) kaikkine myyntivoittoineen ja muine rahoineen omistivat toinen toisensa Ossian Rinteen valvon-

nassa.

Sitten oli vanha pöytälaatikkoyhtiö nimeltään *Variant Oy* (I), joka vuonna 1988 muutti nimensä *OR-Invest Oy:ksi*. Siinä yhteydessä vapautui uusiokäyttöön sen vanha nimi Variant, ja kun nimi kerran oli vapaa, samana päivänä vanha Fexima (I) muutti nimensä Variantiksi (II). Se oli nyt emoyhtiö, sijoitus- ja holding-yhtiö, joka omisti vanhan Feximan (I) liiketoimintaa harjoittamaan perustetun uuden kauppahuone Feximan (II). Ulkopuoliset eivät tienneet, että emo-Variantin (II) omistama uusi Fexima (II) oli eri Fexima kuin ennen. Itse asiassa sen lienevät tienneet vain Ossian Rinne sekä Feximan miehet Jouko Nordlund ja Timo Heikkinen. Tämä kaikki tapahtui vuonna 1988.

Vuoden 1990 alussa emo-Variant (II) möi tytäryhtiönsä eli kauppahuone Feximan (II) liiketoiminnan 35 miljoonalla markalla yhtiön toimivalle johdolle: Nordlundille, Valde Määtälle ja Timo Kanervalle. Myytiin siis liiketoiminta, mutta ei itse yhtiötä, ja Fexima (II) jäi edelleen emo-Variantin (II) omistukseen. Vanhaa liiketoimintaansa varten ostajat perustivat uuden Fexima Oy:n (III), kun samana kaupantekopäivänä Feximan nimi oli vapautettu sen käyttöön fuusioimalla vanha Fexima (II) jostakin pöytälaatikosta löydettyyn *Helsinki Telimpex*-yhtiöön. Tämä kaikki tapahtui vuonna 1990, eivätkä ulkopuoliset taaskaan huomanneet Feximassa tapahtuneen mitään muutoksia.

Variant (II) oli näinä aikoina pääyhtiö, jonne kerättiin kaikki omaisuus ja joka lainoitti SSYY:n kautta SKP:n toimintaa ja velanhoitoa. Sen hallituksessa istuivat STS:n lakimies Jarmo Matinlassi, vasemmistoliiton talouspäällikkö Ossi Viljakainen sekä Timo Heikkinen. Samat henkilöt muodostivat myös Helsinki Telimpex Oy:n eli entisen Feximan (II) hallituksen.

Kun Feximan (II) liiketoiminta myytiin, rahat jäivät Helsinki Telimpexiin. Se tyhjennettiin, ja sitä varten se jakoi 16 miljoonan markan osingon omistajalleen Variantille (II), minkä lisäksi se lainasi sille 10 miljoonaa. Sillä rahalla emon piti huolehtia siitä Helsinki Telimpexin verovelasta, joka sille

näissä kaupoissa syntyi. Saattoi olla, että ennen rahojen loppumista verot todella aiottiin maksaa valtiolle.

Variant (II) möi uuden Feximan (III) omistajille myös Helsinki Telimpexin eli vanhan Feximan (II). Tämän yhtiön ostoa varten edellä mainittu Feximan omistajakolmikko perusti *TVJ-Invest Oy:n*, joka sai ostoa varten 12 miljoonan markan lainan. Siitä, kuka lainan antoi, on virallisissa papereissa erilaisia merkintöjä. Se oli joko tyhjennettävä eli Helsinki Telimpex tai tyhjentäjä eli Variant (II). Myös se on jäänyt epäselväksi, miksi Helsinki Telimpex eli entinen Fexima (II) piti myydä jollekin, jos se oltiin joka tapauksessa panemassa konkurssiin verovelasta. Niin kävi, kun verottaja haki sen vuonna 1993 konkurssiin samoin kuin sen omistajien ja Feximan (III) omistajien TVJ-Investinkin.

Yksi kolmesta omistajasta sanoo, että heidät pakotettiin yhtiön ostamiseen ilman että siitä oli alun perin sovittu. Sillä tavalla joku peitti jälkiä.

Näin oli entisten SKP-rahojen napanuora Fexima-nimeen katkaistu lopullisesti. Sen tilalle oli kuitenkin jo pari vuotta aikaisemmin kasvanut toinen nuora, joka yhdisti vanhat rahat Variant-yhtiön eri variantteihin. Niinpä SKP-rahat olivat vuonna 1990 ketjussa, jonka päässä oli Variant/OR-Invest-niminen lukko. Siihen oli avain SSYY:llä, jonka nimi vuoden 1991 yleisissä nimenmuutoskarnevaaleissa vaihdettiin *Sinistraksi.*

Joulukuussa 1990 suoritettiin tulevien tapahtumien eli omistuksen uudelleenjärjestelyjen aineellista esivalmistelua, kun pöytälaatikosta etsittiin ja löydettiin *Alppilan Autoleasing Oy*-niminen yhtiö, jonka hallitukseen valittiin tutut herrat Matinlassi, Viljakainen ja Heikkinen. Tälle yhtiölle oli käyttöä, kun Variant (II) seuraavan vuoden alkupuolella fuusioitiin OR-Investiin. Siinä yhteydessä nimittäin vapautui uusiokäyttöön taas kerran Variantin (II) nimi, ja sen ansiosta Alppilan Autoleasing voitiin nyt ristiä Variantiksi (III). Kun yhdestä vanhasta Variantista (II) tuli OR-Invest, sen jälkeen oli mahdollista luoda jälleen uusi Variant (III).

Sitten oli vuorossa koko prosessin tärkein tapahtuma: *Va-*

riant/OR-Investin omaisuuden siirto Variantiin (III) ja jäljelle jäävän tyhjän yhtiön myyminen ns. tasekauppana. Omistajan eli SSYY/Sinistran pöytäkirjan mukaan tapahtui seuraavaa:

> Merkittiin tiedoksi, että yhdistyksen omistamat OR-Invest Oy:n osakkeet on myyty 3.12.1991 tehdyllä kaupalla 171 096 000 mk:n kauppahinnalla, joka tuottaa yhdistykselle 168 095 964 mk:n kauppavoiton. Kauppahinnasta jää maksettavaksi vuonna 1993 4 625 420 mk. Käteisenä saadusta kauppahinnasta on maksettu OR-Invest Oy:lle oleva velka 54 264 00 mk ja loppuosasta 112 206 580 mk on annettu lainaksi yhdistyksen omistamalle Variant Oy:lle.

Variantin toimitusjohtajan ja SSYY/Sinistran taloudenhoitajan Timo Heikkisen muistion mukaan "liiketoiminnan siirron yhteydessä lähtökohta oli se, että uusi Variant Oy vastaa kaikista vanhan Variant Oy:n sitoumuksista lukuunottamatta veroja." Verot jäivät valtion maksettaviksi.

Operaatiolle annettiin mielenkiintoinen muoto: *OR-Investin myynti oli tase- eli kuoriyhtiökauppa.* Kaupalla sen muodollinen yhteys SSYY/Sinistraan ja Variantiin (III) katkaistiin, ja samana päivänä kaupan jälkeen yhtiön hallitus erosi. Uuteen hallitukseen tuli näiden eri muodoissa ja nimillä toimineiden yhtiöiden tilintarkastajan – ja systeemin aivojen ? – Veikko Tuuliaisen sukulaisia ja sen nimi muutettiin *Neppers Oy:ksi.* Siitä tuskin enää koskaan kukaan kuulee mitään.

OR-Investin vaihto- ja käyttöomaisuus oli systeemin pyöriessä myyty ketjun viimeiselle renkaalle Variantille (III). Sen ansiosta OR-Investissä oli "taserahaa", joka haluttiin sieltä ulos ilman veroseuraamuksia.

Siitä, kuka suostui ottamaan OR-Investin pienimmällä rahalla omistukseensa ja taseisiinsa, käytiin tarjouskilpailu. *Bruckenpfahl Oy*-niminen yhtiö, jonka omistivat Seija ja Veikko Tarkiainen ja jossa täytyi olla runsaasti muiden yhtiöiden tappioita, suostui siihen 3 miljoonalla markalla. Kallein tarjous, joka olisi tullut maksuun SSYY/Sinistralle, oli 10 miljoonaa markkaa.

On todennäköistä, että tarjouskilpailu oli pelkkää bluffia. Siihen viittaa se, että myöhemmin on selvinnyt Timo Heikkisen rahastaneen kaupasta itselleen 1,9 miljoonaa markkaa. Tämä tullee virallisesti julki vasta vuoden 1996 puolella.

Näissä järjestelyssä sekä ostajaa että myyjää auttoi Suomen valtio. Eduskunta oli Erkki Liikasen esityksestä keventänyt verotusta ja säätänyt *osinkojen verohyvityslain*, jossa oli porsaanreikä verosikojen kulkea: osingonsaaja saattoi saada verohyvityksenä veronpalautuksen, vaikka osingonmaksaja ei olisi osinkoa jakaessaan maksanut vastaavaa veroa. Sitä käytettiin hyväksi tässä yhteydessä, kun OR-Investin myyntivoittoja jaettiin osinkoina uudelle omistajalle Bruckenpfahlille, joka taas siirsi ne kauppahintana SSYY/Sinistralle.

SSYY/Sinistra möi OR-Investin Bruckenpfahlille *minuuttirahalla*: yli 170 miljoonan markan kauppa tehtiin osuuspankin kautta käytännössä ilman rahaa.

Variant (III) lainasi ostaja Bruckenpfahlille joulukuun alussa 1991 yhdeksi päiväksi 24 miljoonaa markkaa. Ostaja maksoi sillä osasuorituksena OR-Invest Oy:n omistajalle SSYY/Sinistralle 24 miljoonaa markkaa. Se taas lainasi saman rahan heti perään takaisin Variantille, ja tämä rahanpyöritys toistettiin 7 kertaa. Sen jälkeen koko kauppahinta oli maksettu ja Bruckenpfahl saattoi maksaa samana päivänä ottamansa 24 miljoonan markan velan takaisin Variantille.

Tällä tavalla saatiin luoduksi *uusi velka, jonka perusteella voitiin maksaa laillisesti korkoja Avanti-säätiölle ja sitä kautta puoluetukea vasemmistoliitolle.* SSYY/Sinistra, joka möi tyhjän, verovelkaisen taseyhtiön OR-Investin, sai näissä järjestelyissä viimeisimmältä Variantilta (III) 112 miljoonan markan velkakirjan. Samassa yhteydessä maksettiin SSYY/Sinistran 54 miljoonan markan velka OR-Investille.

Mainittu velka oli ollut ongelmallinen siksi, että sillä ei ollut vakuutta. Osakaslainalla pitää olla vakuus, jotta verottaja ei pääse tulkitsemaan sitä voitonjaoksi, ja tässä mielessä SSYY/Sinistran velka Variant/OR-Investille piti sisällään riskin.

Kaiken tapahtuneen jälkeen luultiin, että verottaja jäisi

nuolemaan näppejään. Ongelmaksi tuli kuitenkin verotarkastus, jonka perusteella tarkastajat tekivät ikävänoloisen johtopäätöksen:

> Järjestelyn todelliseksi luonteeksi ja tarkoitukseksi on katsottava OR-Invest Oy:n ja uuden Variant Oy:n Suomen ja sosialististen maiden yhteistyöyhdistys ry:lle suorittama osingonjako. Asialle annettu oikeudellinen muoto – osakekauppa yhdistyksen ja Bruckenpfahl Oy:n välillä sekä OR-Invest Oy:n Bruckenpfahl Oy:lle suorittama osingonjako – ei siten vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta. Käyttämällä Bruckenpfahl Oy:tä väliyhtiönä on saatu syntymään 69 533 525 markan yhtiöveron hyvitys, johon ei olisi ollut oikeutta mikäli osinko olisi jaettu avoimesti yhdistykselle. Samalla on luotu järjestely, jossa on kuitattu yhdistykselle lainatut rahat takaisinmaksetuksi ilman todellisia rahasuorituksia.

Poliisin talousrikostoimistossa tutkittiin näitä järjestelyjä tämän jälkeen myös konkurssirikoksen näkökulmasta. Tutkinta valmistui syyteharkintaa varten kesällä 1995; yleinen syyttäjä ottanee asiaan kantaa vasta vuonna 1996. Voi olla, että kymmenissä poliisin tutkimissa tasekauppatapauksissa syyttäjät odottavat korkeimman oikeuden päätöstä ns. Joela-jutussa, jossa kauppoja tehtiin minuuttirahalla Toijalan Osuuspankissa. Hovioikeuden mukaan siinä asiassa ei ollut tapahtunut mitään laitonta.

SKP:n palkkasoturit olivat Variantin kirjanpidon mukaan ostaneet järjestelyn tueksi kalliita asiantuntijalausuntoja, joita veronkierron laillistamisen merkeissä laativat ja halukkaille myyvät muun muassa verohallituksen entiset korkeat virkamiehet.

Vietiin tuhkatkin pesästä

SKP:n jäsenille kasinotalouskokemukset olivat masentavia.

Epäonnistumisia peiteltiin ja salailtiin, eikä normaali demokratia ja valvonta toiminut edes jälkipyykin pesussa. Asiat

olivat tältä osin yhtä salaisia kuin aikaisempien vuosien *kenkälaatikkorahoitus* eli NKP:ltä perimätiedon mukaan sellaisessa paketissa saatu toverillinen puoluetuki.

Kaikkia rahoja ei ollut menetetty yhdellä kertaa. Jonkinlaista moraalista puhdistautumistakin haettiin SKP:n edustajakokouksessa helmikuussa 1990, jolloin puolue antoi julkisuuteen tietoa rahoistaan ja OR-Investin nimi tuli ensimmäistä kertaa jäsenistön tietoon. Siitä, mitä oli tekeillä, puhuttiin kuitenkin edelleen kuiskien, ja ne, jotka olivat kiinnostuneita yhteisten rahojen käytöstä, olivat edelleen häiriköitä. Puoluekonsernin taloudelliset vastuut eivät näkyneet taseessa, eivätkä puolueen jäsenet osanneet olla huolissaan Kulttuuritalon tuhoksi koituneista kiinnityksistä.

Variantissa (II) tehtiin uusia kiinteistösijoituksia vuonna 1990 velkarahalla. Vaihtoehto olisi ollut, että entisiä kiinteistöjä olisi myyty ja rahat sijoitettu turvallisiin joukkovelkakirjoihin. Huhtikuussa 1990 sijoitustoiminnan vauhti kiihtyi, ja Variant lainasi STS:stä 54 miljoonaa markkaa ostaakseen YIT:ltä rakenteilla olleen vantaalaisen *Kuriirinportti*-kiinteistön. Talo valmistui keväällä 1992, mutta niihin aikoihin vuokralaiset olivat jo kortilla, ja uuden talon arvo putosi nopeasti puoleen samalla kun velan arvo säilyi entisellään.

SKP:n viimeisessä puoluekokouksessa syntyi monille käsitys, että oli tehty päätös, jonka mukaan *puolue ei sijoittaisi rahojaan ulkomaille*, mikä oli niihin aikoihin muotia. Puolueen politbyroo – eli SSYY/Sinistra – päätti kuitenkin huhtikuussa 1990, että "ulkomaiselle sijoitustoiminnalle ei ole esteitä, kunhan riskit minimoidaan". Riskejä ei minimoitu.

Variant oli pitkään valmistellut *Säästöpankkien Kiinteistövälityksen (SKV)* kanssa ulkomaisen kiinteistön ostoa, ja samana keväänä löydettiin "sopiva" kohde Berliinistä. Puolueen talousjaosto ei Kosti Kyhälän (STS) johdolla ja Matti Niinimäen (Kansa) sekä Matti Viialaisen tukemana nähnyt ulkomaisissa sijoituksissa ongelmia. Viialaisen asenteen selitti se, että hän yritti kaikin keinoin päästä SKP:n omaisuuden vartijoiden suosioon päästäkseen myöhemmin itse sitä hallinnoimaan – niin kuin sitten vähäksi aikaa pääsikin.

Variant osti runsaalla 100 miljoonalla Suomen markalla yhdistyvästä Berliinistä *Leopold Center*-nimisen kiinteistön. Puolet kauppahinnasta otettiin Deutsche Bankista lainaksi Variantin ja talon hallintayhtiön nimiin, minkä lisäksi hallintayhtiö otti vastatakseen myyjän 13 miljoonan D-markan lainasta. Timo Heikkinen antoi – asiasta muille kertomatta – saksalaispankille lainan vakuudeksi talon papereita niin ikään 13 miljoonan D-markan arvosta ja hankki SYP:iltä vielä 10,5 miljoonan D-markan pankkitakauksenkin. Niitä vastuita ei merkitty Variantin tilinpäätökseen.

On mahdollista, että näissä kaupoissa isännättömän pääoman pyörittäjät ajoivat myös omaa etuaan. Sellainen asia tuli monelle mieleen, kun Timo Juhani Heikkisellä oli vuoden 1992 verotuksessa 1 123 790 markan verotettavat tulot 37 000 markan kuukausipalkasta. Lopullinen näyttö tuli poliisitutkinnan kautta: Heikkinen oli sopinut salassa Bruckenpfahlin kanssa parin miljoonan markan komissiosta.

Variant maksoi Leopold Center-kaupassa erilaisia välityspalkkioita lähes 6 miljoonaa markkaa, ja ne maksoi ostaja eikä myyjä! SKV:n ja Heikkisen neuvotteleman poikkeuksellisen kalliin provision kaikkinainen kohtaanto olisi mielenkiintoista selvittää.

Joka tapauksessa kauppa oli huono ja riski hirmuinen. Vuokratulot olivat parhaimmassakin tapauksessa (niin että kaikissa huoneistoissa olisi ollut vuokralaiset) vain puolet korkoihin ja lyhennyksiin tarvituista varoista, minkä lisäksi rahaa piti löytyä remonttiin. Ilman sitä kaikki huoneistot eivät olleet vuokrattavissa. Sen lisäksi isännöitsijätoimiston kanssa oli tehty tavattoman epäedullinen sopimus.

Jostakin syystä *Vakuutus-Kansa osti Variantilta puolikkaan tästä kiinteistöstä* tammikuussa 1991, ja sillä tavalla sen vastuulle tuli puolet lainoista ja lainakuluista. Kun Matti Viialainen myöhemmin möi 1 markalla loppuosan talosta, ostaja oli jälleen Kansa. Kauppa ei alhaisesta hinnasta huolimatta tainnut olla sille kannattava. Sitä se ei ainakaan ollut SKP:n perillisille, joille tuli tästä seikkailusta noin 30 miljoonan markan tappio.

Näin Variantin pesä vähitellen tyhjeni.

Kaiken kaikkiaan SKP-konsernista, jonka pankkina Variant toimi, kului ns. Sorvari-tappioihin 50, Kansan Uutisiin 30, Lomamatkoihin 30, Berliiniin 30, Kuriirinporttiin 25, SKP:n toimitsijoiden eläkkeisiin 20 ja Keski-Suomen Lomakeskukseen 13 miljoonaa markkaa sekä vielä kassikaupalla rahaa erilaiseen miljoonasilppuun. Kun kiinteistöjä oli lainoitettu valuuttalainoilla, niistäkin tuli kymmeniä miljoonia markkoja lisälaskua, jolle ei ollut omaisuudessa katetta.

Kaikkia näitä rahanreikiä varten SSYY/Sinistra sai Fexima/Variantilta vuosina 1984–91 yli 200 miljoonaa markkaa. Kaikki meni. Kun rahaa kuitenkin syötiin vielä enemmän, yli 300 miljoonaa markkaa, ongelmaksi muodostui se, että oli syöty enemmän kuin oli tienattu ja että sitä varten oli otettu syömävelkaa. Sen vakuutena oli – ja meni – Kulttuuritalo, joka oli ollut SKP-pesän lainojen vakuutena STS:lle, Kansalle ja PSP:lle. STS:n kautta SKP pani kätensä veronmaksajien taskuun, mutta ei kovin syvälle. Enemmän menetettiin sitä, mikä oli ollut ns. omaa.

Kansan Keskus-Kassastakin, joka oli puolueen sisäinen pankki, lainattiin "omaa" perusjärjestöjen rahaa Helsingin puoluejohdon pelien rahoittamisen. Kun SKP marraskuussa 1992 teki konkurssin, myös Keskus-Kassa teki konkurssin, ja puoluejärjestöt menettivät köyhien ihmisten kahvinkeitolla ja arvanmyynnillä ansaittuja rahojaan 10 miljoonaa.

Matti Viialainen pääsi hallinnoimaan Varianttia, kun se keväällä 1992 lahjoitettiin Avanti-säätiölle. Sille siirrettiin 30 miljoonan markan arvoiset osakkeet ja 74 miljoonan markan arvoinen lainasaaminen (Variantilta). Niiden perusteella säätiö saisi Variantilta laillisesti pääomatuloja. Tässä vaiheessa, kun puolueen luultiin olevan rikas ja säätiön taseen loppusumma oli yli 100 miljoonaa markkaa, Avantin hallitukseen halusi vielä Outi Ojala ja moni muu, mutta pian heille tuli kiire sieltä pois.

Variantin liiketoimiin sisältyi paljon sellaista, jonka perusteella Variantin uusi hallitus (Viialainen, Johansson ja Heikki Niinimäki) erotti Heikkisen eikä myöntänyt hänelle vastuuva-

pautta. Viialainen paljasti myöhemmin, että Timo Heikkinen ja yhtiön tilintarkastaja Veikko Tuuliainen (KHT) tekivät ennen lähtöään Variantin kanssa itselleen edullisia autokauppoja ja että Tuuliainen osti läksiäislahjakseen Reidar Särestöniemeltä 40 000 markalla ostetun taulun 9 000 markalla.

Tuuliainen ja Heikkinen puolestaan paljastivat, miten myös muut käyttivät yhtiön tilaa hyväkseen. Variantin viimeinen vapaa omaisuus myytiin – Viialaisen hakiessa itselleen poliittista tukea Lomamatkan myymisellä rikastuneelta nuorisoliitolta – *Myötätuuli ry:lle*, ja siinä yhteydessä myös maksettiin ennen aikojaan Variantin miljoonavelka näille erilaisille nuorille.

Kun *Avanti-säätiö joutui keväällä 1995 selvitystilaan ja konkurssiin*, sen suurin velkoja oli Eläke-Kansa. Ilmeisesti Myötätuuleen liittyvistä syistä Avantin muut velkojat salattiin julkisuudelta.

Vasemmistoliiton uudesta talouspäälliköstä Kaarlo Johanssonista tehtiin Timo Heikkisen jälkeen Variantin toimitusjohtaja, ja hän peri yhtiöstä MC Markcon-yhtiölleen palkkiota 40 000 markkaa kuukaudessa. Siitä hän tilitti suurimman osan vasemmistoliitolle, joka maksoi hänelle kuukausipalkkaa.

IDP Consultants Oy:n hallituksen ainoa jäsen Matti Viialainen taas lähetti johtamalleen Variantille laskun "Berliinin Leopold Centeriä koskevasta selvityksestä, myyntineuvotteluista ja Variant Oy:n osuuden myynnistä Eläkevakuutusyhtiö Kansalle 9.6.1993, Variant Oy:n vapauttamisesta Deutsche Bankin ja Bassmann&Partnerin veloista ja takausvastuista". Lasku niistä 20 konsulttityöpäivästä, jotka hän teki oman työnsä ohella, oli 3 500 markkaa päivässä eli yhteensä 70 000 markkaa. Sen lisäksi Tuuliainen oli löytänyt kuitin, jonka mukaan Viialaisella oli ollut yhtiön kassasta ainakin yksi vakuudeton ja sitä kautta lainvastainen 100 000 markan vippi omiin tarkoituksiinsa. Siitä, ketkä käyttivät yhtiön edustustaloa Kuusamossa omiin poliittisiin tarkoituksiin, ei ole tietoa.

Se vähän, mitä laitavasemmistolla on rahaa jäljellä, jäi *Sirola-säätiöön*. Sillä on turhan paljon velkaa omaisuuteen nähden, mutta yhdellä osalla sen omaisuutta on poliittista merkitystä: se on *Kansan Uutisten suurin omistaja*. Sitä kautta se

pääsee vaikuttamaan lehden linjaan.

Säätiön merkittävin omaisuus on saksalaisomaisuutena sodan jälkeen valtiolle joutunut Vanajanlinna 30 hehtaarin maa-alueineen. Kunnallispoliitikkojen päättämä Vanajanlinnan alueen kaava ratkaisee, miten säätiö selviää.

Vasemmistoliitto joutuu tulemaan toimeen täst'edespäin omillaan. Siltä osin puolue on terve.

Eurodemareilla menee hyvin

Asioilla on erilaisia mittasuhteita sen mukaan, ovatko ne pieniä vai isoja. Tässä kirjassa pienet ja isot asiat ovat suloisessa sekamelskassa, mutta niinhän ne aina ovat oikeastikin.

Iso asia on se, miten yhdet panivat toisille maksuun 100 000 000 000 markan pankkivelat. Luottojen antajat pelastettiin pankkituella. Hyvinvointimme on sen takia uhattuna.

Iso asia, mutta edellistä pienempi, on se, miten yhdet tuhlasivat sen yhteisen omaisuuden, jota kutsuttiin punapääomaksi. Sitä hävitettiin ehkä vain kymmenesosa siitä, mitä pankit tuhlasivat tallettajiensa rahoja jakaessaan velkaa maksukyvyttömille velallisille, mutta oli sitä siinäkin.

Kun SKP meni konkurssiin, maksamatta jäi muilta velaksi otettua rahaa aika vähän, ehkä vain 100 miljoonaa markkaa. Konkurssissa hävityn omaisuuden luomiseen oli sentään osallistunut pari kommunistisukupolvea ja puolensataa tuhatta ihmistä.

Kun sadan jäsenen SDP-yhdistys, Simonkylän sosialidemokraattinen kilta, teki konkurssin, se oli veronmaksajille aivan yhtä suuri paukku. Tämä yhdistys oli saanut velkaa 105 000 060 markkaa, ja kun velan panttina ollut rakennus realisoitiin, siitä saatiin 28 000 400 markkaa. Niin ollen yksi ainoa puoluejärjestö aiheutti valtiolle ja veronmaksajille suuremman menetyksen kuin kaikki Suomen kommunistit – tai TVK:n jäsenet – yhteensä.

STS:n ja Osuuspankki Yhteistuen kautta miljardien menetykset olivat todellisia, eikä niitä tappioita saa antaa valvojille anteeksi.

Näihin menetyksiin nähden se peli, missä valtakunnan sovittelija ja tietyt rapapilaiset olivat mukana, oli pientä lyhytsyöttöpeliä, jossa palloa potkittiin sisäpiirissä muutaman kymmenen tuhannen tai enimmillään muutaman sadan tuhannen markan tappioiden vuoksi. Pienillä rahoilla oli kuitenkin suuri yleinen merkitys: se paljasti, mitä ihmiset tekevät, jos heille tarjoutuu siihen tilaisuus.

Punapääoman romahdus ei ole ollut sitä, että tekevälle sattuu, vaan ennen muuta sitä, että ihmiset käyttävät muilta saamiaan asemia omaksi hyväkseen. Sen takia puolueissa tai ammattiyhdistysliikkeessä ei saisi enää koskaan sallia sitä, mitä tapahtui silloin, kun punapääomaa vielä oli: tovereita ja veljiä ei valvonut kukaan. Aina pitää valvoa.

Suomen puolueista rikkain on Euroopan Sosialidemokraattisen Puolueen suomalainen filiaali SDP. Se on sitä terveellä tavalla, sillä demareiden omaisuus on pääosin puolueen jäsenjärjestöjen omaa. Jos jäsenet päästävät irti otteen työväentalojen ja muiden kiinteistöjen haltijavelkakirjoista, niitä vuorenvarmasti käytetään jonkun sellaisen toiminnan pantteina, josta ei ole päätetty demokraattisella tavalla. Porukalla ehkä kyllä. Eikö puoluetuen muuten voisi jakaa puolueille perusjärjestöjen kautta?

Tässä kirjassa kerrotulla tavalla sosialidemokraatit eivät ole muita parempia ihmisiä. Puolue on kuitenkin vahva, eikä sitä ole häpäisty julkisesti suurilla taloudellisilla väärinkäytöksillä. Siitä se ansaitsee yleisen arvonannon, jota taas ei voida antaa eräille sen jäsenille. Valvonnan ei pidä antaa hetkeksikään herpaantua, eikä talousasioissa voi olla koskaan liikaa häiriköintiä, ei puolueissa eikä ammattiyhdistysliikkeessä. Niissä asioissa ollaan tekemisissä ihmisten alhaisimpien viettien ja sokean oman edun tavoittelun kanssa.

Lopuksi

Osuuskaupoista tuli vuonna 1918 yksi poliittisen taistelun rintamista, kun työväenyhdistyksiä lakkautettiin eikä sisällissodan hävinneelle osapuolelle sallittu poliittista toimintaa.

Pian ryhmien välisten suhteiden päänäyttämöksi tulivat kunnalliset valtuustot, joiden kautta sosialidemokraatit kytkettiin mukaan päätöksentekoon. Kuntien elimissä harrastettiin käytännön asioiden hoitoa eikä politiikkaa, eikä niissä asioissa tarvittu erityistä aatteellisuutta. Sitä piti olla, jos vasemmalla oli halua vallata valtio köyhän kansan asian ajamiseksi.

Risto Alapuro on löytänyt Lauttakylän isäntien ja työväestön suhteita tutkiessaan sitaatin markkinaharmonian teorian perusteista: "Mitä enemmän, suoremmin ja ystävällisemmin isännät seurustelevat palvelijainsa kanssa sen helpommin palvelijat oppivat tuntemaan isäntänsä, jalostuvat ja rupeavat pyrkimään valoa kohden."

Se seurustelu on Suomessa korporatismia. *Korporatismi on valtion, elinkeinoelämän ja ay-liikkeen pyhä kolmiyhteys*. Se on Systeemi isolla ässällä.

Ruotsissa työväenliike oli kansannousu valtiota vastaan, meillä sen puolesta. Valtio merkitsi meillä kansallisuuden varaan rakentuvaa identitettiä, kun taas Ruotsissa kuningas valtiovaltoineen oli työväestön ja demokratian vihollinen. Siksi korporatismi on päässyt Suomessa pesiytymään valtion rakenteisiin, ja poliittista suostuttelua valtion alaisuuteen alistumisen puolesta tehdään meillä jopa ammattiliittojen jäsenmaksurahoilla. Ne rahat ovat vasemmiston salaisen vallankäytön tär-

keitä kenkälaatikoita.

Samat ihmiset ovat usein toimineet sekä ay-liikkeessä että vasemmistopuolueissa, ja sen etujoukon johdolla on tapeltu 8-tuntinen työpäivä kaikille. Sitä taistelua, jossa ei pelätty käyttää järeääkään lakkoasetta, ei ole käyty turhaan.

Jos politiikassa etsitään vaihtoehtoja, nyt pitäisi käynnistää työ ja taistelu *työn uusjaon ja työajan lyhentämisen puolesta*. Muuta vaihtoehtoa massatyöttömyydelle ei ole. Sen politiikan johtajiksi ei kuitenkaan ole nykyisistä ay-pomoista. Heillähän on jo heidän etunsa, eivätkä he halua vaarantaa eliitin yhteisten etujen sovittelujärjestelmää: korporatismia. Ay-liikkeessä se on demarivaltaa, ja osa vasemmistoliittolaisista toimitsijoista edustaa samaa valtaa; heillä on aito hätä heidän omista työpaikoistaan sen vallan alla.

Se, että vasemmistolla ei ole omaa markkinakulttuuria ja -käyttäytymistä, kävi ilmi punapääoman romahduksessa. Vasemmisto ei ollut markkinavoimien vallasta vapaa vaihtoehto millekään uudelle ja paremmalle. Punapääoman tuhoutuessa se menetti uskottavuutensa.

On todennäköistä, että sellaista luovuutta, aloitteellisuutta ja yritteliäisyyttä ei enää löydy, jota oli työväenliikkeen pioneereilla. He perustivat yrityksiä, jotka ajoivat kokonaisten väestöryhmien etua. Nyt on annettu periksi. Talouspolitiikassakin vasemmiston vaihtoehto on *sosialistinen monetarismi*: sitoutuminen EU:n talous- ja rahaunioniin EMU:un.

Työväenliike on antautunut, eikä uutta punapääomaa enää tule. Työväen johtajat eivät enää tarvitse sitä ikuisella matkallaan "parempien ihmisten" hyväksyntään ja yhteiskunnalliseen arvonantoon. Omatoimisuutta tai osuuskauppa-aatetta ei tarvita, koska uusiin asemiin päästään nyt kipuamalla yhteiskunnan yleisiä tikapuita pitkin.

Sosialismin ja kapitalismin välillä käydyn kylmän sodan voitti kapitalismi, ja yhteiskunnan taloudellinen muodostelma on siitä lähtien ollut raaka markkinatalous, jossa EU turvaa pääomille rajattomat toimintavapaudet. Siitä maksetaan hinta työttömyytenä. Työväenliike vaikeni, kun pääoma otti vallan ja loi länsi-Eurooppaan markkinoiden hegemonian.

Ennen meillä oli sentään J.V.Snellman ja hänen ajatuksena siitä, miten ruotsinkielisen sivistyneistön oli yhteisen kansallisuuden nimissä vaihdettava kieltä ja identiteettiä. Sen ansiosta meillä on Suomi. Pitikö vasemmiston nyt ruveta puhumaan pääoman kieltä, jotta meillä olisi Eurooppa?

Yksi Suomen synnyn esiasteista oli ns. helmikuun manifesti vuonna 1899. Silloin keisari otti itselleen oikeuden määrätä Suomen lainsäädännöstä, kun lait koskivat Venäjän valtakunnan "yleisiä etuja". Silloin *kansallisuus* oli meidän identiteettimme ja sen nimiin vannoen puolustettiin Suomen etua. Se yhdisti ihmisiä, joita taloudelliset suhteet erottivat toisistaan. Nyt Suomen poliittinen eliitti on kavaltanut kansallisuuden ja ottaa meille ulkoa "yleiset edut".

Jos jotain uutta ja vaihtoehtoista syntyy, se voinee tapahtua vain poikkeuksellisissa oloissa. Sellaista on elämä. Kun Venäjä siirtyi uuteen valtaan, saattoi syntyä Suomi, ja kun Neuvostoliitto hajosi, syntyi uudelleen Eesti. Kummastakaan ei voinut tulla itsenäistä ilman, että vanha valta loppui ja lähti maasta. Kun valta pakenee, syntyy kaaos. Sitä tilannetta, missä uusi voi syntyä, Aristide R. Zolberg nimittää hulluuden hetkeksi:

> Kaikki vanha ja painostava näyttää sortuvan, uusi ja tuntematon nousee näköpiiriin vailla tarkkoja ääriviivoja mutta täynnä lupauksia. Tavanomaiset raja-aidat kaatuvat, ja juhlavuuden, keskinäisen yhteyden, vapautumisen, täyttymyksen, varmuuden ja sopusoinnun tunteet valtaavat mielen. Kaikki näyttää mahdolliselta.

Hyvinvointivaltion kuoleutumisen myötä köyhät ja syrjäytetyt ovat menettämässä liittolaisensa – mutta myös alistajansa – valtion. "Kun yhteiskunta epäonnistuu, kansakunta nähdään viimeisenä pelastajana", sanoo Miroslav Hroch, ja siinä tarkoituksesta valtiosta vieraantuvien kansalaisten olisi puolustettava yhteiskuntaa markkinavoimia vastaan. Se ei onnistu, jos Suomi pannaan EMU-kahleisiin.

Kasinotalousaikaan rahapolitiikka oli *kovan markan politiikkaa*. Kukaan ei tiedä, mistä se meille tuli, mutta muodolli-

sesti se päättyi kahteen pakkodevalvaatioon. Yhden ainoan oikean opin politiikka on kuitenkin jatkunut senkin jälkeen, ja se on ollut *inflaation vastaista taistelua*. Itse asiassa Suomessa on harjoitettu samaa politiikkaa ennen ja jälkeen devalvaatioiden riippumatta siitä, onko vallassa ollut Holkerin, Ahon vai Lipposen hallitus. On vain yksi ainoa arvo: rahan arvo. Työttömillä ei ole samaa arvoa.

Euroopan Keskuspankista on tulossa rahapolitiikan Vatikaani, joka kertoo kansallisvaltioille rahan jumalallisen tahdon. Kun EMU-politiikan subjekteina toimivat ns. markkinavoimat, ne kannattavat sitä, ja Suomen vasemmistopuolueet ja ay-liike ovat sitten osa päällysrakennetta, jonka tämä perusrakenne tarvitsee.

Voi olla, että vasemmisto on kuluttanut sosialismin perinnön loppuun, eikä työväenliike – osuuskauppa- tai ay-liike – luo enää koskaan mitään uutta ja omaa. Mutta voi tässä niinkin käydä, että joku yleinen katastrofi tekee taas mahdottomasta mahdollisen; kaaos on nykytiedon mukaan järjestystä.

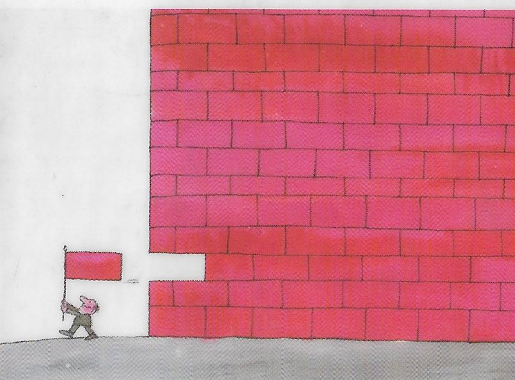
Kun EMU vapauttaa pääomat kansallisvaltioista ja sosiaalisesta vastuusta ja kun EU on rahan vapauden ideologinen ulottuvuus, prosessi pääomien taltuttamiseksi on aloitettava alusta. Jos ollaan tosissaan, se voidaan aloittaa vain kansalliselta tasolta. Valitettavasti on mahdollista, että sosialismin aatteiden ohella myös kansallisaate on ammennettu tyhjiin. Jos niin on, silloin suomalaisilla köyhillä ja syrjäytetyillä ei ole mitään omaa tai yhteistä – eikä mitään toivoa paremmasta.

Mitä on kaiken edellä esitetyn pohjalta tässä ja nyt se *sosialismi*, josta niin paljon puhutaan?

Se on moraalinen eetos, joka vasemmiston pitäisi perustella tämänpuoleista varten, jotta olisi taas "oikea" ja "väärä" eikä vain "oikea" ja "vasen". Kun kirkko perustelee oman eetoksensa tuonpuoleista varten, Marxin tai Jeesuksen opetuslapsilla ei ole mitään syytä antaa periksi. Mammonan valta ei ole luonnonlaki.

Ilman moraalista eetosta ei ole vasemmistoa. Ilman punapääomaa kyllä pärjäillään varsinkin kun sitä ei enää ole.

Henkilöhakemisto

Punapääomasta ei ole jäänyt jäljelle kiveä kiven päälle. Kansanedustaja Esko Seppänen on kirjoittanut kirjan punaisesta vainajasta, mikä ei kuitenkaan ole kunnianosoitus. Pikemminkin päinvastoin.

Poliittismoraalisia lahjuksia käytettiin, kun STS fuusioitiin KOP:iin: STS-säätiö sai myydä konkurssikelpoisen yhtiön osakkeet. Myös Osuuspankki Yhteistuen loppu oli kunniaton. Muiden osuuspankkien asiakkaat pantiin maksamaan sen puolesta kaksi miljardia markkaa. Kun EKA meni velkasaneeraukseen ja sen tytäryhtiöt Haka ja Kansa konkurssiin, pesien ympärillä käytiin epärehellistä peliä.

Kirjassa kerrotaan, miten Suomen Kommunistinen Puolue ja ammatillinen keskusjärjestö TVK keinoteltiin konkurssiin ja ketkä hyötyivät henkilökohtaisesti työnantajiensa tuhoutumisesta. Myös Rapapin osakkeiden lopullinen kohtalo selviää.

Esko Seppänen on toiminut Suomen Pankin pankkivaltuutettuna ja Valtion Vakuusrahaston sekä Elannon hallintoneuvoston jäsenenä.

Päällyksen kuva Mihai Stănecu
Typografia Marke Hankama